George Timcu

LUNGILE APUSURI DE SOARE

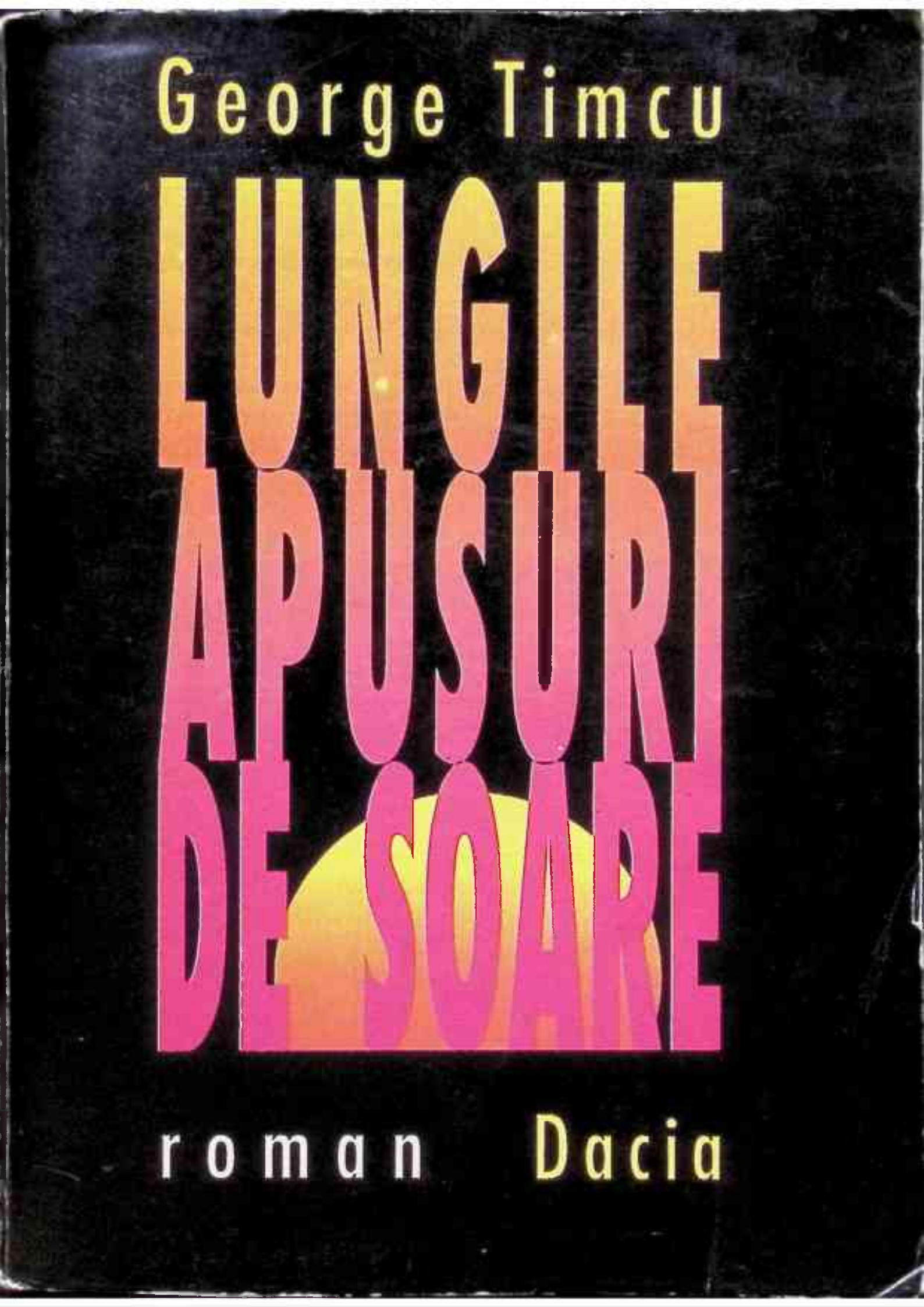

roman

Dacia

GEORGE TIMCU

LUNGILE APUSURI DE SOARE

DE ACELAŞI AUTOR:

— *Ritual* (versuri), Ed. Eminescu, 1972
— *Fără suspecți* (roman), Ed. Junimea, 1972
— Tăinuitele culpe (nuvele), Ed. Junimea, 1973
— *Dialog ipotetic* (versuri), Ed. Albatros, 1973
— *Lungile apusuri de soare* (roman), Ed. Junimea, 1976
— *Veghe nocturnă* (vresuri), Ed. Eminescu, 1977
— *Tristețea lui Alec Armașu* (roman), Ed. Junimea, 1978
— *Enigmă pe autostradă* (roman), Ed. Junimea, 1980
— *Machiaj* (roman), Ed. Eminescu, 1981
— *Dispariția unui necunoscut* (roman), Ed. Junimea, 1983
— *O răzbunare târzie* (roman), Ed. Junimea, 1988
— *Scrisoare de dragoste* (versuri), Ed. Albatros, 1991
— *Camera de gardă* (roman), Ed. Porto-Franco, 1995

© Editura DACIA, 1996

Lucrare apărută în cadrul „*Programului aniversar Editura Dacia la 25 de ani*".

George Timcu

LUNGILE APUSURI DE SOARE

roman

- Ediţie integrală, necenzurată -

Cu un ARGUMENT de
LAURENŢIU ULICI

EDITURA DACIA
CLUJ-NAPOCA, 1996

Coperta de: CĂLIN STEGEREAN

ISBN 973-35-0519-6

Argument

Editarea acestui roman al lui George Timcu are, între altele, rostul de a pune în lumină unul din cele mai frecvente și brutale moduri de funcționare a cenzurii ideologice din anii optzeci. Este vorba de ceea ce aș numi rectificarea finală a discursului literar (epic în cazul de față) prin introducerea unui capitol convenabil din perspectiva paznicilor gândirii, capitol, de regulă cusut cu ață albă, identificabil de la prima vedere ca străin de restul materiei narative deși folosea datele acesteia. De cele mai multe ori, scriitorul — pentru a-și vedea opera publicată — accepta cu relativă seninătate acest soi de colaborare cu cenzura, mizând pe faptul că, la lectură, cititorul va sesiza nepotrivirea capitolului final cu textul epic așazicând original și va înțelege caracterul de obol al prezenței respectivului capitol în teritoriul romanului. Așa se și întâmpla. Cititorul, esopic el însuși, se orienta cu destulă ușurință în esopismul scriitorului și nu trata numaidecât existența unor asemenea capitole drept probă de oportunism. Eventual le lua drept fatalități ce nu cădeau în sarcina autorului și nici nu-l angajau moralicește. În realitate — dar asta a devenit foarte limpede abia după decembrie '89 — presiunea cenzurii nu poate justifica derogarea de ordin moral presupusă de acceptarea de către scriitor a exigențelor aferente acestei presiuni. Vina celor care nu au rezistat ofertei deformatoare a cenzurii se amplifică prin comparație cu refuzul de a ceda al altora. Drept e că numărul acestora din urmă e neglijabil, ca să nu zic că tinde spre zero. În atari condiții, gestul lui George Timcu de a-și edita varianta originară a romanului său echivalează cu o restituire și, implicit, cu o asumare a culpei. Prin asta e un gest moral, menit să revoce ambiguitățile și, în același timp, să pună sub ochii cititorului, ca într-o balanță, adevărul textului și minciuna intercalată la cererea cenzurii. Diferențele dintre cele două variante, mai mari în partea finală a romanului, nu privesc atât materia epică,

oarecum la fel structurată, cât atitudinea și finalmente viziunea asupra realității narate, mult idilizate în varianta cenzurată, conform imaginii stas colportată de lozincile comuniste. Numai că — dovadă că nici cenzura nu era perfectă — idilismul finalului din ediția 1976 contrastează puternic cu realismul capitolelor precedente, subliniind parcă anume nefirescul „lipiturilor". De altfel, evidența acestora, aș zice orbitoare, mă face să cred că scriitorul însuși a ținut să se vadă foarte limpede ceea ce i s-a impus să „corecteze". De regulă, autorii presați de cenzură încercau să introducă subtil, fără să strice prea mult unitatea originară a textului, indicațiile cenzurii. George Timcu, precum altădată Marin Preda în Delirul, *a procedat exact invers, lăsând partea de exercițiu impus — ca să folosesc o sintagmă sportivă — completamente ruptă de exercițiul liber. Acesta e un alt fel de subtilitate, mai just cred, pentru că nu ascunde culpa autorială. Firește că n-o justifică, însă o explică și, mai ales, explică destul de clar modul în care cenzura ideologică devenea coautoare prin mâna autorului însuși. Prin urmare, editarea de acum a variantei originare luată împreună cu ediția cenzurată, constituie un document de istorie literară și, deopotrivă, de istorie politică.*

LAURENȚIU ULICI

Cuvîntul autorului

Cred că ar fi necesar ca publicul cititor să cunoască istoria acestei cărți, cu toate peripețiile prin care a trecut, până la apariția ei în anul 1976.

Romanul a fost respins de cenzură și restituit Editurii Junimea ca nepublicabil din cauza prezentării realităților crude ale epocii staliniste din țara noastră. După masive amputări și modificări inclusiv schimbarea finalului (care trebuia să fie neapărat „luminos"), cenzura l-a acceptat, dar numai după ce a mai solicitat și alte intervenții în text. După apariție cartea s-a bucurat de o excelentă primire (aproximativ douăzeci de cronici), iar autorul s-a ales cu ostilitatea fățișă a unor „organe", pentru că a denigrat orânduirea socialistă.

Am încercat în această carte să prezint destinul tragic al unui tânăr cu origine „nesănătoasă" (tatăl său făcuse parte dintr-un partid istoric și fusese închis pentru asta). Dat afară din U.T.C., apoi și din facultate în urma unor abjecte înscenări, deși era un student eminent, este nevoit să se încadreze ca un simplu muncitor pe un șantier. Aici cunoaște adevărata față a socialismului în marș forțat spre „visul de aur" al omenirii, comunismul. Suspectat, șicanat, terorizat, i se înscenează o nouă și ultimă mârșăvie pentru a-l distruge.

Romanul a mai deranjat și prin faptul că sunt prezentate și abuzurile securității, capabilă de cele mai abominabile fapte.

Despre carte au scris elogios, printre mulți alții, Laurențiu Ulici, Mircea Vaida Voevod, Val Condurache, Fănuș Băileșteanu.

Dacă am greșit sau nu acceptând presiunile cenzurii, las pe cititor să-mi aprecieze gravitatea „culpei". Important mi s-a părut atunci ca romanul să apară. Chiar așa amputată, cartea spune niște lucruri grave

despre vremurile cumplite pe care le-am trăit. Decât tăcerea, am preferat o mărturie, fie ea și parțială.

Abia ediția de față, sensibil mai amplă, reproduce manuscrisul integral, necenzurat al romanului, fără nici o intervenție ulterioară în text.

AUTORUL

Capitolul I

Ca o hoardă păgână, anii duși pot năvăli oricând asupra noastră — gândi Eugen, sprijinindu-se cu spatele de bancheta tare a vagonului — și în numai câteva clipe ne pot schingiui din nou cu suferințele trecute, ce păreau a fi rămas pentru totdeauna în urma noastră, deși noi am dori să se întoarcă anii frumoși — dacă i-am avut vreodată — făcându-ne astfel fericiți cu amintirile lor frumoase, mai frumoase chiar decît faptele întîmplate aievea pe care le evocă.

Pentru că la un moment dat noi suntem ceea ce am trăit, ceea ce ni s-a întâmplat și așa treptat devenim o memorie. Ne compunem din trecutul nostru ce se numește amintire a tot ceea ce ne-a împodobit existența, a oamenilor frumoși pe care i-am cunoscut, a omului acela singur pe care l-am iubit. Și așa devenim frumoși, pentru că devenim propria noastră amintire frumoasă, pentru că tot ce e urât nedemn, uităm, mergând mai departe pe calea frumuseții noastre, a celor mai mulți, a celor cinstiți și drepți.

Și trebuie să ne facem o rezervă de amintiri — poate și pentru bătrânețe — din care să ne hrănim în vremurile de restriște, ca să putem supraviețui, să putem merge și lupta mai departe, în nădejdea noastră nestinsă că vom ajunge să trăim iar vremea când vom putea culege din nou amintiri frumoase.

Nu, niciodată nu trebuie să renunțăm la visul nostru de frumusețe, chiar dacă nu mai avem nimic decât visul, își spuse din nou Eugen, încercând să se îmbărbăteze singur. Zâmbi. Dar dacă nu mai avem resurse pentru a crede ... Dacă ... dacă ... Oricum, era bine că încă se mai putea gândi la așa ceva, deși .... La urma urmei, nici nu avea ceva mai bun de făcut, o noapte întreagă singur în tren. Trebuia să-și ocupe timpul cu ceva și acest singur ceva era să-și lase liber gândul să cutreiere unde va vrea. Pentru că la fel ca și altă dată,

călătoria cu trenul nu-l entuziasma deloc, dar nu se putea face nimic. Frica sa de a zbura cu avionul fiind de neînvins, tot trenul rămânea unica soluție. De altfel, de când se urcase în vagon fusese indispus, știind cât de greu vor trece cele zece ore de drum, mai ales noaptea. Era convins că, la fel ca întotdeauna când călătorea noaptea, nu va dormi deloc. Își aminti de drumurile făcute pe vremea studenției, în vacanțe, când pe toată durata întoarcerii acasă, nu izbutea să se odihnească deloc în tren poate și din cauza încăpățânării de a nu ațipi. Observase că de fiecare dată după un somn furat pe bancheta vagonului, se trezea înțepenit, mai obosit decât dacă nu ar fi dormit deloc. Era apoi și buimăceala aceea cumplită, când te trezești de zeci de ori în plină noapte, neștiind unde ești și când, în sfârșit, îți dai seama unde te afli, descoperi decepționat că n-ai trecut nici de jumătatea drumului, deși sperai să te afli la capătul lui. Singura soluție părea aceea de a ieși pe culoar, să fumeze țigară după țigară, deși știa că nici asta nu e bine. A doua zi avea un gust groaznic în gură și o mahmureală ca după un chef prelungit până la orele dimineții.

Ieși totuși pe culoar unde nu se mai afla nimeni. Trenul plecând târziu, lumea se grăbise să-și ocupe locurile și fiecare, ghemuit, încerca să se amăgească într-un fel că doarme, nădăjduind că aceasta chiar se va întâmpla după un timp.

Eugen constata la fel ca și altădată că drumurile acestea lungi în noapte sunt totuși bune la ceva. Ele îi prilejuiau posibilitatea de a-și relua, pe îndelete, toată viața de până atunci. Și avea la ce se gândi, căci numai calmă și așezată nu fusese această viață a lui. Povestită altuia, care nu trăise ceva cât de cât asemănător, ar fi părut ficțiunea unui scriitor cu o prea bogată și nestăpânită fantezie.

Dar, în sfârșit, n-avea rost tocmai acum când se pregătea — pentru a câta oară? — să ia din nou lucrurile de la capăt, să înceapă o viață nouă, cum se spune, să se lase iar pradă acelor recapitulații chinuitoare, obsedante, a tuturor întâmplărilor prin care trecuse. Poate că ar fi trebuit să uite, să încerce o rupere de tot ce trăise până atunci. Încercase de multe ori asta, însă nu izbutise, deși și-o promisese de atâtea ori.

Acum, singur, cu o întreagă noapte albă în față, era imposibil ca gândurile, învățate de multă vreme să fugă în urmă, să nu-i alunece iarăși și iarăși spre aceleași lucruri.

Îşi mai promisese ca măcar atâta să obţină, dacă oricum nu izbutea să se despartă de trecutul său: să gândească despre acest trecut ca despre al altuia, detaşat, calm şi senin, fără sentimentalism, aşa cum ţi-ai aminti despre ce a făcut un altcineva străin, de departe, cu care nu ai avut de-a face şi nici nu l-ai cunoscut măcar, ca să nu-ţi fie prea milă de el. Dar asta era aproape imposibil, mai ales acum, în tren, noaptea, cu perspectiva a zece ore de singurătate, când eşti obligat la o inactivitate totală, singurul lucru ce-ţi rămâne de făcut fiind să gândeşti, să-ţi aminteşti, să judeci, lucid, metodic, pe îndelete, ca la o disecţie, pentru că tot se spune, de obicei, că trecutul e mort.

Se îndrepta acum spre oraşul în care cândva, demult, copilărise. De fapt, nici nu era aşa de mult, i se părea numai. Era doar încă destul de tânăr, ba chiar foarte tânăr, deşi uneori i se părea că e deja bătrân. Desigur, în mica localitate nu-l mai cunoştea nimeni sau aproape nimeni. Părinţii lui nici nu locuiseră mult timp aici şi după câţiva ani se şi mutaseră într-un sat de munte, nădăjduind că acolo vor fi uitaţi şi că astfel vor scăpa de neplăceri. Nici numele pe care-l purta atunci nu-l mai avea astăzi. Mama se gândise şi la asta, sau fusese sfătuită de cineva, şi-i dăduse, după ce divorţase, numele său de dinainte de căsătorie. Dar n-avea rost acum să-şi amintească de toate acestea.

Fiecare secundă ce trecea, fiecare zdruncinătură a trenului îl apropiau de orăşelul său despre care avea amintiri tulburător de frumoase, până la un punct .... Căci după aceea, dragul, bunul şi aşezatul său orăşel devenise parcă infernul lui şi al întregii sale familii.

Ce-l irita, era faptul că cu cât se apropia, cu atât amintirile se apropiau şi ele, venind mai în faţă, furişându-se insinuant, ieşind treptat din întunericul unde probabil pândiseră mereu, pentru a se arăta iarăşi proaspete, sâcâitoare, bucuroase parcă de chinul pe care îl vor provoca, şi avea impresia că se trezea la viaţă, o altă viaţă trăită cândva şi tot ce se petrecuse aievea revenea în prezent fără efort, ca şi cum s-ar fi aflat într-o sanie căreia pierzându-i controlul, ea aluneca vijelios în vale, într-o prăpastie, de unde odată ajuns — dacă ajungeai întreg — nu mai puteai ieşi niciodată, sau poate cândva când era prea târziu, când nu se mai putea face nimic.

Îi era însă teamă. Oare nu greşea reîntorcându-se acolo? Dacă totuşi cineva l-ar fi recunoscut şi atunci ar fi început iarăşi hărţuielile, între-

bările chinuitoare, repetate, chiar vechile suspiciuni?! Iar povestea aceea cu tata, iar etichetele de care nu putuse scăpa niciodată. Şi tata, săracul, îşi ispăşise vina şi încă din plin, dar el, el însuşi, Eugen, de ce şi pentru ce să fie mereu urmărit, sortat, catalogat ...?

Se opri, dându-şi seama că o să reia iarăşi întâmplările trăite de tatăl său. Nu se putu totuşi opri să nu-şi amintească frumoasa şi trista poveste a acestuia despre lungile apusuri de soare pe care le urmărea de la geamul cu gratii al dormitorului acela imens din colonia de muncă.

După-amiezele, întorşi din subteran unde lucrau pentru a-şi ispăşi mai repede pedepsele, urmărea timp îndelungat cum cobora soarele spre asfinţit. Aflată pe o coamă de deal, baraca avea geamurile spre vest, făcând astfel posibilă urmărirea unui apus de soare mai lung ca de obicei, până când acesta dispărea departe, jos, dincolo de văile şi câmpiile împărţite în pătrate egale de gratiile ferestrei. Şi tatăl său, Simion Grindea, când era liber după amiezile, stătea lipit de geam, urmărind ceasuri întregi cum coboară soarele roşiatic spre apus. Şi totul, dealurile, văile, cerul, până şi soarele, era parcelat exact de gratii, încât la un moment dat începuse să creadă că toată lumea este împărţită de nişte gratii, chiar dacă unele sunt invizibile, şi n-ai cum le simţi, cel puţin pentru o vreme.

Şi totuşi merita — zicea el — să vezi aceste lungi şi frumoase apusuri de soare. Ele îi dădeau posibilitatea să fie măcar cu ochii în afara gratiilor acelea, în afara gardului de sârmă, bine păzit. Era oricum o ieşire, o ieşire în lumea largă, printre oameni, pe văi şi câmpii, poate chiar şi pe înălţimile cerului, urmărind lungul drum al astrului strălucitor şi îndepărtat. De la o vreme însă — constata tata cu amărăciune — puteai să începi să gândeşti altfel, ciudat, nefiresc aproape, deşi atunci nu i se părea deloc aşa. Da, puteai crede că întreaga viaţă este un lung, foarte lung apus de soare, o coborâre spre întuneric, spre noapte şi, da, poate chiar spre moarte. Şi de ce nu? În mină intra încă înainte de răsăritul soarelui, iarna mai ales nici nu apucau să prindă o rază de lumină, iar în subteran era un întuneric complet, întrerupt timid de firavele flăcărui ale lămpilor de carbid; munca era grea, istovitoare. El de fapt nu trăia atunci, ci doar muncea, dârz, în neştire, orbeşte, cu o crâncenă înverşunare, iar viaţa lui

adevărată se desfăşura abia după aceea, afară, după-amiezele, la lumina zilei, când urmărea lungile apusuri de soare. Aceasta era viaţa lui, lângă gratii, cu soarele veşnic coborând, veşnic doar cu noaptea în faţă, ameninţând din clipă în clipă să acopere totul. Da, aceasta era viaţa lui, nişte lungi apusuri de soare, şi aceasta era poate viaţa tuturor, viaţa în general, un lung drum spre noapte. Pentru el nici nu putea fi altceva, când ani de zile nu văzuse decât nişte apusuri lungi de soare. Ţi se pare atunci — spunea el — că tot ce faci şi tot ce eşti înseamnă un asfinţit, sau un drum spre asfinţit, spre întuneric, spre moarte chiar, de ce nu? încheia mereu tata, invariabil.

Ascultându-l pe tata povestind toate acestea după ce se întorsese acasă, Eugen nu se putu abţine să nu-i dea dreptate. La urma urmei ce fusese şi viaţa lui până atunci? O goană de colo până colo, nu ştiu câte drumuri începute şi întrerupte repede, hărţuieli şi umilinţi, eşecuri şi amărăciuni. Seara urmărea şi el aceleaşi apusuri triste. Rar apuca să privească pe îndelete un răsărit de soare ... să se bucure de o dimineaţă frumoasă, senină.

Tresări. Trenul se oprise. Deschise un geam şi privi afară. Era o gară nu departe de oraşul său. Se apropia deci coborârea. Vechea teamă îi reveni. Oare, totuşi, nu greşea revenind aici, acasă?

Zâmbi fără voie. Cum „acasă"? Mai exista oare acolo ceea ce atât de cald şi cu atâta dragoste numim „acasă"? Mai dăinuiau şi câteva amintiri frumoase, însă acestea erau copleşite de altele pe care dorea să le uite pentru totdeauna. Despre copilărie ne amintim mai întotdeauna cu plăcere, dar copilăria se termină şi nu tot ce urmează este plăcut, iar în cazul lui n-a fost chiar deloc aşa. Trecuse prin atâtea murdării, coborâse fără voia lui atât de jos, văzuse atâta neomenie care întuneca şi ceea ce fusese frumos până atunci, dacă fusese, pentru că şi de asta ajunsese să se îndoiască. Tot trecutul se acoperea parcă de o prelată cenuşie, murdară, plină cu noroi, mânuită de cineva obscur.

Începu să ezite.

— Dacă nu aş coborî, dacă aş merge mai departe, undeva, în alt oraş! Voi găsi poate şi acolo ceva de lucru! Doar nu ar fi prima dată când aş merge într-un loc necunoscut, fără a avea pe nimeni acolo! Ce mă leagă de locurile acestea? Amintirile? Ele ar trebui mai degrabă

să mă facă să nu mă întorc, să mă alunge. Da, e adevărat că Andrei mi-a scris că aici aș găsi fără dificultăți, ceva convenabil și bine plătit. Și cu toate astea ... Să cobor? Oare nu mă supun singur unor noi și inutile chinuri? Revăzând aceste locuri, nu va fi oare și mai greu să mă rup de amintiri — dorința mea cea mai arzătoare în ultimul timp? Deși, într-un fel, trebuie să recunosc că n-am avut nici voința necesară pentru asta. Ba, aș zice chiar mai mult: mă complac de atâția ani — uneori chiar cu voluptate — în amintirile acestea, care n-au nici măcar calitatea de a fi cât de cât plăcute. Zac — ăsta e cuvântul — într-un trecut greu, obositor, sufocant, ca într-o mocirlă, fără ca măcar să mă zbat. Tot eu mă consolez — cum îi scriam cândva lui Andrei — că o dată intrat în mocirlă, dacă te agiți, te scufunzi mai rău. Și cu asta cred că mă scuz și înot iarăși cu gândul departe, în urma mea. Am zis că așa e normal. Dar ce e normal în asta? Și totuși, fiecare din noi este proprietarul unei memorii personale, care înmagazinează niște fapte și cred că avem dreptul să ne folosim de această memorie, după nevoia și după plăcerea noastră. Trebuie să ne apărăm această memorie și să o păstrăm ca pe ce avem mai scump. Cred în asta, cu încăpățânare, cu dușmănie chiar. E singurul avut ce ne mai rămâne la un moment dat.

Își mai aprinse o țigară. Nu, nu trebuia să uite cu nici un chip. Era refugiul său, locul său tăinuit unde nu avea voie să pătrundă nimeni. Și trebuia păzit acest loc. Dar, în fond, se întreba tot el, ce păzea, ce comori fără preț ascundea ochilor lacomi ai celorlalți? Nu erau, de fapt, decât amărăciuni și suferințe, umilințe și înfrângeri. Poate tocmai de aceea trebuia să le aibă veșnic în minte, pentru a se apăra de altele noi, pentru a nu fi surprins nepregătit de vreo altă încercare la care ar fi iar supus. Îi era teamă că nu se terminaseră încă toate acestea. Și tocmai de aceea era bine că având totul proaspăt în minte, să nu se mai mire, îndurerat, de ce va urma. E bine apoi — să nu uiți, pentru ca să nu greșești iubind prea mult pe cineva sau ceva, care nu merită.

Trenul opri iarăși. Ajunsese. Ezită, apoi își luă geamantanul cu un gest hotărât și coborî. Făcu câțiva pași. Inima îi bătea foarte puternic. Da, era emoționat, chiar mai mult decât se așteptase. Îi năvăliră deodată toate amintirile copilăriei, întretăindu-se una cu alta,

vertiginos, amețitor. Trebui să se oprească puțin pentru a se liniști. Abia apoi privi în jur.

Revăzu bătrâna gară, la fel ca atâtea altele din provincie. Mică, dărăpănată, cu un rond prăpădit de flori neîngrijite în față, cu banca veche, înnegrită de vremuri și ploi, având picioarele îngropate adânc în pământ, de propria ei greutate și de a atâtor oameni care șezuseră pe ea. Gara părea pustie la ora aceea, parcă n-ar fi fost folosită de mult.

Odată cu el mai coborâseră câțiva călători, cei mai mulți țărani de prin satele dimprejur, încărcați cu coșuri pline de legume și zarzavaturi. Își aminti că e joi, zi de târg aici, din cele mai vechi timpuri.

În curând peronul se goli treptat și Eugen rămase singur, cu geamantanul așezat la picioarele sale. Încercă să-și dea seama de ce e atât de emoționat acum la întoarcerea după atâția ani pe aceste meleaguri. Poate era firesc. Își revedea doar orașul unde se născuse și copilărise. Numai că după numai câteva clipe, cu părere de rău și cu o dureroasă surpriză, constată că se simte totuși străin, ca un om venit pentru prima dată aici, de pe alte meleaguri. Îl năpădi o undă de tristețe. Poate că n-ar trebui să fie așa. Oamenii se bucură, sunt fericiți când se întorc la locurile natale. Dar asta era și atât mai simțea acum, și nimic altceva în plus.

Făcu ezitând, câțiva pași, uitându-se în jur. Își aminti că trebuie să-l caute pe Andrei. Și asta încă repede, până ce el nu pleacă la serviciu, altfel va fi nevoit să hoinărească pe străzi până după-amiază. O să vadă apoi, ce va face. Va reîncepe iarăși un nou episod din cele pe care le trăise? Va zăbovi aici doar o vreme, pentru a pleca din nou în altă parte, unde s-o ia iarăși de la început?

Capitolul II

Eugen găsi cu uşurinţă locuinţa lui Andrei, având adresa exactă a acestuia. Orăşelul, aproape neschimbat în centru, era aşa cum şi-l amintea, bătrân sau poate îmbătrânit acum, rezemându-se parcă obosit de zidurile zvelte ale blocurilor noi care-l străjuiau dintr-o parte. Avea să afle că acestui cartier i se spunea „Oraşul nou", ce arăta — e drept — cam la fel cu cele pe care le văzuse şi prin alte părţi, cutreierând ţara dintr-un loc în altul; era oricum arătos şi curat, cu spaţii verzi şi mici grădiniţe de flori, bine îngrijite.

Andrei locuia pe una din străzile cele mai „de vază" ale micului orăşel, acolo unde cândva îşi duraseră case frumoase, adevărate vile, unele cu un etaj, sau cu două chiar, mai marii de prin partea locului, proprietarii minelor, ai băncii, ai pădurilor din jur, notabilităţile înstărite, negustorii. Strada „Crişana" şi astăzi foarte prezentabilă, chiar frumoasă, străjuită de duzi bătrâni, părea mai curând a face parte dintr-un alt oraş, mult mai mare decât era el de fapt. Între timp fusese asfaltată, trotuarele reparate şi totul în jur părea proaspăt, reîntinerit şi bine gospodărit. Eugen se întrebă cu oarecare curiozitate cine o fi locuind astăzi pe acest adevărat bulevard, cu linia lui cochetă, ba poate chiar aristocratică.

Găsi casa ce era situată tocmai la capătul celălalt al străzii. Era o vilă nu cu mult diferită de celelalte, doar că era mai mică, bine ascunsă în fundul unei curţi, după nişte castani bătrâni cu coroane largi de frunze. Se miră. Andrei să locuiască aici? Nu-i venea a crede. Ştia că părinţii săi se mutaseră vrând-nevrând din oraş după ce li se naţionalizase casa. Intră şovăind în curte, neştiind dacă să urce sau nu pe eleganta scară principală, mărginită de o masivă balustradă de piatră. Se opri nehotărât, privind uşa grea de stejar care încadra un geam mare, mat. Nu avu curajul să sune. Deodată, însă, cineva ne-

văzut deschise brusc uşa şi în faţa îi apăru o femeie îmbrăcată într-un capot înflorat de mătase. Îl fixă o clipă, apoi îl întrebă cu o voce uşor afectată:

— Pe cine căutaţi?

Eugen se bâlbâi puţin, îngânând un „Săru' mâna" şi răspunse grăbit, fâstâcindu-se:

— Pe Andrei Paizie.

Femeia — abia acum observă cum arată — dădu din cap, parcă ar fi vrut să spună că s-a lămurit:

— Prin spate, pe scara de serviciu, la mansardă, după care dispăru trântind uşa ostentativ, chiar duşmănos.

Eugen rămase uluit de atitudinea femeii. Înţelese în sfârşit, că în această vilă Andrei ocupa probabil o cămăruţă, dar atitudinea femeii îl contrarie, descumpănindu-l.

După ce îşi ridică geamantanul, ocoli clădirea şi intră pe uşa din spate, urcând apoi pe scările de lemn, care scârţâiau îngrozitor la fiecare pas. Eugen călcă mai spre margine, doar-doar nu se va mai auzi scârţâitul. Era în zadar, fiecare pas al său fiind însoţit de sunet enervant. Sus era o singură uşă, care se deschise imediat şi în prag apăru chiar Andrei.

— Te-am auzit de jos, bătrâne, de cum ai pus piciorul pe prima treaptă. E soneria mea automată şi semnalul de alarmă al bătrânei. Aşa află ea când vin acasă, când plec, când primesc o vizită şi aşa ştie ea totul despre mine şi viaţa mea particulară.

Eugen pătrunse în cameră, lăsă jos geamantanul, îşi strânseră mâinile şi se îmbrăţişară cu căldură. Se priviră câteva momente în tăcere.

— Ei, în sfârşit, ai ajuns.

— Da, am ajuns ...

— Nu prea văd entuziasmul pe chipul tău inteligent, ceea ce mă intrigă, să ştii.

— Nici nu văd de ce aş fi entuziasmat. Oricum, mă bucur că mă aflu aici, cu tine, că ne vedem după atâta vreme. Au trecut nişte ani de când nu ne-am văzut.

— Ei, da, aşa mai merge. Nu-mi place să te văd posac, chiar din prima clipă. Hai, dezbrăcarea şi treci la o gustăricâ. Îmi pare rău că va fi modestă, dar bătrâna m-a tăiat din porţie.

— Care bătrână?

— Cum care? Stăpâna casei.

— Cine? Femeia care mi-a deschis uşa din faţă când eram în curte? ... Stăpâna?

— Cum ai zis? Femeia? Nenorocitule! Dacă ea ar auzi că i-ai zis „femeie", te-ar expulza imediat ca „persona nongrata". Ea este o „doamnă", dragă, şi ţine extrem de mult la asta, chiar dacă nu e o doamnă în tot ce face de obicei.

— Dar tu de ce îi zici bătrână? Nu mi s-a părut a fi chiar bătrână. Ba aş zice că ...

— Aş! Trucuri cosmetice, bătrâne! Machiaj de înaltă clasă! Asta nu se lasă până nu arată mai tânără ca fiică-sa. Eu îi zic „bătrâna", aşa, din răzbunare. Ei, să lăsăm povestea asta pentru altă dată. Să vorbim acum despre tine, despre ce ai făcut şi ce faci tu.

Zicând acestea, Andrei întinse pe măsuţa de lângă geam nişte slănină, brânză, roşii, ardei şi tăie câteva felii groase de pâine.

Eugen profită de răgaz şi privi în jur. Cămăruţa era mică, dar suficient de încăpătoare pentru a-şi putea găsi loc în ea o masă, un scaun, un dulap cu o uşă şi un pat îngust, mai mult o canapea. Avea un gemuleţ ce dădea spre acoperişul vilei, acoperit cu tablă veche, roasă de rugină.

— Ei, hai să mâncăm, că băiatul e nevoit s-o întindă rapid a s ujbă şi nu trebuie cu nici un chip să piardă ocazia de a-şi mai depune un autograf pe obiectul acela foarte drag inimii sale: condica de absenţă, pentru că, de fapt, asta e: scopul ei este să ne arate nouă şi ma ales cadrelor de conducere nu cine e prezent, ci cine e absent. Dar s-o lăsăm şi pe asta. Spune acum, cât înghiţim ceva, ce faci, cum o duci şi celelalte. Deocamdată oferă-mi un scurt buletin informativ asupra stării tale, apoi o să discutăm mai detaliat.

Eugen mânca dus pe gânduri şi abia după o tăcere îndelungată, răspunse ezitând:

— Eu ... bine. Ce să fac?

— Clar, foarte clar. Fii, te rog, mai exact. Concizia e bună, dar nici chiar aşa.

— Am plecat de acolo unde ştii că eram, pentru că s-au terminat ucrările şi s-a închis deci şantierul.

— Daa ...?

— Da.

— Cum se face, totuşi, că nu ţi-ai urmat ca de obicei echipa de constructori pe un alt şantier care se va deschide desigur în curând undeva?

Eugen îşi dădu seama că n-are rost să mintă, însă acum în grabă, când Andrei trebuia să meargă la serviciu, ar fi fost imposibil să-i explice, totul, să-l facă să-i înţeleagă întreaga situaţie.

— Nu cred că aş putea să-ţi spun acum la repezeală ce s-a întâmplat. Avem timp destul pentru asta mai târziu.

— Bine, să lăsăm pentru după amiază, când vom putea pe îndelete să examinăm cazul tău.

Mâncară câteva minute în tăcere. Andrei se ridică apoi, luându-şi haina de pe spateaza scaunului.

— Eu plec. Tu trage un somn ca lumea, să te refaci după noaptea petrecută în tren şi vorbim noi când ne întoarcem. Pe după amiază!

Ieşi apoi valvârtej, uitându-se la ceas cu îngrijorare.

Eugen strânse resturile rămase de pe masă, se dezbrăcă şi se întinse în pat.

Încercă din nou să se gândească la situaţia în care se afla, la ce avea de făcut acum, dar oboseala îl doborî şi adormi imediat.

*

* *

Cînd Andrei se întoarse, Eugen era de mult treaz şi stătea la masă, citind o carte.

— Tocmai pe asta ai ales-o din vasta mea bibliotecă? Alta mai proastă nici că puteai găsi.

Vasta lui bibliotecă era un rând de cărţi aşezate pe dulap şi încă un teanc trântit într-un colţ, direct pe podea.

— E o carte despre cum se metamorfozează oamenii. Azi negativ, mâine pozitiv, adică la pagina 231 tipul e prelucrat zdravăn şi la pagina 233 e gata spălat, curat, călcat, pe panoul de onoare. A, vrei să mă întrebi ce e la pagina 232. Simplu: acolo îşi face autocritica insul. Că asta-i baza. Cu cît ţi-o faci tu mai zdravăn, cu atât te freacă mai puţin ceilalţi.

Eugen zâmbi.

— Ei, bătrîne, cred că-ți este o foame de lup. Drept care am comandat o masă oficială în saloanele restaurantului local „Crișul". Ești invitatul meu de onoare. Hai, mai repede! Nu de alta, dar o să te am pe conștiință că ai murit de inaniție din cauza mea. Și un om cu minunate perspective ca tine, e păcat să se piardă așa stupid!

Ieșiră. Pe drum, cu toate încercările lui Andrei de a face conversație, Eugen tăcu tot timpul. Andrei renunță de la un timp să-l mai provoace la o discuție, văzând că nu are nici un fel de succes, nici măcar cu glumele sale.

Trecură podul peste râul care împărțea orașul în două jumătăți aproape egale. Era un pod nou de ciment, în locul celui vechi, de lemn, pe care îl știa el de pe vremea copilăriei.

Intrarea la restaurant era blocată de niște stive înalte de lăzi încărcate cu sticle goale. Un camion staționa, urmând probabil să le încarce. După ce ocoliră, pătrunseră înăuntră. „Saloanele restaurantului local" era de fapt unul, afumat, cu perdele murdare și unsuroase. Mobila desperecheată, fețele de masă murdare, farfuriile nestrânse, dădeau un aer deprimant încăperii, tăind orice poftă de mîncare. Andrei observă reacția de pe fața lui Eugen și interveni prompt:

— Decorul fastuos nu trebuie să te îngrijoreze. Mâncarea nu e niciodată aici chiar otrăvitoare. Luăm o țuică înainte și totul pare gustos după aceea, viața devenind mult mai frumoasă de cum părea până atunci.

Se așezară la o masă, într-un colț.

— Marea problemă care se ivește acum este apariția unui chelner. De fiecare dată când vin aici, am impresia că asta nu se va întâmpla niciodată. Dar tot de fiecare dată, mai devreme sau mai târziu el, chelnerul, apare și îngrijorătoarea impresie dispare, făcând loc unei bune dispoziții molipsitoare.

Ospătarul apăru, într-adevăr după o bucată de vreme, și Andrei îl întâmpină familiar:

— Bine, Nicule, tocmai pe mine să mă faci tu să aștept!

— Cum mă, eu să te fac să aștepți, cum, cu, pe tine, prietenul meu, pe tine, nu, ...

Și Nicu se pierdu într-o bâlbîială din care nu se mai înțelegea nimic, ci i se vedea doar mustăcioara agitându-i-se neastâmpărată.

Eugen îl privi cu curiozitate pe ospătar, încercând să priceapă ceva.

Andrei comandă țuică, ciorbă și singurul fel doi care se găsea: veșnica „friptură de purcel".

Nicu dispăru bolborosind și gesticulând cu aerul unui om care e copleșit de atâta treabă.

— Acuma vorbește încă foarte clar. Ba, mai mult decât atât, putem aprecia că dicția lui a prins azi o zi bună. Să-l vezi mai spre seară, când ia și el ceva tare în câteva ture succesive. Știi, el preferă cel mai adesea în ultimul timp bacșișul în natură: o țuică de ici, un șpriț de colo, un coniac de dincolo, se adună, că el nu are preferințe speciale: soarbe imparțial ce-i apare înainte. Bineînțeles că te vămuiește și la notă. Mai ales cu prietenii e fără milă. El stabilește cât trebuie să primească. E ca un perceptor de la fisc: atâta cere, atâta trebuie să-i dai. Cât privește dicția lui, eu mă pot mândri că sânt printre puținii cetățeni ai acestui distins oraș, care-l înțelege pe Nicu și la douăsprezece noaptea, când e îmbibat de bacșișuri în natură ca un burete ținut într-un lighean. Să-l vezi atunci cum vorbește, de fapt, inexact spus, cum se chinuiește să vorbească, pentru că nu izbutește să scoată decât niște interjecții și sughițuri. Și, în general, eu cred că el n-a spus un cuvânt întreg din fragedă copilărie, că e chelner de mic copil și bacșișurile în natură...

Eugen se amuză de portretul făcut de Andrei ospătarului, chiar râsc puțin.

— Și dacă ai vedea ce casă are pramatia asta, ți-ar pieri zâmbetul. Peste câțiva ani, dacă Crișul devine navigabil, ăsta își cumpără și vapor. Mașină nu vrea să-și mai ia că „are" toți, deci, înțelegi...

Băură câte o țuică. Li se servi ciorba, rece, bineînțeles. O mâncară și, ajunși la friptură, Andrei deveni subit serios:

— Gata cu gluma. Cred că ar fi cazul să-mi spui câte ceva despre tine. Propun în prealabil să bem niște vin, poate așa o să-ți revină buna dispoziție.

Cu mare greutate fu găsit Nicu pentru a i se face comanda. După ce în sfârșit li se aduse vin și băură câte un pahar, Andrei insistă:

— Hai, dă-i drumul!

Eugen nu răspunse imediat, mâncă în liniște o vreme, apoi zice, fără chef, chiar puțin iritat de insistențele lui Andrei:

— Nici nu știu ce aș putea să-ți spun, nu știu ce te-ar interesa în mod special.

— Orice despre tine. De pildă, de ce ți-ai părăsit echipa cu care ai lucrat pe șantier? Țin mult să aflu asta.

— Vezi, Andrei, mi-ar fi foarte greu să-ți explic motivul. Poate el nici nu există, de fapt. Sau nu există unul concret, palpabil, pe care să-l pot rezuma în câteva cuvinte.

— Adică?

— Ceva precis nu știu dacă m-a determinat să plec, să mă despart de oamenii aceia.

— Dar spune, omule, cum a fost?

— Ar trebui să încep cu începutul, nu? Or, asta ne-ar lua prea mult timp.

— Eu vreau să știu deocamdată atât: de ce ai plecat de-acolo? Restul vom avea timp să discutăm toate după-amiezele care vor urma de azi încolo. Și chiar mă interesează să aflu tot despre tine. Numai că, cum îți spuneam, după-amiezele sunt lungi și plicticoase în orășelul acesta, așa că vom avea timp destul. Acum doar asta aș vrea să aflu: de ce ai plecat. Știu că de obicei îți urmai echipa pe noul șantier. Cel puțin așa îmi scriai.

Eugen rămase tăcut o vreme. Sorbi apoi îngândurat din paharul cu vin și începu șovăitor:

— Sunt două motive pentru care am venit aici, de fapt am venit la tine. Pentru că, să fiu sincer, în orașul ăsta n-aș mai fi vrut să revin niciodată. Știi foarte bine ce ni s-a întîmplat nouă, familiei noastre aici, ce mizerii și umilințe am îndurat.

— Da, știu cîte ceva. Doar ne leagă destule lucruri și din punctul ăsta de vedere. Părinții noștri...

— M-am întors aici dintr-un motiv care nu cred că mă onorează: câinii răniți tot acasă se întorc, făcând un drum lung, ca să-și lingă rănile dureroase, chiar dacă aici, „acasă" stăpânul îi va lovi cu ciomagul sau le va da un picior. Cred că imaginea asta are ceva dezgustător, dar ea conține măcar o fărâmă de adevăr. Trebuia să vin aici, deși îmi este greu s-o recunosc, pentru că niciodată nu voi putea uita ce au pătimit aici tatăl meu, mama mea și eu însumi.

Și totuși m-am întors. N-am vrut s-o fac, și totuși ceva m-a adus aici, ceva ce nici eu nu pot să-mi explic prea bine.

— Ce anume?

— Poate că după atâția ani, m-am săturat de hoinăreala din șantier în șantier, de provizoratul unei asemenea existențe, în care azi ești aici și mâine tocmai în capătul celălalt al țării, având ca singur lucru al tău, o valiză cu un minimum de lucruri necesare. Nici nu apuci bine să te obișnuiești cu un peisaj, cu o stradă sau cu un deal, de pildă, și iar trebuie să pleci. Și la noul loc iarăși, același lucru, abia ai învățat pe unde se ajunge de la șantier la restaurant și iar trebuie să înveți alt drum, și alte și alte drumuri și așa mereu într-o goană nebună. Vezi tu, omului îi place, când se scoală de dimineață, să găsească, privind prin fereastra casei sale, același peisaj, aceleași case, aceleași străzi, aceiași oameni, pe care măcar din obișnuință, dacă nu de altceva, i-a îndrăgit. Ne place să avem un loc al nostru, o lume a noastră și, dacă se poate, prietenii noștri. Și acestia pot fi și lucrurile în mijlocul cărora ne-am învățat să trăim. Omul a devenit un sedentar, nu mai e nomadul de altădată. Știu, îmi vei spune că poate e și romantică goana asta, că intervine mereu ceva nou, care ne ferește de plictiseală. Da, desigur. Cu condiția ca să-ți placă acest fel de viață și, mai ales, să ți-l alegi tu de bună voie, nesilit de nimeni și nimic. Atunci desigur, e opțiunea ta, e modul de viață pe care l-ai preferat, dintre atâtea altele posibile.

— Bine, dar de ce nu ți-ai ales un loc stabil? O fabrică, o uzină, o instituție oarecare?!

Eugen zâmbi oarecum condescendent:

— Motivul e cât se poate de simplu. Pe șanticre oamenii sunt angajați în posturi lipsite de mare răspundere, de execuție, adică fără o examinare minuțioasă a dosarului de cadre. Și ca simplu muncitor pe un șantier poate lucra oricine. La o fabrică și, în general, la orice unitate stabilă, lucrurile se complică. Ești întrebat despre tot și toate și, de fapt, îți decide angajarea familia ta, situația ei și nu tu însuți. Pretențiile cresc și poți fi respins când nici nu te aștepți.

— Ai încercat?

— Da, mai demult.

— Și n-ai izbutit?

— Odată am fost respins. Găsisem un post bunicel. După cum știi, am fost dat afară de la politehnică, pentru povestea cu tata. Ca să nu mai spun de câte ori mi-au respins dosarul, până a mă primi. În cei doi ani de politehnică am învățat totuși câte ceva.

— Știu. Mi-a spus mama ta. Aveai numai nouă și zece. Erai un student...

— Lasă asta. Nici nu contează. Iar după ce am fost dat afară...

— Cum s-a întâmplat?

— Lasă că-ți povestesc asta altă dată. Deci după ce am fost dat afară de la electrotehnică, m-am angajat ca electrician, ca să fiu totuși în meseria pe care mi-o alesesem. Și pot să-ți spun, fără falsă modestie, că ajunsesem un bun meseriaș, apreciat pentru nivelul de calificare la care ajunsesem. Ei bine, într-o zi, aflând că există un post liber de tehnician sau așa ceva, m-am prezentat la serviciul de cadre al respectivei întreprinderi și am spus cine sunt, ce studii am și ce vreau. N-o făcusem chiar din proprie inițiativă. Mă sfătuise un inginer, șeful sectorului unde lucram. El mă convinsese că am dreptul la acest post după absolvirea liceului și anii făcuți la electrotehnică, mai ales că cel care-l ocupase înainte nu avea pregătirea mea. Binevoitor, inginerul îmi propusese că va interveni și el în favoarea mea.

Tipul de la cadre — unul mărunt cu ochi iscoditori, bănuitori chiar — m-a ascultat impenetrabil, după care m-a întrebat sec, înșurubându-se mai bine în fotoliul său comod:

— Părinții ce face?

L-am informat ce au făcut și „ce face" părinții mei. Când a auzit că tata a fost închis, omul s-a posomorât subit, parcă l-ar fi copleșit un mare necaz:

— Aha! De ... hm ... Bine ...

I-am spus că m-ar putea angaja de probă, și dacă o să corespund să mă încadreze pe post, dacă nu, nu, fără nici o supărare.

— Tovarășu', la noi n-ajunge să știi meseric. Mai vină mata peste două-trei zile. Noi o să analizăm între timp situația dumitale.

Am venit, bineânțeles, după câteva zile:

— Să ne mai gândim tovarășu'! Să mai vedem. Mai treci pe aici peste o săptămână.

Nu știu de ce spunea să „ne" gândim, să mai „vedem", când știam clar că el va decide, dacă nu cumva decisese deja, având o funcție suficient de mare pentru asta. Și nu m-a angajat. Nici măcar n-a avut curajul să mi-o spună în față, sau măcar să-mi trimită o adresă prin care să spună clar, negru pe alb: „Prin prezenta, vă comunicăm că, așa și pe dincolo ... din motivul cutare și cutare nu vă putem angaja pe postul ...". Nu, bineînțeles că nu-i convenea să-mi comunice în scris, pentru că rămânea copia la dosar, iar motivele cutare și cutare nu erau cine știe ce serioase și nu era bine să fie scrise. Simplu, a trimis un intermediar, habar n-am cine era, care a venit și m-a anunțat, e drept, puțin jenat, că postul a fost între timp ocupat de altcineva. Trebuie să-ți spun că omul care fusese încadrat nu avea nici măcar studiile mele.

— Bine. Spuneai că o dată ai fost respins. Și altă dată? Ce s-a întâmplat?

— Altă dată am fost până la urmă angajat, dar, bineînțeles, tot pe un șantier, atrăgându-mi-se atenția însă că unui individ în situația mea i se face o mare favoare de a fi încadrat într-un șantier de o asemenea importanță. Am aflat după aceea că totuși nu fusesem angajat pe postul cerut de mine, ci pe unul de muncitor, e adevărat, tot electrician. Însă tipul mi-a arătat clar că doar marea lui bunăvoință mi-a înlesnit favoarea de a fi angajat. Altfel, dacă nu era el om cumsecade...

— Da, te înțeleg.

— Stai că nu e totul. Pentru că mai este un motiv pentru care am plecat. În ultima vreme s-a aflat, nu știu cum, că am fost exclus din U.T.M.

— Chiar ai fost exclus?

— E impropriu spus că am fost exclus. De fapt lucrurile stau puțin altfel. Fusesem primit în U.T.M. prin hotărârea adunării generale, urmând ca apoi să mi se înmâneze carnetul de către Organizația U.T.M. raională, altfel spus, să fiu confirmat ca membru.

— Acum mi se pare că nu se mai procedează așa.

— Eu vorbesc cum era atunci, prin 1950 și ceva. Ei bine, acolo am avut surpriza deloc plăcută să mă întâlnesc cu un tovarăș cu care cândva avusesem o discuție în contradictoriu la cenaclul literar

al liceului, eu susținând că Blaga și Rebreanu, trecînd peste toate erorile lor, sunt cei mai de seamă scriitori ardeleni. E drept, se pare că am făcut-o destul de agresiv, ca orice tânăr înflăcărat care apără o idee la care ținea mult. Omul nu mă uitase. Parcă îi văd chipul rotund, bine hrănit, cu părul tăiat scurt, milităreşte, cu ochii țintă la mine, și zâmbind satisfăcut că, în sfârșit, i-am căzut în mână și că, vezi Doamne, există o dreaptate în lumea asta. Trec peste faptul că la puținele clase pe care le avea, accesul lui la opera lui Blaga era destul de limitat, dar cred că rar am văzut om care să aibă o mai bună părere despre el însuși și o mai proastă părere despre ceilalți. Drept care mi-a servit o sumară lecție de marxism — așa cum îl pricepea el — spunându-mi în final, dur, verde în față:

— Tovarășe, dumneata ești un element mic-burghez, recalcitrant și indisciplinat. Ai o slabă pregătire ideologică. Nu ești demn de a primi un carnet de U.T.M.-ist.

Am încercat eu să-i spun că am note bune, că n-am nici o abatere de la disciplină în școală, că ...

M-a privit rece, dușmănos aproape:

— Lasă, tovarășe, că știm noi, ce mai ... Ne-am dat noi seama cu cine-avem de-a face.

Iarăși acel plural al majestății sau al modestiei — vorba vine — și iarăși aceeași etichetă. Și atunci ce era să fac? Am tăcut și am înghițit. Ei bine, și cum îți spuneam, pe șantier s-a aflat că am fost exclus din U.T.M., sau mai bine zis nici nu apucasem să intru. Cum? Nu știu. Explicația cu excluderea aveam s-o aflu mai târziu. După ce că nu mi-a dat carnetul de membru, tovarășul — parcă Bocăniță îl chema — nu s-a mulțumit cu atât. A scris simplu pe dosar „exclus", deși cu de fapt nu fusesem primit. Asta fără nici o hotărîre a adunării generale; doar ea abia hotărâse primirea mea. Aflându-se pe șantier de „excluderea" mea din U.T.M., au început iar neplăcerile, întâi mărunte, ba o primă tăiată, ba o mică discuție cu cei de la personal, ba un refuz de a fi încadrat la o clasă superioară de salarizare. Treptat atitudinea lor față de mine s-a schimbat. Chiar și unii dintre cei care-mi erau destul de apropiați, au început să mă privească altfel, cu răceală, ba chiar cu ostilitate câteodată. Circulau tot felul de zvonuri pe seama mea. Am simțit cât de străin le sunt totuși unora

dintre ei. Mai ales că peste tot se găsesc unii care atîta aşteaptă ca să te facă praf sau măcar să nu-ţi răspundă la bună ziua. Ce era să fac? Am răbdat o vreme. M-am făcut că nu văd, am căutat să nu dau importanţă lucrurilor, muncind cu îndârjire, cu disperare chiar. Nopţile mă chinuiam cu amintirile mele dureroase la care adăugam acum şi amărăciunile întîmplărilor de peste zi. Tu ce-ai fi făcut în locul meu? Dar răspunde-mi serios şi sincer.

— De, greu de spus. Eu cred totuşi că, într-un fel, exagerezi lucrurile fără să-ţi dai seama, desigur. E şi greu să te detaşezi de ...

— Tot ce ţi-am spus până acum, au fost fapte, fapte petrecute aievea, fără nici o îngroşare din partea mea, n-am adăugat nimic în plus peste cele întâmplate.

— Nu. Vreau să spun altceva. Că tu dai amploare prea mare unor fapte petrecute mai demult, cu destul timp în urmă.

— Dar povestea cu excluderea din U.T.M. au aflat-o nu de mult. De ce i se mai acordă încă atâta importanţă?

— Asta e altceva. Mai sunt încă oameni care gândesc ca acum zece ani. Nu trebuie să le dai atâta însemnătate. Şi apoi trebuie să recunoşti şi tu că astăzi se petrec destul de rar asemenea lucruri. Ai avut tu norocul să dai tocmai peste câţiva din ăştia.

— Halal noroc!

— Mă rog, vorba vine.

— Să ştii că este destul de greu de răzbit când dai peste asemenea oameni.

— Da, te cred. Încep să te înţeleg de ce ai plecat, nu şi să te aprob însă. Sau nu integral.

— De ce?

— Pentru că şi eu la rându-mi aş putea să-ţi povestesc alte lucruri cam de acelaşi fel, care mi s-au întâmplat mie. Precum bine ştii, am avut şi eu greutăţi din cauza părinţilor mei. Mai cunosc atâtea şi atîtea cazuri, în multe privinţe asemănătoare.

— Ceea ce-mi spui nu mă consolează, iartă-mă că ţi-o spun. Îmi pare rău că ai avut şi tu de suferit, dar asta nu explică şi nu scuză nimic. Dimpotrivă, aş zice.

— E adevărat. Totuşi, să privim cu înţelepciune lucrurile, bătrâneşte, să nu ne pripim. Vezi tu, într-o epocă de mari ...

— Da, da, știu, probabil vrei să-mi spui, așa cum am mai auzit, că au fost condițiile de asemenea natură, că atunci în anii de început, când lucrurile nu erau suficient de clare etc. etc.

— Nu, ferească Dumnezeu, n-am de gând să te prelucrez. Și apoi nici n-am vocație pentru discursuri politice de mare anvergură. Nu doresc să-ți explic o întreagă epocă. Eu vreau doar să-ți spun că nu trebuie să ne lăsăm. Asta e tot. Fără vorbe mari.

Poate judecata mea e simplistă. Dar asta este esențialul: nu trebuie să cedezi, să te lași copleșit și doborât. Eu am luptat ca un câine, cum spuneai tu, îmi lingeam rănile și lătram la lună nopți la rând: „uite că nu cad, n-am să cad", și n-am căzut. În sfârșit, e bine să vorbim despre toate astea, să ne aducem aminte și să învățăm câte ceva. Dar pe de altă parte, nu e bine să ne întoarcem mereu în urmă, să ne încăpățânăm, cramponându-ne de toate câte au fost. Ține minte asta: noi trebuie nu numai să supraviețuim...

— O știu și eu și ți-aș putea vorbi ore întregi despre inutilitatea și chiar pericolul unor asemenea rememorări. Dar omul nu se poate desprinde cu atâta ușurință de tot trecutul său, indiferent dacă a fost frumos sau urât. Mai ales dacă a fost urât. Abia atunci te urmărește veșnic, ca o umbră.

Tăcură o vreme. Sorbiră apoi din pahare. În restaurant se adunase lume multă, era gălăgie, agitație, se intra și se ieșea mereu, dar ei nu auzeau și nu vedeau nimic, parcă ar fi fost singuri în tot localul.

Târziu, Andrei se trezi din visare.

— Să trecem și la prezent. Am vorbit astăzi la uzină pentru un post. Se pare că au ceva care ți s-ar potrivi. Mâine, am răspunsul.

— Îți mulțumesc foarte mult, Andrei. Nici nu știu cum am să-ți pot fi recunoscător.

— Las-o, nu-mi mai mulțumi. Cât privește locuința, o să stai la mine deocamdată. Deși doamna Pădureanu n-o să tresară de fericire când va afla că am un subchiriaș, ca să zic așa. Nu va scăpa ocazia să mi-o spună cu tonul ei intelectual și subtil ca o goarnă de dimineață.

— De ce?

— Asta o să-ți explic mai târziu. Între timp o să-ți caut și ție o „garsonieră" ca a mea. Am ochit eu deja una pe aceeași stradă,

prin apropiere. Tot o doamnă respectabilă, doar că ceva mai în vîrstă aşa că n-o să păţeşti nimic din ce am păţit eu cu madam Pădureanu. Deci fără nici un fel de obligaţii plicticoase şi obositoare, care pot da naştere la complicaţii.

Eugen îl privi nedumerit, neînţelegând nimic din povestea cu madam Pădureanu.

— Toate la timpul lor, bătrâne! Deocamdată, propun să ne retragem în vastele şi distinsele noastre apartamente pentru binemeritata odihnă ce ne-o datorăm după o zi încărcată. Pe cai! Şi vom vedea ce ne aduce ziua de mâine.

Capitolul III

A doua zi după amiază, Andrei îi aduse vestea că este ca şi angajat. S-a găsit un post de electrician liber şi totul se va aranja cât se poate de repede, chiar mai repede decît se aşteptase el însuşi.

Eugen se bucură, însă privindu-l mai cu atenţie pe Andrei, observă că acesta pare cam încurcat, plimbându-se de colo până colo, ca şi cum ar fi avut ceva de spus, dar nu îndrăznea.

— E totuşi ceva în neregulă, nu, Andrei?

— Nu, nimic, sau aproape nimic.

— Deci, totuşi, e ceva?

— Da, un fleac.

— Care?

— Trebuie să treci pe la cadre. Ştii, m-au rugat să te anunţ.

— Sigur, asta e firesc. Aşa se procedează la orice angajare. Doar am fost întotdeauna chemat să semnez actul de angajare.

— Numai că, ştii, postul de electrician nu e chiar la uzină...

— Dar unde?

— Pe ... şantierul noii secţii de flotaţie care se construieşte acum.

— Iar, ...

— De fapt e tot la uzină deoarece ... nu ştiu cum să-ţi spun ...

— Tot pe un şantier?

— Într-un fel...

— Andrei! Ce le-ai spus despre mine că nu mă angajează la uzină, ci doar pe şantier?

— Pe cuvântul meu, că eu nu le-am spus nimic, sau mai nimic.

— Ce mai nimic?

— Cine eşti, ce ai făcut până acum. Ce să mai vorbim, mergem mâine la serviciul de cadre şi ai să vezi că nu e nimic. Te angajează şi gata. Ce atâtea pobleme!

— Dar în uzină de ce nu vor să mă angajeze? Nu există vreun post de electrician?

— N-au deocamdată. Când se va ivi, te vor trece de pe șantier în uzină. Simplu, nu?

— Aha! Când vor avea posturi!

— Păi și șantierul secției de flotație este tot al uzinei. Când se termină noua secție de flotație, rămâi acolo definitiv.

— N-aș prea crede!

— Eugen! Ascultă-mă, iar faci o dramă întreagă dintr-un fleac.

— Eu fac drame din fleacuri? Fleacuri au fost cei cinci ani de pușcărie ai tatei, suferințele umilitoare ale mamei, rușinea ei, hărțuiala la care am fost supus de când am început să-mi câștig o pâine? Toate astea le denumești tu fleacuri?

— Fii calm, Eugen! Eu nu despre acestea vorbeam, ci despre întâmplarea de azi. Crede-mă, nu am spus nimic ce i-ar fi putut face circumspecți. Pur și simplu n-au nici un post de electrician în uzină, asta e. Și știam că asta te-ar interesa și nu altceva. O să vedem mâine ce se poate face. Ai răbdare, că se rezolvă totul.

Nu mai ieșiră în oraș. Andrei adusese ceva de mâncare. Mâncară tăcuți și fără chef. Din când în când, Eugen îl privea pe furiș pe Andrei, ca pentru a se convinge că acesta nu-i ascunde nimic. Acesta, fără a fi posomorât, era totuși dus pe gânduri, nemanifestându-și veselia lui obișnuită.

După ce terminară de mâncat, Andrei se scuză, spunând că are treabă în oraș. Eugen rămase singur. Se plimbă un timp prin cămăruța îngustă, fumă câteva țigări, una după alta, gândindu-se mereu la povestea cu postul pe care trebuia să-l ocupe. Nu știa ce să creadă. Se întinse pe pat. Oare nu se terminase încă? Trebuia să plătească aceleași vechi tributuri. De ce? De ce, oare? Și pentru ce?

Târziu, când se întoarse, Andrei îl găsi dormind. Se bucură că totuși prietenul său reușise să adoarmă. Îl privi un timp cu duioșie, dar și cu tristețe.

* * *

Multă vreme n-a știut Eugen adevărul despre angajarea sa, nu la uzină, ci pe șantier. Și poate că adevărul întreg nu l-a aflat niciodată.

De fiecare dată când venea vorba despre asta, Andrei se strecura cu abilitate, evitînd un răspuns absolut precis.

Destul că mergând a doua zi la serviciul de cadre, lucrurile au decurs normal sau aproape normal, din punctul de vedere al lui Eugen, obișnuit cu amânările și tergiversările, și a fost angajat.

Discuția s-a desfășurat în limitele unui dialog de serviciu, în care funcționarul punea întrebări, cu o voce neutră, iar Eugen răspundea scurt, telegrafic aproape. Nu și-a putut da seama dacă funcționarul are sau nu o părere preconcepută despre el. Părea mai inteligent decât cei pe care-i întâlnise până atunci, mai puțin suspicios și neîncrezător în oameni. Pe față nu i se citea nici ostilitatea și nici măcar răceala aceea impersonală care-l scosese din sărite de atâtea ori până atunci. Omul își făcea conștiincios datoria, reușea să fie chiar amabil. Dar și dacă Eugen i-ar fi fost antipatic, probabil că omul nu i-ar fi arătat-o. Era oricum altfel decât cei pe care îi cunoscuse el înainte. Deși, mai știi? Putea să fie mai periculos decât ceilalți tocmai pentru că nu se exterioriza. Alungă însă acest gând, chiar jenându-se de el. Dacă nu cumva le împrumutase el suspiciunea însușindu-și-o? Ar fi fost culmea să preia exact ceea ce nu putea suferi el. La urma urmei, n-avea rost să suspecteze pe toată lumea. Se mulțumi doar cu faptul că e angajat. Restul nici nu conta, la urma urmei, își zise tot el, dând din umeri, voind să pară cât mai indiferent.

Începu lucrul peste câteva zile, deși s-ar mai fi odihnit puțin, fiind destul de obosit. Preferă totuși se se angajeze cât mai repede, temându-se că iarăși ar putea interveni ceva și s-ar ocupa și postul de pe șantier și atunci ar fi nevoit să plece în altă parte. Vechea teamă nu putea fi învinsă însă așa de ușor, cu toate că Andrei glumea mereu, spunând că dacă ar fi fost vreun post de director sau așa ceva, desigur că s-ar fi putut ocupa imediat, chiar ar fi fost bătaie pe el. Cum însă era doar un post de electrician, n-avea de ce să fie îngrijorat.

Prima zi pe șantier fu de fapt numai o vizită. Practic, construcția abia începuse. Se aduceau însă materiale, betoniere, benzi rulante, macarale. În jur domnea acea dezordine specifică marilor șantiere. De fapt părea dezordine doar pentru un ochi neavizat, din afară. El știa deja din propria experiență că în aglomerarea aceea exista

totuși o ordine anume, în care se descurcau doar cei ce lucrează acolo. Domnea, tot ca de obicei, o mare agitație, era un du-te-vino continuu, se auzeau comenzi scurte, strigăte puternice, oamenii se mai și certau pentru vreo pricină oarecare, fiecare având câte o părere a sa asupra aceluiași lucru. Camioane veneau și plecau stârnind nori de praf ce nu apucau să se așeze, șoferii nărăvași ca de obicei, nu aveau loc unul de altul, își mai aruncau câte o vorbă nu cine știe ce politicoasă. Era o nervozitate care plutea în aer, izbucnind din când în când în rafale mai scurte sau mai lungi, dar apoi lucrurile reintrau la normal, ficcare văzându-și de alc lui. Și graba, graba era cea care îți atrăgea în primul rînd atenția. Nimeni nu mergea liniștit, la pas. Toți alergau parcă fără treabă de colo până colo. În realitate, însă, fiecare avea treaba lui precisă pe care și-o făcea, ca o mică rotiță dintr-un uriaș mecanism al cărui sens al mișcării nu aveai cum să-l intuiești imediat. Privit de sus, șantierul părea un furnicar uriaș, căruia cu greu îi descopereai rosturile tainice ale unei activități febrile aparent haotice.

Dar toate acestea Eugen le știa, se obișnuise cu ele. Nu se temea de ele. El de altceva se temea.

Capitolul IV

Treptat lucrurile păreau a intra în normal, sau ceea ce numim noi de obicei așa ceva, adică atunci cînd nu ni se întâmplă mari necazuri, ci doar cele obișnuite, cotidiene, pe care nici nu le mai băgăm în seamă de la o vreme, făcându-ne că nu le vedem și declarându-ne mulțumiți că nu e mai rău, pentru că în definitiv, așa cum se spune cu bun simț, ar putea fi și mai rău.

Eugen încerca și el să gândească astfel, luând lucrurile așa cum erau. Doar că nu izbutea cu nici un chip. Se chinuia să uite totul, să trăiască în prezent, lăsând departe în urmă trecutul. Andrei îl îndemna mereu să uite și în discuțiile pe care le aveau după amiezile și serile lungi de toamnă își povesteau reciproc câte ceva din ce trăiseră și prin ce trecuseră până atunci.

— Totuși povestește-mi de unde a început totul! insista Andrei.

— Ar trebui să încep cu tata.

— Precum știi, părinții noștri s-au cunoscut cândva, demult.

— S-au cunoscut e un fel de a spune, explică Eugen, șovăind, cu capul în pământ.

— Știu ce vrei să spui. Aici Andrei ezită, apoi continuă. Da, poate ai oarecari motive să nu-i iubești prea mult pe părinții mei. Ei, și mai ales bunicii mei, erau stăpânii în ținuturile acelea de unde s-au retras aici și ai mei și ai tăi. Asta știi când? După război, când și-au dat seama că lucrurile se schimbaseră. Tatăl meu a avut înțelepciunea să renunțe la toate și să se retragă aici. Mă mir de unde atâta prevedere la el. Probabil i-o fi băgat în cap cineva de-ai casei.

— Și părinții mei, nu știu de ce, s-au retras și ei tot pe aici prin împrejurimi. Poate nu neapărat din dorința de a-i urma pe ai tăi, ci pentru că le era teamă să rămână singuri acolo.

— Tata s-a gândit bine: venind aici, i se va pierde urma şi va fi uitat. Doar că s-a înşelat, ca de obicei.

— Nu uita, spuse Eugen, că într-un fel tatăl meu a avut şi mai puţin noroc...

— Da, ştiu şi n-am uitat că o mare parte din nenorocirile familiei tale se datorează parţial şi relaţiilor pe care le-au avut tatăl tău cu al meu. Relaţiilor, sau cum dracul să le zic...

Eugen tăcu, neştiind ce să spună, apoi îndrăzni, cu o voce abia auzită, ca pentru sine:

— Să nu exagerăm, totuşi. E adevărat că la proces a fost acuzat printre altele că a avut nu ştiu ce afaceri cu Calistrat Paizie, tatăl tău, care fusese deja condamnat. Dar nu s-a putut dovedi nimic precis şi mai ales culpabil în toate aceste relaţii. Condamnarea i s-a tras — ca să zic aşa — din altceva. E adevărat, poate că aceste „relaţii" i-au înrăutăţit într-o oarecare măsură situaţia. Mi-e greu însă să afirm cu certitudine că i-au sporit anii de condamnare.

— Eu nu cunosc prea exact cum s-au petrecut lucrurile. Ai vrea să-mi povesteşti tu?! îl rugă Andrei.

— Vezi tu, s-a scris şi s-a vorbit atât de mult despre aceste condamnări nedrepte, încât e aproape jenant să mai încerc şi eu acum să-l disculp pe tata. E drept, au fost şi victime, unele absolut nevinovate, unele parţial vinovate, iar altele condamnate cu excesivă asprime. Dar dacă stăm şi judecăm puţin, dacă privim în jur şi încercăm să aflăm câte ceva, liniştit, fără prejudecăţi, fără porniri pătimaşe, trebuie să recunoaştem că au fost şi destui vinovaţi, care pe bună dreptate au fost pedepsiţi pentru ce au comis. Aş zice că era chiar necesar ca unii din ei să fie izolaţi.

— Îţi dai seama că nu-mi vine nici mie uşor să recunosc, oricum îmi pare bine că judeci aşa, interveni Andrei. Începi să fii mai realist, mai puţin subiectiv.

— Dar nu-i vorba de asta. Eu am recunoscut întotdeauna aceste lucruri. Pentru că trebuie s-o spun cu amărăciune şi durere că şi tata a fost dintre cei vinovaţi. Nu foarte grav, dar a fost şi a trebuit să fie pedepsit, că nu la atâţia ani, asta e deja o altă chestiune. Nu asta mă chinuie, ci faptul că cineva după ce şi-a ispăşit pedeapsa, ar fi normal să fie lăsat să reintre în rândul oamenilor, să-şi trăiască

viața care i-a mai rămas, sau restul de viață, că unii s-au întors de la închisoare deja bătrâni. Iar familiilor acestor oameni n-ar trebui să li se aducă mereu aminte că cineva din ai lor a fost pușcăriaș. Uite, asta mă sâcâie, mă enervează, mă exasperează chiar. De ce să urmărești pe un om pentru culpa altuia, mai ales că și acela, altul, și-a ispășit-o cu vârf și îndesat? Din moment ce tu însuți ești nevinovat, ar trebui să fii lăsat în pace.

— Da, ai dreptate, recunoscu Andrei.

— M-ai întrebat de ce a fost condamnat tata. Lui nu-i prea place să vorbească despre asta. Mai ușor vorbește despre ce s-a întâmplat după proces. Am aflat totuși câte ceva. Se pare că a fost amestecat într-o afacere cu niște cereale. Pe vremea aceea, precum îți aduci și tu aminte, fusese o secetă cumplită și lumea era înfometată. Cei care aduceau cerealele pe ascuns, le vindeau la prețuri duble, triple și chiar mai mult. Tata se implicase în transporturile clandestine care se făceau prin toată țara. Se pare că a câștigat și el ceva bani. Nu prea mulți însă, pentru că la noi în casă nu s-a huzurit niciodată, iar pe vremea aceea trăiam destul de strâmtorați. Faptul rămâne însă fapt: i s-a dovedit complicitatea la aceste afaceri necurate. Dar asta n-ar fi fost nimic. Ar fi luat o pedeapsă destul de redusă. Au mai intervenit însă și alte elemente pe care eu le cunosc mult mai puțin. Se pare că tata a fost în relații destul de strânse cu unii din cei care după aceea fuseseră condamnați pentru delicte politice. Despre natura acestor relații mi-e foarte greu să vorbesc, fiindcă nici tata, precum ți-am mai spus, n-a pomenit niciodată în casă despre ele. Am doar bănuieli. Am auzit și de pe la alții câte ceva. Cred că a și tăinuit pe unul dintre cei urmăriți de securitate. De ce a făcut-o? Eu cred că a făcut-o pentru că îi era prieten încă din copilărie și dorea să-l salveze, necrezând în vinovăția lui. Tata e prea mîndru ca să recunoască asta. Țin minte că odată o cunoștință l-a întrebat ceva în legătură cu asta — am surprins doar sfârșitul acestei discuții. Am auzit atunci răspunsul tatei, vorbind mai hotărât ca niciodată:

— Lucrurile sunt oricum consumate. Sunt vinovat și nu are nici un rost să contest asta. Faptele contează și nu de ce am făcut-o. Erau motive care mă priveau numai și numai pe mine. Or, instanța judecă faptele și mai puțin motivele, neavând timp petru ele. Important

era ca oamenii primejdioşi pentru noua orânduire să fie cât mai repede izolaţi, pentru a fi făcuţi inofensivi. Să nu mai vorbim despre asta niciodată. Ar trebui să şi uităm totul.

Eugen continuă:

— Nici măcar nu ştiu cine era persoana pe care o tăinuise. Şi poate nici n-am să aflu vreaodată, deşi aş dori mult să ştiu cine este.

— N-ai nici o bănuială?

— Nu. Nici una.

— Dacă ai afla, ce-ai face? Te-ai răzbuna într-un fel oarecare?

— Eu?

— Da. Doar din cauza acelui om, tatăl tău a stat atâţia ani închis, a suferit.

— De ce să mă răzbun? Omul voia să scape şi şi-a rugat prietenul să-l ajute. Şi apoi tot a fost prins şi condamnat. Deci oricum şi-a primit şi el pedeapsa. Cred că nici tata nu-i poartă pică. Chiar sânt convins de asta. Tata nu a fost un tip răzbunător.

— Spuneai că nu ţi-a vorbit niciodată de lucrurile acestea.

— Nu, numai că eu îl cunosc foarte bine şi ştiu că nu e în stare nici măcar să poarte duşmănie faţă de cineva. Are ca orice om păcatele lui, dar nu ştie să urască pe cineva. El şi-a făcut cu răbdare anii de detenţie, care n-au fost desigur uşori. Nu o dată îl cuprindea disperarea, când ajungea să creadă că toată viaţa omului este un drum lung spre noapte, spre moarte. Dacă mai ţii minte ce-ţi povesteam în una din scrisorile mele: după ce ieşea de la lucru din subteran, când era liber după amiezile, se aşeza la fereastră şi urmărea apusurile de soare care erau foarte lungi, văzute de pe dealul unde se afla baraca. El nu apuca să vadă răsăritul de soare niciodată, pentru că intra în mină dis-de-dimineaţă, când nici nu se mijea de ziuă. Iar iarna nu vedea chiar deloc soarele, pentru că ieşea din mină aproape pe întuneric. Aşa că era fericit că vara putea să vadă măcar asfinţitul soarelui. Pentru el soarele avea un singur sens în mişcarea sa: spre apus, spre noapte. Şi văzându-l aşa ani întregi, este imposibil aproape să nu începi să crezi că toate lucrurile din lumea asta, omul însuşi, se îndreaptă iremediabil spre asfinţit, spre noapte, întuneric şi moarte. Nu ştiu de ce, dar cred că şi azi tata gândeşte tot aşa, deşi n-o mai spune nimănui. De fapt el vorbeşte foarte puţin acum. Rareori mai leagă o conversaţie cu cineva.

Tăcură timp îndelungat. În cămăruța lui Andrei se făcuse deja întuneric. Se distingeau vag doar contururile obiectelor din cameră. Eugen vorbi încet, șoptit aproape.

— Uite, iarăși e seară, parcă mereu vine noaptea. Ea e mereu în fața noastră, ca o amenințare, ca un destin implacabil. Vorbeam despre noapte și ea a venit parcă mai repede decât ne-am fi așteptat. De fapt, ea vine întotdeauna mai devreme decât am crede noi, pentru a ne lua prin surprindere. Rar ne găsește pregătiți. Poate niciodată nu suntem îndeajuns de pregătiți pentru a întâmpina noaptea și tot ceea ce presupune ea. Deși știm că va veni. După lungi apusuri de soare, oricât de lungi ar fi, întunericul trebuie să sosească. Nu se poate altfel. Poate de aceea iubea tata acele apusuri, pentru că erau lungi și mai amânau pentru un timp înserarea, noaptea, Și azi îl surprind uneori, când mai trec pe acasă, stând pironit la geam, privind nemișcat cum coboară încet, dar neândoielnic soarele. Pentru el, au mai rămas apusurile.

Capitolul V

Nu după multe zile, Andrei reuşi să găsească o cameră pentru Eugen. Aşa cum promisese, era tot un fel de mansardă, e drept ceva mai mică decât a sa şi tot într-o vilă de pe aceeaşi stradă, la numai câteva case de unde locuia el.

Camera era destul de incomodă, fiind foarte îngustă, încât aproape nu puteai trece dacă îţi stătea cineva în cale. La origine trebuie să fi fost un culoar blocat la unul din capete pentru a-l transforma în încăpere de locuit. Se vedea şi acum pe perete locul unde fuseseră marginile uşii. Era la etaj şi se ajungea la ea prin intrarea principală, urcând din hol pe o scară în spirală. Nu era mobilată în sensul pe care îl atribuim de obicei acestui cuvânt. În capătul opus uşii, se afla un prici cu o înfăţişare destul de jalnică pe care cu foarte multă bunăvoinţă l-ai fi putut denumi canapea. Dacă ridicai pătura ce-l acoperea până la podea, puteai vedea scândurile netrase la rindea, încheiate prea din belşug cu clei, din care o bună parte se scursese afară, rămânând solidificat în picături prelungi, ce păreau a se prelinge în continuare până la duşumeaua de scânduri vopsite într-un maro foarte închis. În loc de masă era un fel de tăblie de scândură acoperită cu placaj, aşezată pe un suport cu picioarele aşezate în cruce, asemănător unei capre de tăiat lemne. La această improvizaţie se adăuga un taburet de bucătărie şi un dulap ţărănesc cu flori şi frunze încrustate pe margini, de o culoare verde cândva, acum vopseaua fiind în cea mai mare parte căzută. În colţul de lângă uşă, pe o lădiţă de ambalaj se afla o găleată şi o ceaşcă de pământ. Ar mai trebui adăugat desigur şi cuierul, care era de fapt, ceea ce, etimologic vorbind, îi exprima şi numele, adică nişte cuie bătute pe o scândură îngustă de stejar, prinsă cu alte cuie direct în uşă, prin nişte urechi de tablă. Asta era tot. Îţi reţineau atenţia pereţii foarte afumaţi, aproape

negri în jurul burlanului înfipt în perete. Iarna se făcea foc într-o sobă mică de tuci. Avea totuşi cămăruţa asta un farmec al ei, dat de geamul imens împărţit în pătrate mici ce cuprindea aproape în întregime unul din pereţii lungi. Aşa se făcea că era lumină toată ziua aproape. Dar, nu se putu abţine Eugen să observe, geamul era orientat exact spre vest şi când venea acasă după amiezele, avea mereu în faţă apusurile de soare. E o fatalitate, gândi el, că mă urmăreşte şi pe mine imaginea aceasta a asfinţitului şi, culmea, tot ca printre nişte gratii, pentru că aşa arătau de departe gemuleţele pătrate ale ferestrei.

Curios era însă faptul că, privind de afară, această casă cochetă, o vilă de fapt, nu ţi-ai fi putut imagina că ea cuprinde şi o cămăruţă atât de modestă.

Probabil fusese improvizată pe acel fost culoar de trecere pentru a găzdui un chiriaş, când vremurile nu le mai fuseseră favorabile proprietarilor, ei fiind obligaţi să se restrângă. Crezuse că a locuit vreun servitor, dar mai târziu află că personalului de serviciu îi fusese rezervată casa sărăcăcioasă din fundul curţii, alături de grajd. Răposatul Anastasiu, proprietarul, ţinea cai de rasă, nu pentru curse, căci de acolo în munţi nu se pomenise aşa ceva, ci doar din plăcerea de a călări un cal frumos, când mergea să-şi inspecteze holdele de porumb sau livezile de pruni, mai ales toamna la făcutul ţuicii.

Acum totul se năruise pentru ei şi doamna Anastasiu rămăsese doar cu o parte din frumoasa ei clădire, care cuprindea şi cămăruţa în care locuia Eugen. Destul de strâmtorată, ea mai dăduse o cameră cu chirie. Trăia dintr-o pensie lăsată de soţul ei care fusese funcţionar al statului în ultimii ani, văzând că altă soluţie nu există. Într-o vreme, doamna îşi mai rotunjea venitul dând lecţii de pian şi franceză. Fiind singură şi ieşind rar, nu avea dificultăţi în privinţa toaletei, păstrând şi acum rochii vechi şi elegante pe care şi le recondiţiona singură, căutînd să le reajusteze pentru a le face cât mai actuale. Practic, ea putea încă să-şi permită tot ce şi-ar fi dorit în micul său univers domestic. Îl primise pe Eugen cu chirie nu numai fiindcă o rugase Andrei, pe care-l cunoştea doar din vedere, ci mai ales pentru că inginerul Florea, chiriaşul ei din „camera mare", îl recomandase ca fiind un băiat liniştit şi serios. Evident, se interesase ime-

diat dacă Eugen este de familie bună şi se pare că primi asigurări formale în acest sens, deşi nimeni din cei întrebaţi habar n-avea de părinţii lui Eugen. Adevărul era însă altul: inginerul Florea, când îl recomandase, nici nu-l cunoştea încă. Andrei cu care lucra în acelaşi sector al uzinei, ştiind că locuieşte la doamna Anastasiu, îl rugase să pună o vorbă bună pentru prietenul său. Doamna Anastasiu, care n-avea să afle însă niciodată lucrul acesta, era o femeie puţin trecută peste cincizeci de ani, pe care nu-i arăta încă, având un organism robust şi sănătos. Ducea o viaţă liniştită, uşoară, fără griji şi dificultăţi deosebite şi se conservase destul de bine pentru vârsta ei. Gurile rele din târg spuneau chiar că ar mai fi intenţionat să se recăsătorească sau cel puţin dorise acest lucru nu cu mulţi ani în urmă. Dar s-ar fi putut să fie simple bârfe de mărunt oraş provincial unde orice vorbă circulă cu mare viteză, mai ales dacă nu este adevărată. Făcea din când în când sindrofii intime în salonul de la parter, la care invita câteva din fostele notabilităţi ale oraşului, dornice poate nu să se întâlnească între ei, cît mai ales să bea şi să mănânce fără nici o cheltuială. E drept că nu le displăcea să creadă că acolo în salon nu e decât lumea bună de prin partea locului. Doamna Anastasiu, altfel zgârcită cu banii, se dovedea neaşteptat de generoasă atunci când nu trebuia să-i dea în numerar, ci sub formă de mâncăruri sau băuturi, la ea acasă, bineînţeles. Se pare că la mijloc era orgoliul ei de bună gospodină, mândria de a fi o gazdă ireproşabilă. Uneori, până seara târziu, Eugen auzea din cămăruţa sa melodiile tânguioase şi sentimentale ale tangourilor de altădată, răsunând puţin răguşit de pe plăcile uzate ale patefonului. Erau cântecele acelea vechi, mult gustate de cei mai în vârstă: „Zaraza", „La căsuţa albă", „De m-ai iubi puţin" şi altele. Prin pereţele subţiri, ce-l despărţea de salon, auzea şi glasurile invitaţilor întreţăindu-se, bine dispuse, în discuţii interminabile. Asta la început, pentru că mai târziu lucrurile au luat o întorsătură neaşteptată pentru el. Mai ales după ce a reuşit cu destulă greutate să-şi cumpere un costum „întreg" ieftin, — visul lui dintotdeauna — şi arăta oricum altfel, pentru că până atunci nu-i prea ajungeau banii niciodată să-şi cumpere şi haină şi pantaloni în acelaşi timp. Salariul şi-l împărţea cu mama lui bolnavă care locuia singură undeva într-un sat din nord. Tata n-o prea ajuta, şi acum

nici nu mai putea, s-o facă dar despre asta nu-i făcea nici o plăcere să-şi amintească din nou.

Într-o zi, imediat după ce-şi cumpărase primul costum, Eugen s-a dus la doamna Anastasiu să-şi plătească chiria. „Proprietăreasa" care nu-l prea băgase în seamă până atunci, a fost plăcut impresionată de noul lui costum. Ea ţinea mai mult ca la orice la aspectul vestimentar al oamenilor, pe care îi judeca, dealtfel, în primul rând după felul cum se îmbrăcau. Până atunci îl zărise aproape întotdeauna venind de la lucru în salopeta lui murdară, sau, în cel mai bun caz, în sacoul şifonat de velur şi pantalonii săi gri, vechi şi pătaţi de atâta purtat şi călcat.

Îl privi cu o curiozitate neascunsă, apoi zâmbindu-i amabil, îl pofti să ia loc şi-i oferi o cafea ce o avea întâmplător pe masă, probabil pregătită pentru avocatul Procopiu, care tocmai ieşise în grabă, nemaiavând timp s-o bea.

Ea încercase din obişnuinţă să închege o conversaţie cu Eugen, tratându-l evident cu condescendenţă şi oarecum cu superioritate. Rămase însă imediat profund surprinsă când lucrătorul acela tânăr — cum îi spunea ea când venea vorba despre el — îi răspunse cu bun simţ, ba chiar mai mult decât atât, se arătă a fi un om cu mintea ascuţită, pătruznătoare şi ei îi plăcuseră întotdeauna oamenii inteligenţi. O surprinse nu mai puţin şi modul foarte îngrijit de a se exprima al acestuia. Brusc, Eugen o interesă. Era probabil o mare revelaţie pentru ea, ca atunci când văzând de multă vreme o persoană oarecare, sau cunoscând-o doar vag, o neglijezi sau chiar o disprețuieşti, încadrând-o definitiv într-o categorie care nu prezintă nici un fel de interes, ca apoi, pe neaşteptate să descoperi că de fapt nici n-ai cunoscut-o şi că te-ai pripit judecând-o în necunoştinţă de cauză, după nişte aparenţe înşelătoare.

— Domnule Grindea ... dacă nu mă înşel, aşa te cheamă, cum se face că ai ajuns în orăşelul ăsta prăpădit, uitat de Dumnezeu şi de miniştri?

— Mi-ar fi greu să vă dau în câteva cuvinte un răspuns complet. De fapt — poate că vă va surprinde afirmaţia mea — nici eu nu ştiu prea exact de ce am venit aici şi nu în altă parte. Cred că am ajuns aproape fără voia mea. Oricum povestea e mai lungă şi mai compli-

cată. Dacă ar fi să găsesc totuşi un motiv imediat, acesta ar fi că cineva mi-a spus că aici s-ar găsi de lucru şi că se plăteşte destul de bine. Simplu şi prozaic, doamnă. Nimic interesant.

— Dar familia dumitale unde se află?

— Familia? Cum să vă spun ... E o situaţie specială ... E tocmai în partea cealaltă a ţării. De fapt, ca să fiu sincer, eu nu prea am familie.

— Cum adică?

— Întâmplări nefericite au făcut ca ca să nu mai existe, sau să nu mai fie ceea ce denumim îndeobşte familie, adică nişte oameni care trăiesc zi de zi împreună, sub acelaşi acoperiş.

Doamna Anastasiu deşi nu prea înţelese cum stau lucrurile, îşi dădu seama că tânărul preferă să nu dea explicaţii asupra acestui lucru, aşa că renunţă, schimbând vorba, cu tactul ei de femeie de lume.

— Şi cum te simţi aici la noi?

— Noi — aici Eugen ezită — cei fără familie nu prea suntem legaţi de un loc anume, aşa că oriunde ne putem simţi la fel de bine sau la fel de rău. Depinde de ce ne aşteptăm să găsim.

— Scuză-mă că te întreb, cu ce te ocupi dumneata?

Eugen şovăi din nou.

— Sunt muncitor. Electrician.

Doamna Anastasiu era total contrariată. Un muncitor, un om în salopetă să se poarte şi să vorbească astfel? Părea, pentru ea, aproape imposibil, căci contravenea părerilor sale bine stabilite despre diverse categorii de oameni.

— Te-aş mai întreba ceva, dacă nu te deranjează.

— Nu.

— Ce studii ai?

Eugen era puţin sâcâit de curiozitatea ei şi nu ştia dacă să-i spună adevărul, sau să-i dea un răspuns în doi peri, pentru a încheia cât mai repede această conversaţie, ce începuse să devină supărătoare pentru el.

— Am terminat liceul. (Ceea ce era adevărat, nu şi complet).

— Nu ai de gând să-ţi continui studiile? La vârsta dumitale nu e chiar prea târziu. Mai poţi încerca. Ai atâţia ani frumoşi înainte. Ehei, să fiu eu ca dumneata! ...

Eugen se indispuse şi probabil că i se vedea aceasta pe figură, încât doamna Anastasiu îşi dădu într-un târziu seama că acum nu prea avusese tact şi încercă să repare lucrurile, dând dovadă de bunăvoinţă şi amabilitate, cel puţin aşa credea ea.

— Bineînţeles că nu e prea târziu pentru un om inteligent ca dumneata.

Flatarea asta ieftină îl irită. Se vedea clar că doamna Anastasiu încerca să-i câştige simpatia.

— Vă mulţumesc pentru compliment. Aş dori doar să vă spun că întârzierea nu e din vina mea. Eu am ţinut foarte mult să-mi continui studiile.

— Dar din vina cui?

Eugen se înfurie de-a binelea.

— E o poveste foarte lungă, doamnă, şi, vă rog să mă iertaţi, ne cunoaştem încă destul de puţin pentru a vă mărturisi absolut totul. Pentru că aici nici nu încap confidenţele parţiale. Şi apoi există şi lucruri pe care nu le spunem niciodată şi nimănui, nici măcar nouă; chiar nouă înşine nu ne place să ni le reamintim.

Replica destul de tăioasă a lui Eugen o şocă puţin pe doamna Anastasiu. Contrariată, tăcu puţin, apoi tuşi cu afectare, căutând să nu pară deloc afectată.

— Mă rog, nu te-am invitat la confidenţe.

— Iertaţi-mă, n-am vrut să vă supăr, dar s-au petrecut în viaţa mea nişte întâmplări despre care nu-mi face nici un fel de plăcere să vorbesc şi pe care eu însumi vreau să le uit cu desăvârşire. Povestindu-le altora, nu fac altceva decât să le reactualizez. Şi repet, credeţi-mă, nu-mi face nici o plăcere. Există unele lucruri murdare în viaţa noastră, de care nu suntem noi înşine responsabili. Am jucat pur şi simplu un rol impus de alţii, fără voia noastră, ca nişte actori care joacă într-o piesă care nu le place, dar trebuie s-o facă pentru a-şi exercita meseria, din lipsă de ceva mai bun.

Doamna Anastasiu îl privi din nou contrariată, surprinsă, a nu ştiu câta oară de felul de a se exprima a tânărului muncitor din faţa ei. Curiozitatea ei cerştea mereu, nestânjenită.

Eugen, însă, ar fi vrut să plece cât mai repede; îi era însă teamă să n-o jignească din nou. Aşteptă nerăbdător să se ivească o ocazie ca să se poată retrage politicos.

— Totuși, dumneata mă interesezi foarte mult, domnule Grindea. Îți mărturisesc sincer.

De ce „totuși" se întrebă el. Îi răspunse cu o amabilitate de circumstanță.

— Atenția dumneavoastră mă onorează, dar nu cred că o merit. Sărut mâinile, doamnă!

Destul că de la această discuție, Eugen nu mai urmărea doar din camera sa, prin perete, sindrofiile doamnei Anastasiu, pentru că peste puțin timp, se numără și el printre invitații obișnuiți, ajungând de la o vreme chiar să nu se mai mire deloc de asta.

Capitolul VI

Eugen părea a se fi obișnuit cu toate din jur și ceea ce era mai important, începuse să se familiarizeze cu munca de pe șantierul noii secții de flotare. Pleca în fiecare dimineață cu punctualitate la serviciu, având mare grijă să nu întârzie cumva. Acolo lucra cu râvnă, cu o tăcută încăpățânare, făcea tot ce i se spunea fără să ridice nici o obiecție, deși nu întotdeauna era convins de utilitatea unei dispoziții primite sau de corectitudinea unei soluții ce i se indica. Uneori prefera să dea impresia a nu înțelege că i se cere să facă lucruri inutile sau chiar greșite din punct de vedere tehnic. Era tăcut, necomunicativ, rareori schimba vreo vorbă cu cei cu care lucra în echipă. Își știa bine meseria și rar se întâmpla să i se facă vreo observație. Când se întâmpla totuși, o primea fără să crâcnească, privindu-l pe cel ce i-o făcea drept în ochi, apoi pleca liniștit la treabă. Căuta să nu ofere nimănui nici un prilej de ceartă, sau măcar de nemulțumire. Maistrul, un om destul de cusurgiu, de altfel — încercase la început să-i facă tot felul de observații inutile, doar din dorința de a se impune, dar curând se convinse că tânărul acela posac știe meseria poate la fel de bine ca el, așa că renunțase. Un cui tot avea împotriva lui, poate pentru că Eugen nu-l întreba niciodată nimic, nu-i cerea sfatul, nu-l consulta — măcar așa formal, ca șef ce se afla. Dar omul nu era rău la suflet și în fond îl aprecia, dându-i, tocmai de aceea, cele mai grele lucrări de executat. Eugen le primea, asculta ce are de făcut, saluta scurt, aproape milităreşte și dispărea imediat din ochii lui.

Experiența sa amară îl sfătuia să fie prudent față de oameni. Știa că oricând îi poate irita, provocându-le reacții de pe urma cărora tot el ar fi avut de suferit. Mai avusese necazuri prin alte locuri cu niște colegi de echipă, care iritați de o observație pe care le-o făcuse el în legătură cu o instalație montată de ei, i-au purtat sâmbetele și

nu s-au lăsat până când într-o seară, ameţiţi de băutură l-au luat la bătaie. Norocul lui a fost că au intervenit ceilalţi, oprind încăierarea. De atunci evita orice discuţie în contradictoriu, pentru a nu mai avea nici un fel de neplăceri. Nu vedea şi nu auzea nimic din ce nu privea persoana sa şi treburile pe care le avea el de făcut.

Pe şantier dorea să nu fie altceva decât muncitorul, electricianul Eugen Grindea şi nimic mai mult. Ştia că, într-un fel, nu asta era poate cea mai bună linie de conduită, dar era de preferat altora mai riscante.

Era oricum mai prudent să nu se amestece în treburile altora, pentru ca nici alţii să nu se amestece în ale sale. Era o conduită impersonală, corect e drept, nimic mai mult. Treburile mergeau bine aşa şi nimeni nu avea ce să-i reproşeze.

Şi totuşi, într-o zi, avu o discuţie cu inginerul care conducea lucrările de montaj a motoarelor electrice.

— Ascultă, Grindea, eu nu zic că nu lucrezi bine, dar aş dori din partea dumitale mai multă iniţiativă, sau cum dracu' să zic. Adică să te văd mai înfipt, acolo ...

— Sunt un simplu muncitor, tovarăşe inginer. Eu îmi fac datoria. Execut ce mi se indică să fac.

— Oricum ar mai rămâne loc pentru mai multă participare, sufletească, ca să spunem aşa. Nu? Ce zici?

— Cred că nu puteţi să-mi reproşaţi vreo lucrare întârziată sau prost executată.

— Nu, n-am spus asta şi te apreciem pentru tot ce faci şi cum faci. Numai că vezi, eu am impresia că dumneata ai putea da şi mai mult.

— Mă străduiesc să lucrez cât mai bine şi, cum singur spuneţi, nu aveţi de ce vă plânge.

— Mă rog, mă rog ...

Inginerul renunţă la discuţie, văzând că n-o poate scoate la capăt cu el. E drept, nici nu avea cine ştie ce tact pedagogic, însă la urma urmei, îşi zise tot el, nici nu e treaba lui să-l dădăcească pe acest tânăr, silitor — e drept, — dar parcă străin de toţi şi de toate.

Eugen rămase cu ale lui. Lucra toată ziua, gândindu-se mereu la vechile întâmplări pe care le trăise şi de pe urma cărora învăţase nişte lucruri care — credea el — îi dictaseră tocmai acest mod de a fi,

la care nu trebuia să renunțe în nici un caz. Mai ales că el cunoștea foarte bine lumea atât de diversă a șantierelor. Găseai aici oameni veniți din toate colțurile țării, din toate păturile sociale, unii cu apucături din cele mai ciudate și cu reacțiile cele mai neașteptate. Rezerva sa irita desigur pe mulți, Deocamdată nu se ivise nici un prilej de răbufnire a ostilității cuiva din jur.

— Dar s-ar putea ivi oricând, îi spuse Andrei, într-o zi, când tocmai discutau despre toate acestea.

— Nu cred.

— Ba uite că eu aș crede, bătrâne.

— Nu văd ce i-ar putea determina să se lege de mine. Nu zic și nu fac nimănui nimic.

— Însuși faptul că te menții într-o rezervă pe care ei ar putea-o interpreta altfel, ar putea duce la o situație neplăcută.

— Cum ar putea-o interpreta?

— Că păstrezi o distanță între tine și ei, pentru că te crezi superior lor.

— Asta-i bună!

— Nu știu dacă e atât de bună, Eugen. S-au mai văzut cazuri de-astea.

— Să știi că eu am avut neplăceri tocmai atunci când am vrut să mă apropii de ei!

— Ei! Ei! Ce tot îi dai cu „ei". Printre acești ei, te afli și tu.

— Sper că n-ai să începi să mă prelucrezi cu „integrarea" în colectivul de muncă și alte din astea!

— Nu, ferească Dumnezeu! Ți-ai găsit omul! Eu și prelucrarea! Mă faci să râd, Eugen. Altceva doream să-ți spun. Oamenii se simt jigniți când nu sunt luați în seamă, când nu le vorbești, deși stai toată ziua cu ei și lucrezi cot la cot cu ei. Asta e! Simplu.

— Eu nu-i jignesc cu nimic. Mă port politicos, nu-i supăr cu nimic.

— N-ajunge, bătrânul meu amic.

— Dar ce ar trebui să fac?

— Nu mare lucru!

— Care?

— Să ieși din muțenia asta a ta.

— Ăsta e felul meu de a fi. Aşa cum cu le suport felul lor de a fi, aşa să-l suporte şi ei pe al meu.

— Uşor de zis.

— Să ştii că sunt foarte atent să nu-i supăr cu nimic.

— Tocmai asta e, că nu-i superi chiar cu nimic.

— Ce-ai vrea, să mă duc cu ei la cârciumă să bem împreună?

— Nu-i neapărat obligatoriu, deşi poate n-ar strica să bei o bere cu ei.

— Asta n-am s-o fac!

— De ce?

— Am păţit odată ceva foarte neplăcut de pe urma unui asemenea chef.

— Nu e neapărat obligatoriu să fie chef. O bere, două, ajunge. Să vadă că eşti de-al lor, că nu-i tratezi de sus.

— Nu, în nici un caz. Odată, bând cu nişte colegi de şantier, le-am spus, aşa ca între prieteni — ci m-au întrebat — ce au făcut şi fac părinţii mei. Să vezi ce a ieşit!

— Ce?

— Unul, sau poate mai mulţi, s-a dus repede şi a spus unde trebuia că aşa şi pe dincolo, că sunt un element care nu prezintă încredere, neavând origine sănătoasă şi câte altele. Bineînţeles am fost chemat imediat la serviciul de cadre şi luat la întrebări.

— Urâtă treabă!

— Ce a urmat nu-ţi mai spun.

— Bine, dar nu s-a găsit acolo un cap mai descuiat care să înţeleagă cum trebuie lucrurile?

— Uite că nu s-a găsit.

— Să-ţi spun drept, cunosc şi eu câteva chestii din astea, însă în ultimul timp nu se prea întâmplă lucruri asemănătoare.

— Ce-mi spui tu nu prezintă garanţii suficiente. Aşa că prefer să rămân în singurătatea mea. Şi apoi să-ţi mai spun ceva: nu prea am mare încredere în oameni. Mi-au făcut atâtea, încât dă-mi voie să-mi apăr pielea.

— Neîncrederea ta în oameni ...

— Ce vrei să spui?

— Că neîncrederea nu e un sfetnic bun. Una e să fii prudent şi alta e să spui „n-am încredere în oameni". Dar tu ce eşti, nu tot un om?

— Da, sunt un om. Şi ce-i cu asta?

— Că neavând încredere în oameni, nu poţi avea încredere nici în tine, fiind şi tu tot un om şi nimic altceva.

— Nici n-am spus vreodată că am o mare încredere în mine ...

Eugen se posomorî:

— Ba dimpotrivă.

— Cum dimpotrivă?

— Că de mult nu mai am încredere în mine, în forţele mele, în ce voi face eu de acum înainte. Eu exist, atâta doar. Lucrez, mănânc, dorm şi apoi reiau totul de la capăt. În orele libere îmi aduc aminte de tot ce am trăit, tata, mama, eu. Repet asta în fiecare zi. Mă gândesc la toate câte s-au întâmplat. Şi nu mă pot desprinde de acest trecut, deşi o doresc uneori. Totuşi revin între fantasmele mele. Pe unele le iubesc, pe altele le urăsc. Eu sunt prizonierul unor fapte care s-au petrecut deja, şi care au fost multe, mult prea multe ca să-mi ajungă, pentru a-mi ocupa tot timpul şi să nu-mi mai dea răgaz pentru a mă gândi la viitor, la ce voi face eu de acum înainte. De altfel nici nu mă interesează prea mult. Viaţa mea e în trecut. Acolo sunt eu. Aşa cum nu mă interesează viitorul, nu mă interesează nici prezentul, decât în măsura în care pot să trăiesc liniştit şi să fiu lăsat în pace. Înţelegi?

— Înţeleg. Dar nu e bine.

— De ce?

— Mi-e foarte greu să-ţi explic şi nici nu cred că te-aş putea convinge.

— Nici eu.

— Eu cred însă că trebuie să te smulgi cu trup, cu suflet mai ales, din acest trecut. Omul nu poate trăi aşa, la infinit, prizonierul memoriei sale.

— Ba uite că poate.

— Tu te încăpăţânezi. Poate din obişnuinţă, poate din teamă, poate din ...

— Nu-mi place să mă gândesc la teamă. Am simţit-o destul.

— Te cred. Numai că asta te justifică doar, te explică în comportamentul tău, dar nu te scuză, nu te absolvă de o posibilă vină.

— Care?

— Aceea că în primul rând greşeşti faţă de tine însuţi, ca să judecăm întâi egoist. Ca să nu mai vorbesc că şi faţă de ceilalţi.

— Cât greşesc eu faţă de ei acum, este nimic în comparaţie cu ce au greşit ei până acum faţă de mine.

— Sper că nu e o răfuială.

— Nicidecum. E doar un mod de a mă comporta care să mă scuteaască de alte experienţe amare.

— N-aş putea spune, Eugen, că n-ai dreptate. Însă nici că ai dreptate deplină n-aş putea declara.

— Vezi?

— Văd, văd, catârule, dar lasă că mă institui eu responsabil cu aducerea ta pe brazdă. Mai vorbim noi. Ne-au rămas destule zile înainte. Vom vedea ce vom face.

Capitolul VII

— Îmi promiteai cândva, Eugen, că o să-mi mai vorbeşti despre tatăl tău, după ce ...

— După ce a ieşit de la închisoare, nu?

— Da. Deşi îmi dau singur seama că rugându-te să povesteşti, abia te determin să-ţi reaminteşti iarăşi de toate lucrurile acestea.

— Oricum o făceam. Pentru mine. În gând.

— Poate totuşi e mai bine să ţi le reaminteşti cu voce tare ...

— Ce vrei să spui?

— A! Nimic. Absolut nimic. Ziceam şi eu aşa.

Eugen îl privi intrigat, dar Andrei, spre deosebire de alte dăţi, nu mai dorea să vorbească tot el.

— Bine. Am să-ţi povestesc. Nici nu ştiu bine cu ce să încep şi mai ales cum să încep. Poate ar fi mai bine să încerc să-ţi reproduc chiar povestirea tatălui meu exact cum o relata el însuşi pe vremea când mai vorbea despre toate acestea. Parcă-l aud:

„Ei, fiule, ce ştii tu? Sau poate ştii totuşi câte ceva. Acum când privesc în urmă la cele petrecute, nu mă pot opri să constat că ele sunt deja consumate, aşa că-mi pot imagina oarecum detaşat că toate faptele acestea nu mi s-au întâmplat mie, ci altcuiva străin, pe care abia dacă-l cunosc, care, însă, mi le-a povestit atât de convingător, încât ele mi-au devenit suficient de familiare pentru a fi în stare să le povestesc la rându-mi altei persoane.

Îmi aduc aminte ce senzaţie am avut timp îndelungat după ce am ieşit de acolo. Mă simţeam iarăşi om. Eu prin om înţeleg un animal perfect liber să meargă unde vrea şi să gândească cu voce tare ceea ce crede el, el însuşi şi nu ce spune dresorul. Încă nu mă obişnuisem prea bine eu „omenia" mea şi mereu aşteptam să sune clopotul acela dogit din fundul curţii dreptunghiulare, bine împrejmuite de gardul

înalt de sârmă. În orice clipă eram gata să sar în sus, ca proiectat de o bombă ascunsă sub mine și să alerg la „număr". Eram mereu numărați ca să se poată constata cât mai repede dacă nu a dispărut vreunul, iar operațiunii acesteia i se spunea „număr".

La plecare, când „m-am lăsat la vatră", casierul mi-a spus pentru ultima dată „domnule", — de atunci încolo urmând să fiu tovarăș cu el — și mi-a numărat suma de bani ce mi se cuvenea, reprezentând „treimea", adică a treia parte din valoarea muncii depuse de mine acolo, și-mi ură „noroc". Inspirată urare! Ce să zic? Ar fi trebuit adăugat „mai mult noroc", deoarece tot ce mi s-a întâmplat mie cred că a avut o singură cauză: lipsa mea de noroc. Pentru că, la urma urmei, ce e altceva dacă nu lipsă de noroc să fii pedepsit aspru pentru o faptă pentru care alții abia dacă au fost întrebați câte ceva. Unii comițând poate fapte cel puțin la fel de grave — să admitem că au fost grave — și-au mestecat mai departe liniștiți bucatele agonisite.

Ba, mai mult decât atât, unii participanți la povestea aceea cu grâul, s-au ales și cu mulțumiri pentru că — vezi Doamne — au descoperit și denunțat fărădelegea, ajutând autoritățile la depistarea noastră, a vinovaților. Știu, știu! Toți condamnații sunt în stare să jure pe laptele care l-au supt de la mamele lor, că sunt nevinovați, curați ca lacrima, și că doar printr-o eroare judiciară au ajuns unde au ajuns. Despre povestea cealaltă, n-are rost să vorbim. Da. Am fost pedepsit pe drept. L-am tăinuit pe omul acela. Și cu asta gata. Punct.

În sfârșit, cum spuneam, ne dăduseră drumul, am părăsit colonia de muncă și iată-ne ajunși în orășelul acela din apropiere. Unii s-au dus plini de speranțe acolo, auzind că s-ar găsi de lucru. Mai ales cei care nu mai aveau familie, sau pe cineva apropiat și deci nici nu aveau unde să se întoarcă. Pentru că trebuie să știi că, stând mulți ani în închisoare, afară se pot între timp întâmpla multe lucruri. Poți chiar rămâne singur, ai tăi pot scădea la număr din ce în ce mai mult, până nu mai rămâne nici unul. Primii pe care-i poți pierde sunt părinții, apoi unchii, mătușile și chiar frații mai mari, vechii prieteni, că anii trec, oamenii îmbătrânesc, mai sunt și bolile necruțătoare. Și așa te pomenești într-o zi că toți ai tăi nu mai sunt și devii străin. Nici nu mai are cine să te uite pentru că din cei rămași nu te știe

nimeni. Aşa că n-are nici un rost să te mai întorci în locul de unde ai plecat. Mai ales că acolo ştie lumea de unde vii. E de preferat să nu mai fii recunoscut, de nimeni după aceea. Poţi spune simplu că vii din altă parte, deşi până la urmă se aude că ai fost pe la „universităţi".

Îmi amintesc — şi acestea sunt lucruri care nu se pot uita — că, deşi la plecare ni se oferise un camion să ne ducă până la gara oraşului din apropiere, am preferat să merg pe jos. Cred că am fost singurul. Ceilalţi erau nerăbdători să se îndepărteze cât mai mult şi mai ales cât mai repede de locul acela, simţindu-se parcă în pericol, temându-se că ar putea fi întorşi înapoi, dacă mai zăboveau prin preajmă. Eu am pornit la pas, agale, păşind aproape cu voluptate şi, de ce să n-o spun, cu un fel de mândrie, cu demnitate chiar, aş zice. Eram doar liber, nu? Eram din nou om. Îmbrăcat în costumul meu vechi, şifonat cum era după cei cinci ani cât stătuse în săculeţul de pânză de la magazie, călcam apăsat şi cred că păream ca o arătare de pe altă lume. Mergeam, privind în dreapta şi în stânga, prin defileul păzit — ah! iar cuvântul ăsta! — de stâncile ascuţite şi golaşe care îngustau, gâtuind aproape drumul. Era într-o după-amiază senină şi vedeam soarele apunând după munţi, doar că nu-l mai priveam de după gratii. Era însă tot un asfinţit, sau dacă vrei, un sfârşit de zi, e adevărat, un sfârşit al luminii. Te întrebi, desigur, de ce într-o asemenea zi, când mă eliberam, nu eram vesel, chiar fericit? În primul rând pentru că în asemenea momente, după ani întregi de detenţie, aproape nici nu-ţi vine să crezi că eşti liber. Îţi trebuie şi pentru asta un timp ca să te obişnuieşti. În primele clipe te aştepţi să fii pur şi simplu înhăţat, ca un evadat. Apoi nu poţi fi vesel, pentru că îţi dai seama că ai îmbătrânit, că au trecut nişte ani ai tăi care totuşi nu ţi-au aparţinut. Iar viitorul? Nu ştii ce vei face, unde te vei duce. Totul devine abia acum foarte nesigur. Până atunci cel puţin aveai casă şi masă asigurate.

Mulţi dintre noi — observă pluralul solidarităţii, deşi poate nu o să mă mai întâlnesc niciodată cu vreunul din ei — au rămas la bodega din gară, unde i-am găsit când am ajuns şi eu în oraş. Nu băuseră nimic de atâta vreme, încât băutura li se părea lucrul cel mai dorit de pe pământ şi, într-un fel, un simbol al libertăţii recâştigate, pentru

că acolo le-a fost cu desăvârşire interzis, de fapt imposibil să bea. Am auzit cu amărăciune că până seara, cât am stat şi eu în gară aşteptând trenul, vreo câţiva fuseseră iarăşi arestaţi pentru beţie şi scandal.

Nu trebuie să uit să-ţi spun că drumul printre stânci până-n oraş deşi străbătut de atâtea ori cu camionul când ne îndreptam spre locurile de muncă, mi s-a părut pentru prima dată frumos şi tot pentru prima dată am simţit în nări aerul curat, tare, aproape aspru, mirosind a brad, a răşină parcă. Respiram adânc şi mă miram cum de nu observasem până atunci că un asemenea aer ar face aşa de bine unuia ca mine, care s-a născut şi a trăit cea mai mare parte a vieţii sale într-un oraş industrial de câmpie, întotdeauna acoperit de un strat gros de fum.

Dar n-are rost să-ţi descriu tot ce am simţit în ziua aceea, întâi pentru că nici n-aş izbuti să cuprind integral în cuvinte starea mea de atunci şi apoi, apoi mi-e teamă că povestind, aş răpi primei mele zile de libertate ceva din aerul ei unic, irepetabil, din famecul ei. Da, din farmecul ei, deşi cred că îţi dai seama că nu aş mai dori să retrăiesc a doua oară o seamenea zi. Şi chiar dacă aş încerca s-o descriu pe larg, aş face literatură şi aş fi şi mai puţin crezut, toată povestea putând părea doar o inabilă ficţiune. Aş putea spune, de pildă, că până şi respiraţia, propria mea respiraţie care mi-o cunoşteam doar, mi se făcuse mai adâncă, mai plină, părea mai încărcată de oxigen, iar pieptul mi se ridica şi lăsa liber, fără nici un efort. Liber, ăsta e cuvântul. Da. Aveam respiraţia liberă, după o îndelungată vreme când ea fusese limitată la un spaţiu foarte strâmt. Parcă mă simţeam mai sănătos ca niciodată, sau pur şi simplu sănătos după o boală lungă şi grea, când doctorul îţi spune cuvintele pe care le aştepţi după luni şi ani de suferinţă. „Eşti sănătos! Eşti vindecat şi poţi părăsi spitalul. Du-te acasă, omule!" Ca să nu mai vorbesc de cer. El era în sfârşit întreg, neîmpărţit de nici o gratie, mare, larg, nesfârşit. Dumnezeule! Nu-l pomenesc aici pe Dumnezeu pentru a face vreo legătură cu cerul, sau pentru că a venit vorba de cer. Nu. E doar o simplă exclamaţie, goală de orice sens, aşa ca o interjecţie, ca un „ah!", de pildă. Ateismul meu e un lucru verificat, sigur.

Şi ce înalt era cerul, ce albastru, un albastru profund, curat. Nu-l mai simţeam jos, întunecat, cenuşiu, apăsându-mi umerii, încovoindu-

mă, ca până atunci. Totul, absolut totul, părea altfel ca până atunci, ca până în ziua aceea. Parcă intrasem în altă lume, sau parcă eu veneam din altă lume. Niciodată n-am simțit o atât de uriașă deosebire între o zi și alta, între un timp și altul.

Dar să mă opresc. Văd că totuși fac literatură. De fapt, de la o vreme toți facem literatură, când acumulăm o oarecare experiență și — fatalmente — niște ani. Faptele noastre rămân treptat în urmă, încep să intre parcă într-un con de umbră, devin mai puțin limpezi, apoi, din ce în ce mai neclare, se aburesc, se estompează, rămânând doar lucrurile cele mai importante, poate niște idei, sau niște povețe, învățături, ori cum vrei să le spui, ca niște vârfuri de stânci care răzbat singure, doar ele, fără întreaga masă a muntelui, deasupra păturii groase de nori. Iar noi le privim de undeva de departe, de sus de tot și vedem cum norii — poate faptele mărunte — se mișcă de colo până colo, luând cele mai ciudate forme. Ele sunt memoria noastră care de fiecare dată reactualizează altfel lucrurile nesemnificative. Stâncile, însă, rămân neclintite, ele sunt faptele noastre esențiale, decisive, care ne-au trasat un drum definitiv în viață. Și așa uităm, uităm câte ceva, rămân doar colții aceștia de memorie, de stâncă, iar când povestim, umplem golurile cu nori schimbători, înlocuind faptele de care nu ne mai aducem aminte cu plăsmuiri ale noastre, care câteodată se potrivesc cu ce a fost cândva, aievea, iar altădată sunt cu totul altceva, simple închipuiri ale noastre, poate povestim niște vise, niște aspirații vechi nerealizate. Și așa treptat, intrăm din ce în ce mai mult în literatură, unde ficțiunea, imaginația noastră joacă un rol din ce în ce mai mare.

Ne înduioșăm din când în când, mai vărsăm poate și o lacrimă când povestim câte un lucru mai trist despre noi, însă cel mai adesea evităm să evocăm faptele care nu ne convin. E poate mai bine așa. Dar arareori izbutim să fim exacți în amintirile noastre, mai ales că noi fiind personajul central, eroul, nu se poate să nu adăugăm câte ceva ce ne-ar pune într-o lumină favorabilă și să nu eliminăm ceea ce nu ne avantajează.

Nici nu știm dacă am relatat totul exact, deși, cum spuneam, m-am străduit să mă detașez, închipuindu-mi că ar fi vorba despre altul. Dar să revin la povestirea mea.

Deci ieşisem, în sfârşit. După aceea, cum ştii, am locuit singur o vreme în satul acela prăpădit, unde aveam timp berechet. Toate după-amiezele stăteam tolănit în pat, fumam, dedându-mă la un adevărat desfrâu al memoriei. Aveam un serviciu relativ bun — obţinut, e drept, cu destulă greutate, dar n-are rost să mă plâng pentru asta. Venind de unde veneam, era şi normal că nu prea eram privit cu încredere şi oamenii se codeau să mă angajeze. A trebuit să accept ce mi s-a oferit şi bineînţeles nu mi s-a dat la început ceva cine ştie ce. — Aveam oricum o pâine sigură şi asta nu era puţin lucru. Am muncit şi prin alte părţi.

Aş putea să-ţi enumăr destule munci din cele pe care le-am făcut în acea perioadă: măturător, muncitor la ecarisaj, lucrător la o fermă de porci, grădinar şi multe altele. „Posturile" astea nu cereau un dosar pretenţios. Da, desigur a trecut o bună bucată de vreme până am primit în sfârşit o treabă mai pe măsura pregătirii mele. Poate chiar vreo doi ani. De ce nu mi s-a dat de la început ceva corespunzător? Ţi-am spus doar şi nu acuz pe nimeni pentru asta. Doar am fost vinovat. Sigur, e adevărat că mi-a fost greu în acea perioadă. Dar important e că au trecut toate acestea. Putea fi şi mai rău. Alţii au avut o soartă mult mai crudă. Să mă fi dus la mama ta? Nu puteam. Şi ştii că despre asta nu-mi place să vorbesc.

Cum îţi spuneam, mă aflam în camera mea unde ceasuri întregi îmi depănam liniştit amintirile. Eram acum scutit de grija zilei de mâine, cum se spune de obicei. Nu eram însă scutit de grija zilei de ieri, pentru că ea, această zi de ieri, şi cealaltă de alaltăieri, şi multe alte zile care trecuseră, mă chinuiau pe mine. Dar să nu dramatizăm. Deci, neavând grija zilei de mâine, îmi puteam permite luxul de a face orice, chiar de a-mi crea singur probleme, de a face puţină metafizică. Şi desigur că este un lux să te poţi autoanaliza pe îndelete, să-ţi reimaginezi ce-ai făcut, să rejoci spectacolul vieţii tale, a cărui premieră prost regizată speri că, după atâtea repetiţii mintale, îl vei putea în sfârşit juca dacă nu perfect, cel puţin corect. Ai învăţat doar bine rolul după atâtea reluări şi acum îţi vei juca propria-ţi persoană integral, convingător şi vei fi — se poate asta oare? — tu însuţi. Şi nu vei mai greşi replicile, poate doar discret pe unele le vei modifica după necesităţi, iar pe altele nu le vei mai spune deloc,

fiind inutile, chiar primejdioase. Şi iar nu vei fi tu însuţi, iar se va întâmpla ceva ce te va deturna de pe drumul tău firesc, de la tine însuţi, cel adevărat. Ah! De ce vorbim aşa de mult câteodată, când tăcerea are aproape întotdeauna un preţ înzecit?

Revăd totul şi joc din nou totul fără să am senzaţia inutilităţii, dar nu pentru a afla unde şi ce am greşit. N-ar avea rost, pentru că eu ştiu cât de vinovat sau nevinovat sunt. De ce am greşit? Asta e cu totul altă întrebare şi nu mai are rost să revenim încă o dată asupra acestui punct. Poate că a fost o comedie a naivităţii tot ce am făcut eu, dar la fel ca în orice comedie modernă a intervenit şi elementul tragic pentru a-mi demonstra că viaţa e mult prea complicată ca să o poţi înţelege dintr-o sau într-o singură trăire. Probabil tocmai de asta mai greşim din când în când. Şi poate tocmai de aceea ar trebui să existe un drept la eroare sau măcar o înţelegere pentru prima eroare a unui om — mai ales dacă nu e gravă — care până atunci a trăit nepătat. Dar asta deja e o altă chestiune. Deşi nu mă pot opri să nu adaug că neexistând dreptul la eroare, ci doar cel de a o pedepsi, ar trebui ca măcar să existe dreptul de a se uita eroarea după ce ţi-ai ispăşit-o. Ar fi o mare victorie dacă s-ar impune o asemenea amnezie faţă de cei care şi-au ispăşit greşeala. Ei ar putea redeveni astfel mai uşor ceea ce au fost înainte de a comite fapta incriminată.

Deci aveam timp să-mi reiau viaţa ... Nu te speria, n-o reiau chiar de la început cum se spune cu bunul simţ obişnuit că oamenii îşi pot reîncepe viaţa de la capăt, după ce şi-au executat pedeapsa, ca şi cum nu s-a întâmplat nimic. Mare prostie! Anii duşi sunt buni duşi şi nu ţi-i mai dă nimeni înapoi, chiar dacă ar dori cineva sincer asta. Eu o să reiau viaţa — doar în imaginaţia mea — de acolo de unde spune lumea că am greşit, alăturându-i experienţa adunată de mine până azi cu destulă trudă, după cum s-a văzut. Ca să fiu mai clar, îţi voi spune că suprapun două timpuri diferite. Cel din perioada mea de eroare şi cel de azi. Rezultatele sunt de două categorii.

În primul rând aflu, sau pot afla ce-aş fi făcut atunci cu experienţa mea de azi: aş mai fi comis oare aceeaşi eroare? Desigur te aştepţi să spun că n-aş fi comis-o. Aceeaşi eroare nu, evident. Dar poate altele tot aş fi comis.

În al doilea rând aş afla cum să procedez într-o situaţie prezentă, acum, folosindu-mă de amarele erori din trecut, deci de experienţa mea anterioară.

Sau, aflat într-o situație asemănătoare cu alta din trecut, aș chema în memorie soluția găsită atunci: dacă a dat rezultate, aș folosi-o, dacă nu, aș evita-o, căutând alta. De la caz la caz. Fără să am complexul învinsului — deși poate într-o oarecare măsură îl am — acum când deschid gura pentru a spune ceva, caut să-mi amintesc o întâmplare asemănătoare de dinainte de cșuare. Nu, nu e nimic oportunist în asta, nu e nici prudență (deși poate că e puțin din asta). E doar o imensă curiozitate. Așa o să aflu de ce oamenii pricep uneori mai greu că a fi sincer, a spune lucrurilor pe față și pe nume chiar când nu sunt plăcute, nu înseamnă neapărat a fi rău intenționat și că nu e obligatoriu să le fii dușman când ai o altă părere decât a lor. Eu am crezut că apropierea și iubirea dintre oameni poate exista și în afara zâmbetului de încuviințare. Poate și din cauza asta am pierdut o partidă sau chiar mai multe. Acum joc alta nouă, dar concomitent le reiau și pe cele vechi, jucate și pierdute, dar notate în memoria mea. La fel ca marii maeștri ai șahului care în timpul turneelor, la întreruperi — sau de obicei la antrenamente — refac pe tabla cu pătrățele albe și negre „partidele alese" ale unui Alehin sau ale unui Botvinic, căutând asemănări cu partida întreruptă. Pentru că și în viață lucrurile se repetă, încă mai des ca în șah. Eixstă situații tip, uneori le poți chiar cataloga: deschiderea franceză, gambitul damei, indiana veche. E drept, variantele care intervin după deschidere sunt infinite ca număr. Dar măcar începuturile sunt clasice, constituind o bază cunoscută de pornire. Apoi tot în șah poți ști, prevedea continuarea, mutarea corectă a adversarului dacă acesta este un jucător bine pregătit teoretic. Ce te faci însă când el joacă la voia întâmplării? Te poate surprinde și n-ar fi exclus să te și învingă. Dar asta e altceva. N-are rost să discutăm imprevizibilul prostiei altora.

Deci voi juca în premieră partida prezentă și, în același timp, voi vedea și retrăi partida mea pierdută de altădată. E instructiv și interesant, dar mai ales util. Așa mai scapi de multe necazuri, nu de toate, e drept.

Mă găseam, de pildă, în biroul de angajări a întreprinderii din ...

Eugen se opri și tăcu timp îndelungat. Andrei nu-l tulbură.

Se înnoptase. Nici nu observaseră. Putea fi destul de târziu, chiar miezul nopții.

— Uite, cam acesta era tata după ce se eliberase. Stătea ceasuri întregi la geam, parcă urmărind mereu același soare spre apus. Așa l-am găsit și în ziua când l-am vizitat prima oară în satul unde se stabilise până la urmă. Când nu privea pe geam, povestea într-una monoton, egal, visător. Numai că ...

Eugen se opri. Andrei, după o pauză, îndrăzni:

— E ceva ciudat în felul lui de a vorbi, de a prezenta faptele, în detașarea lui, în indiferența sa vizibilă simți o ... nu găsesc cuvântul.

— O cumplită amărăciune.

— Exact! Asta e! Amărăciune!

— Da, da, dar mai este încă ceva. Tata brava într-un fel, ca să nu se vadă cât suferă. Mimo această detașare. Cât a putut-o face. Pentru că după un timp n-a mai rezistat nici așa ...

— Cum adică n-a rezistat?

— Da. Ăsta e cuvântul: n-a mai rezistat. Ce ți-am povestit eu acum ține de perioada când toate erau în regulă sau cel puțin păreau a fi. Atunci îl vizitam foarte des. Eu locuiam nu departe de satul unde se stabilise. N-a vrut să locuiască cu mine. Am încercat să-l conving, dar n-a fost chip. Spunea că nu trebuie să se știe că am un tată fost pușcăriaș. Cum mama tot divorțase de el, iar eu purtam numele ei de dinainte de căsătorie, lucrurile puteau rămâne în continuare neștiute de nimeni. Naiv mai era bietul tata! Îmi povestea de nenumărate ori aceleași lucruri, aproape fără să schimbe un cuvânt, fără să adauge, de asta știu pe dinafară aproape tot ce îmi povestea. Când se pornea, închidea ochii și vorbea, încet, monoton, egal, ca inspirat de un oracol. Aveai senzația că asculți o lungă litanie, cântată la unison, nesfârșită, însă nu plictisitoare, ci având un farmec straniu, parcă. Nu știu dacă îi făcea plăcere să povestească. Cred mai curând că încerca să-și mențină un moral cât de cât normal, relatând faptele la un mod cât mai detașat cu putință. Din păcate, n-a putut-o ține așa mult timp. Treptat, treptat durerile au răbufnit la suprafață. Nu faptul că începuse să bea mă îngrijora în primul rând, cât mai ales refuzul său categoric de a se reîntâlni cu mama și modul din ce în ce mai ciudat de a se comporta. Era din ce în ce mai absent la cele din jur. A început la un moment dat să aibă neplăceri la serviciu. Lucra la o gospodărie colectivă ca socotitor și de la o vreme n-a mai fost în stare

să se concentreze asupra cifrelor. Făcea greşeli din ce în ce mai mari, până când, într-o zi, a fost la un pas să fie iar condamnat pentru nişte calcule eronate, pe care cei de acolo le-au pus în legătură cu nişte nereguli suspecte din gestiunea gospodăriei. Noroc că cel care a anchetat cazul, a avut răbdarea să afle cum stau în realitate lucrurile, cercetând totul pe îndelete. Şi-a dat imediat seama de starea în care se găsea tata. Pe urmă a urmat prăbuşirea. Devenise absent la cele din jur. Mintea îi rătăcea departe, în urmă. Se despărţise de trup, de trupul lui de atunci, de acolo, de locul unde se afla, de timpul, în care se găsea el de fapt. Nu mai mânca, nu se spăla, uitase cu totul de sine. A trebuit să se interneze. De aici îmi este imposibil să-ţi mai povestesc. Doar un lucru aş mai vrea să-ţi spun. Spitalul unde se afla internat avea şi el gratii la ferestre ... pentru că aşa trebuia să aibă un asemenea spital ... înţelegi. Printr-o cumplită ironie a soartei, salonul unde se afla era tot spre vest şi tata vedea, ca şi înainte la închisoare, tot apusuri de soare. Şi chiar începuse să se creadă din nou acolo.

Vorbea rar, doar din când în când şoptea încet de tot, cu chipul sfâşiat de suferinţă:

— De ce, de ce trebuie să am în faţă mereu apusuri de soare, de ce merg mereu spre întuneric, spre noapte, spre moarte ...

Capitolul VIII

Trecuseră câteva zile, fără ca cei doi să se întâlnească din seara când Eugen îi povestise lui Andrei despre tatăl său. Andrei înțelese că prietenul lui se jenează să-l mai vadă, părându-i-se probabil că nu trebuia să-i spună nimic despre drama tatălui său. Îl înțelese și nu-l căută o vreme. Între timp, se interesă printr-o cunoștință de a sa de pe șantierul uzinei, cum îi merg treburile acolo lui Eugen. Auzi, așa cum se și aștepta de altfel, și lucruri bune și rele. Lucra bine, conștiincios, lumea era mulțumită de el, dar află că avusese deja primele neplăceri. Nu numai faptul că nu era deloc comunicativ îi atrăsese antipatia unora de acolo, ci și un anume fel a lui de a privi cu indiferență tot ce nu era legat direct de meseria lui, de îndatoririle sale profesionale. De exemplu, refuzase foarte categoric, aproape ostentativ, să ia parte la o ședință foarte importantă. Întrebat de ce nu voia să vină, dăduse se pare un răspuns care irită și mai mult pe cei de acolo, agravând lucrurile. Evident că povestea ajunsese repede până sus și urma să fie chemat la conducere pentru explicații. Andrei era îngrijorat. Trebuia neapărat să discute cu el, deși își dădea seama cât de greu îi va fi să-l facă să înțeleagă într-un fel sau altul că nu e bine să procedeze astfel. Nici un știa cum să-l ia. Pe un ton grav nu mergea, își zise el. Eugen l-ar fi repezit și pe el. Trebuia găsit altceva, convingător, care să-l facă să înțeleagă că asemenea gesturi gratuite n-au nici un sens. Să încerce eventual să-l scoată din starea în care se află, să-l antreneze în vreo activitate oarecare. În ce însă? Eugen nu făcea nimic în afara serviciului. E drept, citea. Nici la film nu-l putuse scoate, decât foarte rar. De dans nici vorbă. Și totuși, gândi Andrei, o soluție trebuie găsită. Până una alta, se grăbi să-l aștepte la ieșirea din șantier și să stea mai mult de vorbă, așa despre una alta. Poate, cine știe, la o bere ar merge mai ușor. Mai o aluzie, mai o pildă, poate și o glumă, cine știe ...

Când îl zări, Eugen nu păru a se bucura cine ştie ce, constată Andrei, destul de intrigat. Avea să afle însă mai târziu motivul rezervei lui Eugen.

Totuşi Andrei luă o mină veselă, făcându-se că nu observă nimic:

— Bătrâne, am o propunere nobilă.

— Care? îl întrebă Eugen cu o vădită lipsă de curiozitate.

— Ce-ai zice de o bere comună?

Urmă o tăcere destul de lungă.

— Cine e pentru, cine e împotrivă, cine se abţine? Deci în unanimitate de voturi s-a aprobat propunerea tovarăşului Andrei Paizie.

— Dar eu m-am abţinut.

— Eu ţi-am luat tăcerea ca o aprobare discretă.

— Ei bine, fie.

— Deci într-un consens general ne putem îndrepta spre obiectivul propus.

Intrară la „Crişul", unde ca de obicei fură întâmpinaţi de Nicu, deosebit de serviabil, însă fiind deja supraîncărcat cu bacşişuri în natură, de la început stabilirea unui contact cu el devenea dificilă.

Până la urmă au reuşit să obţină două fripturi, nişte mici şi câteva sticle cu bere, nu prea reci, dar oricum mergeau. Friptura, însă, era într-adevăr rece.

Mâncară, băură câteva pahare cu bere, şi cu toate acestea discuţia se închega greu. Eugen era morocănos, chiar puţin ostil. Andrei observă şi înregistră totul, renunţând cel puţin deocamdată să aducă vorba despre incidentul de pe şantier. Preferă să vorbească despre el însuşi.

— Îmi aduc aminte, începu Andrei curajos, sperând să aducă într-un fel buna dispoziţie, de serile de iarnă petrecute cândva cu ai mei. Ei ţineau foarte mult la memoria vechii noastre familii, la aşazisul ei blazon. Prestigiul ei li se părea inatacabil. Se înnopta devreme şi serile erau lungi, iar ei în jurul sobei depănau — de fapt despleteau — tot felul de isprăvi incredibile ale memoriei clanului. De o vreme, însă, fiecare în parte se săturase de poveştile celorlalţi, mereu aceleaşi, aşa cum te saturi de o mâncare ce ţi serveşte în fiecare zi, oricât ar fi ea de gustoasă.

În treacăt fie zis, multe erau pure invenţii sau exagerări ale unor fapte destul de banale. Dar ei se cantonaseră în acelaşi trecut „glo-

rios", cramponându-se cu încăpățânare de el, nemaiauzind nimic din ce se petrecea pe afară. Când s-au trezit din toropeala lor, gata, deja le trecuse vremea. Erau alte timpuri, oamenii nu mai visau romanțios la cine știe ce basme cu crai și crăițe de sorginte boicrească, lumea fiind acum „prinsă" — cum zicem acum — cu lucrurile la zi. Nimănui nu-i ardea de trecut, treburile prezentului fiind incomparabil mai importante. Trebuiau să revină și ei la prezent, care indiferent dacă le plăcea sau nu, era totuși captivant prin imprevizibilul său dacă nu prin altceva. Și chiar dacă nu erau de acord cu multe din jur, trebuiau să recunoască — măcar pentru ei înșiși — că nu se mai putea visa în liniște ca altădată. Casa lor era un vechi conac despărțit de oraș prin tradițiile atât de scumpe locatarilor săi, cât și de dealul acela înalt acoperit de păduri, care îl ascundea vederii celor din târg, adevărat baraj în calea oricăror nepoftiți. Spun casa lor, pentru că ea niciodată n-a fost de fapt a noastră, a părinților mei și deci a mea. Aparținea de fapt unor rude mai înstărite, care aveau un adevărat castel undeva prin împrejurimi. Ne-au lăsat să locuim acolo doar ca să avem grijă de gospodărie. Bineînțeles, tata și mama n-ar fi recunoscut nici în ruptul capului față de cei de prin vecini sau față de străini că sunt doar niște simpli chiriași sau administratori. Ei se și vedeau moștenitori.

Ajunseseră, în nemăsurata lor naivitate și în măruntul lor orgoliu, să denumească acel biet conac, „castel". Fumuri boierești! Doar că, vezi, vremurile se schimbaseră și ei nici nu băgaseră de seamă, iar „castelul" a devenit aproape pe nesimțite doar „casa de după deal", una oarecare, fără nici o enigmă, ca și cum niciodată nu fusese altfel. Am fost mutați de acolo, simplu și firesc, de parcă se petrecea un lucru care demult trebuia să se întâmple, încât îți venea să te și miri de ce se întârziase atâta. Ni s-a dat o locuință în oraș, iar în „castel" s-a făcut o casă a pionierilor, unde vara se trimiteau copiii din împrejurimi în tabără. Îngrijit și renovat, conacul arăta atunci mai vesel ca niciodată.

Nu-ți mai spun cât plângea biata mamă, iar tata cum se lamenta cu gravitate, repetând mereu mecanic:

— Inexplicabil, inexplicabil! Cum s-a putut întâmpla asta? Să ne ia nouă casa?

Într-adevăr pentru ei era inexplicabil, deoarece ei nu înțelegeau nimic, dar absolut nimic din prefacerile vremurilor acelea.

Amuzant rămâne oricum faptul că ei uitau un lucru. Casa nici nu fusese a lor, deci lor nu li se luase de fapt nimic. Așa că ei se considerau deposedați de un bun care era al altuia. Mai ales că nici nu ni se dăduse o locuință prea rea.

— Aș dori totuși să știu ceva mai mult despre înaintașii tăi, interveni Eugen, nu pentru a afla niște istorii extraordinare cu strămoși medievali, enigmatici, îmbrăcați în zale, luptând eroic în șa, ci poate mai mult pentru a-și verifica niște opinii mai vechi, poate chiar niște prejudecăți. Pentru că încă din copilărie aflase câte ceva despre strămoșii lui Andrei, dar foarte vag, de la mama sa, și toate aceste istorii păreau înconjurate de un inexplicabil mister.

— Înaintașii mei? Fleacuri. Tata se lăuda cu ei. Însă trecea sub tăcere un „mic" amănunt. Doar că era cel mai important: noi suntem o ramură laterală a familiei Paizilor. Chiar foarte laterală, ca să zic așa. Cândva în negurile insondabile ale istoriei — cum ar spune tata cu emfază — un vlăstar nobil al spiței s-a rupt prin voința sa de trunchiul tată, ignorând canoanele nobilei spițe.

Mai pe românește, a prins drag de o țărancă tânără și frumoasă — pe deasupra și săracă — cu care a fugit, luându-și lumea-n cap. A renunțat la drepturile ce i se cuveneau ca unuia dintre moștenitori. Bineînțeles că a fost repudiat de toți și excomunicat din sânul familiei. S-a căsătorit cu fata aceea, care trebuia să fi fost al naibii de frumoasă dacă l-a putut ea determina să-și lase tot avutul. Au trăit amândoi săraci, ca de altfel și urmașii lor, ca și fii acestora. Familia i-a privit întotdeauna ca pe niște rătăciți fără minte, ca pe niște degenerați. Târziu de tot, au fost totuși reprimiți, însă doar ca niște rude sărace și numai așa, în vizite scurte, tratați de sus, cu dispreț fățiș. Eu sunt unul din urmașii acelui tânăr nebun și îndrăgostit ...! E de altfel singurul înaintaș cu care mă mândresc. Trebuia să fi fost un om și jumătate nebunul ăla superb. Povestea ți se pare probabil romantică. Poate că îți vine să și zâmbești, căci noi astăzi facem pe antisentimentalii, pe antiromanticii, pe anti ... mai știu eu ce. Dar orice ai spune, povestea asta are farmecul ei. Și apoi, uite, aș vrea să văd unul astăzi, cu studii, casă, mașină și funcție renunțând la

toate astea pentru a „fugi" cu o țesătoare, să zicem, sau o strungăriță frumoasă, cu o coafeză, Nu, stai, cu coafeza ar fi o afacere, că ar avea sigur bani și încă mulți. Dar să revenim la eroii noștri și la urmașii lor. Toată spița familiei mele — nu a clanului, a marelui clan — ci a noastră, a „degeneraților" a trăit modest, chiar în sărăcie, iar mai târziu, spre zilele noastre, câțiva dintre noi s-au ridicat singuri, urmând cu greu niște școli, făcându-și anevoie o oarecare situație, devenind niște burghezi mijlocii.

Cât privește reprezentanții de frunte ai familiei, ei, da, au fost puternici și bogați, respectați și prețuiți în lumea lor pentru că erau înstăriți. Nu-i admir și nici măcar n-am vreun motiv de prețuire pentru ei. S-au purtat întotdeauna rău cu ai mei, i-au disprețuit, deși tata și mama le purtau mereu recunoștință pentru că i-a lăsat să locuiască la conacul vechi doar pentru că — așa cum ți-am spus — trebuia să aibă cineva grijă de casa aia a lor, dărăpănată, ca să nu se prăbușească de tot. Ei fuseseră stăpânii. Aspri, neânduplecați, rari la vedere și cu atât mai temuți. Ei nu erau niciodată de față. Erau o absență care teroriza. Despre ei se vorbea doar. În asta consta puterea lor. Erau ca niște fantome, dar nu de abur, ci de fier, peste care nimeni nu putuse trece niciodată. Voința lor era ca un fior de gheață ce-l simțeai ori de câte ori te surprindeai speriat că gândești un pic altfel decât ar fi trebuit, că ai cât de cât o părere a ta. Trebuia să te lași încovoiat ca să nu le simți puterea surdă, inflexibilă. Îmi povestea cineva din sat, că o singură dată un țăran cutezase să-i vorbească boierului — nimic mai mult, fără a spune mare lucru, ci doar atât, i-a adresat cuvântul — și de atunci a rămas șchiop pentru toate zilele câte i-au mai rămas. Oamenii trebuia să stea fără grai în fața lor. Voința Paizilor era ceva asemănător curentului electric. Nu se vedea, dar se simțea imediat dureros, mortal uneori, imediat ce puneai mâna unde nu trebuia. Chiar nouă celor de ne trăgeam din nebunul acela frumos, deși din familie, nu ni se îngăduia mare lucru în plus, față de ceilalți.

Ei, acum să-ți vorbesc despre tata. Era și el un Paizie, vorba vine, precum ți-am spus. După studii strălucite — zice el — la Paris și la Berlin, s-a întors acasă, entuziast, hotărât să facă minuni cu inteligența naturală de care credea că dispune și cu cunoștințele stră-

lucite pe care i se părea că şi le însuşise. Doar că a nimerit prost. A sosit în ţară exact când lumea se răsucea pe partea cealaltă, trezindu-se dintr-un somn letargic, în zgomotele asurzitoare ale unui război început de curînd. Era obligată să se trezească în sfîrşit din somnul acela lung şi acum era zgîlţîită de o mînă ce nu mai era dispusă să admită somnul nimănui. Era mâna istorici, nu-i aşa? Europa clocotea mai agitată şi mai nervoasă ca niciodată. Tata privea toate acestea cu un ochi de adolescent întîrziat, ce se credea înţelept. Nu prea ştia, săracul, ce să facă, încotro să se îndrepte. Nu te mira dacă vorbesc astfel despre el. A făcut atîtea prostii omul ăsta, încît mă mir foarte tare că reuşeşte încă să mai existe. Prostii este cel mai dulce cuvânt pe care îl pot găsi acum. Pentru că unele din faptele sale ar merita un calificativ mai aspru. Şi, în sfârşit, mai repede decât se poate imagina, a început să facă greşeli după greşeli, cu o bună credinţă înduioşătoare. Cred că toată viaţa lui a purtat pe ochi nişte lentile care-i transformau albul în negru şi invers. N-avea pe vremea aceea — parcă azi are — nici cel mai mic fler politic. Drept care n-a avut de lucru şi s-a împrietenit cu un ştab al unui partid „istoric" şi uite aşa n-a mai putut el ieşi din istorie, nici până în ziua de azi. Pentru ca imediat după ce s-au limpezit lucrurile şi s-a văzut care cu care, tatei i s-a amintit de prietenia asta — vorba vine „prietenie", aceasta însemnând şi alte treburi mai puţin oneste şi amicale — propunându-i-se cu mărinimie o lungă şedere, confortabilă şi gratuită într-una din „pensiunile" întreţinute de stat spre liniştea şi netulburarea sa, a statului. Ştiu că nu i-a fost cine ştie ce bine acolo. Am aflat însă cu surprindere de pe la alţii cu care a fost coleg de „pensiune" că, întâmplător şi neaşteptat pentru noi care-l cunoaştem, el se descurcase acolo satisfăcător. Chiar mai bine decât afară, în libertate. Supus şi disciplinat, fără cine ştie ce mare vină şi deci nici răsplată prea cruntă, a traversat această perioadă mai uşor ca celelalte când era de capul lui. A ieşit relativ repede şi atunci, ţine-te, să vezi şi să nu crezi: făcea omul pe eroul, pe martirul de credeai că salvase Roma. La toată lumea spunea, indiferent dacă-l asculta sau nu, că vezi, măiculiţă doamne, el a fost închis pentru că a încercat să scape ţara de comunişti, că el a luptat, a făcut şi a dres şi că las' că vin ei americanii ăia şi o să vadă ei — comuniştii adică — cine e el şi ce a făcut şi ce o să ajungă el. Auzi, tata, şi luptător!

Cocoşcii pe care-i dosise şi micile găinării, plus, bineînţeles, prietenia cu liderul istoric îl băgaseră în pensiunea statului. Ei, şi azi aşa şi mâine aşa, spunând el ba la unul, ba la altul, ce mare tip de rezistenţă a fost, cineva l-a luat în serios şi i s-a înfundat iarăşi. Şi a mai făcut câţiva ani de ucenicie într-o rezervaţie întreţinută de stat. Da, nenorocirea i s-a tras din faptul că a fost luat în serios. Dacă cineva ar fi avut puţină răbdare să-l cunoască mai bine, să-l scuture oleacă, şi ar fi avut puţin simţul umorului, şi-ar fi dat seama numaidecât că este un tip inofensiv, absolut neprimejdios pentru noua stare de lucruri, complet incapabil de cel mai minor act de rezistenţă. Dar cum lumea nu prea avea umor pentru că nici timp nu avea de asta în anii aceia, omul a mai repetat o carantină. Mai ales că erau şi din cei care efectiv erau primejdioşi, aşa că era greu să deosebeşti în graba de atunci pe farsori de duşmanii adevăraţi. Şi a ieşit şi de acolo sănătos.

Îţi văd iar pe faţă nedumerirea. Cum pot vorbi aşa despre el, pentru că e totuşi tatăl meu? Am, să ştii, destule motive să-l bârfesc şi chiar să-l judec foarte aspru.

În perioada când era încă liber, pe acasă, sau nu era plecat cu afacerile lui, nu se prea omora cu firea să aibă grijă de mama şi de mine. Nu, ferească Dumnezeu. O, el avea micile lui întruniri politice, discrete „nuclee" de rezistenţă cum le numea el înfierbântat. Să-ţi spun eu ce era şi cu nucleele astea: în total vreo trei-patru, toţi cam ca tata, de acelaşi calibru; se întâlneau la unul din ei, făceau puţină bârfă politică, ce-au mai făcut comuniştii, ce zic ăilalţi la radio, beau bine şi jucau poker. Iar restul timpului îl ocupau tinerele cărora le consacra forţa şi inteligenţa sa arzătoare, cred că şi banii de care dispunea. Că era frumos bărbat tata pe vremea aceea. E singura calitate care nu i-am contestat-o niciodată. Şi avea un succes nebun: şanteze, văduve, divorţate, coafeze, femei de stradă chiar, nu ierta nimic. Ţin minte şi acum cum biata mama lupta eroic să-şi aducă soţul pe calea cea bună a virtuţii. Dar a fost în zadar. Soluţie de a-l despărţi de iubirile sale a fost tot bunăvoinţa statului care l-a ferit de ispitele Evei, izolându-l pentru o vreme de ele. Iar mai spre zilele noastre, vârsta i-a temperat zelul său erotic.

Ar mai trebui să-ţi explic de ce privesc cu atâta uşurinţă păţaniile tatei, chiar detenţiile sale. Pentru că m-au iritat de destule ori, expli-

cațiile ce mi s-au oferit: mulți dorcau să mă convingă că toți cei carc au făcut pușcărie politică au fost nevinovați, ba mai mult decât atât că au fost oameni cu mari meritc. S-a scris destul despre asta. Multe lucruri sânt adevărate și nici nu am de gând să le contest. S-au întâmplat adevărate tragedii. Știu asta. Am auzit și eu. Cunosc chiar niște oameni carc au suferit cumplit. Și încă nevinovați. Au fost abuzuri grosolane, abdicări inadmisibile dc la cele mai elementare norme ale justiției, ale umanității chiar. Oameni absolut nevinovați au fost călcați în picioarc la propriu și la figurat, impunându-li-se să recunoască niște culpe imaginare, doar pentru a fi exemple paralizante pentru cei carc ar fi îndrăznit să facă într-adevăr niște fapte asemănătoare cu cele inventate. Am vorbit cu cu un asemenea om, care îmi spunea că după niște schingiuiri imposibil de imaginat ar fi fost în stare să recunoască fără ezitare că a fost prieten până și cu Hitler și că împreună ar fi pus la calc ocuparea Europei. Și nu din lașitatc, ci pur și simplu pentru că nivelul de suportabilitate al organismului arc și el un prag de sus, sau de jos, cum vrei să-l iei. Multe și înfiorătoare nedreptăți s-au întâmplat atunci. Ba chiar și cei care erau vinovați n-au fost tratați întotdeauna cum se cuvenea: adică faptă și răsplată, fiind chinuiți inutil și ncomenește. Și ceea ce e culmea este că destui oameni sincer devotați noului regim au fost comandați pentru diverse motive, ce azi ne par incredibile. Ba că sânt de dreapta, ba că-s prea de stânga, ba că s-au aciuit pe la mijloc cînd trebuia să fie într-o parte. Ba că nu au colaborat cu aliații, ba că au colaborat cu ei, dar ăștia erau americani sau englezi, ba că au stat pasivi în momentele grele, ba că au acționat, dar anarhic, primejdios cauzei. Și, uite așa, au căzut destule capete de oameni nevinovați. Desigur că unele abuzuri s-au făcut cu cele mai bune intenții, de către oameni nu răi, carc nici nu-și dădeau poatc seama că ci comit un abuz. Doreau sincer să apere noua orânduire de noi uncltiri. Și uncltiri au fost doar destule, nimeni nu poate contesta asta.

Deci să nu crezi cumva că iau în derâdere zilele și noptile de pușcărie ale atâtor oameni. Elc n-au fost deloc ușoarc și cei care le-au trăit ne pot depune oricând mărturie cum a fost.

Dar când vorbesc despre tata, nu știu de ce am în vedere un alt unghi din carc se pot privi lucrurile. El face parte din acea categorie

care au fost pedepsiți pe drept, chiar dacă, așa cum îți spuneam, „rezistența" lui a fost practic ca și inexistentă, sau chiar dacă totuși a existat, atunci ca a fost ridicolă. Nu vreau să-l acuz de nimic. Să fie sănătos și să trăiască în pace — și într-adevăr trăiește și acum în pace, nestingherit de nimeni. Nu-i merge rău nici astăzi. Micul, măruntul lui spirit practic a învins până la urmă. Mai acum câteva zile s-a interesat, în sfârșit, după multă vreme de mine; dorea să afle ce mai face fiul său. Chiar mi-a scris o scrisoare. Am însă vaga bănuială că dorea niște bani. A nimerit-o însă prost de data asta — spre deosebire de alte dăți. Din ultima chenzină i-am trimis mamei, ca să fiu mai sigur că-i parvin ei banii. Așa că va trebui să aștepte până la următoarea când îi va veni și lui rândul. Că dacă-i trimit pe numele lui .... Ce să mai vorbesc...

Andrei se opri, bău din paharul cu bere și-și aprinse o țigară, privind în gol și zâmbind puțin trist.

— Și n-ai avut de suferit de pe urma tatălui tău? Nu ai fost întrebat mereu ce-a fost și cum a fost?

— Ei, cum să zic, mici neplăceri am avut. Marele meu noroc a fost însă că sânt zdravăn făcut și țin la tăvăleală, cum spunea un mare clasic drag inimii noastre. Într-un timp, văzând eu că nu-i chip să pun mâna pe un serviciu ca lumea, ce mi-am zis? Ia să trecem noi de bunăvoie și nesiliți de nimeni la munca de jos, că acolo nu ne întreabă nimeni „a cui tată ești", cum zic mucaliți ardelenii (Au și ei umor câteodată, contrar opiniei curente). Drept care chiar am trecut la munca de jos, de foarte jos, adică am săpat fundații la case, plătit cu ziua sau la metru cub de pământ extras. Și de lucru se găsea pe atunci. Oamenii, scăpați de necazuri, se puneau pe picioare, începeau să dureze case trainice, adânc înfipte în pământ, deci cu atât mai mult de săpat și cu atât mai mult de lucru pentru mine. Și câte altele n-am făcut. Trebuia câștigată o pâine, că tata habar n-avea ce mănânc și cu ce mă îmbrac. Era când pe afară, când înăuntru. Diferența n-o simțeam în nici un fel din punct de vedere material. Chiar dacă era pe afară și mai câștiga ceva, în casă nu se omora cu firea să dea și el un ban. Rarcori o făcea, cu aerul că se sacrifică bineînțeles pentru noi.

— Când totuși te-ai angajat la o întreprindere, cum a fost? Atunci trebuie să fi fost întrebat despre situația tatălui tău.

— Cum să fie? Ca de obicei. Trebuie însă să ai înțelepciunea necesară de a privi lucrurile mai cu răceală, mai calm. Sigur, părinții mei, tata în special — constituiau întotdeauna un obstacol destul de serios. Uneori îl treceam, alteori nu. Îmi dădeam și eu seama că în definitiv nimeni nu e vinovat că s-a născut din părinții cutare sau cutare, pentru simplul motiv că nu a avut posibilitatea să opteze la vremea aceea a facerii pentru alți părinți. Dacă ne-ar întreba cineva la timp, am ști să alegem părinții, care să ne conceapă. Și totul ar fi în ordine, am ajunge și prim-miniștri fără nici un obstacol, dacă ne-ar ține capul, bineînțeles. Or, așa suntem victimele unei fatalități biologice implacabile, iar părinții noștri sunt veșnicii vinovați pe care tu n-ai cum să-i tragi la răspundere, în schimb alții au posibilitatea să te tragă pe tine la răspundere pentru ei. Ar trebui totuși ca cineva să-i tragă pe ei la răspundere din timp pentru a nu te naște, că după aceea e prea târziu. Ai dosar bun, faci copii. N-ai, nu faci, ca să nu-i nenorocești după aceea.

Oricum trebuie făcut ceva împotriva evidențelor arborelui genealogic, altfel riscăm să murim de foame. Bietul tata, cu bruma lui de umor, pe care o avea câteodată când se întorcea după câte o escapadă amoroasă, îmi spunea, cu un aer de înțelept oriental, ridicând un deget în sus în semn de luare-aminte: „Băiete, croiește-ți singur viața, altfel te croiesc zdravăn alții, și-ți croiesc niște haine așa de strâmte că rămâi cocoșat toată viața, chircit în hainele astea prea mici!" Și într-adevăr tata m-a lăsat să-mi croiesc singur viața, după capul meu, Așa am ajuns eu, cum spun americanii, un „selfadman", adică om făcut prin sine însuși. Și aș mai adăuga, asta apropo de întrebarea ta: să ne facem singuri viața, să ne dezdoim șira spinării, să ne îndreptăm de sub povara propriei noastre fișe de carde. Trebuie să încercăm să convingem pe toată lumea că sântem bine intenționați, că avem alte concepții decât ceilalți din copacul nostru genealogic. Cum? aceasta-i întrebarea. Fișa asta de cadre m-a frământat mult și pe mine. Ea te etichetează rapid și sumar, ca o execuție din evul mediu. Ca să nu mai spun că e tare nesuferită cu nenumăratele ei rubrici și rubricuțe, plictisitoare ca un roman nemțesc al cărui titlu l-am uitat, citit în tinerețe, în prima tinerețe. Trebuie să-ți reiei pe rubricile sale întreaga ta viață, ca într-un bildungsroman și nu numai viața ta, ci și pe a altora pe care nici măcar nu i-ai cunoscut, niște

părinți, bunici, străbunici — acum exagerez puțin — când despre unii dintre ei știi doar că purtau același nume de familie. Trebuie să dai socoteală de toate ideile lor tâmpite pe care le-au avut înainte de a te naște pe tine și chiar după aceea când erai încă minor și deci n-ai fost consultat, când ei s-au înscris într-un partid sau altul, unul mai istoric ca celălalt. Ca, de altfel, și ideea de a mă aduce între ei, care la fel le aparține în exclusivitate și, zău, dacă stau și judec, n-aș avea motive prea serioase ca să-i felicit pentru această idee. Dar dacă au făcut-o, au făcut-o. Asta e, ăsta sânt și exist pentru o vreme.

Cînd completezi formularul îți dai abia seama de importanța ta ca persoană și mai ales de importanța postului pe care îl vei ocupa, chiar dacă el este doar un biet post de „magaziner doi" — nici măcar unul — de materiale. Completând atâtea rubrici poți avea impresia că te pregătești să iei un portofoliu ministerial. Probabil că la miniștri totuși rubricile sânt mai puține, ei fiind verificați în prealabil cu ocazia trecerii prin posturi intermediare, ca de pildă, cel de magaziner doi, cum am fost și eu. Cu asta îmi fac și eu loc într-o posibilă ierarhie ce duce sus și-mi deschid drumul spre un fotoliu de demnitar.

Eugen râse amuzat. Andrei se bucură secret că a izbutit să-l scoată puțin din ale lui. Mai băură bere, priviră în jur la lumea foarte pestriță, în majoritate muncitori ieșiți de la lucru sau țărani veniți după târguieli. Se simțeau parcă mai bine și atmosfera se mai încălzise, devenind mai familiară. Nu-i mai deranja aspectul dezolant al restaurantului. Andrei se bucură din nou, citind puțină uitare pe chipul prietenului său.

— Trebuie să-l fac să uite, asta e, își zise el în gând. Trebuie să-l ajut și cu cu ceva la treaba asta. Să-l înveselesc puțin. Altfel...

— Să-ți spun o istorioară oarecum nostimă, dar strict autentică. Un vechi cunoscut al meu beneficia de un nume de botez cu totul nefericit. Stai să vezi. Când a trebuit să se angajeze undeva, se izbi ca de obicei de fișa de cadre și distracția începu. Omul se apucă să completeze. Numele: Zugrăvescu. Prenumele: Ferdinand. Brr! Fatalitățile încep de la onomastică. Ferdinand! Nume evident aristocratic. Iată o notă proastă în ochii tovarășului de la serviciul de cadre care păzește buna compoziție socială a personalului întreprinderii în

chestiune. Au fost atâția prinți și regi cu numele acesta, mai ales unul cu care am fost hărăziți și noi fără a fi întrebați. În sfârșit, gîndi Ferdinand, poate că tovarășul nu-i cunoaște, poate, cine știe, o fi fost slab la istorie. Dar și proasta inspirație a părinților mei să-mi zică așa. E revoltător când întreg calendarul creștin e plin de atâtea nume inofensive, ei să-l prefere tocmai pe ăsta. Dar să nu pomenesc cuvântul „creștin", cuvânt mistic, că iar e rău și mi-o fac singur și ce-și face omul cu mâna lui nici dracul nu desface (Dracul, alt personaj mistic — Doamne — fatalitate, deși personaj negativ, el face parte totuși din religie). Și uite așa omul nostru nu cuteza nici măcar să gândească, darmite să completeze formularul. Nu-i ieșea din cap însă ideea că din tot calendarul creștin — dar evita în gând adjectivul calendarului — care cuprindea atâtea nume de sfinți, aici iar ezita puțin în raționamentele sale, părinții săi nu putuseră alege un nume inofensiv: Ion, Gheorghe, Nicolae, Petru, Pavel, Grigore, Anastasie. Nu, ei, musai Ferdinand. Trebuie să fi fost opera nașului care o fi făcut serviciul militar în armata austro-ungară sau, mai știi, o fi fost chiar de origine străină, germanică. S-ar fi putut întîmpla și asta în Ardeal unde nemții și românii au conviețuit pașnic atîta vreme. Regret și azi — spunea omul nostru — că atunci la botez n-am avut posibilitatea să-mi exprim dezacordul. Ce le-o fi venit să-mi zică Ferdinand? Doar bunica săraca, absolut analfabetă și nealfabetizată nici după aceea, cu toate efotrurile autorităților locale, dar femeie de bun simț, tot spunea: de ce nu-l botezască altfel: Elefteric, Eulampie, Patrichie, Eudoxiu, Pafnutie. Avea și ea săraca nomenclatorul ei bine stabilit. Oricum mai rezonabil și mai puțin primejdios pentru un formular de angajare. Cine mai știe azi de sfinții ăștia vechi, când noi îi uităm așa de repede și pe cei noi, imediat ce le cade aureola de sfințenie.

Eugen râse cu poftă, apoi, îl întrebă, circumspect, bănuind că ascultase iar vreo invenție de a lui Andrei:

— E chiar adevărată povestea asta?

— Sigur, absolut sigur. Eu am adăugat doar mici amănunte pentru culoare, răspunde Andrei. Așa ca să fie mai picantă povestea.

— Și a fost angajat Ferdinand?

— Da. Pe post de măturător principal unu.

— Hai, lasă gluma.

— Da a fost angajat după ce în prealabil a fost chestionat verbal. Oamenii voiau să se asigure dacă Ferdinand nu se trage cumva din vreo familie deochiată.

— Şi pe urmă?

— Pe urmă nimic. Ferdinand era un om ca toţi oamenii, destul de harnic, destul de priceput, ascultător. Nimeni nu l-a mai necăjit după aceea. Mucaliţii îl mai alintau din când în când strigându-l Ferdiniţă, Ferdinăntuţ, Ferdi, Ferdilă. Dar fără răutate. Încolo nimic. Omul ajunsese la un moment şi pe panoul de onoare. S-a însurat, a făcut copii şi a trăit fericit, dacă n-o mai trăi şi azi, şi am încălecat pe-o şa şi ţi-am spus povestea aşa.

Capitolul IX

În drum spre casă, Andrei observă că lui Eugen îi revenise proasta dispoziție. Se vedea cu ochiul liber, cum spunea Andrei, că lui Eugen corăbiile i se înecaseră iar. După aparenta veselie de adineaori, el părea din nou că are ceva pe inimă. Devenise iar morocănos, taciturn, chiar încruntat. Mergea cu capul în pământ, fără să spună nimic.

Andrei se decise să atace direct, fără menajamente pentru a afla care e motivul supărării lui Eugen:

— Ce-i cu tine? Văd că nu-ți sânt boii acasă. Ce s-a întâmplat? Unde au dispărut boii din expresia citată mai sus?

Eugen se opri din drum, îl privi țintă și-l întrebă apăsat, rar, aproape neprietenos:

— Ce-ai căutat azi pe șantier?

Andrei, cu toată prezența lui de spirit obișnuită, rămase descumpănit. Ce să-i spună? Să-l mintă spunând că avusese pur și simplu treabă pe acolo? Nu. Nu mergea. Să-i spună adevărul? Dar cum? Precis că l-ar fi iritat. Ce era de făcut? După ce ezită câteva clipe, îi răspunse tot cu o întrebare, ca să câștige timp:

— De unde știi tu că am fost eu pe acolo?

— N-are importanță. Ai fost văzut pe șantier.

— Și ce dacă? Aveam treabă.

— Dar ai fost și auzit spunând câte ceva.

— Și ce, am spus vreo prostie? Nu prea obișnuiesc. De mult nu mai spun prostii. M-am lecuit.

— Nu încerca să scapi pentru vreo glumă de a ta. Spune sincer ce-ai căutat acolo.

— Nu încerc să scap. Însă eu rar spus prostii, te rog să notezi asta.

— Să lăsăm gluma, Andrei. De ce ai fost pe șantier? Ce căutai tu acolo?

— Așa, într-o doară, să văd cum mai merge treaba. Normal, nu?

— A cui treabă?

— A ta ... a cui să fie.

— Așa?

— Așa!

— Și, mă rog, ce vroiai să afli?

— Cum îți merge, de pildă.

— Nu puteai s-o afli și de la mine?

— Nu doream să-ți par indiscret.

— Nu mai spune? Și așa ai fost discret nevoie mare, ce să zic!

— N-am fost, dar puteam să-ți par în continuare discret, ... dacă nu aflai.

— Și, totuși, ce te interesa?

— Repet: cum îți merge.

— Și ce ai aflat?

— Lucruri bune, lucruri bune, fără îndoială. Pe alocuri de-a dreptul foarte bine.

— Chiar?

— Da, desigur.

— Rele nu?

— Așa și așa.... De, cum să zic....

— Fii mai clar, mai concret.

— Păi, să vezi ....

— Nu te bâlbâi.

— Eu să mă bâlbâi? ... Fii serios! Nu mi s-a întâmplat niciodată. Prezența mea de spirit ....

— Atunci spune!

— Măi, Eugen, cum să-ți spun eu? Las-o dracului de încăpățânare. N-are rost.

— Ce încăpățânare?

— Tu te pui mereu de-a curmezișul.

— Nu înțeleg.

— Simplu: când mai mulți oameni îți spun să faci ceva, ar fi bine să nu faci altceva.

— Nu întotdeauna ce mi s-a spus să fac a fost bine.

— Nu era cazul acum.

— La ce te referi?

— La mai multe.

— Zi una din ele.

— Ședința, să zicem.

— A! Asta era!

— Da.

— Și ce mare lucru e că nu am participat la o ședință plicticoasă?

— Stai, nu te grăbi, că nu era vorba de o ședință de sindicat.

— Ei, și ce, se discuta soarta mapamondului?

— Nu chiar, ci doar o bucățică a lui, exact cea care te interesează, adică bucățica pe care se află șantierul unde lucrezi tu și de unde iei o pâine albă, intermediară sau cum o fi, dar o iei.

Eugen nu răspunse imediat. După ce cugetă cîteva clipe, spuse:

— Fără mine nu se putea?

— Ba da, desigur că se putea. Ca dovadă că ședința a avut oricum loc și se pare că n-a avut foarte mult de suferit din cauza absenței tale.

— Păi, atunci?

— Ziceam și eu așa, ca personaj cu mari pete în originea socială, că dacă toți ar gândi ca tine, nu ar avea cu cine să se țină ședințe ... Unele dintre ele foarte importante.

— Și ar fi mare pagubă?

— Mai știi? Poate că ar fi. Era vorba printre altele în ședință despre cei care își fac treaba ca lumea, despre tine de pildă. Să zicem, nu, că doar au zis și alții.

Eugen făcu ochii mari, nedumerit, nevenindu-i a crede ce auzea.

— Și mai era vorba de cei pe care nu-i prea interesează nimic în afară de meseria lor, lucrând așa orbește ca o cârtiță. Și tot despre tine era vorba. Să zicem, nu, că doar și asta au zis-o alții. Tot acolo, în ședință.

Eugen înlemni:

— Cum?

— Da, chiar așa. Ai fost lăudat.

— Serios?

— Și criticat zdravăn.

— Cum?

— Da, așa, ca chestie, ți-o spun pentru a fi la zi cu informațiile de la locul de muncă. Micul meu buletin de știri s-a terminat.

Tăcură o vreme, păşind alături. Eugen nu avea ce să răspundă, iar Andrei nu ştia cum să continue. Totuşi încercă.

— Vezi, eu nu pot să fiu un exemplu viu pentru tine. Am destule bube în cap. Deşi martor mi-e — nu Dumnezeu, că el are multe treburi pe cap, ci lumea asta în care m-am învârtit — că sunt mai muncitor şi mai sănătos, nu ca origine, precum bine ştii, ci ca fel al meu de a gândi, aşa neortodox cum pare, decât mulți posesori ai unor dosare curate ca lacrima. Un sfat tot îngăduie-mi să-ți dau: încearcă să-ți laşi la o parte vechile supărări şi încrâncenări, ca să nu le zic duşmănii, pentru că efectiv eu cred că nu sunt aşa ceva. E poate vorba mai curând de vechea ta neîncredere în oameni. Nimeni nu-ți vrea răul, omule! Sau aproape nimeni, ca să fiu mai convingător, dar şi de dragul demonstrației.

Ajunseseră în dreptul casei unde locuia Andrei. Se opriră. Andrei nu mai continua, iar Eugen nu ştia ce să-i răspundă. Era totuşi supărat pe prietenul său. De ce venise pe şantier să se intereseze ce face el acolo? De ce îl dădăceşte ca pe un copil? De ce nu-l lasă în pace? Toată viața fusese sfătuit. Nu fă asta, nu fă aia, nu fă cealaltă. Nu sta aici, nu sta dincolo, treci mai încolo, treci mai încoace. Arareori i se spunea totuşi şi ce să facă, ce se poate sau ce trebuie să facă, dar şi atunci se întâmplase să fie greşit sfătuit. De ce nu-l lasă să procedeze cum ştie el. E un om major, independent, liber, îşi cîştigă singur pâinea. Să fie atunci lăsat să facă cum crede el de cuviință, fără să se amestece nimeni în treburile sale. Pentru că, la urma urmei, ajungem la vârsta — nu biologică, ci poate interioară sau spirituală — când putem gândi şi singuri, când putem discerne ce e bine şi ce e rău, fără o tutelă supărătoare care se cheamă de obicei îndrumare sau nu ştiu mai cum.

Nu spuse lucrurile acestea, însă în tăcerea care se instalase între ei, Andrei îi ghici gândurile şi nu putu să nu recunoască, măcar pentru el însuşi, că Eugen avea puțină dreptate. Şi totuşi nu era bine aşa. Oamenii au oricând nevoie de un sfat bun chiar atunci când nu greşesc, dar mai ales atunci. Iar Eugen greşea, era părerea lui şi nu putea nimeni să-i scoată din cap asta. Da. Greşea. Deocamdată nu se întâmplase nimic grav. Şi nici măcar şedința la care nu luase parte

nu avea prea mare importanță, ci felul rece, neprietenos de a fi al lui Eugen îl punea pe gânduri. Indiferența lui față de oamenii din jur, înstrăinarea sa. Și el trecuse prin toate acestea și le știa foarte bine. Dintr-un lucru fără importanță putea ieși uneori ceva la care în nici un caz nu te-ai fi așteptat la început.

Dintr-un nimic putea începe o nouă rostogolire, care niciodată nu puteai ști unde se va opri. Și era păcat, mare păcat ca Eugen să mai cadă o dată.

Tăcerea dintre ei se prelungea prea mult. Părea că nu mai aveau ce să-și spună. Eugen se legănă de pe un picior pe altul, îl privi pe Andrei, apoi îl salută grăbit, precipitat, îndepărtându-se. Andrei îi urmări gânditor pașii repezi, până ce îl văzu dispărând pe poartă, apoi o luă mai departe gânditor.

* * *

A doua zi, pe șantier, Eugen fu primit cu destulă răceală. Bineînțeles nu de toată lumea. Îndeosebi cei care nu-l prea aveau la inimă i se arătară aproape fățiș ostili. Unii păreau chiar a-i căuta pricină de ceartă. Ar fi fost o naivitate să-și închipuie că ședința era motivul acestei atitudini. Nu, desigur că nu. Ea era cel mult doar un motiv în plus pe lângă celelalte care se adunaseră între timp. Mai bine zis era doar o ocazie ce se ivise pentru vechi răfuieli care abia așteptau să răbufnească. Acumulări, gândi el, zâmbind cu amărăciune, acumulări cantitative la care trebuie să te aștepți întotdeauna să devină altceva.

Eugen intui pericolul unei situații neplăcute ce se putea ivi din moment în moment și căuta s-o evite cu grijă. Se purtă ireproșabil — credea el — lucră cu râvnă, străduindu-se să nu supere pe nimeni. Numai că din cauza grijii sale excesive de a fi cât se poate de conștiincios și corect — sau poate tocmai de aceea, — comportarea sa deveni și mai rigidă ca de obicei, mai rece și mai distantă. Abia așa izbuti să irite mai tare pe câțiva din preajma sa. Atmosfera era încărcată și se vedea bine asta. Vechile antipatii puteau izbucni din moment în moment. Era suficientă o scânteie, una singură. Eugen era permanent conștient de lucrul acesta și începu să se teamă. Vechea

lui neâncredere în oameni îl puse în gardă. Dar toată prudența sa fu în zadar. Până la urmă trebui să se întâmple acel ceva mărunt, insignifiant, care să declanşeze întâi o simplă discuție, apoi o ceartă şi, cine ştie, poate ceva mai rău.

Şi totul izbucni, bineînțeles, dintr-un fleac.

Unul din muncitori, Grigore, îşi cauta cleştele de tăiat cablu şi-l găsi la Eugen, care-l luase întâmplător, al lui fiind probabil la altcineva. Omul, care se vede treaba atâta aştepta, îi zise printre dinți:

— Ce, n-ai cleştele tău?

— Ba da, dar probabil e pe undeva pe aici şi nu l-am găsit pentru moment. Ți-l dau imediat înapoi pe al tău.

— De ce pui mâna pe ce nu-i al tău?

— Scuză-mă. Poftim, ia-l. Mulțumesc!

— Ce-mi mai mulțumeşti, că tot nu m-ai întrebat când l-ai luat.

— Bine, n-o să se mai întâmple.

— Ce n-o să se mai întâmple? făcu Grigore mai înfuriat ca la început. Văzând că Eugen nu-i răspunde la provocare, bătând în retragere, trecu direct la înjurături.

— Fir-ai al dracului de deştept! Faci pe nebunul cu mine, hai?

— Eu?

— Da, tu. Faci pe domnul şi mă iei pe mine la finețuri de astea: scuză-mă, mulțumesc, se maimuțări el, imitându-l pe Eugen.

— Dar ce vroiai să-ți spun?

— Vroiam să nu-mi spui nimic şi să te duci dracului cu tot neamul tău.

Eugen căuta să se stăpânească. Îşi muşcă buzele şi-i răspunse cât mai calm cu putință:

— Nu ştiu de ce mă înjuri pe mine şi mai ales nu înțeleg ce ai cu neamul meu.

— Uite aşa că vreau eu. Şi dacă vrei, te trimit şi-n mă-ta.

Între timp deja se strânseră în jur mai mulți muncitori, majoritatea din ei fiind din cei ostili lui Eugen şi care, desigur, erau de partea lui Grigore. Unii, fără să aibă habar din ce începuse cearta, îl îndemnau, ațâțându-l, să-l pună la punct pe Grindea, fiind ferm convinşi că acesta din urmă era vinovatul.

— Te-aş ruga să termini cu înjurăturile — zise Eugen şi cu un efort de voință, vrând să se stăpânească şi, dându-şi seama ce ar putea

urma, îi întoarse spatele și dădu să plece. Doar că asta nu-i convenea lui Grigore. Însemna că toate eforturile sale de a-l provoca dăduseră greș. Înfierbântat, se repezi la Eugen și, apucându-l de guler, îi strigă în obraz:

— Ia ascultă, mă, unde fugi? Ce crezi că nu te știu eu cine ești? Las' c-am auzit noi ce fel de poamă ești; vagabond prin șantiere, fiu de pușcăriaș și bețiv.

Eugen nu mai rezistă. Se desprinse cu greu din mâinile lui Grigore și se pregăti să-l lovească. Nu mai apucă nici măcar să schițeze gestul. Grigore, mult mai iute decât el, îi dădu un pumn în plină figură, care-l năuci. Nici nu mai izbuti să-și revină, că primi și alte lovituri, una după alta. I se păru că-l loviră și alții, dar nu era sigur, pentru că ochii i se înpăienjeniseră. Se clătină și căzu la pământ în nesimțire. Înainte de a leșina, mai văzu capetele tuturor aplecate asupra sa.

Ceilalți și chiar Grigore, speriați de leșinul lui Eugen, erau descumpăniți, neștiind ce să facă. Apăru inginerul, chemat probabil de cineva. Dintr-o privire înțelese ce se întâmplase și strigă, aproape urlând:

— Ce, ați înebunit, măi? Ce se întâmplă aici? Huliganilor! Opriți-vă?

Se întoarse spre Eugen care zăcea în continuare întins la pământ, fără să-și fi revenit:

— Cine l-a lovit?

Toți tăcură, lăsând privirile la pământ.

— Bine, lasă că aflu eu, zise el, renunțând pentru moment la anchetă, și se aplecă în grabă asupra lui Eugen. Îi luă pulsul, apoi strigă către cei adunați în jur:

— Veniți și m-ajutați să-l ducem în biroul meu. Hai, repede!

Din grup se deprinse Ștefan, un muncitor foarte tânăr, care-l apucă pe Eugen de umeri. Ștefan, inginerul și încă cineva îl duseră în biroul improvizat al șantierului. Ceilalți rămaseră pe loc, înfricoșați de epilogul acesta neașteptat. Se priveau între ei cu teamă.

Eugen se trezi întins pe o bancă, buimăcit, neștiind de fapt unde se află. Îi curgea sânge din buza rănită și dintr-o arcadă. Îl îngrijea sora de serviciu de la punctul sanitar al uzinei. Lângă el, în picioare, stăteau inginerul și Ștefan. Văzându-l că deschide ochii, se apropiară:

— Cum te simți? îl întrebă sora.

— Nu prea grozav.

— Cred și eu, interveni inginerul. După o bătaie ca asta. Cine dracu' te-a pus să te încaieri!

Eugen îl privi fără prea multă bunăvoință, aproape cu ostilitate, ceea ce nu scăpă inginerului.

— Ce te uiți așa la mine, vrei să spui că n-am dreptate?

Eugen nu-i răspunse nimic și închise iar ochii. Îl dureau toate, și capul, și spatele, și pieptul. Ar fi vrut să doarmă.

— Lăsați-l, zise sora, e foarte slăbit. Nu e cazul să-l certați acum. Aveți destul timp după ce-și revine.

— De ce să nu-l cert? Dacă se bate ca un huligan?

— Nici măcar nu vă interesează să aflați cine a început scandalul? strigă Eugen, deschizând iar ochii și încercând chiar să se scoale.

— Nu mă interesează cine a început. Important e că te-ai bătut. Am eu grijă și de ceilalți. Nu scăpați voi nici unul. Desigur, fiecare o să spună că celălalt este vinovat. Și o să încercați să scăpați toți basma curată. Lasă că vă știu eu, derbedeilor!

— Tovarășe inginer, interveni în discuție Ștefan, el nici n-a apucat să dea vreun pumn, că a și fost la pământ. Doar am fost acolo și am văzut cum s-au petrecut lucrurile.

— Cum a început? întrebă inginerul.

— Grigore s-a luat de el, că de ce i-a luat un clește de cablu. Cred că i-a căutat pricină, că nu de clește îi ardea lui așa de tare. L-a înjurat de mamă și apoi tot el a dat în Grindea.

— Cum, mă, așa din nimic, pentru un clește?

— Cum să vă spun eu, nu-l prea înghite Grigore, el și încă vreo câțiva de pe șantier. Am observat eu mai de mult asta.

— De ce?

— Nu știu. Ei zic că Grindea se ține fălos, că face pe domnul cu ei și alte chestii din astea. E drept că Grindea e mai tăcut, rareori intră în vorbă cu cineva, iar ceilalți nu-i iartă că se poartă așa. Demult am văzut eu că abia așteaptă prilejul să-i tragă o bătaie. Și prilejul a fost cleștele. L-au asmuțit pe Grigore să-l lovească.

Inginerul rămase pe gânduri, neștiind cum să reacționeze. Apoi se hotărî și ieși brusc din cameră, fără să mai spună nimic. Ajuns la ușă, se întoarse amenințător:

— Aflu eu care e adevărul şi pe ăla care e vinovat — indiferent cine-o fi el —, eu îl scot de pe şantier. Las' că v-arăt eu vouă, mama voastră de huligani, mai adăugă el privindu-l încruntat pe Eugen înainte de a închide uşa.

— Nu fi supărat, Eugen. Se lumineazã ele treburile până la urmă. Tu n-ai nici o vină. Grigore şi ceilalţi ţi-au căutat pricină. Doar am fost martor la toată chestia asta.

— Aşa stau lucrurile, doar că pe ei o să-i creadă inginerul, că-s mai mulţi, şi nu pe mine unul, mai ales că, ştiu eu, pe mine nici nu prea mă crede lumea. Am mai păţit-o şi altă dată.

— De ce să nu te creadă? Ţi-am spus că am fost şi eu acolo şi am văzut cum s-au petrecut lucrurile. Am să spun totul cui trebuie. Şi apoi nu cred că toţi ceilalţi or să fie de partea lui Grigore. Mai ales că ăsta a mai făcut şi alte scandaluri. Nu e la prima lui încăierare de aici, pe şantier. E cunoscut ca un cal breaz.

Eugen dădu din cap neîncrezător.

— Ştiu eu cum se vor termina toate astea. Ai să vezi dacă n-o fi aşa.

— Cum?

— Tot eu o să fiu scos cel vinovat.

— Nu se poate. Nu te lăsa, Grindea. Tu ai dreptate. Inginerul nu e om rău. Era doar supărat de toate cele petrecute. Ai să vezi că dă el de capăt lucrurilor şi nu se lasă până nu află adevărul.

Eugen se ridică în capul oaselor şi sora îl pansă cu grijă la ochi.

— Cred că va trebui să te duci la spital să-ţi prindă arcada în copci. E ruptă, să ştii.

— Trebuie neapărat?

— E mai bine aşa. Ca să nu rămână nici un semn. Eşti un băiat frumos şi ar fi păcat, adăugă ea zâmbind şăgalnic.

Eugen o privi, dar nu putu să-i răspundă şi el cu un zâmbet. Îl dureau buzele, însă îl mai durea ceva, mai mult decât toate: loviturile primite. Se simţea rănit pe dinăuntru, umilit şi aproape-i venea să plângă, deşi tot el îşi spunea că n-are rost să pună totul la suflet. Era destul de prăpădit şi aşa. Şi totuşi mândria ....

Inginerul apăru din nou în uşă.

— Măi, Grindea, ăia zic că tu eşti vinovat, că nu ştiu ce i-ai spus lui Grigore şi l-ai înfuriat şi de aia a dat. Aproape toţi îl apără pe el.

De ce-i fusese teamă nu scăpa. Va să zică s-au coalizat toţi împotriva lui, îşi zise, vor toţi să scape de el. Asta este. N-avea rost să încerce să-l convingă pe inginer. Tot n-ar fi izbutit. Îl privi o clipă pe inginer, apoi, făcând un mare efort, se ridică şi ieşi din cameră fără să spună nici un cuvânt. Sora încercă să-l reţină, dar nu izbuti. Alergă afară după el pentru a încerca să-l convingă că trebuie să meargă neapărat la spital.

Capitolul X

Andrei îl găsi acasă stând întins în pat, fumând. Se opri în prag și-l privi, hotărându-se pe loc să ia lucrurile în glumă. Era mai bine așa. Știa că, dacă o să-l compătimească, îl va irita și mai mult.

— Ce faci, boxerule? Se poate, măi? Înțeleg să pierzi la puncte, dar K.O.? Inadmisibil pentru prestigiul tău. Ce vor zice fetele?

Așteptă puțin să vadă efectul replicii sale.

Eugen nu reacționă în nici un fel. Fuma mai departe, trăgând cu sete din țigară, sorbind-o aproape.

— Hai, domnule, curaj. Și Floyd Patersson a pierdut un meci și nu s-a descurajat. A cerut revanșa și l-a învins până la urmă pe Johanson. Nu? Deci ai posibilitatea să-l bați și tu pe Grigore ăsta, mai ales că după câte am auzit eu nici nu e prea tehnic. Are pumnul greu. Doar atât. Tu ești un boxer mult mai inteligent și vei câștiga meciul revanșă.

— La asta m-am gândit și eu, răspunse într-un târziu Eugen. La revanșă.

— Cum? rămase Andrei uluit, neștiind ce să mai spună. Era descumpănit de replica lui Eugen.

— Chiar așa cum propuneai și tu. Să facem un meci revanșă. Dar singur cu el, nu cu ajutoare din afară, cum mi se pare că s-a întâmplat de data asta. Cred că au dat și alții.

— Tu ești nebun!

Andrei se blestemă în gând pentru ideea nefericită cu revanșa pe care el i-o sugerase. Însă își dădu imediat seama că Eugen o avusese încă înainte de a veni el. Era neapărat nevoie, cu răbdare, să i-o scoată din cap. În nici un caz nu trebuia să mai urmeze o încăierare. Oricare ar fi fost rezultatul ei, tot Eugen ar fi ieșit prost, chiar dacă ar fi câștigat. Iar dacă ar fi pierdut ..... ce să mai vorbim.

— Să lăsăm gluma, zise el serios de data aceasta.

— Nici nu glumeam, dacă ai băgat de seamă.

— Da, observasem. Numai că eu prefer să iau drept glumă tot ce mi-ai spus. E mai bine aşa.

— Mă rog, asta e preferința ta. Fiecare cu preferințele sale. Am şi eu pe ale mele şi am dreptul să mi le satisfac, nu?

— Dar ce ți-a venit aşa dintr-o dată?

— Păi nu mi-a venit ... aşa dintr-o dată. Tot timpul, după meciul de box, cum îi spui tu, numai la asta m-am gândit. Cum să procedez ca să-i dau o lecție bădăranului ăla.

— Şi ai ajuns la această concluzie înțeleaptă după o matură şi îndelungată chibzuință!

— Eu nu ştiu dacă e înțeleaptă sau nu concluzia mea. Ştiu însă altceva: omul ăsta m-a jignit cumplit, şi nu numai pe mine, ci şi pe părinții mei. Şi asta nu i-o pot ierta. Am iertat prea multe până acum. Măcar de data asta .....

— N-are rost să-ți faci tu dreptate. Poate ieşi şi mai rău pentru tine. Ascultă ce-ți spun eu, că sunt un băiat cu experiență.

— Ce să iasă mai rău decât a ieşit de data asta?

— O poți încurca cu conducerea şantierului şi tu n-ai nevoie de aşa ceva.

— Păi am şi încurcat-o.

— Cum?

— Inginerul de pe sector a ajuns deja la concluzia că eu aş fi vinovatul încăierării de ieri.

— Nu se poate!

— Ba uite că se poate.

— Şi astea erau concluziile lui definitive?

— Nu ştiu şi nici nu mă mai interesează.

— Nu-i aşa, băiatule! Să te intereseze. Află de la mine că deja se ştie cine e adevăratul vinovat.

— Se ştie? Cine ştie?

— Lumea, toți de pe şantier.

— Hai, lasă, nu mai vorbi prostii.

— Dacă-ți spun.

— Am auzit eu ce se ştie.

— Ai să vezi mâine.

Eugen nu mai răspunde nimic.

— Şi apoi n-are rost să provoci tu un scandal. Abia aşa te-ai băga singur în bucluc şi ar ieşi Grigore basma curată, pentru că tu l-ai atacat de data asta, dacă, mă rog, ai provoca revanşa.

— Nici asta nu mă mai interesează.

— Ş-apoi ...

— Apoi ce?

— Ăla e un tip ciolănos, iar tu ai o înfăţişare ... mai subţire ... de intelectual, de ...

— Nu spuneai tu că Grigore are o tehnică rudimentară.

— Da, desigur, dar ...

— Dar ce? Ţi-e teamă că o să mă bată iar? Nici nu are importanţă cine câştigă. Totul e să-i dau măcar câţiva pumni. Asta pentru vorbele care le-a spus despre tata. Că la sfârşit o să-mi dea el mai mulţi nu mai contează. Important e că o să-i dau şi eu câţiva.

— Eugen, nu te credeam în stare de aşa ceva! Pe cuvântul meu că mă uimeşti!

— Cresc sau scad în ochii tăi cu asta?

— Nu în ochii mei trebuie să creşti, ci să ai grijă să nu scazi în cei ai întreprinderii că vorba aia, de aici îţi vine pâinea.

— Nu mi-e teamă. Pot anticipa de pe acum hotărârea conducerii.

— Fii serios!

— O să mă pedepsească, evident. Am mai păţit-o eu. Tot nevinovat. E normal ca un fiu de puşcăriaş — încă unul de nuanţă politică — să fie şi el delicvent. Cel puţin aşa judecă unii. Ce naşte din pisică ....

— Nu vorbi prostii, măi copile.

— Nu vorbesc. Ai să vezi că aşa se va întâmpla. Originea mea socială este cel mai bun instrument de apreciere.

— Eugen, repet, lasă prostiile şi evită orice alt scandal. A fost de ajuns încăierarea de azi.

— Nu-l evit, că tot acelaşi final va urma. Măcar să mă răcoresc. Să-i plătesc pumnii primiţi.

— Pentru câţiva pumni primiţi n-are rost să rişti şi apoi — o luă el iar în glumă — boxerii cu arcada ruptă, mai ales cei care au fost făcuţi K.O., nu au voie să boxeze un timp după aceea, pentru a se

reface. Așa spune regulamentul federației de specialitate. Asta pentru boxul amator, căci la profesionism se poate. Dar tu ești deocamdată amator.

— Nu-i vorba de cei cîțiva pumni. Și apoi să știi că nu mă dor loviturile. Aici mă doare, arătă el spre inimă. Vocea îi tremura. Am fost toată viața jignit, călcat în picioare, ba pentru una, ba pentru alta. Nimeni nu m-a iertat pentru că tata a făcut puşcărie. Da, el a fost vinovat şi n-am ascuns asta; şi-a ispăşit pedeapsa intrând în rîndul oamenilor așa cum era și firesc, nu? Dar cu mine ce au? Am făcut eu rău cuiva? Ce vină am eu că tatei i s-a întîmplat ce i s-a întâmplat? N-am dorit decît să am un colțișor al meu, să muncesc şi să stau liniştit, să-mi ling rănile. N-am cerut niciodată socoteală nimănui pentru toate relele care mi s-au făcut şi n-am acuzat pe nimeni. Ba dimpotrivă .... Am căutat să înțeleg că vremurile sînt uneori mai tulburi, că oamenii mai şi greşesc cîteodată, că sânt doar oameni, am vrut chiar să iert totul ... să uit ... Atunci de ce, Andrei, nu sînt lăsat să trăiesc? De ce continuă la nesfârşit hărțuiala asta la care sânt supus?

Eugen se întoarse spre geam ca să nu i se vadă fața. Afară soarele se ascundea în spatele unui strat zdrențuit de nori cenuşii.

* * *

Andrei plecă târziu de la Eugen, după ce se înserase. Se părea că treptat se mai liniştise. Îl lăsă aproape adormit, frânt de oboseală după întâmplările zilei.

Rămas singur, Eugen zăcu un timp în pat, apoi se ridică şi începu să se plimbe gânditor prin cameră.

La urma urmei, trebuie puțină luciditate. Nu se poate altfel. Orice fapt al nostru, gândi el, trebuie analizat, reanalizat, autoanalizat, recapitulat, evaluat şi reevaluat. Da, desigur. De pildă, ar putea fi povestit altuia, obiectiv — era oare posibil? — după un timp îndelungat când s-a răcit faptul acesta şi putem fi mai limpezi. Şi de ce nu înțelegem că tot ceea ce ni se întâmplă nu este, în definitiv, provocat de noi, adică putem trăi şi fapte ce au ca punct de plecare o inițiativă a altora. Desigur așa putem scuza tot ce trăim, chiar o viață întreagă, chiar niște gesturi reprobabile. Ceea ce nu e bine. Pe calea aceasta

se pot scuza cele mai abominabile fapte cu aerul cel mai inocent din lume. Că doar s-au mai văzut cazuri. Şi ne-a ajuns câte am văzut. Măcar cu atâta să rămânem: Că orice fapt aparţine cuiva, nu? Şi atunci poţi recapitula o întâmplare a ta ca aparţinând unui om, altcuiva decât ţie. Poţi scrie chiar în jurnalul tău, accla pe care nu-l va citi nimeni, cât vei trăi, că apoi îl vor şti toţi, dacă devii o celebritate bineînţeles. Pentru că orice jurnal intim se scrie pentru a fi citit. Dar nu asta trebuie să mă frământe acum. Hai să vedem, să înţelegem. Să ne apropiem de adevăr. Bine zis să ne apropiem, pentru că niciodată — o fi chiar aşa? — nu picăm exact pe el, ci rămânem puţin alături, destul ca să comitem o seamă de greşeli despre care vorbim apoi cu amărăciune, uneori chiar cu ipocrizie. Mirarea ar trebui să ne cuprindă nu numai atunci cînd le punem pe seama altora, ci şi când noi înşine călcăm pe alăturarea de ce e frumos şi bun. Pentru că, vezi, doamne, toate ni se trag din afară, ca şi cum noi nici n-am fi fost prezenţi la viaţa noastră. Eventual invitaţi de onoare. Puţină luciditate, ce Dumnezeu! Să luăm faptele aşa cum sânt, fără sentimentalism, dar şi fără duşmănie. Adică aşa cum au fost. Uite, chiar azi, aşa cum s-au întâmplat lucrurile cine ştie ce ar putea înţelege din ele un cap sec ... Că doar nu putem contesta că există şi asemenea capete ... Ar fi nedrept să nu recunoaştem asta. Am jigni capetele celelalte care-s deştepte.

N-am înţeles niciodată de ce oamenii deştepţi se supără când vrem să răspândim ştirea că există şi alţii, mai puţin deştepţi sau de ce oamenii cumsecade se simt jigniţi auzind că pe lumea asta mai trăiesc şi lichele Nu văd de ce i-ar jigni vestea asta. Cred că, dimpotrivă, ar trebui să se simtă puşi în valoare ca oameni cumsecade ce sunt. Da, desigur, oamenii au păcatele lor. Şi eu, Eugen, le am pe ale mele, şi alţii pe ale lor. Într- un moment de furie am putea judeca foarte aspru întreaga omenire, deci şi pe noi înşine. Ei, asta mai puţin, pentru că atunci când vine vorba de noi înşine devenim subit de o înţelegere înduioşătoare. Mai ales dacă ne referim la faptele noastre prezente. Că aici e buba: mai recunoaştem din când în când, că am greşit, în trecut adică, dar niciodată că greşim aici şi acum. Tot ce ţine de prezent ne este aşa de scump, că ni se pare imposibilă eroarea cea mai mică. Aşa se face probabil că păşim voioşi pe cele

mai întortocheate alei, mergând aiurea, chiar împotriva propriilor noastre interese. E supărător de altfel să ne vorbim de rău pe noi înşine. De alţii, da, desigur, e uşor să spunem că au făcut o prostie, că fac mereu gafe peste gafe. Din păcate, însă, tare ne mai place uneori să ne poleim pe noi înşine, să ne punem mereu câte o pictricică la templul nostru nevăzut sau văzut doar în închipuirea noastră, exaltată, uimită de admiraţie în faţa valoroasei noastre persoane, personalităţi chiar, pentru că aşa ne credem, mai ales când ne merg bine lucrurile pentru o vreme.

Ne place să dăm nume frumoase până şi celor mai mari păcate ale noastre: laşităţii — prudenţă, brutalităţii şi agresivităţii —bărbăţie, încăpăţânării — fermitate, zgârceniei — economie, carierismului — aspiraţie de realizare, egoismului — spirit de conservare, indiferenţei — detaşare obiectivă, oportunismului — oportunitate.

Şi aceasta nu din dorinţa de a ne scuza — sau nu numai din cauza asta, pentru că uneori nici nu ne trece prin cap să ne scuzăm. Nu. Suntem veşnic îndrăgostiţi de propria noastră persoană căreia vrem să-i confecţionăm o statuie solidă, superbă şi exemplară în ochii noştri şi desigur şi ai celorlalţi. Nici cea din urmă lichea din lumea asta nu va recunoaşte că este lichea. Va recunoaşte cu modestie că are unele slăbiciuni — ne va aminti pe cele mai mărunte — dar în nici un caz nu va pomeni nimic din ceea ce-i compune fundamental profilul de lichea. Orice om se simte bine în pielea sa, chiar dacă nu e mulţumit întotdeauna. În orice caz ar schimba-o greu cu a altuia, pentru că oricum altul, celălalt, ne pare mai prejos, mai puţin deştept, mai puţin frumos şi atunci, dacă am inversa pieile, numele, credem că, desigur, n-am face nici o afacere. Tot fiind noi înşine e mai bine. E o consecvenţă a personalităţii, pentru că şi lichelele au consecvenţa lor, de a fi mereu şi pururea lichele. Iată deci că pot judeca şi altfel pe semenii mei — nu pe toţi, pe unii doar.

Din păcate luciditatea asta o avem doar când e vorba de alţii. Pentru că atunci când e vorba de noi, ni se întunecă mintea. Dar, în general, e bine să ne ferim de a privi pe ceilalţi în negru. Chiar atunci când unul din ei ne mai face câte un rău, trebuie să înţelegem că nu toţi ni l-ar face sau măcar nu ar dori asta toţi, la unison. Că dacă toţi oamenii din lumea asta şi-ar dori răul unul altuia, nu

știu ce s-ar întâmpla, dar un lucru ar fi sigur: că nimic din ce s-a făcut bun până acum — și doar s-au făcut atâtea — n-ar exista. Gata, ajunge. Hai gândește-te la ale tale, Eugen. Încearcă să recapitulezi totul. Obiectiv, fără patimă. E oare posibil? Poate. Încearcă. Deci nu e vorba de tine. E un alt Eugen. Și acum să vedem cum a fost, să încercăm să recapitulăm cu obiectivitate, sec, exact.

Grigore, un muncitor tânăr, cam de vârsta sa, îl bătuse. Dacă avusese vreun motiv? Nu, găsise doar un pretext pe care-l căuta de mult se pare, pentru a-l provoca în așa fel încât să nu se poată spune că-l bătuse degeaba. Ce-l făcea să sufere mai mult era faptul că Grigore îi aruncase în obraz vorbe care l-au durut mai tare ca loviturile primite după aceea: că face pe „domnul", nevoind să vorbească cu ei „muncitorii" — oare nu era puțin adevăr aici? —, că umblă din șantier în șantier, că e fiu de pușcăriaș și multe altele. Ceilalți muncitori au fost desigur de partea lui Grigore, unii se pare că-l și loviseră, nu-și dădea bine scama, că era aproape leșinat după atâția pumni primiți.

Dar ce vină are el pentru cele întâmplate, de ce i se aduce mereu aminte de situația dramatică a tatălui său? Și apoi, la urma urmei, el încercase de atâtea ori să se apropie de muncitorii cu care lucra (chiar încercase oare?). Trebuia totuși să se „integreze' în viața șantierului și era bine să facă și el eforturi pentru a se împrieteni cu ceilalți de acolo. Totul e să înțeleagă că și ei, muncitorii, așa simpli cum sunt, sunt și ei oameni ca el. E adevărat, Grigore greșise grav și o va încasa pentru ce făcuse, însă asta nu schimbă fondul problemei. Cum de altfel îi spusese și Andrei.

Se mai foi prin cameră, dar locul fiind strâmt, se lovea mereu de câte ceva, ceea ce până la urmă reuși să-l enerveze de-a binelea. Se hotărî să iasă puțin la aer, gândindu-se că poate va reuși să se liniștească puțin. Își luă haina și coborî scările, măcinându-se mereu de aceleași și aceleași lucruri care îi otrăviseră ultimele zile.

Pe stradă nu mai era nimeni la ora aceea. Domnea o liniște calmă, așezată, cum numai orașele de provincie pot avea seara. Părea că toată lumea se culcase devreme, sau, dacă mergeai cu imaginația mai departe, puteai crede că orașul e pur și simplu nelocuit sau fusese părăsit din cine știe ce temeinicie motive. Aerul era curat, rece, cum

sunt de oblcei toamnele la munte. Păşi rar, cu mâinile vârâte adânc în buzunare. Era tare frumoasă strada asta, mai ales noaptea la lumina becurilor, nu se putea opri el să constate. Vilele cochete, bogat îmbrăcate de verdeaţă care urca până deasupra geamurilor şi chiar aproape de acoperiş, erau ascunse printre castanii bătrâni, cu coroane largi, bogate, a căror crengi coborau greoaie spre pământ. Gândurile îi fugiră iarăşi la întâmplările zilei şi se simţi din nou singur, părăsit de toată lumea. Desigur Andrei era un băiat bun, încercase să-l îmbărbăteze, glumise cu el, doar, doar îi va alunga gândurile negre.Şi-a dat seama de asta. Şi Ştefan, tânărul muncitor, aproape un copilandru, părea de treabă. Pot face ceva ei doi ca să-l ajute? Nimic. Ştefan era printre puţinii de pe şantier care-l înghiţeau. Dar cine l-ar fi ascultat şi i-ar fi dat crezare? Iar Andrei ..... Andrei nici nu lucra acolo cu el. Nu putea interveni să-l ajute. Şi apoi cine era şi el la urma urmei?· Tot un fiu de puşcăriaş. E drept, se pare că reuşise să se descurce mai bine graţie inteligenţei şi, după câte se părea, priceperii sale. Sau poate era un tip mai tare, mai rezistent şi izbutise să răzbată, nu cine ştie ce departe — era un fel de contabil sau merceolog de materiale. El se „integrase", izbutise. Deci şi unii ca ei, cu dosar şi etichete, puteau face câte ceva, nu cine ştie ce, dar oricum ...

Nu, Andrei a avut şi noroc. Majoritatea ca ei au avut şi au încă multe greutăţi, au de înghiţit destule mizerii, şicane şi persecuţii. El Eugen, de ce n-a izbutit? Şi ca el atâţia alţii. Deci Andrei este doar o excepţie. Sigur că da. Uite, nu mai departe decât azi. Imediat ce a început scandalul, Grigore i-a adus aminte de tatăl său, ca şi cum cu asta era sigur că trebuie să-l facă praf, că-l nimiceşte cu vorbele lui. Pentru Grigore aşa ceva era de neiertat. Şi încă pentru mulţi alţii. Văzuse doar atitudinea celorlalţi. Nu felul său de a se purta îi irita, sau nu asta în primul rând. Poate şi alţii se purtau la fel şi nu-i băga nimeni în seamă, pe nimeni nu supărau. Dar, ia stai? De unde aflaseră ei povestea cu tatăl său, că doar de data asta avusese grijă să nu mai spună nimănui de aici nimic, pentru a nu mai păţi ce păţise şi altă dată. Doar lui Andrei îi povestise, atât. Un gând îl fulgeră. Oare Andrei? S-ar putea ca el, cam vorbăreţ din fire, să fi spus cuiva ceva. În definitiv, atitudinea lui binevoitoare se putea

explica şi altfel: se simţea vinovat faţă de Eugen pentru că tatăl său, în împrejurări obscure, se lăsase indus în eroare de tatăl lui Andrei? Nu ştia nimic precis şi de fapt nici nu cunoştea natura relaţiilor dintre cei doi. Dar nu, nu se poate. Andrei este, orice s-ar spune, un băiat admirabil. Imposibil ca el să fi scăpat vreo vorbă. Doar şi-ar fi dat seama ce urmări ar fi avut aşa ceva, fiind inteligent şi perspicace, având şi suficientă experienţă pentru a înţelege că, spunând anumite lucruri, nu-i făcea nici un serviciu, ba dimpotrivă.

Atunci cum? Deodată îşi dădu seama: desigur se discutase la serviciul de cadre, deci şi la conducere, situaţia sa familială complicată Şi e imposibil, când mai mulţi oameni ştiu ceva, ca măcar unul dintre ei să nu vorbească celor din jur despre asta. Desigur cineva sporovăise pe şantier. E clar. Asta e. Va să zică el continua să fie o „problemă" pentru întreprindere. Situaţia sa familială era socotită în continuare un motiv de a fi privit cu neîncredere, chiar cu suspiciune, din moment ce i se acordase atenţie, se vorbise despre ea. Se continua oare vechea poveste?

Să-l fi recunoscut cineva în oraş era imposibil. Plecase de mulţi ani de aici, pe când era încă un copil, şi se întoarsese bărbat în toată firea, cu altă înfăţişare, purtând numele de familie al mamei sale înainte de căsătorie. Apoi şi oamenii mai uită, cei în vârstă mai şi mor, iar populaţia oraşului se schimbase, se primenise. În afară de asta el evitase cu grijă familiile cu care fuseseră în relaţii mai strânse ai săi, de altfel multe din acestea erau deja demult plecate din localitate. Nici în oraş nu prea se arăta şi nu vorbea aproape cu nimeni decât cu Andrei. Andrei, iar se întorcea la el. Nu. Nu se poate. Tot la întreprindere era explicaţia. Deci este în continuare un caz încă insuficient de clarificat.

Dădu din cap cu amărăciune şi merse mai departe cu capul în pământ. Părăsise demult strada pe care locuia. Acum se afla deja pe una din uliţele lăturalnice ale oraşului. Privi în jur şi recunoscu locul cu destulă uşurinţă.

Pe ulita întunecată ardea doar un singur bec. Era cel al firmei unei bodegi minuscule unde beau de obicei şoferii şi muncitorii de pe şantier. Dinăuntru se auzeau glasuri puternice, încălzite de băutură. Brusc îşi aminti că azi fusese zi de salariu. Un gând îi trecu pe neaşteptate

prin cap. Oare n-o fi în cârciumă și Grigore? Avea obiceiul — știut de toți — ca în zilele de salariu să petreacă până seara târziu, și de obicei aici venea. O ocazie excelentă de a se răfui cu el pentru bătaia primită! Dar dacă era acolo cu prietenii lui, și desigur era cu ei, n-avea nici o șansă. Iar ar fi intervenit și ceilalți și iar se termina prost pentru el. Totuși era o ocazie. Să pândească un moment favorabil când va putea să i-o plătească. Mai czită, în dreptul ușii. Dacă nu va reuși nimic, o să bea o bere și o să plece așa cum venise. Nu credea să-l mai atace Grigore încă o dată. Se temea probabil și el de neplăceri. Se hotărî. Deschise ușa și intră. Dar rămase buimăcit în prag. În încăperea prea joasă și afumată era un zgomot infernal de voci care se întretăiau, se suprapuneau, se încăierau parcă. Eugen stătea ca încremenit. Lumina era slabă, iar fumul gros de țigară făcea și mai greu de distins chipurile oamenilor. Plutea un miros de țuică, mititei și transpirație, încât venit de afară, de la aer curat, aveai impresia că te sufoci. Era ca de obicei marea înghesuială din ziua de salariu. Cei mai mulți stăteau în picioare, parcă sprijinindu-se unul de celălalt, căci erau doar patru sau cinci mese. Nimeni nu-i dădu la început nici o atenție, preocupați toți să-și spună unul altuia ceva ce părea foarte important, nemaiauzit. Fiecare ar fi vrut să ia celuilalt vorba din gură, crezând că ce are el de spus e infinit mai însemnat decât ce zicea celălalt. Era un zumzet ametitor de voci, groase, răgușite de fumat și băutură. Își reveni și-și făcu cu greu loc spre tejghea, împingând pe unul și pe altul. Ceru o bere, plăti și bău direct din sticlă, fără a mai cere pahar. De fapt nici nu mai erau. Își găsi cu greu un locșor mai ferit spre capătul tejghelei și-și aprinse o țigară. Abia atunci privi mai cu atenție în jur să vadă dacă cunoaște pe cineva. Recunoscu pe vreo câțiva inși de pe șantier. Unii, se vedea după cum arătau, veniseră direct de la serviciu și de atunci stătuseră nemișcați aici. Vreo doi îl observară în sfârșit și dădură neglijent din cap a salut, unii cu indiferență, alții surprinși că-l văd aici.

Le răspunse și continuă să-și rotească privirea în jur. Nu-l găsea pe cel pe care-l căuta. Să nu fie aici? Nu se putea. Deodată, omul care sătea în fața sa se dădu puțin într-o parte și Eugen îl văzu chiar la masa de lângă el pe Grigore. Era cu încă trei inși. Acesta nu-l observase încă. Dar după câteva clipe, unul din cei trei îi șopti ceva

la ureche și Grigore, răsucindu-se pe scaun, se întoarse spre el. Îi fu greu să deslușească ce exprima chipul lui Grigore: mai curând surprindere, însă și un fel de curiozitate, așa cum examinezi ceva ce în mod obișnuit n-ar trebui să se găsească într-un anume loc. Într-adevăr, Eugen era pentru prima dată aici. E drept, mai intrase o dată în treacăt să-și ia țigări, dar nu stătuse deloc, neplăcându-i cârciuma murdară și gălăgioasă, veșnic plină la orele după-amiezii.

Privirile li se încrucișară câteva momente. Eugen, vrând să pară îndrăzneț, îi susținu privirea cu încăpățânare aproape, deși tare ar fi dorit să se uite în altă parte. Celălalt îl fixa în continuare parcă inexpresiv acum, ba poate și puțin încurcat, neștiind ce atitudine să ia. Se vedea însă că era puțin băut, poate chiar amețit. Eugen nu-și dădea perfect seama. Apoi, Grigore se întoarse spre cei de la masă și începu să vorbească ceva cu ei. Discuția deveni din ce în ce mai animată, chiar gesticulau, se vede că nu erau toți de aceeași părere asupra unui anumit lucru. Grigore vorbea cel mai tare. Aproape se certa, în special cu cel din fața sa, care se înfierbântase de-a binelea, părând a fi gata să se scoale de la masă.

Eugen îl urmărea cu atenție, neștiind nici el ce e de făcut. Trebuia să aștepte, să nu se pripească, altfel nu reușea nimic, ba dimpotrivă, putea să se aleagă cu încă o bătaie. Aproape că-i părea rău că venise aici. Tot nu rezolva nimic.

Cei de la masă se simțiră priviți insistent și se întorceau când unul când altul spre el. Cel mai mult se foia pe scaun Grigore, care mereu se răsucea spre el sau îl privea doar cu coada ochiului. Se vedea că îi incomodează prezența lui Eugen, mai ales privirea ațintită asupra lor. Treptat, pe nesimțite, atmosfera deveni încordată. Era ca o pândă, ca o așteptare a primei mișcări a dușmanului. Grigore simțise probabil pericolul. Instinctul său nu putea să-l înșele. Eugen nu venea niciodată aici să bea. Atunci de ce venise tocmai acum, după scandalul de azi? Își dăduse seama că ceva nu e în regulă și stătea cu urechile ciulite. Aștepta și el să vadă ce se va întâmpla. Nu-i era, evident, teamă, dar de un nou scandal n-avea nici el chef. Deși Eugen nu i se părea a fi omul care să ceară o revanșă.

Pe Eugen, însă, puțină teamă îl cuprinsese. Dacă ... dar nu, își zise tot el, am intrat, am intrat. Gata! Ce-o fi, o fi. Mai ceru o bere.

Bău. Între timp, apropiindu-se ora de închidere, oamenii începuseră să plece unul câte unul. Încet, localul se golea și acum între el și masă nu mai era nimeni. Îi privea în continuare, fără să se ascundă, deschis, fumând aparent liniștit. Aproape că deslușea ce vorbesc cei de la masa lui Grigore. Se părea că ceilalți trei voiau să plece, pentru că scoseseră banii să-și plătească partea de consumație. Mai schimbară câteva cuvinte și se ridicară, salutându-l neglijent pe Grigore. Se clătinau, ceea ce însemna că și el trebuie să fi fost destul de beat din moment ce băuseră împreună încă de la plecarea de pe șantier. Urmă o pauză lungă, nesfârșită.

Localul era aproape gol. Trecuse de mult ora de închidere. Ultimii ieșiră împleticindu-se. În bodegă mai rămăseseră ei doi. Bufetierul intrase în magazie unde trebăluia ceva. Rar se mai întorcea să mai culeagă sticlele goale de pe mese.

Era acum o liniște deplină, dar Eugen simți că de încordare îi țiuie urechile, iar inima îi bătea cu putere în piept. Îl privea în continuare fix pe Grigore, acum aproape fără să vrea, ochii rămânându-i lipiți de umerii lați ai acestuia. Grigore stătea ca înțepenit, nu se mișca deloc, parcă i-ar fi fost teamă să nu lovească ceva foarte fragil din imediata sa apropiere. Se simțea însă în ținuta sa încordarea tuturor mușchilor. Tensiunea ajunsese la maximum. Nici Eugen nu mai putea rezista. Deodată apucă cu un gest scurt și repezit sticla sa de bere de pe tejghea și cu pași înceți se apropie de masa lui Grigore. Puse sticla pe masă și se așeză pe scaunul din fața acestuia. Ridică ochii spre el. Îl privi. Grigore îl privea și el. Stătură așa vreme îndelungată, fără să scoată nici o vorbă. Se priveau în continuare fără dușmănie, dar și fără dragoste, încruntați, dar nu furioși, parcă examinându-se, căutând fiecare din ei să nu facă nici o mișcare care ar fi declanșat reacția neașteptată a celuilalt. Văzuți de la distanță păreau doi oameni care se gândesc foarte intens la ceva, fiecare oprit ca din întâmplare cu privirea în ochii omului din fața sa. Stăteau neclintiți, așteptând să vadă ce va face celălalt. Dar celălalt nu făcea nimic. Apoi, ca și cum cineva nevăzut, cu o voce neauzită, le-a dat o comandă scurtă sau ar fi înțeles dintr-o dată ce au de făcut, și-a băut fiecare restul de bere, și-au așezat cu grijă sticlele pe masă, ținându-se parcă să nu le răstoarne și s-au ridicat tot în tăcere, de data aceasta fără

a se mai privi. S-au îndreptat fără grabă, dar hotărâți spre ușă și au ieșit în stradă. Era pustiu și singurul bec care lumina în întuneric era cel al cârciumii. Au făcut câțiva pași și, ca înțeleși, și-au dat jos hainele, le-au așezat pe o bancă din dreptul unei porți, apoi s-au îndepărtat la doi pași unul de altul, rămânând nemișcați, privindu-se acum din nou drept în ochi, fără sclipiri de ură, ci doar cu atenție, poate amestecată și cu oarecare curiozitate.

Eugen lovi primul. Puternic, cu sete, drept în bărbia celuilalt, care se clătină puțin, apoi își reveni repede. Eugen așteptă riposta. Grigore stătu puțin, ca pentru a cumpăni cum să-l izbească mai bine. Întinse scurt brațul și-l lovi în plină figură. Eugen se clătină și el, însă zdruncinat mai tare. Avea într-adevăr pumn zdravăn Grigorei ăsta, gândi el, apoi se hotărî brusc să-l lovească mai iute, de mai multe ori, nădăjduind că astfel îl va putea surprinde. Grigore nu apucă să ripostezc, uluit de iuțeala celuilalt. Chiar nu se așteptase la o asei menea ripostă din partea omului atât de fragil din fața sa. Se miră și nu mai apucă să reacționeze la timp. Ridicase prea târziu brațele pentru a se pune în gardă, așa că primi unul după altul câțiva pumni. Trecu și el la atac, căutând să refacă terenul pierdut. Eugen se apăra cât putea, cu disperare chiar, dar primi câteva lovituri, fără a rămâne însă nici el dator. Prinsese puțin curaj. Lupta era aproximativ egală deși se vedea clar că Grigore are o forță mai mare în lovituri și că în orice moment ar fi putut să-l doboare. Eugen în schimb, după ce trecuse teama de la început, acționă mai lucid, mai calculat, economisindu-și forțele. De altfel, celălalt dădea semne de oboseală, alcoolul înghițit făcându-și probabil și el efectul, pentru că între timp lupta devenise mai încleștată, de uzură. Eugen se ferea cât putea de forța lui Grigore, parând aproape totul. Însă, un moment de neatenție, îl făcu să primească un pumn năprasnic. Se clătină din nou. Celălalt așteaptă ca adversarul să-și revină, de parcă ar fi existat un arbitru imaginar ce ar fi dictat oprirea luptei pentru a-l număra pe adversar în picioare. Eugen își reveni și-și dădu seama fulgerător că, dacă nu dă o lovitură decisivă, pierde lupta. Se încordă, proptindu-se bine pe picioare și, adunându-și ultimele resurse, îl lovi cu dreapta în plină figură pe Grigore. Acesta, prea sigur de el, nu se aștepta la o lovitură atât de rapidă și de puternică. Rămase un moment uluit de aceas-

tă întorsătură neprevăzută a luptei. În ochi i se citea într-adevăr o mare surprindere, de parcă și-ar fi spus nedumerit: „Nu se poate! Pe mine să mă lovească?". Apoi încet, moale, îngenunche și rămase așa cu mâinile inerte pe lângă corp. Eugen se apropie de el. Acum putea să-l lovească nestingherit. Celălalt nu mai putea schița nici un gest de apărare. Aștepta neputincios corecția care va urma. Dar Eugen nu-l lovi. Îl privi doar cu multă curiozitate. Grigore ridică într-un târziu ochii — unul era umflat — și se priviră așa vreme îndelungată, la fel ca în bodegă la masă. Poate și în ochii lui Grigore era tot o neascunsă curiozitate. Apoi Eugen îl sprijini, ajutându-l să se ridice. Se clătinau amândoi sleiți de puteri. Își luară hainele lăsate pe bancă și porniră, umăr la umăr, șovăitor, de-a lungul străzii.

Găsiră în calc o pompă, se opriră, își lăsară hainele pe iarbă și, fără să-și spună nimic, Eugen începu să apese ritmic mânerul pompei, iar Grigore se spălă liniștit, cu grijă, meticulos aproape, apoi își scoase batista și se șterse. După aceea trecu Grigore la mânerul pompei și se spălă Eugen, tot fără grabă, așezat, gospodărește. Își luară hainele și porniră mai departe la fel de tăcuți, preocupați parcă de ceva. Ajunseră în curând la o intersecție, unde fiecare trebuia s-o ia în altă parte. Se opriră sub lumina unui bec de pe stâlpul din apropiere. Se priviră iarăși. Grigore scoase batista și-l tamponă atent la ochiul rănit, căci arcada i se redeschise. Eugen observă la rându-i că Grigore are haina plină cu var la umăr. I-o scutură grijuliu. Rămaseră nemișcați, neștiind ce să-și spună, mutându-și greutatea de pe un picior pe celălalt. Se simțeau stingheriți. Deodată izbucniră amândoi într-un hohot de râs lung și puternic. Li se scutura pieptul de atâta râs. Râdeau, arătând unul spre ochiul umflat al celuilalt, cu degetul arătau, amuzându-se, parcă ar fi vrut să spună „Uite ce ai tu!" Apoi, fiecare o luă pe drumul său, dar din când în când se mai întorceau și iar hohoteau cu o anume complicitate, distrându-se pe socoteala a ceva ce numai ei doi știau din toată lumea asta.

Capitolul XI

Ajuns acasă, Eugen se trânti în pat și adormi imediat. Dimineața, constată că de mult nu mai dormise atât de adânc. De obicei adormea greu și se trezea și în cursul nopții, bântuit de tot felul de vise, adevărate coșmaruri. Îl durea ochiul și simțea încă urmele loviturilor primite în ajun. Își aplică singur un leucoplast la arcadă, mâncă ceva în fugă și plecă la lucru. Apropiindu-se de șantier, se gândea care va fi comportarea lui Grigore față de el. Ajunse la timp, ca de obicei, și începu lucrul. În agitația care domnea ca întotdeauna pe șantier, în forfoteala aceea de oameni care umblau fiecare în altă direcție și alt sens, unii parcă fără treabă, deși fiecare avea ceva precis de făcut, nu-l observă o vreme pe Grigore. Avea probabil treabă în una din celelalte viitoare hale ale uzinei. Instalau deja firele electrice în unele sectoare care erau de pe acum ridicate la roșu. Lucră o vreme liniștit, dar își dădu seama — mirându-se și el — că e nerăbdător să-l întâlnească pe Grigore. Oare se va plânge la conducere că a fost atacat sau va căuta și el o nouă revanșă? La un moment dat simți ochii cuiva ațintiți asupra sa. Întoarse capul. În spatele sau stătea nemișcat și-l privea Grigore. Îl privi și el. Stătură așa o vreme, apoi Grigore ridică o mână în sus, vrând parcă să arate ceva. În ea ținea cleștele de cablu pe care îl luase el și pentru care se bătuseră în ajun. Râse apoi și deodată, cu un gest neprevăzut, îi aruncă cleștele. Eugen îl prinse din zbor, dădu din cap și se apucă să lucreze mai departe, tăind cablul cu cleștele lui Grigore. După ce termină, se întoarse și-l aruncă înapoi, înclinând din cap pentru a-i mulțumi. Așteptă, atât de curiozitate. Grigore făcu un semn, apoi plecă fluierând, cu mâinile adânc înfundate în buzunare.

Eugen simți că-i vine și lui să fluiere. Era bine dispus cum nu mai fusese de mult. Lucră vesel până spre prânz, când veni pauza.

Se aşează pe o stivă de cherestea şi începu să mănânce pâine cu parizer. Era aproape gata cu masa, când veni la el cineva şi-i spuse că e chemat la serviciul de cadre. Se încruntă. Va să zică tot se vor lua măsuri. Se îndreptă posomorât spre pavilionul administrativ, clădirea aceea cenuşie, parcă afumată, ce nu-i plăcuse niciodată. Traversă curtea încărcată cu materiale, unele cam lăsate vraişte de multă vreme, şi intră într-un culoar întunecos, ceea ce-l indispuse şi mai mult. Bătu la uşa pe care era prinsă o tăbliţă: „Serviciul cadre". Pătrunse în încăpere.

Salută şi aşteptă în picioare. Nu-l pofti nimeni să ia loc, funcţionarii văzându-şi mai departe de lucru, parcă nici nu l-ar fi observat.

— Cine eşti? îl întrebă într-un târziu unul din cei trei.

— Cum cine sunt? Sunt cel pe care l-aţi chemat dumneavoastră: Eugen Grindea.

— Te rog să nu fii obraznic! Noi chemăm aici multă lume. De unde să ştiu că dumneata eşti tocmai Eugen Grindea?!

Ceilalţi doi ridicară şi ei capetele din hârtii, examinându-l, evaluându-l parcă. Li se citea pe chipuri antipatia pentru cel care intrase.

— Ştii de ce te-am chemat? îl întrebă acelaşi funcţionar.

— Presupun.

— Presupui, vasăzică ... Aşa ...

Omul avea ceva ameninţător în glas şi Eugen simţise asta de la început. Aşteptă încordat, la pândă. Bănuia cam ce are să se întâmple.

— Vasăzică, tovarăşe Grindea, presupui. Bineee ...Foarte bine. Deci putem discuta. Însă nu mai zise nimic, ci făcu o pauză de efect, privindu-l uşor amuzat, ceea ce-l enervă pe Eugen. Părea că-şi cântăreşte victima din faţa lui înainte de a ataca, sau cel puţin aşa i se păru lui Eugen.

— Dumneata ai provocat scandal pe şantier. Te-ai bătut, ce mai calea-valea, ca să spunem lucrurilor pe nume.

Eugen vru să protesteze, dar tăcu. La urma urmei, lucrurile erau clare, ştia el; hotărârea era deja luată, aşa că n-avea rost să mai discute cu funcţionarul. Tot aia era. Omul avea o părere definitiv formată despre cele întâmplate.

— Văd că nu spui nimic. Înseamnă că recunoşti faptele, fără să contesti nimic din ceea ce am aflat noi. Nu?

Eugen dădu din cap, ceea ce nu-l mulțumi pe cel din fața lui. Dorea un răspuns clar, ținea la asta.

— Da sau nu?

— Așa și așa ...

— Cum adică „așa și așa"?

— Adică recunosc că am avut un incident.

— Auzi, domnule, incident numește el o bătaie! Dumneata vorbești ca diplomații, măi frate! Îmi placi. În anul cutare, în țara cutare a avnt loc un „incident" între ... și între ...! Bună!

Tipul era de-a dreptul enervant. Eugen se stăpâni totuși, cu greutate. Trebuia să fie calm, altfel ieșeau și mai rău lucrurile.

— Deci, să reluăm. V-ați bătut, ăsta e adevărul. Pe noi nu ne interesează cine a fost mai tare. Important este că v-ați — apăsă el — bătut. Amândoi. Dacă erai dumneata mai tare, îl băteai dumneata. Cum el a fost mai zdravăn, a câștigat el. Deci se pedepsește fapta, nu învingătorul. Fapta ca atare, înțelegi, tovarășu'? Că v-ați încăierat, nu că ăla, sau dumneata, a dat primul.

Eugen nu răspunse. Omul așteptă câteva clipe și văzând că el nu zice nimic, continuă, pronunțând cuvintele rar, apăsat, ca să fie mai bine înțeles:

— Deci noi luăm măsuri pentru indisciplină în timpul de producție. Clar? Clar, își răspunse tot el. În concluzie, analizând cu răspundere faptele, te pedepsim cu mustrare, care va fi trecută în fișa dumitale personală.

Eugen își mușcă buzele. Îi venea să urle, să sară pe birouri, să-l ia de gât pe funcționarul din fața sa.

— Deci să știi, tovarășe Grindea, că asemenea fapte nu rămân nepedepsite. Pe viitor să nu se mai întâmple, că vom lua măsuri și mai aspre. Mai ales, te-aș sfătui, ținând cont de — hm! — situația dumitale familială cam ... asta ... cam complicată, înțelegi ...

— Ce să înțeleg?

— A! nu, nimic, îți atrag doar atenția că n-ar fi bine ca să ... știind că uneori se pot trage niște concluzii ... concluzii care s-ar putea ... Știi ... aici este un obiectiv de importanță națională, strategică, aș spune, dacă mă înțelegi! Avem nevoie de elemente ... de oameni mai de încredere. Dar în sfârșit, o mustrare — ajuns aici se

sculă şi-l bătu prieteneşte pe umăr — nu e capătul pământului. Lucrează serios şi vezi-ţi de treabă, că n-are nimeni nimic cu dumneata. Eu ţi-am spus toate astea doar aşa, ca să nu mai cazi în greşeală. Noi ţi-am dat cea mai uşoară sancţiune. Putea fi şi mai aspră, să ştii!

Eugen salută scurt şi ieşi aproape trântind uşa. Îi venea să înjure straşnic. Auzi, „ţinând cont de situaţia dumitale familială cam complicată". Iar! Avem nevoie de oameni mai de încredere. Dar eu ce sunt? Hoţ, criminal? Toată bruma de bună dispoziţie i se topise. Vasăzică ... tovarăşe, te pedepsim cu „mustrare". De ce? Desigur, nu-i capătul lumii o mustrare. Şi totuşi de ce? Mănânci o mamă de bătaie şi mai iei apoi şi o mustrare, ca desert, să ţi se îndulcească gura. Clar, nu, tovarăşu'!

Ajunse la locul unde lucra în ziua aceea, se aşeză pe o bobină de cablu, îşi aprinse o ţigară şi începu să fumeze nervos. Da, e adevărat. O mustrare nu e o pedeapsă aspră, dar de ce i se aduce aminte de fiecare dată despre „—Hm! Situaţia familială cam complicată"?

Apăru tânărul Ştefan:

— Ai auzit? L-au pedepsit pe Grigore. L-au transferat disciplinar la şantierul din Dealul Morii. Ştii ce greu e acolo? Şi i-au dat şi un ultim şi sever avetrisment. La următoarea abatere i se va desface contractul de muncă. Nu glumesc ăştia, ai văzut!

Eugen rămase uluit. Nici nu ştia ce să creadă. Îl privi ca prostit pe Ştefan.

— Ei, ce zici? Nu ţi-am spus eu că se va face dreptate? Ai văzut. L-au ars. Cred că acum o să se înveţe minte.

Se jenă să-i spună lui Ştefan că şi el a fost pedepsit cu ... mustrare. Era într-adevăr un fleac pe lângă asprimea pedepsei ce o primise Grigore. Nu-l consola pedeapsa acestuia şi nici nu-i oferea vreo satisfacţie. Dimpotrivă. Îi părea rău de tot ce se întâmplase. Va trebui să-l caute pe Grigore. Ştia însă că şi el va mai avea aici neplăceri. Prietenii lui Grigore nu-l vor ierta pentru tot ce se hotărâse azi.

* * *

Andrei îl aştepta la ieşirea din şantier:

— Ia spune, băieţaş dulce, prietenului tău cel mai bun, n-ai tu cumva idee cine l-a milostivit pe Grigore cu decoraţia aceea sub ochi?

Eugen nu-i răspunse nimic. Făcură câțiva pași împreună, îndreptându-se spre oraș.

— Va să zică băiețelul habar n-are cine l-a altoit pe drăgălașul ăla mititel. Și eu care îmi închipuiam că ai auzit ceva despre meciul de aseară!

Luară masa la cantină. Andrei era mort de curiozitate să afle cum se petrecuseră lucrurile, deși era în sinea lui destul de îngrijorat de urmările posibile ale acestei noi încăierări.

— Hai, mărturisește-te ca unui duhovnic. Bagă-ți căpușorul sub patrafir. Secret garantat. Nu se transmite nimănui spovedania.

Până la urmă, Eugen nu avu încotro și-i istorisi de-a fir a păr toată întâmplarea, adăugând și revederea de a doua zi dintre el și Grigore. Andrei nu mai termina minunându-se:

— Ești mare, măi Eugen! Îmblânzirea scorpiei, nu alta! Nu-mi închipuiam în nici un caz că o să se termine astfel. Ba chiar mă temeam că o să iasă una și mai boacănă ca după prima voastră întâlnire.

— A ieșit într-adevăr prost povestea de ieri.

— Cum?

Eugen îi povesti cum fusese chemat la cadre și ce i se spusese apoi adăugă că aflase și ce pedeapsă luase Grigore.

Andrei cumpăni o clipă situația, apoi zise:

— Sincer vorbind, ce ai luat tu e floare la ureche pe lângă ce a încasat el. E foarte nasol acolo la Dealul Morii.

— Asta e adevărat. Și să știi că-mi pare rău pentru el. Am de gând să-l vizitez.

— Frumos gest, numai fii prudent, totuși. Nu uita că e om și el și e destul de furios pentru ce s-a ales din povestea asta. Lasă să mai treacă vreo câteva zile. Ascultă-mă pe mine. Nu te grăbi. Dacă te duci acum la el, s-ar putea să nu aprecieze cum se cuvine gestul. Și în loc să fie impresionat de nobilele tale sentimente de compasiune ...

— Da, poate ai dreptate.

Mâncară mai departe în tăcere. După un timp Andrei îi spuse vesel:

— Deci ai scăpat, totuși, ușor, cum s-ar zice. Putea fi și mai rău.

— E adevărat, dar m-a iritat foarte mult comportarea funcționarului de la cadre.

— Dă-l încolo! Își face și el datoria. S-a simțit obligat să-ți atragă atenția. Obligație de serviciu, înțelegi! N-o pune la inimă.

— Asta înțeleg, că mi-a atras atenția. Însă de ce mi-a adus iar aminte de „complicata mea situație familială". Tu îmi spui de multe ori să nu mă mai gândesc la trecut, să uit, să-mi abandonez obsesiile. De acord. Încerc, deși nu prea izbutesc. Dar nu e suficient să uit eu acest trecut. Mai este necesar ca și alții să aibă bunăvoința de a o face sau cel puțin să simuleze că nu-și mai amintesc de „universitățile" tatei, cum ai spune tu. De ce nu vor să uite și îmi amintesc cu încăpățânare de tot ce privește trecutul familiei mele, punându-mi eticheta de om „cu probleme"? De ce? Am să trăiesc toată viața ca o problemă? Într-o zi am să-i întreb fățiș, așa de-a dreptul: de ce nu vreți, tovarăși, să mă vedeți doar pe mine, pe mine însumi, cum muncesc, cum mă port, ce gândesc, și așa mai departe? adică să mă judecați după propriile, înțelegeți, după propriile mele fapte și nu după ale altora, fie ei și părinții mei. Și să știi că am s-o fac într-o zi, când mi-o ajunge cuțitul la os. Nu știu ce-o ieși, dar tot am s-o fac. Fie ce-o fi!

— N-aș crede că ai s-o faci! Nu ești tu omul acela în stare să iei taurul de coarne, îi răspunse Andrei, parcă pentru a-l atâța.

— Ba să știi că am să fiu în stare! Timid și lipsit de impertinența necesară unor asemenea hotărâri, am totuși momente când îmi aduc aminte că iubesc teribil adevărul și atunci — foarte rar, e drept — devin violent și cred că sunt foarte incomod pentru ceilalți. E drept că după atâtea întâmplări nefericite, am aerul unui fricos, mă port cu prudență, sunt circumspect. Nu cred că e lașitate. Dar, repet, odată și odată voi izbucni cu o violență pe care nici nu mi-o bănuiești.

Andrei nu-i răspunse. După ce terminară de mâncat, îl pofti la el cu un aer complice, spunându-i aproape în șoaptă:

— Am o sticlă de vin. Nemaipomenit vin! A, nu de „Alimentara"! Nu! Unul direct de la producător. „Puterea ursului" de-ăla negru, uleios, întorci sticla cu fundu-n sus și nu curge!

Eugen acceptă și nu peste multă vreme se aflau deja în camera lui Andrei, sorbind tihniți din vinul, într-adevăr, foarte bun.

— Nu ți s-a părut că, trecând prin curte, la unul din geamuri s-a, dat puțin la o parte perdeaua?

— Nu. N-am observat.

— Mă spioncază doamna. Pas cu pas. O simt eu. Parcă o văd cum stă și așteaptă. Și ascultă. Tot ascultă. O șoaptă nu vrea să scape.

— Dar ce are cu tine?

Andrei se scărpină în cap cam încurcat.

— Cum să-ți spun eu? Că tu ești ca o fată mare și ai să roșești dacă ai să auzi toată tărășenia.

Eugen chiar roși puțin, zâmbind încurcat, pentru că bănuise totuși cam despre ce era vorba.

— Vezi, nici nu ți-am spus nimic și, gata, ești ca focul în obraji. Mă faci să mă jenez, dragă, se izmeni Andrei.

— Totuși, spune-o, îl rugă Eugen, curios.

— Bine, pe răspunderea ta. Totul a început într-o zi când ... cum să-ți spun eu ... când am comis imprudența să intru într-o seară la ea — e drept, destul de târziu. Era îmbrăcată cam puțin și neglijent. Ce mai, era într-o cămășuță de noapte scurtuță, încât i se vedeau, pardon, sânii și o bună porțiune din ce urmează de la genunchi în sus. Și era un peisaj, un tablou, ce mai ... natură vie, nu alta ...

Și trebuie să-ți spun că doamna Pădureanu, așa persoană respectabilă cum o vezi, deși bate spre patruzeci, văzută mai îndeaproape, cu ochiul liber și mai descoperită puțin, începe să te intereseze. Trec peste faptul că are marele talent de a-și ascunde vârsta, părând mai curând de trizeci și ceva. Chiar și ridurile, spune ea cu convingere, îi provin de la râs. Și cum spuneam, văzută într-un cadru intim și simțită mai ales în imediata ta apropiere, începi să-ți dai seama că distinsa doamnă e mai mult decât apetisantă. Am privit-o și eu în seara aceea pentru prima dată cu alți ochi. E drept că observasem eu și până atunci câte ceva: ba mă chema să-i repar câte o priză, ba un reșou, și de fiecare dată îmi zâmbea galeș și dulce, ca o acadea, ori mă atingea, așa în treacăt, ca din neglijență cu una din cele mai proeminente forme ale trupului său. Însă ca atunci n-o văzusem niciodată. Și la urma urmei, putea să-și pună ceva peste cămășuța aceea minimă, atunci când mi-a deschis. Dar știa ea ce face. Am intrat. Veniscm să-i aduc un triplu stcker, mi se pare. M-a poftit să iau loc, ceea ce am și făcut, doar că am luat loc în brațele sale, pentru că dând să mă așez pe un scaun, nu știu cum a făcut o mișcare, așa ca o fentă, și m-am

lovit de ea tocmai când și ea — n-am să înțeleg asta niciodată — vroia să se așeze, absolut din greșeală desigur, pe același scaun. Ciocnirea a fost inevitabilă, fatală aș spune. Am constatat imediat subțirimea și finețea materialului din care era făcută cămășuța ei de noapte și mai apoi inutilitatea ei, cel puțin în anumite momente, ca de altfel și a veșmintelor mele. Doamna era frenetică, dezlănțuită ca uraganul Flora. Atunci de altfel am înțeles de ce toate uraganele au fost dăruite cu nume dulci de femei. A fost o noapte demențială cum eu, abstinent din fire, nu trăisem demult. Și aș fi un ingrat, un mincinos, dacă n-aș recunoaște cinstit, că mi-a plăcut noaptea ... și doamna. Destul că a doua zi dimineața, am plecat la lucru direct din brațele ei. Îmi amintesc vag — mai mult am picotit — că randamentul meu a fost scăzut în ziua aceea. Mi se părea că visasem un vis frumos și aproape că nu-mi venea să cred că totul fusese aievea. O vreme lucrurile au mers admirabil. Ambele părți eram mulțumite. Eram eu un pic intrigat, pentru că trebuie să-ți spun că la început, când m-am mutat aici, doamna nu-mi acorda nici o atenție, ba dimpotrivă, mă trata de sus și disprețuitor. Pe atunci lucram ca muncitor la magazia de materiale și veneam acasă de la serviciu într-o salopetă soioasă. De când fusesem transferat de la magazie la biroul plan-aprovizionare, umblam îmbrăcat și eu ca un funcționar respectabil, cu un costum curățel, ras, tuns și frezat. De atunci i s-a trezit interesul pentru mine. Am observat în vremea aceea primele ei semne de interes. Parcă aș fi fost altul. Vremea disprețului trecuse. Ea credea acum că dacă sunt îmbrăcat curat îi pot deveni un amant onorabil. E drept că arătam incomparabil față de cum eram la venirea mea în oraș. Și după aceea, la puțină vreme cred, au început subit să i se strice ba prizele, ba reșourile, iar apoi a urmat vizita pe care ți-am relatat-o. Ea se iluziona — avea nevoie de asta — că sunt de familie bună, nici nu se putea să fie altfel amantul ei, deși habar n-are de părinții mei. Altfel, trebuia să înțeleg că ea, vezi doamne, nu s-ar fi putut dispensa de cămășuța ei de noapte. Ar fi împiedicat-o salopeta mea nu din cale afară de curată.

Andrei făcu o pauză, se plimbă puțin gânditor prin cameră, apoi continuă:

— Numai că luna de miere a trecut mai repede decât ne așteptam și ea și eu, în special eu. Nici nu-mi dau seama cum a început ruptura.

Încerc să-mi explic cauzele — fără să fiu nedrept cu ea, cum ți s-a părut ție probabil, că am fost până acum. Mă luase în antrepriză, în posesiune completă. Dorea să mă aibă ca pe un obiect oarecare, de fapt chiar ăsta e cuvântul: obiect ... al plăcerii ei. Nu aveam voie să vorbesc, să protestez, să am părerea mea. Nu aveam voie să lipsesc de acasă, iar acasă fiind, nu aveam voie să lipsesc de la ea din cameră de la locul de muncă. Mă teroriza mergând până la a mă certa pentru faptul, de pildă, că într-o seară, mai obosit fiind, nu realizam performanțele baremului impus cu generozitate de ea. Dorea pur și simplu să mă închidă în dormitorul ei. Duminicile, în special, deveniseră un calvar. N-aveam voie nici măcar să mă ridic din pat. Și mâncarea acolo mi-o aducea, nu care cumva să mă ridic și să mă îmbrac. Simțeam pur și simplu că mă sufoc, că nu mai pot rezista, că o să mor chinuit în patul ei. Femeia asta mă anula, îmi nega orice independență, deși nu profitasem niciodată de aceasta. Simțeam că nu mai exist, că nu mai am nici nume: eram obiectul doamnei Pădureanu. Și într-o zi, ajuns la exasperare, disperat aproape, am explodat. I-am zis niște vorbe — recunosc — nu prea curățele, mi-am tras pantalonii și am fugit mâncând pământul și nici n-am mai intrat vreodată în camera ei. De atunci a început războiul rece, surd, al nervilor. Mă pândește, mi-a făcut vreo două scandaluri, m-a acostat chiar pe stradă. A încercat și soluția „vorba dulce mult aduce". Dar eu eram sătul de dulcața ei. A spus că mă dă afară, deși cred că n-ar fi făcut-o. Oricum, eu sunt chiriaș cu acte în regulă, nu fac scandal, nu aduc femei, sau nu observă ea, că știu eu când și cum să le aduc. Deci nu are nici un motiv să mă scoată. Și dacă o să vreau, voi sta aici până la adânci bătrânețe.

Războiul continuă, e drept, mai puțin violent: perioadele de acalmie alternează cu micile ei răbufniri. Eu însă am nervii tari și nu mă las impresionat de scene de melodramă. Văd și tac, aud și-mi văd de treabă.

Acum, după atâta vreme, stau și mă gândesc dacă doamna Pădureanu m-a iubit într-adevăr, cum susținea ea; pentru că, deși n-ai să mă crezi, am avut mustrări de conștiință. Înclin să cred — judecând cât mai obiectiv cu putință — că nu mă iubea. Eram pentru ea mai mult o ocazie, dacă nu ultima, în orice caz printre ultimele din viața

ei de femeie activă, de a-şi satisface bovarismele îndelung refulate. De asta şi avea probabil nevoie să-şi imagineze, să se convingă pe ea însăşi, că sunt de familie bună. Trebuia ca iubitul ei, mult şi îndelungat visat, să fie de familie bună, de condiţie bună, cum zice ea, pe lângă tinereţea şi vigoarea pe care i le ofeream realmente şi, te rog să mă crezi, fără nici o rezervă. Pentru că eu ştiu să mă dăruiesc cu totul, chiar dacă pierd.

De altfel eu observasem de la început că felul ei de a se comporta era contradictoriu, chiar derutant aş zice. Mai târziu, lucrurile s-au agravat: după scene afectuoase, când se dezlănţuia cu o frenezie greu de imaginat, urmau altele total opuse, când devenea de nerecunoscut. Căuta pretexte cu lumânarea, pentru a provoca certuri interminabile, care ar fi scos din minţi şi pe cel mai calm om din lume. Lucruri minore, de-a dreptul fleacuri, luau în ochii ei proporţiile unui cataclism cosmic, ducând la discuţii disproporţionat de mari faţă de micimea motivului iniţial. Toată energia şi-o cheltuia în ultimul timp cu asemenea lucruri, pe care însă le regiza cu o minuţiozitate incredibilă. De fier să fi fost şi n-aş fi rezistat. Am încercat, şi nu o dată cu cele mai bune intenţii, să ajung cu ea la o reconciliere, la o reluare a relaţiilor bune de la început. A fost imposibil. Şi uite aşa, dragul meu, a trebuit să mă retrag, cum spunea cândva un mare actor, „în ordine şi fără pierderi".

Eugen îl ascultase tot timpul atent, destul de jenat la unele episoade ale povestirii, însă cu vădită curiozitate. După ce mai băură din vinul negru, care devenea cu fiecare pahar din ce în ce mai bun, Andrei adăugă zâmbind cu o afectuoasă şiretenie:

— Probabil te întrebi de ce ţi-am povestit destul de amănunţit toate acestea?! Simplu: am vrut şi să te amuzi puţin, dar mai ales, sincer îţi spun, să iei aminte. Tu eşti cam de lapte în treburile astea. Aşa că fii atent ...

Eugen roşi şi privi în altă parte.

Capitolul XII

Plecarea lui Grigore de pe șantier nu ușură cu nimic situația lui Eugen. Ba dimpotrivă. Dacă ar fi rămas tot acolo — după cele întâmplate în noaptea aceea la cârciumă — probabil că lucrurile ar fi evoluat favorabil și relațiile dintre ei s-ar fi îmbunătățit. Poate chiar cu autoritatea de care se bucura Grigore pe șantier, i-ar fi ținut în frâu și pe ceilalți și ar fi fost lăsat în pace până una-alta. Dar n-a fost să fie așa.

Ar fi fost prea frumos și prea simplu, își spuse el. N-am noroc și pace. Ce să fac? Decât să răspund tot cu o pândă la pânda lor continuă de a mă prinde iar cu ceva ...

Și într-adevăr, la aflarea veștii că Grigore a fost transferat disciplinar, prietenii acestuia începură să se comporte și mai ostil cu el, căutând cu lumânarea un prilej de răfuială. Ajunseseră să comită până și niște fapte — aparent copilărești — care însă oricând puteau lua întorsături neprevăzute. Îi ascundeau, de pildă, lui Eugen diferite scule sau materiale, ca el să fie nevoit ori să le ia pe ale altuia, ori, pur și simplu să nu aibă cu ce lucra și astfel să nu-și poată face la timp treburile, punându-l într-o situație neplăcută în fața maistrului și a inginerului. Eugen răbda toate cu stoicism fără să reacționeze în nici un fel. Într-o zi chiar l-a prins pe unul asupra faptului, tocmai când acesta se pregătea să-i ascundă ciocanul de lipit. L-a apucat strâns de mână. Celălalt se fâstâcise cu totul. Era un ins mărunțel și Eugen se gândi că, dacă i-ar trage un singur pumn, l-ar întinde la pământ imediat. Îl privi în ochi, ținându-l în continuare strâns de braț:

— De ce ai făcut asta?

Celălalt tăcu, speriat.

— De ce, mă, spune că te pocnesc de nu te vezi. Zi, mă, ce, ți-a pierit glasul?

Omul se sperie de-a binelea.

— Ceilalți, ceilalți m-au sfătuit ...

— Care ceilalți?

Maftei, că așa se chema omul, spuse numele câtorva din echipă.

— Așa vasăzică? V-ați unit toți împotriva mea.

Îi dădu scârbit drumul.

— Să nu mă spui la șefu', că mă trimite și pe mine acolo, cu Grigore. Iartă-mă, nu mai fac!

— Du-te dracului, să nu te mai văd pe aici. Îți rup oasele dacă te mai prind o dată cu chestii din astea.

Și într-adevăr, nu spuse nimic nimănui. Nici nu avea rost, și i-ar fi ridicat mai rău în cap pe ceilalți.

Într-o zi află însă ceva care-l nedumeri. Se întâlnise întâmplător cu tânărul Ștefan. Văzându-l, acesta se apropie de el și-i spuse în taină, șoptind:

— Ascultă, Grindea, am aflat ceva.

— Ce?

— Grigore nu era atât de vinovat pe cât ni se părea nouă.

— Cum adică?

— Alții l-au întărâtat împotriva ta.

— Nu mai spune!

— Zău! I-am auzit eu ieri vorbind între ei. Da, chiar i-au promis de băut dacă se ia de tine. Cu urechile mele i-am auzit.

Eugen rămase surprins. Nu știa dacă să se bucure sau nu. Însemna că sunt mai mulți amestecați în treaba asta.

— Și cine-s ăia?

Ștefan dădu numele câtorva. Erau cam aceiași care-l trimiseră pe Maftei să-i ascundă ciocanul de lipit! Părea de necrezut. Va să zică nu mai era nici o îndoială asupra faptului că erau uniți într-un complot împotriva lui.

— Fii atent! Mi se pare că iar uneltesc ceva contra ta. Să nu spui la nimeni că ai aflat de la mine că dau de dracu', să știi! Te rog mult. Ăștia-s ai dracului, să știi!

— Fii liniștit. N-o să afle nimeni.

— Vezi, păzește-te să nu intri iar într-un bucluc. Nu le da nici un prilej de harță. Ferește-te cât poți.

Ştefan se îndepărtă în grabă, de teamă să nu fie surprins de ceilalţi.

Ce era de făcut? Să meargă la inginer sau la şeful de echipă să le spună? Ar fi fost nedemn, îşi spuse el, cu o mândrie aproape copilărească. Dar era oare aici loc pentru demnitate şi mândrie, când oamenii aceştia se poartă aşa cum se poartă? Nu. Trebuia să spună cuiva din conducerea şantierului. Ezită vreme îndelungată. Se hotărî. N-o să spună nimănui şi n-o să pârască pe nimeni. Se va descurca singur cum va putea. Şi de va fi nevoie va lupta cu ghearele şi cu dinţii cu indivizii ăştia. Apoi tot el se întrebă, când se mai linişti: cum va lupta? Prin ce mijloace? Ce ar putea face de unul singur împotriva tuturor?

Scandalul putea izbucni din moment în moment şi-l putea surprinde nepregătit. Era expus oricând unei noi provocări. Ce era de făcut? Calm, mult calm, îşi zise tot el. Şi dacă e calm, ce rezolvă cu asta? În sfârşit, să vedem ce se va întâmpla. Se întâlni cu inginerul, care venise în control pe sectoare. Acesta se opri, îl măsură o clipă cu privirea, apoi îl salută el primul:

— Noroc, Grindea!

— Să trăiţi, tovarăşe inginer, răspunse el la salut cu formula obişnuită.

— Ce mai faci?

— Bine, ce să fac?

Inginerul îl privi pătrunzător. Nu era un om rău poate, însă, cam repezit, chiar pripit câteodată şi-ţi putea spune lucruri jignitoare când se înfuria. Că se aprindea repede şi atunci devenea aproape brutal. Se liniştea tot atât de repede şi-ţi dădeai seama că-i pare rău pentru ce spusese cu o clipă înainte. Dar vorbele spuse erau spuse, rămâneau. Muncitorilor le era cam frică de el, însă îl şi respectau pentru că „ştia meseric", ziceau ei. Şi apoi îşi dăduseră seama că în fond are inimă bună, că nu-i al dracului, cum ziceau tot ei. Ce e drept, trebuia să treacă destulă vreme până să-ţi dai seama de asta. Conducea cu mână de fier şantierul şi nu-i era moale celui pe care-l prindea cu vreo neregulă. Avuseseră destui prilejul să se convingă de asta.

Inginerul îl privea în continuare, stând nemişcat, urmărindu-l pe Eugen cum lucrează.

— Măi Grindea, ceva nu-i în ordine cu tine!

— Ba totul e în ordine.

— Să ştii că pe mine nu mă duci cu una, cu două! Văd eu că ai ceva pe inimă. Eşti tu tăcut şi ursuz de obicei, dar acum pari mai întunecat ca niciodată. Văd eu bine asta!

— Vi se pare.

— Mi se pare, pe dracu! Eu am ochi, mă, la oameni. Rar mă înşel. Ia zi ce e!

— Nimic, v-am spus.

— De ce minţi, mă?

— Nu mint.

Inginerul tăcu un timp, apoi dădu din cap dezaprobator:

— Rău faci că nu-mi spui! Poate ţi-aş putea fi cu ceva de folos.

— Vă mulţumesc.

— Nu-mi mulţumi că încă n-ai pentru ce. Aş vrea să-ţi atrag atenţia asupra unui lucru. Ţi-o spun prieteneşte.

— Vă ascult.

— Fii atent cum te porţi. Să nu se întâmple iar ceva.

— Ce vreţi să spuneţi?

— Ce-ai auzit şi nimic mai mult. Fii cu ochii în patru. Să nu dai de vreun bucluc.

Între timp se apropie de ei şeful de echipă. Salută printr-o înclinare scurtă a capului şi rămase — tăcut ca de obicei — să asculte discuţia dintre cei doi.

— Eu atâta îţi zic. Nu te lăsa provocat. Poate nici tu nu eşti cu mult mai breaz ca ei, însă n-ar avea rost să intri iar într-o încurcătură. Nu mai merge cu bătaia. N-ai să rezolvi nimic cu asta.

Eugen tresări. Deci inginerul ştia de întâlnirea lui cu Grigore şi tăcuse. De ce oare nu spusese nimic şi nu reacţionase vehement, ca de obicei?

— A plecat Grigore, dar cu asta nu s-a rezolvat mare lucru. Sunt ceilalţi, care nici ei nu te prea au la inimă.

— Cred că a fost pedepsit prea aspru, observă Eugen. Puteau să-i dea şi lui numai o mustrare.

Inginerul îl privi surprins, cu o curiozitate neascunsă:

— Ce vorbeşti?

— Da. Aşa cred eu!

— Îi iei apărarea?!

Eugen nu răspunse. Celălalt tăcu și el câteva clipe, apoi încheie grăbit și aspru ca de obicei, redevenind iar el însuși, cel obișnuit:

— Și să nu faci vreo prostie. Poate ieși urât. Ai înțeles? Foarte urât. Clar, măi Grindea?

— Am înțeles. E foarte clar.

Rămase pe gânduri. Nici nu observă că lângă el rămăsese, stând tot tăcut ca întotdeauna, șeful de echipă. Îl privi. Avea înfățișarea sa destul de umilă, ștearsă, de fiecare zi. Abia dacă-l luai în seamă. Vorbea foarte rar și atunci doar pentru a da câteva indicații scurte, strict necesare, fără o vorbă de prisos. Slab, scund, palid, cu gesturi nesigure, neîndemânatice, el devenea dintr-o dată cu totul alt om când începea să lucreze ceva, orice, în meseria lui. Mâinile sale lungi, cu care părea a nu ști niciodată ce să facă, deveneau atunci, brusc, altele, căpătau viață. Se mișcau cu o viteză și o îndemânare uluitoare. Abia le puteai urmări. Se spunea că e cel mai bun meseriaș de pe șantier și nimeni nu-l contesta. Probabil el habar n-avea de treaba asta. Dacă unii nu-l prețuiau cum merita era tocmai din cauza așazisei sale lipse de personalitate, timidității lui excesive și poate datorită ochilor săi care nu îndrăzneau niciodată să privească în față pe cineva. Aveai impresia că mereu se sfiește de ceva, ascunzând parcă un secret umilitor pentru el, dacă s-ar fi aflat. Câte unul îl mai lua în batjocură, întrebându-l ce-i face nevasta, pentru că omul acesta avea opt copii și toți știau că nevasta lui e aproape tot timpul gravidă. Nu bea, nu fuma, ducea toți banii acasă și era un excelent tată de familie. Avea însă, câteodată, când unii dintre tinerii muncitori se întreceau cu gluma, făcându-i tot felul de farse de prost gust, o neașteptată și scânteietoare privire a ochilor săi ce se întunecau apoi brusc, înlemnindu-l pe vinovat. Îi spunea cu o voce albă, rece, doar atât:

— Cară-te de aici! scrâșnind, cu o hotărâre în glas care nu admitea nici o replică. Atunci îl credeai în stare de orice.

Se spunea că odată băiatul său cel mai mare luase în serie niște note foarte proaste la școală. Tatăl său i-a aplicat atunci un program de luni de zile de învățătură acasă, după-amiază de după-amiază, sub supravegherea sa, nelăsându-l să iasă nicăieri cu toate insistențele

mamei copilului de a reduce într-un fel pedeapsa, sau de a-l lăsa să se mai ducă din când în când în oraș, la un film măcar. Nimic nu i-a putut însă clinti hotărârea, până băiatul nu și-a îndreptat toate notele. Părea aproape imposibil de crezut, dar așa se spunea. De obicei, era atât de liniștit și tăcut, încât nici nu-i bănuiai existența, decât dacă îl vedeai și-ți spunea cineva că el e șeful echipei, pe care însă o conducea fără să se observe, cu un tact înnăscut, aproape pe nesimțite și cu o fermitate pe care înfățișarea omului n-o arăta.

Eugen îl privea în continuare pe omul slab, părând lipsit de vlagă, din fața sa. Șeful de echipă își clătină brațele pe lângă corp, nehotărât, sau nehotărându-se încă ce să spună sau ce să facă. Părea că totuși vrea să-i spună ceva. Renunță și-i făcu un semn vag cu capul, îndemnându-l să-l urmeze, apoi se întoarse, pornind cu pași rari, fără grabă.

Eugen îl urmă neștiind ce vrea. Traversară viitoarea sală a motoarelor, acum doar o încăpere imensă netencuită si fără geamuri, în care erau întinse pe jos într-o dezordine de nedescris bobine, cabluri, motoare, carcase, tuburi Bergman, colaci de sârmă, lăzi cu utilaje, încă nedesfăcute, aparate de sudat, bare de oțel, bârne, stive de scânduri, rame de fereastră, nemontate. Intrând pentru prima dată acolo, erai buimăcit de tot ce vedeai și îți puteai închipui că nimeni nu va izbuti vreodată să facă ordine acolo.

Trebuiră să facă un slalom continuu până să ajungă în partea cealaltă. Mereu te puteai împiedica de ceva și chiar te împiedicai, oricât de atent ai fi fost. În sală era un curent cumplit de-ți vâjâiau urechile, lipsind încă geamurile, mai ales toamna, când începeau vânturile reci. Era frig și neospitalier pentru orice vizitator nepregătit, poate chiar mai mult, îți putea trezi o teamă nedeslușită locul acela.

Muncitorii lucrau ficcare tăcuți. Nici nu s-ar fi auzit unul pe altul în zgomotul infernal al ciocanelor, pieselor, motoarelor, dintre care unele funcționau deja în turație de probă. Nimeni nu le dădu nici o atenție. Traversară tăcuți, unul după altul, șeful de echipă în față, el urmându-l, și ajunseră în sfârșit în partea cealaltă la o deschizătură pentru o viitoare ușă, ce nu fusese încă montată. Acolo era instalat atelierul provizoriu al șanticrului.

Intrară în încăperea mai scundă și mai întunecată decât sala prin care trecuseră. Nici aici nu părea să fie o ordine mai mare. Erau totuși

așezate în rând strungurile, frezele, mașinile de filetat, bancurile de lăcătușerie. Pe dușumeaua de ciment era însă aceeași dezordine: piese terminate sau nu de finisat erau așezate în stive înalte, care blocau căile de acces. Oamenii lucrau aplecați asupra mașinilor, concentrați, neobservând nimic din ce se petrecea în jur.

Șeful de echipă se opri. Privi spre ceilalți, apoi îl fixă pe Eugen, care nici acum nu înțelegea ce vrea omul de lângă el. Acesta stătea iarăși, parcă nehotărât, ezitând, nu se știe de ce. După câteva secunde, spuse cu o voce scăzută, care abia se deslușea în zgomotul din jur:

— O să lucrezi aici.

— De ce?

— E mai bine așa. Știi ce spunea inginerul ...

— Dar ce să fac eu ca electrician, la atelier?

— E treabă destulă și aici.

Eugen rămase încremenit. Nu se aștepta la așa ceva. Omul îl privea liniștit, parcă ocrotitor, deși nimic nu părea a trăda așa ceva. Apoi îi arătă o bobină trântită într-un colț:

— Vezi ce are!

Apoi se întoarse și plecă de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic. Se opri în celălalt colț al atelierului și se apucă și el de treabă, nemailuându-l în seamă, uitându-l complet.

Eugen rămase cu ochii pironiți la el. Ciudat om, își zise. Să lucreze aici cu el ca să nu i se mai întâmple ceva acolo, în echipă. Hm! Fără să-și dea seama, îl cuprinse o căldură neobișnuită. Fu invadat de febrilitate, de o nerăbdare, pe care poate n-o cunoscuse încă niciodată.

Se apucă și el de treabă. Urni bobina, o răsuci, luă un clește, îi îndreptă marginile, începând s-o repare. Din când în când se întorcea, îl privea pe șeful de echipă, care în continuare, întors cu spatele la el, lucra fără să-i acorde nici cea mai mică atenție.

— Ciudat om! își mai zise încă o dată Eugen, dând din cap.

Capitolul XIII

Era sâmbătă. Săptămâna decursese fără evenimente deosebite. Nu i se întâmplase nimic neobișnuit. Cu toate acestea, își dădea seama că soluția adoptată în privința lui de către șeful de echipă nu putea fi de durată. Nu avea cum rămâne multă vreme în atelier. De altfel, oamenii de prin jur începuseră să se întrebe deja ce caută el acolo. Unii mârâiau că i-a făcut șeful „protecție" ca să nu stea afară prin frig. Într-adevăr timpul se răcise, era o toamnă târzie, destul de rece, ploua des și nu era o mare plăcere să lucrezi pe șantier. În atelier era oricum mai cald și măcar nu bătea curentul, că aici fuseseră deja puse geamuri. Inginerul nu mai zicea nimic. Când îl văzuse aici pentru prima dată, făcuse ochii mari, îl întrebase scurt ce caută în atelier, dar intervenise șeful de echipă care îl lămuri cu glasul lui domol că el l-a adus acolo. Inginerul a înghițit explicația, mormăind ceva nedesluşit şi a plecat nepărând prea mulțumit. Era deci destul de clar că situația nu se putea prelungi la infinit. Oricum, deocamdată nu avea nimic altceva mai bun de făcut. Observase, când traversa șantierul trecând prin viitoarea sală de mașini, acolo unde lucra fosta lui echipă — de fapt și prezenta, el știind că se va reîntoarce printre ei — că oamenii, nu toți, e adevărat, îl priveau chiorâș, deloc binevoitor. Auzea destule vorbe neplăcute în urma sa, dar căuta să nu le dea importanță, văzându-și mai departe de ale lui.

Într-o zi se întâmplă totuși un mic incident. De fapt, în încordarea care plutea în aer, el presimțea că se va întâmpla ceva.

Având treabă pe acolo, se trezi la un moment dat îmbrâncit destul de violent, așa, în trecere, ca din greșeală, de un muncitor. Se întoarse instinctiv să vadă cine a fost. Dar în clipa aceea un altul, venind din direcția opusă îl îmbrânci cu și mai mare putere, încât se prăbuși peste un motor aflat în preajma sa. Când se ridică, văzu că se rănise la

o mână, lovindu-se într-un colț al mașinii. Se uită în jur, însă nu mai zări pe nimeni prin apropiere. Auzi doar niște pași tropăind înfundat în spatele unei stive înalte cu tablă galvanizată pentru mesele vibratorii ale viitoarei flotații. Dădu din cap amărât și își privi mâna însângerată. Abia atunci observă că de la distanță, din ușa atelierului, îl urmărea tăcut și aparent liniștit șeful de echipă. Văzuse probabil toată scena. Veni spre el, îl apucă de braț și, fără un cuvânt, îl duse la postul de prim ajutor, de fapt o cutiuță de lemn, vopsită în alb, cu un geam mat, atârnată de un perete la intrare. Acolo se găseau întotdeauna măcar pasnament și tinctură de iod. Îi spălă rana la un robinet și-l pansă cu multă îndemânare, aproape ca un sanitar. Tot fără să zică nimic. După ce termină treaba, îl privi oarecum stingherit și-i spuse, încet șovăitor:

— Am văzut ... cum a fost. Lasă că am eu grijă. Știu cine te-a împins.

Apoi plecă la treaba lui, tot atât de liniștit precum venise.

Eugen rămase iarăși, ca atunci când îl adusese în atelier, încremenit, urmărindu-l cu privirea, dar nu-i mai veni să zică la fel ca atunci „ciudat om", ci altfel, cu totul altfel ...

* * *

Nu-l indispusese chiar ca altădată incidentul din dimineața aceea, totuși îl îngrijora. Puteau reîncepe în orice clipă ostilitățile. Desigur nu era chiar singur în lupta sa. Șeful de echipă era de partea lui — deși nu știa cum o să se termine până la urmă șederea lui în atelier — și într-un fel chiar și inginerul părea că ține cu el, e drept însă că relațiile cu acesta nu erau încă suficient de clare. În orice clipă ele puteau lua o altă întorsătură, la un eventual scandal. Îl mai liniștea într-un fel și faptul că vreo câțiva muncitori îi arătaseră o oarecare bunăvoință, sau măcar nu se băgau în încurcăturile sale, nefiind nici de o parte, nici de alta. Trebuia să aștepte urmarea evenimentelor ce avuseră loc până atunci. Asta era tot ce putea face. La toate acestea se gândea în drum spre casă. Era sâmbătă, urma o duminică întreagă și nu știa cum își va petrece timpul. Se va plictisi probabil, iarăși, ca în toate duminicile. Era posac și cam indispus. Singurătatea îi devenise apăsătoare. Cu Andrei se vedea mai rar în ultimul timp.

El era ocupat cu pregătirea cxamenelor sale de la fără frecvență și învăța de zor toate după-amiezele. Nici nu ieșea din casă și nici nu părea prea încântat când primea vizite, deși se purta ca de obicei politicos și puțin ironic, când trecea Eugen pe la el. Doar că i se citea pe față nerăbdarea de a se vedea singur, oricât făcea el eforturi să nu se observe nimic.

În ziua aceea, probabil și fiindcă era sâmbătă, Andrei avea chef de vorbă și chiar se bucurase sincer că-l vede după atâtea zile de când nu se mai întâlniseră.

— Bine ai venit, bătrâne. O, și ești și înarmat. Bună idee!

Eugen adusese o sticlă de coniac.

— Dacă ai puțină răbdare, fac imediat două cafele, că vorba aia, coniacul cere și o cafea bună lângă el.

Făcu imediat cafelele la fierbătorul său „construcție personală" cum zicea el, și în fața ceștilor aburinde, cu paharele de coniac în față, se așezară comod pe pat, masa fiind trasă cât mai aproape cu putință, că să le fie mai la îndemână cu tot ce era pe ea.

— Ei, și ia zi, cum îți merge?

— Bine. Nimic deosebit.

— Chiar nimic, nimic?

— Fleacuri ....

Abia atunci observă Andrei mâna bandajată a lui Eugen.

— Dar asta ce-i?

— Un accident ...

— Accident la locul de muncă? Daa?

Îl privi cu atenție pe Eugen și își dădu imediat seama că acesta îi ascunde adevărul.

— Bătrânc, tu tăinuiești ceva.

— Nu tăinuiesc nimic ...

— Pe mine nu mă duci tu cu una cu două. Hai, frumușel ca și altă dată, mărturisește tot celui mai bun prieten al tău. Ascult în tăcere.

Eugen nu avu încotro și-i povesti toată întâmplarea. După ce termină, Andrei rămase pe gânduri. Bău pe rând din coniac și din cafea, trase adânc un fum din țigară, apoi spuse cu o voce gravă și serioasă, altfel decât de obicei.

— Mă, să știi că ăștia mai coc ceva.

— Cred și eu.

— Ai dracului de încăpățânați. În principal, ei nu-ți iartă ție trei lucruri, ca s-o luăm metodic. Primo: felul tău de a fi, de a te izola de ei, de a face pe domnul. Secundo: pedepsirea lui Grigore. Și tertio: faptul că șeful de echipă te-a luat sub aripa lui protectoare. Am fost clar?

— Cam așa-i. Cred că ai dreptate. Ei însă nu prea au. Ce dacă ...

— Deci să analizăm pe scurt situația, îl întrerupse Andrei. La primul motiv: fii și tu mai rezonabil, dă semne de reconciliere și bunăvoință, că n-o fi foc. Întinde și tu o mână. Și ai să vezi ...

— Nu cumva ai să mă scoți acuma pe mine vinovat de toată povestea asta.

— Nu, în nici un caz. Deși ...

— Deși, ce?

— Uite ce, Eugen, eu am impresia că tu, fără a greși cu nimic concret, cum să-ți spun eu ... ai o neîncredere prea mare în oameni. O teamă chiar, aș zice. De unde și felul tău retras, necomunicativ de a fi, pe care ei îl interpretează ...

— Parcă mi-ai mai spus asta și te-am ascultat și atunci cu atenție numai că ...

— N-are importanță că ți-o mai repet. N-or fi toți oamenii așa de-ai dracului și nici dracul așa de negru.

— Andrei!

— Lasă-mă! Că țin totuși cu tine, nu cu ursul, cum zice înțeleapta vorbă din popor. Cred că e bine să întoarcem lucrurile pe toate fețele. Eu nu vreau în nici un caz să te bat la cap, să te plictisesc cu lecții de comportament social. Nu-mi stă în fire să fiu didactic.

— Bine dar ...

— Nici un dar. Nu vreau să ne certăm. Eu țin foarte mult la tine și cred că n-ai motive să te îndoiești de asta. Nu vreau acuma s-o iau pe coarda razachie, să fac pe sentimentalul, dar înțelege, omule ...

— Ce să înțeleg?

— Lasă-mă să continui. Tu singur spui că nu toți oamenii se poartă dușmănos cu tine, nu toți îți caută pricină.

— Nu. Dar îmi dau seama că în orice moment, dacă s-ar întâmpla ceva, ar fi destui împotriva mea. Ca să nu mai spun de cei de la cadre ... care dacă ar fi după ei ...

— Lasă-i pe ăia. O fi şi pe acolo unul mai încuiat, hai, doi să zicem. Asta nu trebuie să te îngrijoreze prea tare. Că doar nu s-or fi adunat acolo toţi proştii. Sunt şi ăştia, proştii, distribuiţi de maica natură în părţi egale prin toate sectoarele şantierului şi ale lumii.

— Ştii că ai umor?

— Ştiu! Sunt chiar convins de treaba asta. Ascultă-mă pe mine: ăla de la cadre n-o fi el buricul pământului, ca să învârtească toată lumea în jurul lui.

— Nu ştiu dacă e buric sau nu, poate fi însă o mână, un deget şi tot e destul ca să mă radă de pe aici.

— Hai să fim serioşi! Ce, crezi că după el merge? Că-i vine lui aşa deodată ... şi gata!

— Uite că merge. Când s-a întâmplat scandalul cu Grigore, tipul de acolo a avut imediat grijă să-mi amintească de situaţia mea familială complicată. Că aici este un obiectiv de importanţă naţională şi aşa mai departe. Că, vezi Doamne, eu s-ar putea să ... Eugen făcu cu mâna un gest ce aducea a măturat.

— Şi ce dacă ţi-a amintit. Dă-l în mă-sa! Nu merge, măi, după vrerea unuia sau a altuia. S-au întâmplat e adevărat şi cazuri din astea, destul de rare să ştii ... în ultima vreme. Nu mai merge aşa.

— Uite că mai merge. Să vezi dacă n-o fi aşa cum îţi spun cu. Cred că în curând o să am din nou plăcerea să văd mutra ăluia.

— Tu pleci mereu la drum cu o fatalitate bine stabilită în faţă, adică tocmai cu ceea ce ai păţit până acum. Ai impresia că lucrurile trebuie să se repete la infinit, fără cea mai mică schimbare.

— Istoria se cam repetă, Andrei. Vorbă înţeleaptă, să ştii.

— Asta-i o vorbă scoasă de unul fără imaginaţie, care habar n-avea de altceva decât de ceea ce ştia el, de ceea ce păţise el singur, ca şi cum toată omenirea ar repeta destinul lui. Aşa cum spun şi bătrânii câteodată: lasă taică, am văzut eu cum s-a terminat şi primul război mondial, ai să vezi dacă nu tot ăia pierd şi ăilalţi câştigă. Dar el nu-ţi spune cine-s ăia şi cine-s ăilalţi. Aşa că poţi s-o iei cum vrei. Moşul tot pe a lui o ţine orice i-ai zice. Şi după ce răz-

boiul se termină, tot el vine și-ți zice: „Ai văzut taică, nu ți-am spus eu!"

— Experiența mea nu m-a prea înșelat de obicei. De câte ori am ajuns în situații din astea, finalul a fost aproximativ același.

— Pentru că tu însuți n-ai căutat să te obișnuiești cu ideea că poate fi și altfel. Și n-ai mișcat nici un deget ca să-ți schimbi propriul destin. Ce crezi că mie mi-a fost ușor? N-am avut nici eu o situație prea strălucită, precum știi. Nu sunt ceea ce se cheamă de obicei un personaj pozitiv cu origine sănătoasă, din ăia, beton. Sigur, n-am ajuns nici eu mare lucru, dar nu mă las și pace. Eu ca elevul din gluma aia cam porcoasă: orice mi-ai flutura prin fața ochilor, *ot la ... — cum îi spune? — mă gândesc. Adică tot la faptul că nu trebuie să renunț la a mă bate. Chiar dacă sunt încolțit, mă scufund, chiar dacă îmi vine să urlu, tot dau din mâini, mă agit ... măcar stropesc în jur. Și cred că, dacă am dreptate, trebuie să mi-o dea și alții.

— Tu ești altfel ...

— Altfel, pe dracu' ... Dacă m-ai fi văzut acum doi—trei ani când revenisem aici. Câțiva ar fi voit să mă mănânce, însă le era teamă că se otrăvesc, mă iubeau ca sarca-n ochi. Mi-au înscenat tot felul de prostioare, doar, doar m-or expulza de pe aici. Ba că am talpa prea groasă la pantofi, ba că am haina prea scurtă, ba că am părul prea lung, ba că am pantalonii prea scurți și înguști. Că știi, atunci așa se purta. Făcuseră din asta un mare cap de acuzare, convinși că mă vor declara un tip antisocial și astfel mă vor putea da afară. Dar am fost mai deștept decât ei. Știind că asta e tot ce îmi puteau reproșa, ținuta vestimentară, adică, — nu făceam chefuri, nu tu femei, nimic, lucram pe brânci — am luat o hotărâre care i-a pus cu botul pe labe. Din puținii bani pe care îi aveam, mi-am făcut un costum din cea mai ieftină stofă, cu o haină lungă, lungă, cu niște pantaloni largi de nu se vedeau pantofii, mi-am luat niște pantofi cu o talpă foarte subțire de aveam impresia că umblu în papuci de casă și m-am tuns scurt, perie. Zile întregi, cu costumul nou pe mine, dimineața la sosire și după-amiază la plecare, făceam câteva tururi de onoare, așa demonstrative, pe sub geamurile pavilionului administrativ, unde știam eu că lucrează prietenul meu cel mai bun de la cadre. Iar, când intram la serviciu dădeam o raită, astfel îmbrăcat,

ca să-i dau bună dimineața secretarului U.T.M. care mă iubea cel mai mult dintre toți. Au înghițit hapul și n-au mai avut ce să-mi facă. Îmi vedeam de treabă, mescrie știam, lucram bine, nu deranjam pe nimeni, așa că lucrurile au intrat treptat la normal. E drept că și după aceea au mai scornit ei câte ceva ... distractiv, îngrijorați că existența mea monotonă m-ar plictisi.

— Vezi, deci nu s-au lăsat totuși ...

— Și ce-i cu asta? Crezi că au reușit mare lucru? Mă sâcâiau și atâta tot. Dar nu m-am lăsat. Eu am nervii tari, așa că, în loc să mă enervez ei pe mine, și-au ieșit ei din minți că nu le ieșea treaba.

— Ușor de zis ...

— Da, sigur că nu e ușor, îmi venea să și plâng câteodată. S-au găsit totuși oameni destul de înțelepți care să priceapă de partea cui e dreptatea.

— Sunt cam rari oamenii aceștia.

— Rari, ... e drept, dar asta n-are importanță. Oricum, n-or fi nici chiar toți răi cum crezi tu. Uite că ne-am luat cu vorba și am uitat că mai avem două puncte pe ordinea de zi. Deci după încă un păhărel de coniac să continuăm dezbaterea noastră fructuoasă.

— Da. Al doilea lucru care nu mi se iartă este pedepsirea lui Grigore.

— Aici n-ar fi prea multe de zis. Omul și-a meritat pedeapsa și ei ar trebui să înțeleagă asta. El a început scandalul, el s-o tragă. Simplu.

— Doar că ei n-au prea înțeles așa de simplu cum crezi tu.

— Asta-i altă chestiune. Cu toate acestea tu însuți ai recunoscut că ai avut revelația de a descoperi un alt Grigore. Cred că a venit timpul să-i faci o vizită. Nici n-ai idee ce urmări ar putea avea. Cât privește atitudinea lor, nu a tuturor — să ne înțelegem — ci a acelora care nu te iubesc cine știe ce, cred că ar fi bine — legat tot de primul punct — să te faci că nu observi și repet, iarăși și iarăși, deștepenește-te și tu oleacă. Fii mai cald, mai apropiat că nu ți-o da nimeni în cap pentru asta. Zi-le și tu o vorbă acolo, un bună ziua măcar.

— Vorbe, Andrei, vorbe ...

— Să știi că sunt și vorbele astea cu folos. Și apoi mi-aș îngădui un sfat: treci din nou la lucru cu ceilalți, în echipă ... Fă-o singur,

fără să mai întrebi pe nimeni. N-a fost rea perioada asta de carantină la atelier. Poate a calmat lucrurile, i-a mai liniştit pe unii.

— Ai văzut ce le-a mai calmat, îşi arătă Eugen mâna rănită.

— A fost un incident provocat de doi răuvoitori. Mai sunt atâţia oameni acolo.

Eugen dădu din cap neîncrezător:

— Eu am trăit un asemenea incident în studenţie. Fusesem trimişi la Hunedoara în practică ... Dar să iau povestea de la început, de pe vremea când eram încă un student oarecare, însă în toate drepturile. Şi fără falsă modestie, trebuie să-ţi spun că nici nu eram un student slab. Asta aşa, doar ca să ştii. Observasem, în ultimele luni la facultate, o anumită rezervă a unor colegi faţă de mine. În special a celor care erau membri în biroul U.T.M. Mi-a ajuns la urechi zvonul că situaţia mea familială şi-a încă vreo câţiva constituise subiectul unei lungi şedinţe de U.T.M., deşi, culmea, eu, precum ştii, nu eram membru. Treaba asta m-a pus pe gânduri. Am aflat până la urmă de la un coleg binevoitor, UTM-ist, cam cum stăteau lucrurile: se indicase din partea conducerii facultăţii ca utemiştii să ia atitudine împotriva prezenţei în rândul studenţilor a unor „elemente descompuse, decăzute, reprezentanţi ai burgheziei corupte", care erau primejdioase pentru sănătatea morală şi politică a colectivului studenţesc. Drept care chestiunea s-a discutat întâi în cadrul restrâns al biroului U.T.M., stabilindu-se ca sarcină pregătirea unei adunări generale UTM pe facultate la care să fie invitaţi şi neutemiştii. Urma ca aici, câţiva tovarăşi pregătiţi bine de dinainte să denunţe pe acei studenţi cu origine nesănătoasă şi să ceară în numele tuturor studenţilor cinstiţi — exmatricularea acelor elemente. Evident, decanatul, pus în faţa acestei opinii de masă, generale, nu avea altceva de făcut decât să oficializeze hotărârea adunării generale. De fapt i se uşura sarcina de a comunica o hotărâre care deja fusese luată. Eu mai fusesem chemat la cadre de câteva ori, unde un ins cu voce blândă, mieroasă chiar, mi-a spus tot felul de întrebări aparent fără nici o legătură una cu alta. Eram deci într-un fel avizat. Am aflat după aceea că lista de viitori exmatriculaţi era demult pregătită şi că figuram şi eu printre ei. Se aştepta doar ocazia, pretextul, ca adunarea generală să-şi poată spune deschis şi răspicat opinia. Şi ziua aceea a venit. Parcă o văd şi azi. Se alesese cel mai mare amfiteatru ca să încapă toată lumea. Veniseră şi

ca să-i dau bună dimineața secretarului U.T.M. care mă iubea cel mai mult dintre toți. Au înghițit hapul și n-au mai avut ce să-mi facă. Îmi vedeam de treabă, meserie știam, lucram bine, nu deranjam pe nimeni, așa că lucrurile au intrat treptat la normal. E drept că și după aceea au mai scornit ei câte ceva ... distractiv, îngrijorați că existența mea monotonă m-ar plictisi.

— Vezi, deci nu s-au lăsat totuși ...

— Și ce-i cu asta? Crezi că au reușit mare lucru? Mă sâcâiau și ei atâta tot. Dar nu m-am lăsat. Eu am nervii tari, așa că, în loc să mă enerveze ei pe mine, și-au ieșit ei din minți că nu le ieșea treaba.

— Ușor de zis ...

— Da, sigur că nu e ușor, îmi venea să și plâng câteodată. S-au găsit totuși oameni destul de înțelepți care să priceapă de partea cui e dreptatea.

— Sunt cam rari oamenii aceștia.

— Rari, ... e drept, dar asta n-are importanță. Oricum, n-or fi nici chiar toți răi cum crezi tu. Uite că ne-am luat cu vorba și am uitat că mai avem două puncte pe ordinea de zi. Deci după încă un păhărel de coniac să continuăm dezbaterea noastră fructuoasă.

— Da. Al doilea lucru care nu mi se iartă este pedepsirea lui Grigore.

— Aici n-ar fi prea multe de zis. Omul și-a meritat pedeapsa și ei ar trebui să înțeleagă asta. El a început scandalul, el s-o tragă. Simplu.

— Doar că ei n-au prea înțeles așa de simplu cum crezi tu.

— Asta-i altă chestiune. Cu toate acestea tu însuți ai recunoscut că ai avut revelația de a descoperi un alt Grigore. Cred că a venit timpul să-i faci o vizită. Nici n-ai idee ce urmări ar putea avea. Cât privește atitudinea lor, nu a tuturor — să ne înțelegem — ci a acelora care nu te iubesc cine știe ce, cred că ar fi bine — legat tot de primul punct — să te faci că nu observi și repet, iarăși și iarăși, deștepenește-te și tu oleacă. Fii mai cald, mai apropiat că nu ți-o da nimeni în cap pentru asta. Zi-le și tu o vorbă acolo, un bună ziua măcar.

— Vorbe, Andrei, vorbe ...

— Să știi că sunt și vorbele astea cu folos. Și apoi mi-aș îngădui un sfat: treci din nou la lucru cu ceilalți, în echipă ... Fă-o singur,

fără să mai întrebi pe nimeni. N-a fost rea perioada asta de carantină la atelier. Poate a calmat lucrurile, i-a mai liniştit pe unii.

— Ai văzut ce le-a mai calmat, îşi arătă Eugen mâna rănită.

— A fost un incident provocat de doi răuvoitori. Mai sunt atâţia oameni acolo.

Eugen dădu din cap neîncrezător:

— Eu am trăit un asemenea incident în studenţie. Fuseserăm trimişi la Hunedoara în practică ... Dar să iau povestea de la început, de pe vremea când eram încă un student oarecare, însă în toate drepturile. Şi fără falsă modestie, trebuie să-ţi spun că nici nu eram un student slab. Asta aşa, doar ca să ştii. Observasem, în ultimele luni la facultate, o anumită rezervă a unor colegi faţă de mine. În special a celor care erau membri în biroul U.T.M. Mi-a ajuns la urechi zvonul că situaţia mea familială şi-a încă vreo câţiva constituise subiectul unei lungi şedinţe de U.T.M., deşi, culmea, eu, precum ştii, nu eram membru. Treaba asta m-a pus pe gânduri. Am aflat până la urmă de la un coleg binevoitor, UTM-ist, cam cum stăteau lucrurile: se indicase din partea conducerii facultăţii ca utemiştii să ia atitudine împotriva prezenţei în rândul studenţilor a unor „elemente descompuse, decăzute, reprezentanţi ai burgheziei corupte", care erau primejdioase pentru sănătatea morală şi politică a colectivului studenţesc. Drept care chestiunea s-a discutat întâi în cadrul restrâns al biroului U.T.M., stabilindu-se ca sarcină pregătirea unei adunări generale UTM pe facultate la care să fie invitaţi şi neutemiştii. Urma ca aici, câţiva tovarăşi pregătiţi bine de dinainte să denunţe pe acei studenţi cu origine nesănătoasă şi să ceară în numele tuturor studenţilor cinstiţi — exmatricularea acelor elemente. Evident, decanatul, pus în faţa acestei opinii de masă, generale, nu avea altceva de făcut decât să oficializeze hotărârea adunării generale. De fapt i se uşura sarcina de a comunica o hotărâre care deja fusese luată. Eu mai fusesem chemat la cadre de câteva ori, unde un ins cu voce blândă, mieroasă chiar, mi-a spus tot felul de întrebări aparent fără nici o legătură una cu alta. Eram deci într-un fel avizat. Am aflat după aceea că lista de viitori exmatriculaţi era demult pregătită şi că figuram şi eu printre ei. Se aştepta doar ocazia, pretextul, ca adunarea generală să-şi poată spune deschis şi răspicat opinia. Şi ziua aceea a venit. Parcă o văd şi azi. Se alesese cel mai mare amfiteatru ca să încapă toată lumea. Veniseră şi

profesorii. Ei ştiau deja totul. Când m-am apropiat de unul din ei, la care ţineam foarte mult, căci era o somitate în materie, ca să-l salut, mi-a răspuns aproape mecanic, şi-a lăsat stingherit privirea în jos şi s-a făcut a intra în vorbă cu un asistent care apăruse din întâmplare în faţa lui. Atitudinea acestuia întâi m-a mâhnit, apoi m-a pus pe gânduri.

Şedinţa a început într-o atmosferă încărcată. Studenţii ştiau că se pregăteşte ceva foarte grav, deşi nu aflaseră ce anume, pentru că toată treaba fusese regizată în marc taină. Erau multe figuri necunoscute în amfiteatru. Veniseră numeroşi delegaţi de la forurile superioare, mult mai mulţi ca altădată, şi chiar numai acest singur lucru te putea pune pe gânduri. S-a anunţat ordinea de zi. Apoi cineva a citit o dare de seamă lungă şi plicticoasă, prost întocmită, despre situaţia la învăţătură. S-au dat exemple pozitive şi negative, ca de obicei. Aparent nimic nelalocul lui până atunci. Ceva totuşi era: exemplele pozitive erau — cel puţin pentru anul meu — cam curios alese. Lipseau studenţi cu note numai de zece, figurând în schimb alţii cu note ceva mai mici. Nici eu nu eram trecut printre cei citaţi ca fruntaşi la învăţătură, deşi prinsesem o sesiune foarte bună luând toate examenele cu nota maximă. Toată lumea aştepta cu nerăbdare să se termine lectura dării de seamă, bănuind că nu acesta era cel mai important punct al ordinii de zi. Au urmat discuţiile, nu prea interesante nici ele: banalităţi pregătite conştiincios, angajamente, critici timide. Şi a urmat punctul trei al ordinii de zi: diverse. Aici era totul. Cineva a citit un scurt referat despre necesitatea îmbunătăţirii compoziţiei sociale a studenţilor, din care reieşea că a venit momentul să se examineze extrem de serios această chestiune importantă şi să se treacă la măsuri radicale în acest sens, pentru a avea o sănătoasă generaţie de intelectuali de mâine. Asta era tot, deci aparent nimic concret, fără a se formula propuneri, fără a se da exemple. Apoi cel care conducea şedinţa a invitat pe cei prezenţi să-şi spună părerea, să facă ei propuneri. Adică masa de studenţi, neinfluenţată, să-şi exprime punctul de vedere, democratic. Doar că s-a văzut imediat că numele celor care trebuiau să ia cuvântul figurau deja pe o listă la masa prezidiului. Formal aceştia au ridicat mâna, iar cel care conducea şedinţa se făcea că-i notează, ca şi cum atunci afla că ei vor să vorbească. În toată atmosfera aceea deloc veselă s-a întâmplat totuşi

ceva amuzant. Întâmplarea le-a jucat o festă celor din prezidiu: unul din cei pregătiți să ia cuvântul nu venise la adunare. Făcuse un abces la o măsea și se dusese înnebunit de durere la dentist, nemaiavând timp să anunțe că va lipsi. Figura printre primii pe listă. După ce s-au terminat înscrierile i s-a dat și lui cuvântul, al doilea sau al treilea parcă. Dar omul, cum ți-am spus, nu era acolo, deci nu avusese cum să se înscrie. Acesta a demisitificat tot aranjamentul cu înscrierile spontane la cuvânt, provocând o ilaritate generală. Cei din prezidiu se priveau încurcați unul pe altul, neștiind cum să iasă din această situație penibilă. Până la urmă conducătorul ședinței, tușind de câteva ori, dădu fără nici o explicație cuvântul următorului. Pe de altă parte însă, s-au înscris și alții care nu fuseseră pregătiți, de bună voie, s-au înscris având probabil ceva sincer de spus. Chiar un coleg de lângă mine a ridicat mâna. Dar nici unuia dintre aceștia nu i s-a dat cuvântul, deși cineva a încercat să protesteze că nu e democratic să nu fie lăsat să vorbească.

Ce mi-a fost dat să aud atunci n-am să uit niciodată. Trec peste faptul că nu toți cei care au vorbit s-au pregătit cum trebuie pentru misiunea ce li se încredințase. De altfel, mulți dintre ei erau studenți foarte slabi. Fiecare începea cu un preambul mai mult sau mai puțin teoretic, prin care încerca să-și fundamenteze poziția și să-și justifice propunerile pe care urma să le facă. Erau stângaci, nedându-și probabil seama de postura în care se aflau. Se bâlbâiau, reluau o frază de la început de mai multe ori. Alții își ascundeau emoția, poate chiar teama, căutând să fie cât mai vehemenți cu putință, aproape strigând, Fiecare la sfârșitul cuvântării sale spunea cam așa:

— Tovarăși! Sunt și la noi în an, chiar în grupa din care fac parte, asemenea elemente descompuse, dușmănoase chiar, care creează o atmosferă nefavorabilă învățării, influențând în rău pe ceilalți. Iată, de exemplu pe ... și urmau unul sau mai multe nume. Propun, tovarăși, ca acești indivizi să fie exmatriculați din facultate. Trebuie, tovarăși, să curățăm rândurile noastre. A venit clipa în care ... etc.

Cu mici deosebiri, cam toți vorbeau așa, stereotip, gâfâit aproape, parcă ar fi recitit o poezie pe care o învățaseră mecanic și le era teamă să nu sară o strofă, că după aceea încurcau și restul. Unii chiar săreau peste partea teoretică introductivă, începând abrupt cu

atacurile împotriva unor colegi de ai lor. Dar cei mai dezgustători erau delatorii. Ei căutau să fie mai personali, în expunerea lor, povestind lucruri concrete, de fapt meschinării ordinare.

— Îmi amintesc, tovarăşi, că X mi-a spus într-o zi pe când eram numai noi doi în dormitor că a citit într-o carte primită din străinătate sau apărută mai demult la noi — tipul se orienta de la caz la caz — că savantul american ... (aici insul pronunța absolut ilizibil numele respectivului savant) e cel mai mare specialist în domeniul ... (aici iar se încurca pentru că puțini îşi mai aminteau exact dacă era din domeniul fizicii cuantice sau dintr-un alt sector al fizicii). Vedeți, tovarăşi, ce atitudine are X, o atitudine de ploconire în fața științei burgheze decadente. Păi un asemenea element să mai admitem în mijlocul nostru, a fiilor cinstiți de muncitori şi țărani.

Sau altul:

— L-am surprins pe Y ascultând posturi străine de radio. Auziți tovarăşi, Y apleca urechea la vocea veninoasă a posturilor de radio din Apus. Şi mi-a spus într-o zi că a auzit ce nivel înalt de dezvoltare industrială a atins Anglia. Iar un alt vorbitor l-a pârât — alt cuvânt nu găsesc — pe un bun prieten la care era invitat în mod obişnuit, că are discuri de jaz, „muzică decadentă", purtătoare a unei ideologii reacționare.

Nici nu mai vreau să continui cu asemenea exemple că mă apucă greața. Să nu crezi însă cumva că toți erau idioți sau simpli delatori. Dintre cei care au luat cuvântul, au fost destui care au vorbit metodic, bine gândit, logic — logic vorba vine, dar există şi o logică a absurdului care poate părea chiar convingătoare. De ce să nu spun, pe câțiva i-am ascultat cu interes, cu un anume interes, aşa cum urmăreşti cu o legitimă curiozitate descrierea unei infracțiuni inteligent puse la cale. Toți însă aveau o tehnică sumară, oarecum comună: întâi denumeau victima şi după aceea încercau să explice, să argumenteze prin fapte inventate sau nu, ridicole sau aparent grave de ce propun scoaterea a unuia sau a altuia din facultate. Treptat, şedința se apropia de sfârşit. Majoritatea care vorbiseră căutaseră — sau mi s-a părut mie — să evite adevăratul motiv pentru care se cerea exmatricularea, adică originea socială a celor vizați. E drept, câțiva au vorbit şi despre asta, amintind că unul era fiu de nu ştiu ce, altul fiu de chiabur, altul de popă, altul cu tatăl în puşcărie. Şi iar ar fi nedrept să

nu recunosc cinstit că originea socială a unora din colegii mei te putea pune pe gânduri. Erau câțiva fii de foşti mari fabricanți, moşieri, politicieni reacționari, unii chiar de foşti legionari. Într-o epocă de transformări atât de furtunoase, atât de radicale, o asemenea măsură îşi avea justificarea ei, rațiunile ei politice chiar. Pe mine nu scoaterea studenților din facultate — deci măsura ca atare — m-a indignat, ci procedeul folosit, înscenarea inabilă, rudimentară, căutarea pretextului şi acolo unde nu aveai cum să-l găseşti, pentru că studentul respectiv prin toată comportarea lui nu-l oferea prin nimic.

Când credeam că totul e aproape gata, am auzit că i se dă cuvântul — nici nu observasem când se înscrisese — bunului meu amic Nelu Popa. Am aflat după aceea că nu avusese curajul să ridice mâna, că i s-a dat cuvântul din oficiu, fiind pregătit din vreme şi deci trecut pe listă. Tot ce a urmat va rămâne de neuitat pentru mine, aşa cum nu uităm o boală grea sau — mai ales — un accident grav de pe urma căruia am rămas în viață, ca prin minune, dar ne-a lăsat o cicatrice adâncă.

L-am urmărit foarte atent, pentru că nu era departe de mine. Ştia probabil unde mă găsesc, pentru că a vorbit tot timpul cu fața în direcție opusă. Se înroşise tot, obrajii îi ardeau, cred că îi tremurau şi mâinile. A început timid, greoi, bâlbâindu-se la fel ca ceilalți. Nu spunea prostii sau, mai curând, nu vorbea prost, deşi tot ce a spus el atunci nu poate fi apreciat ca o dovadă de inteligență. Treptat, treptat s-a redresat, şi-a recăpătat vocea şi a început să vorbească coerent, cursiv. Despre mine vorbea. Era cel mai bun prieten al meu, omul cu care împărțisem patul la cămin când nu avea cu ce să-şi plătească taxele, iar administrația îl evacuase, ca şi porția de mâncare de la cantină, el nefiind bursier. Îl ajutasem de atâtea ori şi nu numai meschin, cu bani sau alte lucruri, dar fusesem alături de el în momente grele pentru el şi ai lui. Că şi el trecuse prin multe, fusese chiar la marginea prăpastiei. Părinții lui se salvaseră numai datorită unui fericit concurs de împrejurări. Am stat la căpătâiul lui când fusese grav bolnav şi n-avea cine să-i dea o cană cu apă. Ei bine, Andrei, omul acesta m-a făcut bucățele, m-a executat, praf m-a făcut, nu alta. De necrezut, dar aşa a fost. Fiind prietenul meu cel mai bun, era şi confidentul meu, poate singurul pe care-l aveam pe vremea aceea. Îi povestisem totul despre mine, despre tata şi despre mama, despre

tragedia lor. Practic nu aveam nici o teamă față de el. Știa tot despre mine, absolut tot. Cred că a fost omul în care am avut cea mai deplină încredere. Dacă prin absurd, aș fi ucis pe cineva, lui i-aș fi spus-o, fiind sigur că ar fi dus taina cu el în mormânt.

Adesea discutam cu el chestiuni foarte delicate, chiar de natură politică. Și știi, pe vremea aceea nu discutai cu oricine asemenea lucruri. Îmi expusesem în fața lui unele opinii ale mele, poate nu foarte ortodoxe, eram doar atât de tânăr pe atunci, înfierbântat cum e și firesc — dar niciodată și în nici un caz dușmănoase, diverioniste sau mai știu eu cum. Evident, nu înțelegeam cum trebuie tot ce se întâmpla atunci pe la noi, însă niciodată gândurile mele n-au fost îndreptate împotriva statului sau regimului. Îmi deschisesem inima în fața lui cum n-o faci întotdeauna nici în fața unui frate. Ei bine, Nelu Popa s-a folosit de toate aceste lucruri, absolut de toate, n-a uitat nimic, nici măcar un amănunt cât de mic. Aproape m-a uluit memoria lui. A reprodus atunci cu exactitate dialoguri întregi pe care le avusesem cu destulă vreme înainte. Pe măsură ce vorbea, probabil furat de propria sa elocință, vorbea mai aprins, dar fără să-și piardă șirul ideilor, ca să le zic așa. A vorbit aproape o oră sau mi s-a părut, mie atât de mult. Sala îl urmărea în tăcere, atentă, poate uluită, pentru că ce spunea el depășea în mârșăvie tot ce spuseseră ceilalți de dinainte luați la un loc. Când a terminat arăta obosit, vlăguit, așa ca atunci când, după ce ai vomat, simți că ești sfârșit, că poți să și mori. Așa mi s-a părut că arăta. Sau parcă își dăduse veninul, furia din el. Iar eu ... eu puteam să mă consider un om terminat. Nu știu ce simțeam. Cred că mă vedeam într-un cumplit gol, într-un imens hău, care se căsca în jurul meu, care vroia să mă absoarbă, să mă înghită cu totul. Știu doar că am închis ochii.

Nu. Nu eram surprins. La început fusesem într-adevăr uluit, dar treptat, treptat am intrat în alte stări, variate, infinite, greu de descris, de cuprins în cuvinte, de explicat coerent, logic. De la surpriză la uluială, de aici la durere, apoi la teamă, de acolo la o spaimă aproape de moarte, dacă nu chiar și moartea am simțit-o atunci. Eram deznădăjduit, pierdut, o unitate minusculă, strivită, anulată, eram nimic. Nimic, asta eram, zero! Nu mai existam. Fusesem.

În tăcerea mormântală care s-a lăsat după cuvântul prietenului meu, s-a auzit deodată o voce gravă, adâncă, de bas. Toată lumea a tre-

sărit, până și prezidiul, și el probabil neplăcut impresionat de faptul că Popa mersese totuși prea departe. Pentru că iarăși trebuie să recunosc — și poate asta m-a mai liniștit — în prezidiu nu toți erau de acord cu ce se întâmpla. După figurile unora dintre ei — neliniștite, îndurerate chiar — am înțeles că erau acolo și oameni de bună credință, care însă din păcate nu puteau face nimic.

Și atunci s-a întâmplat un lucru extraordinar, al doilea din ziua aceea după cuvântarea prietenului, doar că în alt sens, absolut opus și cu totul de neprevăzut în atmosfera ce domnea acolo. Era vocea bătrânului profesor pe care-l salutasem pe hol înainte de ședință, și-și ferise jenat privirea de a mea. S-a ridicat în picioare și a cerut cuvântul. Prezidiul era descumpănit. Profesorul nu figura pe lista de vorbitori și nici nu ceruse să se înscrie până atunci. S-au sfătuit între ei și până la urmă, încurcați, conducătorul ședinței i-a dat cuvântul, deși, spunea el — presimțind ceva — ora era cam înaintată și și așa ședința se prelungise peste cât se prevăzuse. Câțiva din prezidiu se bucurau discret, acoperindu-și fața. Și ei simțeau ceva.

Văd și acuma chipul brăzdat de ani al profesorului, ochii săi negri fulgerând, părul bogat, complet alb, ținuta sa dreaptă în ciuda vârstei, distincția și eleganța neobișnuită a mișcărilor:

Întâi a stat puțin privind spre masa prezidiului, parcă pentru a se odihni înainte de a intra în lupta grea ce avea de gând s-o ducă. N-am să-ți reproduc tot ce a spus, deși cred că mai am pe undeva hârtia pe care am notat nu mult după aceea tot ce a vorbit. Era păcat să las uitării așa ceva.

A început calm, așezat, bătrânește, pronunțând cu chibzuială fiecare cuvânt. A explicat că desigur trebuie să avem grijă de tineret, de creșterea sa, de formarea sa ca oameni, de instruirea lui temeinică. A recunoscut importanța compoziției sociale care, desigur, nu poate fi neglijată, mai ales într-o societate care și-a propus idealuri atât de înalte ca ale noastre pe care el le împărtășește pe deplin. Dar — și aici s-a desprins clar de tot ce se spusese până atunci — nu crede că un om tânăr care crește în anii noștri, beneficiind de o educație sănătoasă, să nu poată fi format în spiritul idealurilor noastre noi. Școala, organizația U.T.M., societatea, locul de muncă îl formează pe om, îl modelează, într-un chip cu totul altul ca până acum. Chiar dacă e

de familie — aici bătrânul profesor ezită puțin — burgheză, pronunță el până la urmă cuvântul, este imposibil ca până la urmă, dacă este un om cinstit, bineintenționat și inteligent, desigur, să nu ajungă un om folositor colectivității. A dat apoi exemple de mari intelectuali români, de faimă mondială, care proveneau din familii înstărite, boierești chiar, care au fost și mari patrioți. A ajuns să vorbească până și de revoluționarii de la 1848 dintre care mulți erau fii de boieri, ceea ce nu i-a împiedicat să apere cauza revoluției, sacrificându-și situația materială și socială, sănătatea și unii chiar viața.

A amintit și de intelectuali mai recenți care au fost de partea mișcării socialiste, care au participat alături de forțele democratice la evenimentele din timpul războiului și imediat după aceea. Și dintre aceștia, mulți proveneau din familii avute. Nu crede — zicea el — că este decisivă originea socială, ci educația, mediul și seriozitatea în pregătire. El nu pledează pentru „sânge albastru", în vene, fiind el însuși fiu de muncitor și bineînțeles că educația într-o familie de muncitori e foarte sănătoasă, este cea mai sănătoasă, desigur. Aici se formează și se călesc cele mai solide conștiințe revoluționare, lucru, de asemenea, absolut de necontestat. A luat ușor în derâdere, cu blândețe, pe cei care căutaseră să mai găsească și alte motive pentru a propune exmatriculări. Cu ușurință, așa, în joacă parcă, a pulverizat toate argumentele celorlalți, vorbind tot rar, cumpătat, negrăbindu-se.

Apoi, a mai spus el, unii dintre cei care ar urma să fie exmatriculați sunt studenți excepționali, de o pregătire cu totul exemplară, care au avut sesiuni întregi luate cu note mari, unii numai cu zece. Și aici a dat câteva exemple, două—trei, printre care m-a amintit și pe mine. Ce li se poate reproșa acestora? a întrebat el. Nimic, absolut nimic, doar dacă suntem rău-voitori, a adăugat el, privind cu înțeles către sală. Or, țara are nevoie acum, când caută să-și făurească un nou drum în istorie, de specialiști de înaltă calificare, iar noi tocmai pe cei care au șansa de a deveni așa ceva îi scoatem din învățământ. Cred — a spus el cu convingere — că ne aducem singuri prejudicii intereselor noastre, operei noastre de a forma cât mai mulți ingineri, atât de necesari producției. Desigur, nu toți cei propuși pentru exmatriculare sunt studenți buni. Dar dacă nu există motive serioase pentru exmatriculare, să lăsăm examenele să decidă: cei slabi vor cădea, eliminându-se de la sine. Cine nu învață nu rezistă. Procesul de instruire

și verificare a cunoștințelor asigură cea mai bună selecție. El recunoaște că în cazul când cineva comite o faptă reprobabilă care prejudiciază interesele sociale, atunci, da, acela trebuie să fie pedepsit. Dar simplul fapt că ești fiul unui om de o anume origine, chiar dacă acesta a greșit — nu te poate condamna fără ca tu însuți — fiul lui — să fi făcut ceva culpabil. Nimeni nu e vinovat pentru faptele altuia, fie el acesta chiar părintele său. În concluzie a cerut să se reexamineze propunerile de exmatriculare și, dacă nu există motive întemeiate pentru aceasta, să nu se ia nici o măsură.

Apoi s-a așezat, simplu, liniștit, la locul său, cu aerul unui om care și-a făcut doar datoria. După câteva secunde lungi de tăcere, sala, ca la o comandă, s-a trezit parcă dintr-o hipnoză. Studenții începură să aplaude spontan, se auzeau voci aprobatoare. Chiar câțiva din prezidiu dădură din cap aprobativ. Era o rumoare de nedescris, o agitație și o fierbere inimaginabile. Toată lumea vorbea, fiecare își consulta vecinul, gesticula înfierbântat, aprobând cele spuse de bătrânul profesor și dezaprobând pe cei care vorbiseră înainte. L-am zărit pe prietenul meu. Stătea aplecat, cu capul în pământ, nemișcat, încremenit. Nu știu ce simțea atunci și tare aș fi vrut să aflu. Doream extrem de mult să știu de ce a procedat astfel. Poate n-am să aflu asta niciodată.

În vuietul continuu al sălii, prezidiul își pierduse complet luciditatea. Își dădeau seama că scăpaseră sala din mână. Se foiau, vorbind tare între ei, unii îl acuzau pe cel care îi dăduseră cuvântul profesorului — deși se consultaseră toți în chestiunea asta. Însă și de data asta am observat că vreo doi sau trei din prezidiu erau mai mult de partea bătrânului profesor. Unul chiar începuse să polemizeze cu cineva de lângă el. În vacarmul ce nu mai contenea, se ridică cineva din prezidiu pe care nu-l cunoșteam. Era probabil venit de sus. Începu să strige puternic, cerând liniște. Dar nimeni nu-l asculta. Rumoarea continua, fiecare vorbind nestingherit. Cu foarte mare gerutate, după apeluri repetate, sala se liniști treptat. Se auzeau în continuare șușoteli, însă oricum se putea desluși ce se spunea de la tribună.

Printre altele, omul de la centru repeta cam aceleași lucruri care se spuseseră în referat, căutând să evite esențialul, adică să-i răspundă profesorului, de fap aproape întregii săli care îl aprobase. Până la urmă, n-avu încotro și începu o neîndemânatică polemică cu profesorul, abso-

lut neconvingătoare. Reacția sălii a fost promptă: s-au auzit imediat voci de dezaprobare. Dându-și și el seama că nu are rost să-i răspundă profesorului, renunță și încheie cam așa:

— Desigur, tovarăși, propunerile făcute sunt, înțelegeți, doar niște simple propuneri, nu hotărâri. Noi vom studia, vom analiza, cu atenție și vom lua măsurile care le vom crede de cuviință. Apoi a declarat închisă adunarea.

Nici că se putea gafă mai mare. Vasăzică toată adunarea era o mascaradă, un bluf. Ea nu fusese convocată să hotărască nimic și nici n-avea cum din moment ce „Noi' — care noi? — vom studia, analiza și hotărî. Mirosea jalnic a înscenare. Abia așa s-a dat totul de gol. M-am gândit, în timp ce ieșeam din amfiteatru, cum trebuie interpretate cele petrecute. Evident, era reprobabilă toată acțiunea. Întrebarea era: pe cine trebuia să acuz? Da. Pe cine? Să acuzi o societate întreagă? Evident era absurd. Se greșise. Atunci cine greșise? La această întrebare n-am putut răspunde atunci și încă multă vreme după aceea. Într-un moment de furie, acuzăm desigur întreaga lume pentru ceea ce ni se întâmplă nouă și nu e bine. Dar despre asta o să discutăm mai târziu.

Mult timp după accea, pe culoare, studenții au rămas să comenteze tot ce se petrecuse. Grupuri, grupuri, înfierbântați, ei își exprimau opiniile, cum desigur puțini ar fi făcut-o într-o ședință. Tocmai mă pregăteam să ies, când l-am zărit lângă mine pe Nelu Popa, bunul meu coleg. L-am privit. Nu cred că cu dușmănie, ci mai mult cu o nestăpânită curiozitate. Pentru că repet: nu-mi dădusem seama de ce o făcuse. Eram chiar în dreptul ușii și nu putea trece decât dându-mă eu la o parte. A fost nevoit să se oprească, însă am avut impresia că s-ar fi oprit oricum, voind parcă să-mi spună ceva. Își frământa mâinile, iar de pe frunte i se prelingeau broboane de sudoare. Făcu gestul nervos de a-și desface nodul la cravată, de parcă s-ar fi sufocat. M-am dat la o parte să-l las să treacă. Dar n-a trecut. Stătea prăbușit și umilit în fața mea. Dădu să vorbească, însă din gâtlej nu-i ieșiră decât niște sunete nearticulate, hârșite, din care nu se înțelegea nimic.

— Ce e, Nelule? Ai răgușit după cuvântarea aceea a ta?

— Eu ... eu. Sunt ... îmi pare ...

Am dat din cap cu tristețe. Cred că mi-era milă de el, dar simțeam și o silă imensă:

— Iartă-mă, Eugen, iartă-mă ...

M-am întors şi am plecat fără să-i mai spun nici un cuvânt, lăsându-l acolo în drum, mai nenorocit decât mine.

Eugen tăcu apoi vreme îndelungată. Trăia şi acum clipele acelea. Andrei nu-l tulbură, respectându-i tăcerea. Într-un târziu, Eugen spuse cu tristeţe, aproape dureros.

— Vezi, Andrei, de ce sunt eu cum sunt şi mă port aşa? Acum cred că înţelegi.

Andrei clătină din cap gânditor:

— Da, n-am ce să-ţi spun. Sau n-am ce spune nimic despre ce simţi tu acum. Ar fi de prisos. De fapt nici nu ştiu ce reacţie trebuie să ai când asculţi asemenea lucruri. Totuşi ...

— Totuşi ce?

— Uite, în general sunt de acord cu tezele profesorului. Un lucru totuşi ar trebui să ne pună pe gânduri. Şi ţi-o spune asta un vlăstar de nobil scăpătat, altoit e drept pe o spiţă de ţărancă sănătoasă şi săracă pe de-asupra. Deci, juma-juma, oricum nu corespunzător unei bune origini sociale. Trebuia în anii aceia să existe o grijă şi faţă de originea socială. Nici nu ştiu dacă se putea altfel. Stau şi mă întreb care ar fi fost soluţia cea bună şi nu o găsesc.

— Dar eu înţeleg asta, Andrei. Poate chiar mai bine ca profesorul. Şi dacă vrei să ştii — nu te supăra că ţi-o spun — nu dau doi bani pe aşa-zisele „familii bune", de viţă nobilă. Mulţi din ăştia sunt nişte degeneraţi din punct de vedere intelectual.

— Nu. Nu mă deranjează câtuşi de puţin ceea ce spui tu. Mai ales că eu din fragedă pruncie, ca să zic aşa, de cum am plecat de acasă, am trăit printre oameni necăjiţi, între lucrători amărâţi, zilieri, vai de capul lor, iar acum tot între muncitori trăiesc, nu? Eu aparţin doar cu numele unei familii de alea cu aşa-zis sânge albastru. Deşi ţi-am spus că nici tata nu era cine ştie ce de capul lui, mă refer la starea lui materială ... Aşa că mă înţelegi ...

— Tocmai, Andrei. Eu nu aparţin nici atât unor astfel de familii. Şi m-am simţit întotdeauna bine între oamenii obişnuiţi. La Hunedoara, de pildă, mi-am făcut câţiva excelenţi prieteni printre cei de acolo. Cu unul dintre ei corespondam până nu de mult. Muncitori simpli, însă băieţi admirabili.

— Spuneai că-mi povesteşti ce ai păţit la Hunedoara.

— Da, exact. Dar nu înainte de a preciza cum s-a terminat povestea cu ședința. Se pare că poziția profesorului n-a rămas fără ecou. Probabil că a răzbătut chiar până sus.

— Vezi? Deci s-a găsit totuși cineva în stare să judece înțelept lucrurile, fără patimă, cu omenie chiar.

— Stai, nu te grăbi. Exmatriculări tot s-au făcut. Pe lista afișată figurau aproape toți cei „propuși". Cu excepția câtorva, printre care și eu. Desigur că profesorul se luptase din răsputeri și obținuse măcar pentru câțiva clemență. Probabil pentru cei cu note foarte mari.

— Într-un fel tot era o victorie, de ce să nu recunoaștem asta.

— Provizorie, Andrei. Provizorie. Și eu mi-am făcut iluzii atunci, văzând că am scăpat. Dar lucrurile nu se terminaseră încă. Și ai să vezi de ce. După examene, am plecat imediat în practică la Hunedoara. Aici lucram cot la cot cu muncitorii. De fapt, eram noi înșine muncitori. Primele săptămâni petrecute acolo au fost pentru mine cele mai frumoase din viața mea. Lucram în uzină, cum îți spuneam, ca simpli muncitori. Nu era ușor, însă ne-am obișnuit mai repede decât ne așteptam. Ne-am împrietenit repede cu ei. Se purtau cu noi părinteşte, poate mai dur câteodată, dar erau oameni cumsecade. Seara ne întâlneam cu ei la o bere, la dans. Era frumos, chiar romantic aș putea spune. Doar că nu știam ce mă așteaptă. Observasem eu ceva încă înainte de plecare. Câțiva din biroul U.T.M., când le apăream în cale, parcă vedeau pe dracul. Priviri dușmănoase, unele chiar încărcate cu ură. Mi-a ajuns la ureche și faptul că se considera că lista afișată nu e completă și că se vor lua în continuare măsuri de îmbunătățire a compoziției sociale. Eu nu prea credeam. Ziceam că, odată afișată lista lucrurile erau deja încheiate. Își îndepliniseră sarcina primită și acum puteam fi lăsați în pace. Dar m-am înșelat. Trebuia să mă pună totuși pe gânduri faptul că, pe neașteptate, profesorul a fost pensionat înainte de termen. Tânăr cum eram, n-am înțeles atunci sensul acestei măsuri. Abia după aceea.

Eram deci la Hunedoara. Locuiam la un cămin muncitoresc, într-un imens dormitor împreună cu lucrătorii de acolo. Mă simțeam, așa cum ți-am spus, foarte bine. Lucram cu reală plăcere ca muncitor — eu n-am disprețuit niciodată munca fizică — pentru că acesta era primul stadiu al practicii noastre. Totul părea să fie cum trebuie, când a intervenit iarăși ceva. Într-o zi am fost chemați să facem un fel

de muncă voluntară pe un șantier unde urma să se înalțe o mare hală pentru turnătorie. Bineînțeles că ne-am dus cu toții. Mare lucru n-aveam de făcut. Trebuia să dăm din mână în mână cărămizi pentru zidari. Pe atunci nu prea erau benzi rulante ca astăzi. Nici nu puteam face altă muncă mai calificată, că nu ne pricepeam nici unul la construcții. Unii dintre noi căram cu roaba ciment, materiale, pământ, alții săpau. Eu eram la cărămizi. Lucram veseli, chiar cântam, se făceau tot felul de glume despre caracterul intelectual al muncii noastre, despre calcularea trigonometrică a unghiului de aruncare a cărămizii și a vitezei ei în aer. Era o bună dispoziție molipsitoare. Adevărul e că treaba ne destindea după o sesiune care fusese mai grea ca de obicei. Nu se plângea nimeni. Era vară, plăcut, senin, nici nu era prea cald. La un moment dat, din joacă, doi colegi au început să-și arunce o cărămidă de la unul la altul, fără să o dea mai departe. Unul din ei, mai neatent, a aruncat cărămida cu prea multă forță, celălalt n-a apucat s-o mai prindă și i-a căzut pe picior. Supărat, a luat și el o cărămidă și a aruncat-o primului, tot puternic. Acesta s-a ferit, dar n-a putut-o evita cu totul. I-a lovit umărul, de unde — culmea ghinionului — a ricoșat în capul meu, eu fiind tocmai aplecat să iau ceva de jos. Enervat, cel lovit s-a repezit la celălalt și cum-necum s-au luat la bătaie. Inițial noi am crezut că se bat tot în joacă. Poate că la început așa a și fost, numai că, încălzindu-se, cei doi au început să se bată de-a binelea. Când mi-am dat seama de asta, fiind cel mai aproape de ei, am sărit să-i despart. În treacăt fie zis, băgându-mă între ei, am luat și eu vreo câțiva pumni. Cu mare greutate, după ce au mai intervenit și ceilalți, i-am liniștit. Urmarea: eu m-am dus la policlinică să-mi fac un pansament la cap în urma loviturii primite cu cărămida, având în plus și un ochi vânăt. Iar peste câteva zile a sosit vestea de la București: eram toți trei exmatriculați pentru indisciplină, huliganism și neefectuarea obligațiilor de practică ce ne reveneau. Am uitat să-ți spun că printre studenții practicanți se găseau și doi inși din Comitetul U.T.M., dintre care unul asistase la încăierare. Am rămas uluit. Nu puteam crede. Fără să stau pe gânduri, am adunat de la colegi niște bani, luați cu împrumut, bineînțeles, și m-am dus urgent la București. La decanat n-am izbutit să vorbesc cu nimeni, pentru că pur și simplu n-am fost primit. Cu mare greutate, după câteva zile de așteptare, de antecameră, m-a primit un prodecan care, văzându-mă, mi-a spus sec:

— Degeaba vii la mine. Nu pot face nimic. Hotărârea luată e definitivă. Şi apoi ce dovadă mai evidentă că te-ai bătut vrei decât felul cum arăţi: un pansament la cap, ochiul umflat. Nu? Poţi spune că nu te-ai încăierat?

Am încercat eu să-i explic, că am martori care pot declara oricând că eu am sărit să-i despart pe cei doi. Prodecanul a dat din umeri, indiferent:

— N-am ce-ţi face. Asta e situaţia. Şi acum te rog să mă laşi că am treabă.

Şi l-am lăsat. Am mai încercat eu câte ceva, am făcut cerere la minister, dar n-am izbutit nimic. Era prea bună ocazia ca să nu se folosească de ea. Şi s-au folosit din plin. După un timp de la această întâmplare, întâlnindu-mă întâmplător cu un fost coleg am aflat că cei doi care se bătuseră au fost reprimiţi în facultate chiar înainte de începerea noului an universitar. Adaug doar că în perioada aceea situaţia familiei noastre era disperată. M-am întors acasă fără bani de tren, călătorind clandestin. Era cât pe ce să nă prindă un ceferist. Ei, ce mai spui?

Andrei chiar nu zise nimic.

Doar la plecare, îi aruncă în treacăt:

— Azi nu se mai dau cărămizile din mână în mână. Se folosesc mijloace mecanizate. Şi apoi, în general, se lucrează mai mult cu prefabricate în construcţii. Aşa că şansele de a primi o cărămidă în cap sunt considerabil reduse.

Capitolul XIV

Când se întoarse acasă, ajuns în hol, auzi glasuri și râsete zgomotoase în salonul gazdei. Își aminti că e sâmbătă, ziua de primire a doamnei Anastasiu. Probabil avea iar sindrofie. Dădu să urce scările, dar tocmai atunci ieși avocatul Procopiu, înalt, cu umeri largi, mătăhălos, puțin adus de spate. Se cunoscuseră cu ocazia unei vizite la doamna Anastasiu. Îl întâmpină mai jovial ca de obicei. Ochii îi străluceau. Probabil băuse destul de mult, căci se clătina vizibil.

— Ce faci, tinere? Cum merge? Bine, nu, bine?

— Merge, domnule. Mulțumesc.

— Umbli prin oraș la ora asta? După fete, după fete! Las-că te știu, pungașule, îi făcu el cu ochiul complice și râse grosolan, hohotind. Părea foarte mulțumit de gluma pe care o făcuse.

Eugen zâmbi încurcat. În ușa salonului apăru doamna Anastasiu. Îl primi foarte bine dispusă, bucurându-se sincer că-l vede:

— A, bună-seara, domnule Grindea!

— Sărut mâna, doamnă!

— Sper că ne vei face plăcerea să vii să iei un pahar cu noi. Nu ne poți refuza, desigur.

— Știți, eu ... nu prea ...

— Ei, hai lasă, nu te mai jena. Poftim înăuntru. Te rog, intră!

Și fără să-l mai roage prea mult, îl luă autoritar de braț, ducându-l în salon, aproape târându-l după ea.

— Așa, să facem și o infuzie de tinerețe.

— Foarte bine doamnă Anastasiu, auzi în urma sa vocea groasă a lui Procopiu care râdea mereu stupid.

În salon era mai multă lume ca de obicei și Eugen se fâstâci de-a binelea, simțindu-se foarte stingher.

Doamna Anastasiu îl prezentă tuturor, cerând în prealabil să se facă puțină liniște.

— Domnul Eugen Grindea, un tânăr inteligent și de mari perspective, pe care am plăcerea să-l găzduiesc la mine.

Eugen ascultă jenat prezentarea pompoasă ce i se făcuse, lăsând capul în jos, deloc măgulit. Se blestemă că aceptase invitația, dar acum nu avea ce să mai facă. O retragere era imposibilă deocamdată. Ar fi fost o impolitețe.

— Lasă, domnule Grindea, că mi-a spus mie inginerul Florea că ești un băiat foarte deștept și doar niște necazuri ale familiei te-au împiedicat să-ți termini studiile, să devii cineva, pe măsura valorii dumitale

Tresări. Vasăzică știa de povestea lui și inginerul Florea, deci toată lumea aflase. Se indispuse enervându-se de-a binelea, așa cum i se întâmpla întotdeauna când venea vorba de istoria familei sale, mai ales în public. I se părea aproape impudic să vorbească unor necunoscuți sau aceșta să-i amintească de toate acestea. Când era compătimit, situația îi devenea insuportabilă. Postura de martir nu o putea suf ri, i se părea nedemnă.

Invitații — protipendada orașului, cea veche desigur — ciuliră urechile, devenind subit foarte atenți. Se făcu o liniște penibilă. El tăcea, iar ceilalți așteptau dezvăluiri senzaționale, privindu-l parcă cu lăcomie.

Na, că acum mă consideră de-al lor, își zise el, înciudat. Ciocni paharul ce i-l pusese cineva în mână, cu mai multe persoane aflate în jurul său, încercând astfel să scape de întrebarea mută a tuturor. Zâmbea convențional de fiecare dată când întindea cineva paharul spre el. Era încă încurcat, zăpăcit, nu știa ce să facă, unde să stea. Astfel rămase stingher cu paharul în mijlocul salonului, alături de domnul Procopiu, vesel și bine dispus în continuare, probabil singurul pe care nu-l interesa situația lui Eugen. Până la urmă cineva îl rugă să ia loc pe canapea, ceea ce și făcu imediat, așezându-se aproape mecanic. Se ghemui într-un colț, nădăjduind că va fi lăsat în pace. Sorbi puțin din păhărelul cu țuică de prună, fără de care nu putea începe nici o petrecere în Ardeal, și-l așeză pe măsuța rotundă cu încrustații bogate, din fața sa. Lumea din jur, văzând că e puțin dispus la confidențe, treptat nu-i mai acordă nici un fel de atenție.

În sfârșit, își mai reveni puțin și începu să examineze cu atenție lumea în mijlocul căreia se afla. Într-un fel, nici nu avea de ce să fie surprins. Erau exact genul de oameni la care trebuia să se aștepte.

În salon, mai fusese o dată sau de două ori. Parcă o singură dată, când plătise ultima oară chiria. Atunci avusese şi discuţia aceea cu doamna Anastasiu. Pentru că de obicei în hol îi dădea banii. Acum putea să examineze pe îndelete încăperea. Primul lucru care-i atrase atenţia fu un portret mare, reprezentîndu-l pe Avram Iancu, nelipsit în nici o casă de prin părţile acestea. Întotdeauna fusese impresionat de străşnicia cu care apărau românii din Ardeal memoria omului acela, mândru şi în durerea lui, care la numai douăzeci şi patru de ani ridicase o ţară întreagă, devenind conducătorul necontestat de nimeni al celei mai importante mişcări sociale din istoria atât de zbuciumată a Ardealului. La douăzeci şi patru de ani să conduci o revoluţie! Extraordinar! El, el însuşi, Eugen, ce făcuse până la această vârstă? Nimic, absolut nimic. Admiraţia pentru marele tribun se împleti cu amărăciunea propriei sale situaţii. Evident, nu era vorba de nici o comparaţie, ci de simpla întrebare dacă un om poate face atât de mult a vârsta asta de ce el nu izbutise nici măcar să se stabilească definitiv undeva, să se oprească la ceva ... Căută să scape de gândurile negre, concentrându-şi mai departe atenţia la cele din jur. Salonul era mobilat în stilul acela greoi, masiv, dând impresia de înghesuială, cum se obişnuia pe vremuri. Mobila, de un cafeniu închis, acoperea aproape toţi patru pereţii: scrinuri, bufete, dulăpioare, măsuţe pentru flori sau altele joase în jurul cărora se lăfăiau fotolii adânci, confortabile, tapiţate cu un material gri înflorat. Era cam încărcat, dar salonul fiind larg, rămăsese destul loc pentru invitaţi. Pe pereţi erau întinse covoare ţesute în casă, încărcate din belşiug cu motive populare ardeleneşti. Fără să vrea, Eugen constată că exista în tot ce era aici un amestec de gust orăşenesc şi puţin ţărănesc în acelaşi timp, însă luat în totalitate impresia nu era neplăcută. Ba dimpotrivă, încăperea degaja o anume căldură şi tihnă odihnitoare, o intimitate familială în care te simţeai bine, ca acasă.

Doar că în seara aceea nici nu putea fi vorba de linişte şi tihnă. Vocile răsunau cu putere, se conversa aprins, sau numai amical, se vorbea tot cu glasul ridicat, ca între oameni bine dispuşi, Taciturni, de obicei, ardelenii deveneau vorbăreţi la petrecere. Se făcuse destul de târziu şi invitaţii se aflau de multă vreme acolo. Bărbaţii ajunseseră deja la lichior — cu care ştia el că se termină orice masă respectabilă pe aici. Până atunci băuseră zdravăn, mărturie stând nume-

roasele sticle goale de vin împrăștiate peste tot. Bărbații erau amețiți, iar câțiva din ei de-a dreptul beți. Vorbeau cu voce tare, mai mulți deodată, discutând, bineînțeles, politică. Îi atrase totuși atenția că aproape toți căutau — cu destule eforturi — să-și păstreze ținuta demnă, unii chiar rigidă, o demnitate de oameni importanți, serioși și gravi. Erau puțin caraghioase eforturile lor, însă Eugen trebui să recunoască la câțiva din ei o anume distincție, care chiar nu le ședea rău, îi prindea, le conferea prestanță. Erau aproape toți trecuți de cincizeci de ani — generația doamnei Anastasiu, — câțiva chiar spre șaizeci, vechi notabilități ale orașului, avea să afle el mai târziu: foști directori de bănci, notari, avocați, doctori, chiar oameni politici pe plan local. Îi examină cu atenție, le ascultă opiniile debitate sentențios, pe un ton categoric, ce aparent nu mai dădea posibilitatea nici unei replici. Discuția lor avea ceva romanțios și steril în același timp. Fără a spune neapărat prostii, unii discutau cu seriozitate niște naivități care te înduioșau, parcă ar fi trăit pe altă lume sau în una de acum o sută de ani. Ei credeau pe de-o parte în vechile idealuri democratice, ale marilor luptători ardeleni, ale vremurilor de altădată, iar pe de altă parte — fără a fi neapărat reacționari — nu puteau adera la radicalismul noilor așezări din care, de altfel, unii nici nu pricepuseră — sau nu voiau să priceapă — mai nimic. Idealurile lor umanitare — cu care nu aveai de ce să nu fii de acord — aparțineau, prin formele preconizate de ei — pentru prezent!? — unei alte epoci, de mult apuse. Profesau un fel de iluminism blând și aprig în același timp. Blând pentru că vorbeau despre înălțarea și dreptatea omului, aprig pentru că nu voiau să renunțe cu nici un chip la idealurile lor vag democratice, cu totul depășite astăzi. Nu, nu erau primejnioși, fiind niște inși cu totul neputincioși și probabil nici neavând de gând să întreprindă ceva împotriva ordinii stabilite. Desigur, gândi Eugen, unii dintre ei, cei mai aprinși, ar fi putut comite într-un moment de exaltare prostească un act necugetat. Se putea, da, numai că așa cum arătau, destul de obosiți și de bătrâni, trebuia ca cineva să-i provoace metodic, îndelung și cu abilitate, să le promită nu știu ce mare lucru ca să-i poată urni, să-i poată determina să acționeze. Zâmbi neîncrezător. Nu prea îi vedea totuși protagoniștii unei rezistențe. Poate alții mai proaspeți, mai plini de ură, mai hotărâți și încrâncenați. Auzise că prin alte locuri s-au întâmplat asemenea lucruri. De fapt, trecuse

vremea unor astfel de încercări nesăbuite. Lucrurile se aşezaseră deja trainic peste tot şi aproape nimeni nu mai cuteza să încerce vreo nebunie sau măcar să spere că o astfel de încercare ar avea vreo şansă cât de mică.

Între timp bărbaţii discutau în continuare ceva în contradictoriu, se agitau transpiraţi, gesticulând din abundenţă, întrerupându-se, politicos e drept, chiar ceremonios, fiecare intervenţie începând invariabil cu „Domnule ... dacă nu te superi ...". Se plictisise deja. Nu ştia ce să facă. Doamna Anastasiu îi adusese între timp nişte gustări, tot ca prin partea locului: cârnat uscat de casă foarte pipărat, slănină bine afumată, jumări de porc. După ce bău ţuică tare de prună, mâncă cu poftă din toate acestea. Erau bucate bune, sănătoase, de la ţară, e drept grele la stomac, erau însă aşa de gustoase, că nu mai stăteai să te gândeşti că îţi făceau praf ficatul.

Examină şi colţul unde discutau doamnele, după câte se părea despre un anume fel de dulceaţă de casă. Una dintre ele descria pe larg, cu competenţă, reţeta şi modul de preparare. Celelalte o ascultau cu evlavie, cuminţi — probabil era maestră recunoscută şi necontestată a gemului — doar clipind din când în când din ochi sau foindu-se în rochiile lor demodate. Erau toate grupate compact într-un colţ şi Eugen nu se putu opri să nu constate cât de tiranic funcţionau încă vechile legi nescrise ale comportamentului în societate, ale ierarhiei în familie: bărbaţii cu ale lor, dar în frunte, înainte întotdeauna, iar femeile cuminţi, aşezate undeva în urmă, în spatele lor, eventual într-un colţ, neamestecându-se în treburile „serioase" ale soţilor lor. Ele erau doar soţiile soţilor lor şi erau primele conştiente de asta. Le urmări puţin înduioşat. Erau desigur excelente gospodine, bune soţii şi mame iubitoare, toată ziua trebăluind, deşi probabil că avuseseră cândva servitoare, unele poate le mai păstrau şi astăzi, cu toate că vremurile se schimbaseră şi nu se prea mai obişnuia. Aveau ceva speriat în gesturi, în întreaga lor atitudine, parcă ar fi stat la pândă. Căutau să nu li se observe prezenţa, aproape deloc voind parcă pentru asta să ocupe cât mai puţin loc cu putinţă. Probabil în familie unele din ele erau energice, tiranice chiar, dominând pe ceilalţi ai casei, dar în societate aşa se cădea să fie: rezervate, supuse, ascultătoare şi cu frica bărbatului. Erau vechi rânduieli de ţară strămutate la oraş, bine conservate încă cu toate aparenţele citadine înşelătoare. De fapt

și orășelul acela era de puțină vreme oraș propriu-zis, în toată puterea cuvântului, iar ei toți de acolo erau a doua — unii chiar prima generație de „intelectuali" — prin profesiune cei mai mulți — care se desprinseseră de sat, devenind „domni", cum se spune în Ardeal. Și vechile obiceiuri nu puteau fi părăsite așa ușor, dintr-o dată, fără a lăsa nici o urmă în felul lor de a fi, de a se comporta.

Cineva îi turnă vin în pahar:

— Beți, domnule Grindea, e un vin tare bun. Doamna Anastasiu îl are de la cineva care l-a adus de la Șard, că la noi nu se face via, ci doar prunii pentru țuică. E cunoscut vinul ăsta și prin alte părți. O să vă placă.

Eugen se întoarse surprins spre persoana care îi vorbise. Stătea chiar lângă el pe canapea. Timorat și neîndemânatic cum era, nici nu observase că lângă el stă o femeie. Îi mulțumi, dând din cap, și se întoarse puțin spre ea, simțind că ar vrea să-i mai spună ceva.

— E plăcut aici, nu?

— Desigur, doamnă. Foarte plăcut.

— Doamna Anastasiu e o gazdă nemaipomenită. Are grijă de toate, nu uită nimic. E așa de drăguță întotdeauna. Nu-i așa?

— Într-adevăr.

— Cum vă simțiți?

— Bine! Foarte bine, chiar.

— Văd că stați destul de stingher ...

— Știți, eu nu prea cunosc pe nimeni de aici, doar din vedere pe câțiva. Așa că ... vedeți ...

— Nu-i nimic. O să mai veniți și altă dată și o să-i cunoașteți pe toți mai bine. Sunt niște oameni drăguți și foarte cumsecade.

Eugen nu știu ce trebuie să răspundă. Tuși, își drese glasul, ca pentru a ține o lungă cuvântare. Își schimbă poziția în care stătea, dar tot nu găsi ce să spună.

— Desigur, doamna Anastasiu o să vă mai invite la întâlnirile noastre.

— Nu știu, cred că da.

— Mi-a vorbit foarte frumos de dumneavoastră.

— A! Da?

— Sigur. V-a lăudat. I-ați făcut o bună impresie.

— Sunt încântat. Cred că are o părere prea bună despre mine.

— Sunteți modest.

Eugen tăcu, neștiind iar ce să mai spună. Conversația banală, destul de crispată, lâncezea vizibil ... O vreme nu mai vorbiră nici unul nimic, neavând de altfel ce să mai discute. O examină cu coada ochiului. Stătea retrasă în afara grupului de femei, mai izolată puțin, deși în preajma lor. Părea că se simte și ea destul de stingheră. Nici nu lua parte la discuția celorlalte. Doar o asculta tăcută, cu o atenție respectuoasă, parcă din obligație, chiar dacă nu lăsa să se vadă asta. Trebuie să fi avut puțin peste treizeci de ani, poate chiar treizeci și cinci. Era îmbrăcată la fel ca celelalte femei, foarte decent, într-un fel destul de bătrânește. Rochia demodată îi dădea un aer vetust, chiar o îmbătrânea puțin. De altfel și coafura — un coc strâns în vârful capului cu o agrafă — așa cum văzuse și el în atâtea fotografii de pe vremea bunicii și chiar ale bunicii însăși, îi mai adăuga niște ani pe care nu-i avea de fapt, făcând-o să pară severă, distantă, chiar rigidă, deși i se observa timiditatea de cum făcea cea mai mică mișcare sau spunea ceva. Chipul prelung, palid, alungit și de fruntea înaltă, ochii negri adânci, de o tristețe parcă și ea la fel de adâncă, îți atrăgeau imediat atenția. Genele lungi, frumos arcuite, coborau imediat când începea să vorbească. O privi din nou. Stătea țeapănă, ca împietrită, dând impresia că-i pare rău sau că e chiar supărată de îndrăzneala ei de a intra în vorbă cu un străin. Își privea vârful pantofilor cu insistență. Și totuși Eugen intui la această femeie, și avea să afle mai târziu că este întradevăr așa, o mare voință, o încăpățânare ce uneori mergea aproape până la disperare. Când ridică privirea spre el, această impresie îi reveni. Licărea undeva, în străfundurile ochilor săi o tărie ascunsă, greu de sesizat la început, o lumină a credinței în ceva nelămurit, necunoscut. Însă tristețea îi reveni, instalându-se imediat, ca și cum asta ar fi fost starea ei firească. Poate fusese o străfulgerare de un moment. Ea îl privi câteva clipe, apoi spuse încet, șoptind:

— Aș dori să fac ceva pentru dumneavoastră ca să vă simțiți mai bine. Să nu mai aveți impresia că sunteți un străin printre noi.

— Vă mulțumesc, dar mă simt bine.

Ea zâmbi ușor, neîncrezătoare.

— Nu s-ar prea părea.

Îi turnă iarăși vin în pahar.

— Hai să bem totuși, spuse ea cu un ton voit vesel, parcă așa, în lipsă de ceva mai bun de făcut.

Ciocniră și apoi băură în tăcere. Se simțeau, nu știa nici el de ce, mai stingheriți ca înainte, parcă ar fi făcut ceva ce nu se cuvenea.

Apăru deodată în fața lor gazda, doamna Anastasiu, care le spuse veselă, bine dispusă:

— Foarte bine, draga mea, foarte bine că-l întreții pe domnul Grindea. Am văzut că stătea cam singur. Trebuie să-l facem să se simtă ca între ai lui. Nu, domnule Grindea?

— Da, doamnă, desigur.

Se gândi fără voie cum s-ar simți dacă ar fi într-adevăr între ai lui și fu cuprins brusc de o mare tristețe.

— Hai să mai ciocnim un pahar, propuse gazda. Băură. Sper că de acum înainte vei fi oaspetele meu permanent, nu? Să mai întinerim puțin societatea noastră.

— Desigur, doamnă, îmi face mare plăcere invitația, răspunse el fără entuziasm, doar politicos.

Doamna Anastasiu se retrase apoi, trecând pe la celelalte grupuri de invitați. Rămăseseră din nou singuri, amândoi, cu femeia pe care nici nu știa cel puțin cum o cheamă. Ar fi vrut să fie amabil cu ea, să converseze, dar nu știa despre ce să-i vorbească și mai ales cum să înceapă. Se frământă un timp, se agită, negăsind nici un subiect Observă că ea îi urmărise gesturile și se fâstâci de-a binelea. Nu mai putea spune nimic. Renunță. Ea ezită o clipă, apoi se întoarse puțin spre el. Îl privi cu o neascunsă curiozitate, poate chiar cu simpatie.

— Cum te simți în orășelul nostru?

Era evident că vroia să-l scoată din încurcătură, întrebându-l ceva, orice. Se agăță de întrebarea ei.

— Destul de bine. Am început să mă obișnuiesc. La început a fost, recunosc, destul de greu. Am avut noroc că l-am găsit aici pe un bun prieten de-al meu care mi-a fost de mare ajutor, mai ales în primele zile.

— Cine?

— Nu știu dacă îl cunoașteți ...

— În orășelul acesta toți oamenii se cunosc între ei. Mai ales cei care stau în orașul vechi.

— Da, el locuiește tot pe strada aceasta, câteva case mai încolo, la doamna Pădureanu.

— Aha! tresări ea.

— Îl cheamă Andrei Paizie.

— Da, da, îl știu din vedere. L-am întâlnit o dată la o cunoștință comună. E un om foarte civilizat și simpatic.

— El mi-a fost de mare ajutor. Nici nu vă dați seama. Eram foarte singur la început, nu cunoșteam pe nimeni aici.

— Da, e grozav să ai pe cineva când ești singur, răspunse ea, cu gândul la altceva, privind undeva în față. Rămase tăcută timp îndelungat, cu ochii ațintiți într-un colț al camerei, parcă ar fi căzut într-o transă. Eugen nu interveni cu nimic, lăsând-o așa gânditoare Doar o privea, puțin surprins de noua ei atitudine. Ea se rupse brusc din visare, spunându-i jenată, cu aerul unui om care s-a trezit sau s-a întors dintr-o călătorie:

— Te rog să mă scuzi.

— A! Nu face nimic. Mi se întâmplă și mie — răspunse el puțin încurcat.

— Ce vi se întâmplă și dumneavoastră? îl întrebă ea surprinsă, interesată să afle răspunsul:

— Așa, știți, să ... mă duc cu gândul departe, tare departe, ... poate undeva unde am fost cu mult timp în urmă.

— Iertați-mă că vă întreb, la ce vă place să vă gândiți?

— De fapt nu-mi prea place, dar îmi vin mereu în minte lucruri ce s-au întâmplat mai demult. Recapitulez, poate chiar fără voia mea.

— Și de ce nu vă place să vă amintiți de ele?

— Pentru că de cele mai multe ori nu prea sunt plăcute lucrurile care-mi vin în minte.

— Dar dacă nu vă plac, de ce vă gândiți la ele?

— Pentru că nu pot să scap de obsesia lor.

— Ați încercat?

— Da' de atâtea ori!

— Și nu ați izbutit niciodată?

— Foarte rar. Cel mai adesea amintirile mă urmăresc ca niște umbre, de care, orice ai face, nu scapi, le ai când în fața ta, când în spatele tău. Perfide cum sunt, apar și în momentele când, cât de cât, te simți mai fericit.

— Nu aveți și amintiri plăcute?

— Prea puține, Și nu cele plăcute mă urmăresc cu încăpățânare, mă torturează încontinuu. Pe acestea le chem eu la nevoie, să mă ajute.

— La ce să vă ajute?

— Să le alunge pe cele urâte.

— Şi izbutesc?

— Nu prea. E probabli ca în război: amintirile urâte având superioritatea numerică şi forţa de partea lor, le învinge pe cele frumoase care-s mai puţine, şi pe deasupra, mai plăpânde. Ştiţi că în război nu învinge întotdeauna cei care apără o cauză frumoasă, dreaptă.

— De ce amintirile neplăcute sunt mai puternice?

— Mi-ar fi greu să vă explic. Cred totuşi că întotdeauna ne rămân mai puternic înfipte în memorie lucrurile neplăcute prin care am trecut. Cu cât sunt mai îngrozitoare, cu atât mai tiranic ne urmăresc. Ne terorizează neîncetat, fără milă, cu ferocitate.

— Şi cele frumoase?

— Ele sunt ca nişte aburi uşori, vaporoşi, firavi ce se destramă imediat la cea mai mică atingere a prezentului. Fug, dispar, ca un vis, după ce te-ai trezit.

— Dar şi ele pot fi puternice. Cel puţin aşa cred eu.

— Câteodată doar. Când există împrejurări prielnice care să le facă să apară şi să se desfăşoare, să rămână măcar o frântură de timp în preajma noastră.

— De pildă?

— Poate când le cheamă o întâmplare asemănătoare din prezent. Sau nu neapărat asemănătoare, ci poate mai curând de aceeaşi natură. Îţi aminteşti de copilărie, când vezi un copil jucându-se, îţi aminteşti de o întâmplare, când treci prin aceleaşi locuri pe unde s-a petrecut ea, sau trăieşti ceva oarecum la fel. Ori când, pur şi simplu, îţi tragi sufletul, mulţumit că ai dus la capăt o treabă grea.

— Se poate. Eu cred însă că ar trebui să ne chemăm mai des — aşa cum spuneţi de altfel şi dumneavoastră — amintirile frumoase ca să le alunge pe celelalte. Şi, mai ales, cred că ar trebui chemate când însuşi prezentul, clipa prin care trecem, e grea, nenorocită. Nu?

— Da, aveţi dreptate. Dar nu întotdeauna avem energia necesară să ne retragem într-o altă clipă, una frumoasă, din trecut. Cel mai adesea ne sporim nefericirea prezentă alăturând-o celei sau celor din trecut.

— Şi abia aşa ni se pare că suntem cei mai nenorociţi oameni din lume. Că n-am avut niciodată parte de o clipă tihnită, de linişte.

— E adevărat. Teoretic știu și eu asta. Numai că sunt neputincios, mărturisesc. Sunt conștient de răul pe care mi-l fac. Degeaba. Îmi fuge, îmi alunecă memoria ca pe un tobogan, ca pe o pârtie bine lustruită și mereu mă ciocnesc dureros de câte ceva din trecut.

Tăcură. Ea îl privi din nou cu și mai multă curiozitate. Dându-și seama că Eugen a observat-o, întoarse capul în altă parte, jucându-se cu mica poșetă pe care o luase între timp în mână, închizând-o și deschizând-o mecanic.

— Dumneavoastră la ce vă gândiți de obicei? o întrebă el.

— A! Eu? Eu mă gândesc tocmai în sens opus.

— Cum adică?

— Înainte, în viitor, departe.

— Și vedeți ceva?

— De fapt nu văd nimic. Îmi închipui, Inventez.

— Inventați?

— Da, de ce vă mirați? E neînchipuit de frumos. Și poți vedea ce vrei. Nu-i nici o oprelişte. Căci în visele noastre nu poate pătrunde nimeni, pentru că nu le știe nimeni. Îți compui o altă viață, una așa cum ți-ai dorit-o întotdeauna. Până în cele mai mici amănunte. Și vei fi așa de fericit cum poate în realitate n-ai fost și nu vei fi niciodată. Și-ți poți spori mereu fericirea, adăugându-i tot timpul lucruri noi, variate, ca să nu te plictisești. Îți faci o lume a ta diversă, bogată, fără nici una din urâțeniile care te otrăvesc zi de zi. E un imperiu al tău pe care îl poți face să dureze atâta timp cât exişti tu însăți, ca apoi să te muți cu totul în el, adică de fapt cu cugetul, cu sufletul. Ăsta e și singurul său dezavantaj. Trupul nu ți-l poți duce acolo, decât poate după aceea ... după ce ....

Tăcu, obosită parcă de lunga ei mărturisire. Apoi îl privi jenată.

— Cred că te-am speriat puțin, nu?

— De ce spuneți asta? A fost foarte interesant și poate că așa ar trebui să fac și eu. Ar fi trebuit ...

Ezită o clipă, apoi, făcându-și puțin curaj, o întrebă:

— Sunteți nefericită?

Eugen își dădu seama instantaneu aproape că întrebarea fusese cel puțin indiscretă, în condițiile în care ei erau încă doar doi străini ce abia se cunoscuseră cu câteva clipe înainte.

Ea îl privi cu ochii larg deschiși, negrul lor părându-i-se de astă dată și mai adânc lui Eugen. Făcuse o gafă, se gândi el la repezeală, căutând febril s-o repare, prin ceva, dar, ca de obicei în asemenea cazuri, reparația este și ea o gafă, și încă una mai mare decât cea dinainte.

— Sunteți atât de tristă, încât am crezut că ...

Ea îl mai privi puțin, parcă cu o undă de înduioșare maternă — Eugen intui asta și se simți foarte prost — apoi îi spuse grăbit parcă:

— Ei, domnule Grindea, răspunsul la ceea ce m-ai întrebat dumneata acum nu se poate da așa la repezeală. Poate într-o zi ... mai târziu ...

Nu mai continuă. Era și timpul. De ei se apropie, cu un pahar în mână, avocatul Procopiu, cu un zâmbet larg ce se întinsese pe obrazul său încins de băutură.

— Văd, draga mea, că te simți bine în vecinătatea tânărului nostru prieten. Da, am auzit și eu că are o conversație interesantă. Mi-a spus doamna Anastasiu. Mă bucur că nu te mai plictisești astă seară ca în alte dăți.

Amândoi, și ea și Eugen, se simțiră fără nici un motiv stingheriți.

— Da, răspunse ea destul de indiferent, sau căutând să pară, domnul Grindea este un excelent interlocutor. Apoi redeveni imediat rece, rigidă, chiar încremenită. Lui Eugen nu-i scăpă brusca ei schimbare de atitudine.

— Mă bucur, mă bucur. De altfel, el va fi de acum încolo unul dintre obișnuiții întâlnirilor noastre. Mi-a spus doamna Anastasiu că-l va invita întotdeauna. Dar ce facem aici, domnule, nu mai bem și noi ceva în casa asta. Unde-i sticla? A! Uite-o! Hai să mai verificăm calitatea acestui vin dumnezeiesc.

Procopiu umplu paharele și ciocni cu amândoi. De la lichior trecuse din nou la vin și se ameți de-a binelea. De altfel vorbea destul de împleticit. Transpirase, cămașa se lipise de pieptul lui enorm și gâfâia tot timpul, agitându-se, dorind cu orice chip să înviorezе atmosfera, „să creeze antren", cum spunea singur.

— Gazda ne-a dat voie să facem un chef ca între bărbați. Azi a zis că face excepție de la vechile reguli ale cumpătării. Hai, domnule Grindea, la sectorul bărbați. Acolo e de noi. Și fără să mai aștepte neuviințarea lui, îl luă de braț, trăgându-l spre colțul celălalt al

încăperii. În timp ce-l urma pe Procopiu, întoarse puțin capul și o privi. Ea stătea tot nemișcată, încremenită cum o lăsase, iar ochii ei exprimau în același timp jena, sila, poate chiar teroarea.

Eugen se trezi în mijlocul grupului de bărbați, toți cu paharul în mână, ciocnind pe rând cu fiecare, mecanic, fără să rețină măcar chipul vreunuia din ei. De altfel, nici nu-l interesau în momentul acela. Un gând îi sfredelea aproape dureros mintea: Cum, omul acesta stupid, grosolan și bețiv, era soțul ei? Părea imposibil. Imposibil. Și totuși așa părea să fie, ce mai, era desigur, observase după tonul familiar cu care i se adresase. Nu putea să-i fie frate, nu, nici nu semănau. Era, nici el nu-și dădea seama de ce, îngrozit și nu-i ieșea din cap alăturarea aceasta, cea mai nepotrivită cu putință, între doi oameni care nu păreau a avea absolut nimic comun. Ciudată mai e și viața asta, gândi el: unuia care merită mai mult i se dă mai puțin și, invers, cel care n-ar merita nimic primește cu generozitate tot ce e mai frumos, mai de preț.

Procopiu se înfierbântă de-a binelea și propuse să se cânte romanțe, dând chiar el tonul cu o voce falsă, răgușită. Câțiva îl urmară șovăitori, cântând în contratimp, fiecare pe legea lui.

Eugen o privi din nou cum stătea ghemuită, cu ochii ațintiți în podea. Părea că se rușina de ceva. Se întoarse din nou spre Procopiu, ca pentru a-i compara, și-și spuse iarăși: imposibil! Fu silit să bea la insistențele obositoare ale celorlalți. Vinul nu era rău, dar băuse deja destul. Ar fi vrut să scape din cercul bărbaților, însă nu putea, fiind înghesuit la mijlocul lor într-un colț al încăperii. Femeile stăteau în continuare în celălalt colț, sporovăind, și din când în când, câte una întorcea capul, îngrijorată pesemne să nu i se îmbete prea rău bărbatul. Eugen nu știa ce să facă. S-ar fi întors din nou pe canapea, lângă ea, dar își dădea seama că ar fi fost lipsit de tact să facă așa ceva. Toți bărbații erau adunați la un loc și el ar fi fost singurul care ar fi făcut opinie separată. Apoi ar fi pus-o și pe ea într-o situație jenantă. Se abținu cu greu. Cheful amenința să ia proporții. E adevărat că nu toți beau în ritmul lui Procopiu. Majoritatea ciocneau doar de formă paharele pline, fără a mai bea, păstrându-și ținuta lor demnă, puțin rigidă, privind înțelegători la cei care continuau cursa. Se făcuse deja foarte târziu, trecuse de miezul nopții și, în sfârșit, câțiva dădură primele semne de plecare. Își luară soțiile și, conduși de gazdă, spunân-

du-şi reciproc amabilităţi, ieşiră. Rămaseră destul de puţini. Erau cei care continuau să bea alături de Procopiu. Doamna Anastasiu, aşa cum promisese, nu le spunea nimic, lăsându-i să bea în continuare, ba încă le mai aduse câteva sticle de vin. Apoi, împreună cu câteva invitate, continuă în colţul femeilor o partidă de cărţi. Eugen ar fi vrut să plece, de fapt chiar putea s-o facă din moment ce deja se dăduse tonul plecării. Ceva îl ţinea, totuşi, pe loc, nu-şi dădea bine seama ce anume. O privi pe soţia lui Procopiu: urmărea absentă partida de cărţi a celorlalte; se vedea de la distanţă că e cu gândul în altă parte. O urmări pe furiş, cu coada ochiului, ca să nu observe ceilalţi nimic, temându-se să nu atragă cumva atenţia cuiva. Dar ceilalţi nici nu aveau cum să observe, pentru că din toţi cei trei sau patru bărbaţi rămaşi — câţiva mai plecaseră între timp — nu era probabil treaz nici unul. Procopiu se aşezase pe un scaun, şi, când vru să se ridice pentru a lua sticla de vin de pe masă, se clătină îngrijorător, rezemându-se de el. Eugen îl ajută să se reaşeze şi aduse el sticla.

— Toarnă, tinere, ce maica mă-sii, că nu ne costă nimic. Măcar acum să bem cât vrem! Când eram ca dumneata ... chei ... ce vremuri!

Eugen îl privi cu dezgust. Procopiu îşi dăduse între timp haina jos şi i se vedea trunchiul masiv prin cămaşa albă de poplin, aproape complet udă de transpiraţie. Părul, şi el ud, îi căzuse în faţă lipindu-i-se de frunte. Avea ochii tulburi, injectaţi, privirea fixă, inexpresivă, aproape îndobitocită de băutură.

— Hai, că e frumoasă seara asta; demult n-am mai făcut aşa ceva. Mă, băieţi, noi nu mai ştim să chefuim. Să vezi tu cum chefuiau bătrânii noştri. Îmi spunea odată popa Hristu că taică-său, când trebuia să plece joia la târg în oraş, venea de miercuri seara şi intra mintenaş în crâşmă, iar de acolo pleca direct la târg a doua zi dimineaţa. Ăsta chef, mă, nu ce facem noi, azi. Vax, mă, astea de acum.

Şi Procopiu povesti în continuare încâlcit o întâmplare cu calul pe care-l avea tata preotului Hristu, pe care nimeni nu o ascultă, vorbind fiecare altceva. Poate ei o ştiau deja demult, de la alte chefuri. Eugen însă nu pricepu aproape nimic din toată povestirea.

Nu după multă vreme, Procopiu nu mai fu în stare să vorbească nici măcar împleticit, amuţind cu totul. Ceilalţi, destul de beţi şi ei,

se retrăseseră între timp împreună cu soțiile. Mai rămăsese doar el și soții Procopiu. Se simțea destul de stingher, neștiind dacă era bine sau nu să mai stea. Doamna Anastasiu îl salvă din încurcătură, spunând cu foarte multă naturalețe:

— Domnule Eugen, cred că o să ai puțin de lucru astă seară, spuse ea privind spre Procopiu, care adormise pe scaun cu fața în sus, horcăind și vorbind din când în când prin somn cu ceilalți care plecaseră. Ce facem, Maria, dragă? Cred că va trebui să apelăm la ajutorul domnului Grindea pentru a-l transporta pe iubitul tău soț acasă. Și dânsul va fi atât de drăguț să nu ne refuze.

Eugen tresări: o chema deci Maria. Maria. Simplu, doar atât, Maria. Nici nu fusese atent la ceea ce spusese doamna Anastasiu în continuare. O privi pe Maria: stătea cufundată adânc într-un fotoliu cu coatele pe genunchi, sprijinindu-și bărbia în mâini. Privea drept în față, nemișcată. Părea dusă departe, nu mai era acolo.

— Hai, trezește-te dragă, că s-a terminat tot tămbălăul ăsta! Și-au făcut de cap bărbații noștri.

Ea tresări, privind speriată în jur, parcă neștiind unde se află.

— Spuneam că o să te ajute domnul Grindea să-l duci acasă pe drăgușul tău de Procopiu.

Maria roși, apoi își privi soțul care dormea acum adânc, tihnit, cu capul atârnându-i într-o parte.

— Da, cred că n-am să pot să-l duc singură, așa că n-am ce face, trebuie să ...

— Dar vă ajut cu plăcere, doamnă Maria, se oferi repede Eugen, temându-se de un eventual refuz, Își dădu seama că spusese o prostie. Cum adică „cu plăcere". Ce era plăcut în faptul de a-l căra pe voluminosul Procopiu, beat mort.

Maria zâmbi și ea obosită.

Eugen nu știa cum să procedeze. Până la urmă, tot gazda îl scoase din încurcătură.

— Ia-l de subțiori și ridică-l. Așa, ușurel, deși cred că acum poți să și tai lemne pe el, că tot nu se trezește.

Îl ridică. Procopiu oricum era foarte greu, dar acum, inert cum era, atârna și mai greu, aproape peste puterile lui. Maria îl sprijini de cealaltă parte și-l urniră cu dificultate.

Ieşiră în stradă, nădăjduind că afară Procopiu se va trezi cât de cât în aerul rece şi puternic al nopţii. Dar el doar mormăia din când în când, continuând povestea aceea stupidă cu calul, pe care credea că n-o terminase sau poate nici n-o terminase încă. Noroc că nu stăteau prea departe, ci doar undeva prin apropiere pe una din străzile învecinate. Drumul fu greu, istovitor, cu dese opriri; Procopiu opunea inconştient rezistenţă.

Cu eforturi mari ajunseră în curte, unde Procopiu, trezindu-se puţin, ceru iar de băut. Au trebuit să-l convingă că nu se mai află la doamna Anastasiu şi abia apoi să-l bage în casă. Maria tăcu tot drumul, avea faţa încremenită, albă, imperturbabilă. Nu era indiferenţă, era altceva poate. Nu i se putea ghici nimic din ceea ce gândea. Eugen o privi de câteva ori, dar ea îi ocoli privirea. După ce-l depuseră în dormitor pe Procopiu, Eugen se întoarse singur în sufragerie, aşteptând-o pe Maria ca să-şi ia la revedere. După o pauză destul de lungă, ea apăru obosită. Rămaseră un timp faţă în faţă, în picioare.

Era istovită. Probabil că-l dezbrăcase cu greu pe Procopiu. Se priviră de data asta adânc în ochi. Eugen se miră că îndrăzneşte s-o privească drept, fără să clipească.

— Te rog să mă ierţi, domnule Grindea.

— Nu face nimic. Se mai întâmplă. Bărbaţii, încercă el o scuză, mai fac câteodată de astea.

— Cred că-ţi dai seama că mă simt foarte prost faţă de dumneata.

— Nu aveţi de ce, doamnă. Şi apoi, dumneavoastră nu aveţi nici o vină. Aşa că ...

— Dar e soţul meu, exclamă ea deodată exasperată, pierzându-şi stăpânirea de sine de până atunci.

Da, gândi Eugen, e soţul ei! Acesta era cumplitul adevăr. Şi iar pronunţă cuvântul „imposibil". Apoi, îşi dădu seama că trebuie să se retragă. Se ridică, pregătindu-se să plece, parcă nevoind s-o facă totuşi.

— Nu vrei o cafea?

— E târziu, doamnă, şi nu doresc să vă mai reţin. Sunteţi obosită, desigur.

— Nu-i nimic, o fac repede.

Şi fără să mai aştepte încuviinţarea lui, dispăru în bucătărie. O cafea nu i-ar fi srticat, într-adevăr, pentru că oricum tot n-ar fi putut să adoarmă imediat după întâmplările din seara aceea. Şi apoi băuse

şi el destul şi, cu toate că vinul nu fusese rău, îl durea puţin capul, se simţea obosit, sleit chiar.

Maria se întoarse în scurt timp cu două ceşti mari de cafea fierbinte, aburindă.

— Bei ceva? Am un lichior de casă foarte bun. Aşa cum se face pe aici pe la noi.

— Nu, îmi ajunge pentru seara asta.

— Totuşi, te rog. Încearcă. O să-ţi facă bine.

Turnă lichior în două păhărele înalte de cristal, cu picior, după care aşeză sticla pe masă şi ridică unul din pahare.

Ciocniră şi apoi sorbiră câte puţin din lichidul dulceag-amărui. Lăsară încet, cu grijă, paharele pe masă. Stătură aşa vreme îndelungată, fără să spună nici unul nimic, fiecare cu privirea aţintită în altă parte. Şi, poate pentru prima dată în seara aceea, se simţiră amândoi bine. Cafeaua se răcise demult. Şi-au adus aminte târziu de ea. Băură din ceşti. Eugen scoase pachetul de ţigări şi-i oferi şi ei. Ea acceptă, deşi după felul cum îşi aprinse ţigara nu părea a fi fumătoare. Mai sorbiră din lichior, ea umplu iar paharele. Îşi fumară apoi în linişte, tihniţi, ţigările. Tot fără să spună nici unul nimic şi tot gândindu-se fiecare la ale lui. Se făcuse târziu de tot, poate deja era spre dimineaţă; domnea o linişte deplină în jur. Stăteau în continuare în aceeaşi poziţie, nemişcaţi, fără să-şi dea seama că trecuse poate mai mult de o oră de când nu făcuse nici unul vreo mişcare şi nu scosese nici un cuvânt. Eugen îşi întoarse capul spre ea. Ea îl observă şi, aşezându-şi mâinile pe masă, îl privi drept în ochi, adânc, intens, pătrunzător. Eugen îi susţinu privirea şi poate pentru prima dată în viaţa lui putu face asta o vreme mai îndelungată. De obicei când cineva îl privea ţintă în ochi, în special vreo femeie, nu rezista, apleca privirea învins sau parcă ar fi fost vinovat. Acum însă, neaşteptat şi pentru el, privirea ei nu-l obosea, nu-l timora, nu-l durea ca privirea altor oameni care-l fixaseră cu mai multă sau mai puţină duşmănie. Ochii lor au rămas aşa, unii oglindindu-i pe ceilalţi, un timp despre a cărui durată nu şi-a dat nici unul seama.

Târziu, foarte târziu, s-au sculat amândoi de la masă — poate în acelaşi timp, ca înţeleşi — ea i-a întins tăcută mâna, el i-a sărutat-o şi a plecat, fără să-şi spună nimic.

Capitolul XV

Luni dimineața Eugen, cum ajunse pe șantier, se duse la șeful echipei și-i ceru fără nici o explicație să-l lase să lucreze din nou cu ceilalți din echipă. Acesta îl privi ca de obicei, tăcut, apoi îi spuse scurt, fără să i se poată citi pe față ce gândește:

— Du-te. Și îi explică ce are de făcut în ziua aceea, după care își văzu de ale sale, nedându-i nici un fel de atenție.

Întors în sala mare unde lucra toată echipa la instalația electrică, se apucă liniștit de treabă. Din când în când trăgea cu coada ochiului la ceilalți. Unii, cei mai mulți, nici nu-l băgară în seamă, alții părcau a se face că nu-i acordă atenție. Vreo câțiva, prieteni de-ai lui Grigore, îl priveau chiorâș, vorbind între ei, probabil despre întoarcerea lui. Eugen nu le dădu importanță, dar înțelese destul de repede că pericolul nu trecuse. Deci trebuia să fie în continuare foarte atent, să-i evite pe cât era cu putință. Ziua decurse liniștit, fără nici un incident. Doar în pauza de masă, Donose, unul dintre cei ce-l dușmăneau, trecând prin fața lui, scuipă ostentativ. Eugen se crispă, dar se stăpâni. Nu avea rost să reacționeze. Se făcu că nu observă, era mai bine așa, deși — gândi el — omul ar fi meritat o corecție zdravănă.

Așa au trecut câteva zile, tot fără să se întâmple nimic deosebit. Diminețile, Eugen lucra sârguincios și în tăcere ca de obicei, încât șeful de echipă, care nu prea lăuda pe nimeni niciodată, văzând o instalație montată de el, mormăi ca pentru sine:

— Bine, bine, Grindea.

Ar fi mințit dacă ar fi spus că nu-i făcuse plăcere scurta observație a șefului, numai că ar fi dorit s-o fi auzit și ceilalți. Deși poate n-ar fi fost bine. I-ar fi întărâtat și mai tare. Nu o dată — ca și acum — se gândise la sfaturile pe care le primise. Să fie totuși mai apropiat, dacă nu putea fi chiar prietenos cu oamenii. Încercase de câteva ori să se

apropie de unii din echipă, însă oamenii îl priveau cu neîncredere şi ori îl evitau, ori îi răspundeau politicos, dar rece. Nu mergea şi gata. Îşi dădea bine seama de asta şi nu ştia ce să facă. Vechea lui rezervă şi izolare îi făcea şi pe ceilalţi să fie mai străini faţă de el. Sau se obişnuiseră cu felul lui de a fi şi acum nu mai doreau ei o apropiere. Şi asta putea fi o explicaţie a atitudinii lor. Poate trebuia răbdare, multă răbdare. Desigur că trebuia. Dar cum să încerce să refacă nişte punţi care se rupseseră de mult, poate chiar înainte de a se fi întins? Şi nu din vina lui, sau poate că parţial şi din a lui. Lucra încrâncenat, ca întotdeauna, gândindu-se tot timpul la lucrurile acestea care-l măcinau. Zilele treceau liniştite, în aparenţă, însă încordarea dintre el şi ceilalţi persista, mocnind, în tăcere. Rareori câte o vorbă schimbată neglijent din pură obligaţie de serviciu.

Într-una din zile se scurtcircuitase instalaţia unei baterii de motoare ce abia fusese instalată, fiind încă în turaţie de probă. Bateria era chiar lângă cea la care lucra el. Donose şi încă unul refăcuseră de câteva ori legăturile, dar mereu săreau siguranţele. Nu puteau găsi locul unde erau făcute greşit legăturile. Donose înjura straşnic, blestemându-şi ca de obicei meseria când nu-i reuşea câte ceva, şi se tot învârtea furios în jurul motoarelor. Eugen privi atent de câteva ori şi, făcându-şi de lucru prin preajmă, observă până la urmă ce se întâmplase, unde era defecţiunea. Treaba era destul de simplă şi se datora unei simple neatenţii.

Îl lăsă pe Donose să se mai frământe, apoi se duse hotărât spre el, dându-şi seama că, bineînţeles, va fi repezit:

— Dă-te, te rog, puţin la o parte.

— Tu ce treabă ai pe aici? Vezi-ţi de grupul tău! Nu te-a rugat nimeni să te amesteci.

Eugen îl împinse uşurel, dar hotărât la o parte şi se aplecă spre contacte, pe care începu să le desfacă pentru a le reface corect.

— Ei, na, îi fi vrând s-o faci pe deşteptu' că ştii mai multă meseric decât mine! Fugi, mă, de aici, că de un ceas mă moşcsc la el şi nu pot să-i dau de leac! Şi-i putea tu, nu? Poate inginerul. Hai, valea...!

Îl lăsă în pace să spună ce vrea şi după ce refăcu el legăturile, cuplă motorul şi acesta începu să meargă în turaţie normală, fără să sară siguranţele. Apoi se ridică liniştit şi se îndreptă spre grupul său de motoare, fără măcar să-l privească pe Donose. Ajuns acolo, însă,

nu se putu abține să nu-l urmărească pe furiș, cu coada ochiului. Donose rămase nemișcat, cu ochii holbați la motor, privindu-l ca pe o minune. Rămase așa o vreme, după care, îl privi pe Eugen, apoi iar se întoarse spre motor. Își dădu șapca pe spate și se scărpină în cap. Nici celălalt nu zicea nimic. După aceea, fără să se mai uite la Eugen, se apucă din nou de treabă, parcă cu dușmănie.

Eugen era satisfăcut în sinea lui. Nu se așteptase, desigur, ca Donose să-i mulțumească pentru ajutor. Ar fi fost prea de tot. O asemenea victorie nici nu visa. Dar o lecție tot îi dăduse, așa ca să vadă că nu are nimic cu el, ba dimpotrivă. Poate astfel, cine știe, se va îmblânzi puțin sau măcar o să-l lase în pace. În zilele următoare, Eugen îl urmări cu mare atenție. Donose îl evita el acum, cu strășnicie, de cum îl zărea de la distanță. Probabil ca să nu se simtă obligat să-i spună ceva, căci acum chiar că n-avea de ce să-l înjure, măcar deocamdată. Dar la un moment dat inevitabilul s-a produs: s-au întâlnit față în față, unul dorea să iasă pe ușă, celălalt să intre. Eugen, intenționat, nu se dădu el primul la o parte, pentru a vedea reacția celuilalt. Donose își trecu nehotărât greutatea de pe un picior pe celălalt, îl privi scurt și se dădu el la o parte, pornind apoi repede mai departe. E totuși ceva, gândi Eugen. Să se dea Donose la o parte din calea mea, când până nu demult nu numai că nu făcea asta, ba chiar mă îmbrâncea, trecând pe lângă mine. Să nu ne bucurăm prea devreme, își zise el, am mai parcurs cu etape asemănătoare, de început, în relațiile cu oamenii și până la urmă am revenit de unde plecasem, adică de la aceeași răceală, ostilitate și chiar dușmănie. Și nu o dată s-a întâmplat asta de-a lungul anilor.

* * *

După-amiezile — și uneori și dimineața la lucru — se gândea la Maria. De fapt nu avea un sentiment anume, bine definit, pentru ea. Era mai mult un amestec de prețuire pentru felul ei de a fi și de compătimire pentru viața ce o ducea, pentru situația îngrozitoare în care se afla — bănuia el. Nu știa încă aproape nimic despre ea, dar văzându-i soțul, își putea închipui ce fel de viață poate duce alături de el. Se gândea la ea ca la un prieten de suferință: el îndurase atâtea în trecut, ea pătimea și în prezent. Desigur, o femeie ca ea nu putea fi decât nefericită lângă un asemenea bărbat. Da, se autoanaliză el,

sentimentul pe care-l am pentru ea este de camarad întru suferință, pentru că nici rănile mele nu sunt închise încă. Îi vedea fața prelungă, cu ochii negri, mari, neobișnuit de adânci, de o tristețe care-l copleșise și această imagine a ei începuse să-l însoțească pretutindeni, nepărăsindu-l nici o clipă. De fapt, nici nu dorea să se despartă de ea.

Așa îl găsi Andrei într-o după-amiază, puțin după ce ieșise de la ucru.

— Ei, cum merge? îl întrebă el.

— Bine, cum să meargă?

— Atunci totul e în regulă.

— N-aș putea spune că chiar totul.

— De ce? S-a mai întâmplat ceva?

— Nu, nimic deosebit. O mică dispută, dacă-i pot spune așa, cu Donose.

— Dar ăsta cine mai e?

— Unul din prietenii lui Grigore. Este dintre cei care par a mă dușmăni mai mult, cred eu.

— Și cum a fost? Hai, spune, că mor de curiozitate. Nu mă lăsa să fierb atâta.

Eugen îi povesti pe scurt totul, chiar amuzându-se puțin la sfârșit.

— Hm! Știi că n-ai procedat rău? Poate s-o îndulci o leacă și cărpănosul ăla. Și poate și ceilalți. A fost, orice s-ar spune, o lecție. Mă tem doar ca dobitocul să n-o fi priceput. Și ar fi păcat, mare păcat, de eforturile tale pedagogice cheltuite în van.

— După reacția lui când ne-am reîntâlnit, aș zice că ceva — ceva tot a băgat la cap. Sau măcar l-am pus pe gânduri, pentru moment.

— O să vezi mai târziu rezultatele. Și altfel, cum o mai duci? Mă refer la treburile private, ca să zic așa.

— Nimic deosebit. Lucrez, vin acasă, citesc, mă gândesc ca de obicei la una, la alta, stând cu ochii în tavan, sau privesc pe geam.

— Măi, Eugen, tu o să te vestejești așa. Mai ieși și tu în lume oleacă. Să știi că am să te scot la o reuniune, la un bal, ceva acolo... Nu se mai poate așa. Mai cunoști și tu lumea. Poate o fată ... că sunt fete frumoase pe aici, ascultă-mă pe mine.

— Dacă-ți spun ceva, te fac praf.

— Nu cred.

— Ceva grozav.

— Hai fugi de aici că începi să mă faci curios!

— Ceva ce nici prin gând nu-ți trece.

— Spune, omule, nu mă fierbe iar.

— Am fost acum câteva zile — sâmbătă seara, mai precis, după ce m-am întors de la tine — la o sindrofie la doamna Anastasiu! Ei, ce zici de asta?

Andrei făcu niște ochi imenși, nevenindu-i să-și creadă urechilor:

— Tu mă minți, mă! Îți râzi de mine!

— Nu. Pe cuvânt că am fost. Și am stat până la sfârșit, mult după miezul nopții.

— Nu se poate!

— Am martori că am fost. Întreab-o pe gazdă, ca să te convingi.

— M-ai îmbolnăvit, nu alta! Cum ai ajuns tu acolo? Că eu stau de ani de zile și pe unii dintre invitații obișnuiți îi și cunosc — și tot n-am reușit să pătrund în cercul lor select, pentru că, sincer să fiu, nu mi-ar fi displăcut deloc.

— M-a invitat doamna Anastasiu, când treceam prin hol, întorcându-mă de la tine.

— Formidabil!

— Dar ce, tu chiar țineai atât de mult să fii invitat la sindrofiile astea?

— Ei, țineam! Ca orice băiat sărac și cu o bună poftă de mâncare, nu mi-ar fi stricat să fiu și eu chemat, că am auzit că se mănâncă și se bea acolo ca-n poveşti. Și o masă bună nu poți s-o dai pe nimic în lumea asta, nici chiar pe niște principii, fie ele cât ar fi de juste. Am citat pe un ins din școala cinicilor, că eu nu cred în așa ceva.

— Da, e adevărat, se mănâncă și mult și bine. Are doamna Anastasiu niște bucate!

— Nici într-un caz că vine acolo lumea bună, nu, nu de asta țineam să fiu și eu pe acolo, deși unii dintre ei sunt oameni destul de simpatici și te poți simți bine în mijlocul lor. Nu toți, evident.

— Dar tu de unde îi cunoști?

— Într-o vreme era pe aici o echipă de teatru de amatori, și nu rea, să știi. Mă duceam și eu pe acolo, asta în amintirea vechilor mele veleități actoricești. Mulți dintre intelectualii orașului frecventau cercul teatral și chiar jucau teatru cu plăcere. Ajunsese la modă să apari pe scenă într-o piesă sau în cor măcar. Spun asta fără răutate, să

ştii. Pentru că cei care participau nu considerau în nici un caz că a juca teatru sau a cânta în cor nu e de demnitatea lor, de prestigiul lor de intelectuali. Lipsa lor de prejudecăţi mi-a plăcut, pentru că de obicei oamenii cu pretenţii sau mai bine zis cu ifose intelectuale nu „se pretează", zic ei, la aşa ceva. Ei, dar uite că ne-am luat cu vorba şi am uitat să te întreb cine a fost pe acolo.

— Nu-i ştiu pe toţi pe nume.

— Măcar câţiva spune-mi.

Eugen numi pe cei de care-şi amintea. Pronunţă şi numele soţilor Procopiu şi i se păru că roşi puţin.

— Au fost şi ei?

— Da, de ce te miri?

— A, nu mă mir deloc. Îi cunosc, ne-am întâlnit odată la cineva. El e un cretin, cu aere de deştept provincial, plus că nu prea ştie unde să se oprească cu şpriţul. Mai bea omul — beau şi eu, nu mă ascund, numai că ăsta se îmbată ca un porc şi doarme pe unde-l apucă somnul. A adormit odată şi în compartimentul ăla de o singură persoană. Ea însă ...

Eugen ciuli încordat urechile, îngrozit la gândul că Andrei — slobod la gură cum îl ştia — va spune şi despre Maria cine ştie ce grozăvii, deşi nu i se părea că ar avea de ce s-o bârfească sau nu cunoştea el nici un motiv.

— Ea însă este o adevărată doamnă, nu o ţoapă ca în general toate cucoanele astea din aşa-zisa lume bună a târgului. E distinsă, domnule, ce mai! Ca să nu spun lucrul esenţial: e o femeie frumoasă, deşi aşa cum se îmbracă, destul de demodat, de bătrâneşte, poţi nici să nu o bagi de seamă. Pentru vârsta ei ar trebui să umble mai tinereşte, ce Dumnezeu! Dar probabil că aşa trebuie să se îmbrace o femeie cumsecade pe aici — că este într-adevăr o femeie cumsecade şi serioasă. Cât priveşte mamutul ăla de bărbat-su ... Ăsta e în stare de orice, după cât de cretin şi bădăran este.

Eugen îl ascultase cu sufletul la gură şi, când Andrei termină, răsuflă uşurat. Andrei, însă, observase deja roşeaţa din obrajii lui. Cât vorbise, îl examinase tot timpul cu atenţie pe Eugen. Da, îşi zise el în gând, vasăzică asta era. Frumos, bună treabă! Iată ceva nepreväzut, care poate ne va fi de folos, deşi ... dar nu-şi continuă gândul. Se făcu însă că nu observase nimic şi întrebă indiferent:

— Cred că ți i-am descris exact pe soții Procopiu.

— Da, chiar foarte exact. Nici că se putea mai bine. Se pare că-i cunoști mai îndeaproape.

Andrei păru a nu băga de seamă ultima remarcă a lui Eugen și continuă:

— Tipul mi-e cât se poate de antipatic. Ea însă — adăugă el — e cu totul altceva. Nici nu se putea pereche mai nepotrivită. Dar maica noastră soartă face glumele ei proaste fără să aleagă prea mult.

— Chiar. Sunt aproape de neimaginat împreună. Când îi vezi ți se pare că fiecare provine dintr-un alt cuplu.

— Într-adevăr. Să știi că Procopiu este prin definiție un soț care trebuie înșelat. Neapărat. O și merită bruta. Zău că e chestiune de reparație față de nedreptatea soartei.

Eugen tresări speriat.

— O maltratează?

— A! Asta nu știu! Dar are o înfățișare și un mod de a se purta, care tot de brută mi se pare. Nu e totul să nu bați o femeie. Asta n-ajunge ca să fi un soț bun. Ascultă la mine, că știu eu ce spun. Or, dobitocul ăsta habar n-are să se poarte cu ea. Procopiu nu merita o nevastă nici măcar de zece ori mai urâtă ca Maria.

Eugen ridică sprâncenele:

— Îi știi numele mic?

— Îl știu, cum să nu îl știu! Nu ți-am spus că i-am cunoscut? Și apoi, toată lumea mai veche de aici se știe și pe numele de botez De ce te miri? Nu-i nimic extraordinar în asta!

— A, nu, am întrebat și eu doar așa ...

Andrei tăcu, apoi începu să râdă, amuzându-se copios:

— Măi ce-ar merita ăsta niște coarne!

— Cine?

— Cum cine? Procopiu! Nu ți-am mai spus?

Apoi redevenind serios, chiar gânditor, adăugă cu o oarecare tristețe în glas:

— Dar nu merge.

— Ce nu merge?

— Măi, tu pe ce lume trăiești? Despre ce vorbeam acum?

— Despre ... coarnele lui Procopiu.

— Așa, vezi că mai ții minte. Ei, eu spuneam că nu ține ....

— Ce nu ține?

Andrei îl privi zâmbind, înveselit de naivitatea lui Eugen.

— Nu prea poți să-i pui coarne lui Procopiu.

— De ce?

— Nu pentru că nu vrea el. Și e clar că tipul s-ar opune dacă ar încerca cineva să i le înșurubeze pe frunte, chiar ar reacționa vehement. Dar nu ar fi un obstacol insurmontabil.

— Atunci?

— Ea nu vrea să-și doteze bărbatul cu asemenea podoabe pe frunte. Nu vrea și pace. E o femeie serioasă, într-adevăr cinstită. Așa cum nu le place bărbaților să fie nici o femeie, afară de soția lor.

Redeveni gânditor. După ce își aprinse o țigară, adăugă ca pentru sine:

— Poate însă că n-a întâlnit încă omul pe care să-l iubească. Cine știe ... atunci cine știe ... Totul devine posibil, când oamenii se iubesc.

Eugen îl privi intrigat pe Andrei. Rar îl văzuse astfel, meditativ, cu privirea dusă undeva, departe, dincolo de zidurile încăperii.

— Ești puțin schimbat azi, Andrei!

El își reveni imediat, afișând obișnuita sa bună dispoziție, ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic.

— Ei, mă apucă așa și pe mine câteodată. Rar însă, foarte rar. Dar mă apucă ...

Apoi se ridică și, salutându-l la repezeală pe Eugen, se îndreptă spre ușă.

Din prag adăugă în fugă:

— Cred că ar fi foarte bine să te duci în continuare la reuniunile doamnei Anastasiu! Sunt sigur că o să-ți facă bine întâlnirile cu cei de acolo. Nu cu toți, desigur. Oricum, du-te în orice caz. Urmează-mi sfatul și n-o să-ți pară rău. O să mai ieși puțin din ale tale, din gândurile care te frământă!

Apoi dispăru fără a da nici o explicație pentru plecarea sa atât de bruscă.

Eugen rămase descumpănit. Se plimbă o vreme gânditor prin cameră. Apoi se duse la geamantan și scoase fotografia mamei sale. O privi vreme îndelungată, nemișcat.

Capitolul XVI

Mai trecură câteva zile fără să se mai întâmple nimic deosebit. Ploua mărunt, monoton, aproape tot timpul. Orășelul era mai tăcut și mai pustiu ca niciodată, părând nelocuit. De la serviciu venea direct acasă, după ce trecea pe la cantină, se dezbrăca, se trântea în pat și citea până noaptea târziu. Din când în când, lăsa cartea la o parte și rămânea minute întregi cu ochii ațintiți în tavan, nemișcat. Cu gândul rămânea mai ales ațintit undeva departe, în urmă, cum îi era obiceiul. Apoi mai citea o bucată de vreme și iar se oprea, gândindu-se de astă dată la Maria. Spera să se mai ivească vreun prilej s-o vadă. Pe stradă erau puține șanse s-o întâlnească. Nu și-o putea imagina decât ieșind foarte rar și în nici un caz pentru a se plimba, ci doar pentru cumpărături și desigur asta dimineața, când el era pe șantier. După-amiază probabil stătea tot timpul în casă. Își făcuse el de lucru de câteva ori pe strada unde locuia ea, dar n-o zărise niciodată. Singura posibilitate care mai rămânea era s-o vadă la petrecerile organizate la doamna Anastasiu. Dar ea era cam bolnavă în ultimul timp, fusese chiar nevoită să stea în pat, deci nu putea fi încă vorba de așa ceva. Trebuia să aibă răbdare, să aștepte. Treptat, pe nesimțite, nerăbdarea puse stăpânire pe el.

Într-o zi îi făcu o vizită gazdei.

— Sărut mâna, doamnă!

— A! Bună ziua, domnule Grindea!

— Cum vă simțiți cu sănătatea?

— Nu mi-a fost prea bine în ultimul timp. Ei, acum parcă m-am mai înzdrăvenit puțin. Azi chiar am ieșit puțin să mă plimb. Mă plictiseam groaznic și vroiam să văd lume. Stând aici în singurătate, îți dai seama, ți se urăște de moarte. Și apoi, singură, ți se pare că îmbătrânești mai repede.

— Vă înțeleg foarte bine. Și pentru mine, deși dimineața n-am timp să mă plictisesc, după-amiezele sunt tare lungi, deprimante. Uneori mi se pare că singurătatea mă face să mă simt un om nenorocit.

— Cred și eu, în chilia aceea a dumitale, nici nu e foarte plăcut. Cred că-ți pot da o veste bună: nu peste multă vreme inginerul pleacă de la mine. E vorba să se transfere în altă parte. Așa că aș putea să-ți dau camera lui. E foarte spațioasă și nădăjduiesc că o să-ți placă. E oricum altceva decât cămăruța de sus.

— O, vă mulțumesc, Numai că ...

— Nu, nu te speria. Ne înțelegem noi la preț. N-o să te jecmănesc eu tocmai pe dumneata, care mi-ai devenit atât de simpatic! Știu eu că nu te scalzi în bani. Și apoi nici nu sunt chiar atât de strâmtorată. A! Să nu uit! Chiar vorbeam cu buna mea prietenă Maria Procopiu — ai cunoscut-o doar la mine — despre dumneata. Mi-a făcut o vizită acum câteva zile, când nu mă simțeam prea bine. Și ea spunea că ești un om deosebit de delicat și drăguț. Mai spunea și altele, dar nu ți le spun, să nu te înfumurezi! Că vouă, bărbaților, vi se urcă repede la cap!

Eugen gîndi febril: Vasăzică Maria fusese aici! Și el n-o văzuse! Și ce spunea despre mine? Ce spunea, Dumnezeule? Ah, cât aș vrea să știu! Deci nu i-am displăcut nici eu ei!

Era înfierbântat, aproape tremura și-i fu deodată teamă că doamna Anastasiu o să observe ceva. Dar ea nu-i dădea nici o atenție. Probabil tot ce spusese nu reprezenta pentru ea decât niște vorbe de politețe spuse între niște oameni civilizați, „drăguți',. Da, puteau fi simple amabilități.

— Mi-ar face plăcere să revăd persoanele din scara aceea, încercă el, după o îndelungă șovăială, să o determine într-un fel pe doamna Anastasiu să mai pregătească o sindrofie. Spre bucuria sa o auzi:

— Să știi că m-am gândit și eu la asta și, zău, că mi-e dor de o nouă întâlnire. Doar că... Eugen se posomorî dintr-o dată... nu sunt încă în stare să umblu după cumpărături, să gătesc... Mă mai resimt după boală. Și știi, mie îmi place să fie totul pus la punct, îngrijit, să am de toate. Așa ca la oameni gospodari. Ori fac ceva, ori nu fac nimic. Sau amân pentru când voi putea să fiu la înălțime ca gazdă.

Așa era, indiscutabil. Eugen observase asta. Doamna Anastasiu era neîntrecută în pregătirea unor bucate ardelenești delicioase, și-i

plăcea să fie lăudată pentru asta. Apoi era și o femeie foarte gospodină, pedantă chiar. Nu-i plăcea nici cea mai mică neregulă, mai ales când avea musafiri. Toată casa îi strălucea de curățenie.

Îi veni o idee:

— Doamnă, aș putea să vă ajut eu!

— La ce să mă ajuți dumneata?

— La cumpărături. Îmi dați o listă și eu vă aduc tot ce trebuie,

— A! Să știi că nu-i o idee rea. Cu gătitul e mai greu însă. Femeia care îmi făcea curat și mă mai ajuta la treburile mai grele la bucătărie, adică frământat aluatul, frecat spumele și altele, a plecat la țară, la părinții ei bolnavi. O să mă mai gândesc la propunerea dumitale. Să mai vedem...

Eugen mai avea o idee, dar nu avea curajul să i-o spună. Ar fi putut s-o ajute una din prietenele ei, poate chiar... Nu îndrăzni să-și ducă gândul mai departe. Nu, ar fi fost deplasată propunerea, prea îndrăzneață. Apoi insistența lui i-ar fi dat de bănuit doamnei Anastasiu și în nici un caz nu trebuia asta. Cine știe care ar fi fost reacția ei, dacă ar bănui ceva?! S-ar putea chiar să-i facă Marici, fără voia lui, un rău...

Încercă doar să-i sugereze altceva, căutând să pară cât mai indiferent cu putință, sperând în continuare că gazda sa nu va observa nimic.

— La urma urmei, doamnă Anastasiu, ce trebuie chiar atâtea prerătiri: niște gustări acolo, un pahar de țuică, câteva sticle de vin și gata. Ca între prieteni, doar nu vin la nuntă musafirii, ci doar așa ca să se mai vadă între ei, să mai schimbe o vorbă.

După privirea scandalizată a doamnei Anastasiu, înțelese că a făcut o gafă, că ar fi fost mult mai bine să nu insiste, să n-o grăbească.

— Dar cum îți închipui dumneata că am să invit eu în casa mea pe cei mai respectabili oameni din orașul ăsta, fără să le pot oferi tot ce este neapărat necesar unor asemenea invitați și la o asemenea casă? Necesar, înțelegi? S-ar simți jigniți dacă ar fi tratați așa ca la... bufet expres, iar mie mi-ar crăpa obrazul de rușine! Eu am un prestigiu, înțelegi, în orașul acesta, de gazdă ireproșabilă, ospitalieră, de gospodină foarte pricepută, neîntrecută și nu pot să mă compromit printr-o masă organizată în pripă!

Se supărase de-a binelea și Eugen își dădu seama că nu putuse spune o prostie mai mare. Acuma, gata, acum o spusese, nu mai putea repara nimic. Nici nu vedea cum. Orice ar fi zis, ar fi iritat-o și mai tare. Preferă s-o lase să se liniștească singură. Sorbi din cafeaua ce o avea în față și aștepta îngrijorat trecerea furtunii. De astă dată avu o intuiție mai bună. După ce-și terminase tirada aproape patetică, doamna Anastasiu rămase tăcută, se mai agită puțin în fotoliu, parcă puțin contrariată de propunerea lui Eugen, apoi dădu într-adevăr semne că se calmase. Atmosfera era însă destul de rece, nu mai era cea prietenoasă de dinainte. Eugen sesiză asta și înțelese că totul depinde acum numai de persoana din fața sa. O făcuse, o făcuse, trebuia să stea liniștit, să vadă ce va urma. Ea tăcea în continuare și el începuse să se simtă destul de prost. Dacă tăcerea mai dura puțin, trebuia discret să se ridice și să plece. Nu mai era altceva de făcut. Mai stătu puțin, apoi văzând că nu se întâmplă nimic se pregăti să plece, ridicându-se de pe scaun. Își aranjă stingherit ținuta, tuși și vru să spună ceva.

— Ei, nu cumva te-i fi speriat de izbucnirea mea de adineauri? Ce Dumnezeu, domnule Grindea, chiar așa copil ești? Stai jos, domnule, să ne mai sfătuim. Să mai chibzuim puțin.

Eugen răsuflă adânc, ușurat. Deci nu era așa grav cum se temuse.

— Am crezut că v-am supărat foarte tare. Și-mi părea nespus de rău, vă rog să mă credeți.

— Ei asta-i bună! Așa mă înfierbânt eu câteodată. Mai ales când e vorba de lucruri la care țin foarte mult. Hai că mi-a trecut. Vrei un păhărel de lichior de casă? Făcut de mine să știi! N-ai băut dumneata niciodată așa ceva. Ai să vezi!

Și se ridică, îndreptându-se spre bufetul din colț, de unde scoase o sticlă mare, pântecoasă, împreună cu două păhărele din același serviciu, vechi, de cristal, cu multe flori incrustate pe ele, așa cum nu mai văzuse decât demult, acasă, la bunica lui. Turnă din lichidul galben, uleios, așeză sticla pe masă și ridică unul din pahare.

— Sănătate și să ai noroc în viață, că meriți, domnule Grindea. Un om ca dumneata are dreptul să ceară mai mult de la viață. Și eu cred că o să ai noroc. N-ai să te oprești dumneata aici.

Băură câte puțin din lichiorul foarte dulce, siropos aproape, însă nu neplăcut la gust și nici prea tare.

— Vă mulțumesc pentru urare. Dar nu știu dacă voi avea atâta noroc cât îmi urați dumneavoastră. Până acum cel puțin...

— Ei, lasă, lasă. Știu eu, am aflat că ai avut necazuri destule până acum. Cunosc și situația grea a părinților dumitale. Nu le-a fost ușor nici lor, nici dumitale. Lasă, necazurile au trecut și doar n-o să țină o veșnicie!

— Dar nici viața omului nu ține o veșnicie, ca să-ți rămână întotdeauna timp — după ce ai isprăvit cu greutățile — ca s-o trăiești frumos.

— E drept ce spui, doar că după câte îmi dau eu seama, pentru dumneata lucrurile s-au mai îndreptat. Oricum e altceva decât înainte.

— Într-un fel, doamnă. Mai am și acum destul cgreutăți. Nu mari, e adevărat, dar mai am.

— Nu le mai da și dumneata atâta însemnătate. Am auzit că faci treabă bună acolo, ești destul de apreciat de oamenii cu care lucrezi.

Eugen zâmbi. Apreciat? N-avea rost să-i povestească ce mai pățise și pățea încă pe șantier. Nu. O lăsă să creadă că lucrurile decurg normal. Și, în fond, vorbele ei îi făceau bine, chiar dacă nu-l convingeau și nici n-aveau cum să-l convingă.

— Și, fără să mă bag în treburile dumitale, te-aș sfătui totuși să-ți continui studiile. Ar fi păcat să te mulțumești doar cu atât. Dumneata poți mai mult.

— Știu, doamnă, am mai încercat și altădată să-mi continui facultatea, însă n-am izbutit. Pentru că, trebuie să știți, eu am făcut doi ani la Politehnică, ... și cum să vă spun... am fost exmatriculat.

— Am aflat eu câte ceva despre asta.

Va să zică, se știe aproape totul despre el. Probabil tot inginerul Florea o informase, și acesta la rândul lui aflase de la... De la cine oare? Toți cei de la cadre vorbiseră, deși, conform instrucțiunilor, aceste lucruri erau secrete.

— Aș vrea, bineînțeles, să-mi continui studiile. Poate la fără frecvență. Am și vorbit cu cineva despre asta și sper să obțin aprobarea pentru a mă înscrie la facultate.

Într-adevăr, vorbise cu cineva. Nici lui Andrei nu avusese curajul să-i spună. Într-o zi, pe șantier, venise o persoană din conducere, care-l cunoștea din vedere și Eugen îndrăznise să-i spună că, dacă ar fi posibil, ar vrea să urmeze facultatea la fără frecvență, lucrând în continuare pe șan-

tier, ca să aibă cu ce să se întreţină pe durata studiilor. Nu-i spusese, desigur, că trebuie să-i trimită bani şi mamei. Omul îl ascultase binevoitor, apoi îi promisese că o să se intereseze el, dacă se poate face ceva. El credea că da. Trebuia, desigur, o recomandare din partea întreprinderii unde lucrează. Fără asta nu se putea prezenta la facultate. Omul plecase după ce-i strânsese puternic mâna, asigurându-l că-i va comunica rezultatul demersurilor sale. Doar că de atunci trecuse destulă vreme şi termenul de înscriere pentru anul universitare ce urma expirase. Nici nu l-a mai văzut de atunci. Era mereu plecat pe teren, sau aşa i se spunea lui când îl căuta. Eugen se descurajă, văzând eşecul tentativei sale. Probabil că omul nu izbutise să facă nimic, sau nici nu încercase.

— Da, şi cum vă spuneam, am încercat, dar n-am primit nici un răspuns. Deci trebuie să mai aştept...

— Păi du-te, omul, zbate-te! Întreabă pe unul şi pe altul! Nu se poate să nu rezolvi până la urmă ceva. Mergi la conducere şi spune că vrei să-ţi continui studiile. Fă o cerere, bate la uşi.

— Omul cu care am vorbit era din conducere şi nu mi-a rezolvat nimic.

— Du-te la altul! Ce, numai unul există în conducere? Mergi şi la alţii, bate-i la cap!

— O să mai încerc.

— Nu te lăsa! Omul numai aşa răzbeşte, dacă luptă. Nimic nu vine de-a gata.

Se uită la ceas. Zăbovise destul de mult. Se ridică, pregătindu-se să plece.

— La revedere, doamnă! Şi vă rog să mă iertaţi că v-am deranjat.

— Nu m-ai deranjat deloc. Mi-a făcut chiar plăcere. Să mai vii. Eşti oricând binevenit.

— Mulţumesc, cu plăcere. Sărut mâna!

Îl conduse până la uşă şi înainte de a o închide în urma lui, îi spuse:

— O să te rog mâine, pentru că tot te-ai oferit, să-mi cumperi câte ceva din oraş. Nu te superi, nu?

Eugen tresări, bucurându-se.

— Vai de mine, doamnă! Cu marc plăcere. Şi azi dacă doriţi, acum chiar mă duc. Spuneţi-mi ce să cumpăr.

— Nu. Acuma nu se poate că s-au închis deja magazinele. Avem destul timp mâine.

Eugen urcă la el sus, sărind voios câte două trepte. Ajuns în cameră, începu să fluiere o melodie veselă.

*

* *

În zilele care urmară, Eugen fu de un zel neobișnuit în pregătirea sindrofiei doamnei Anastasiu.. Alergă cu entuziasm prin oraș, cumpără tot ce trebuia, ba mai puse bani și de la el, străduindu-se să procure tot ce-i trecuse pe listă gazda. Și de multe avea ea nevoie. Abia atunci își dădu el seama câte pregătiri și eforturi sunt necesare pentru a organiza o asemenea petrecere, în aparență foarte intimă, cu invitați destul de puțini. Doamna Anastasiu nu neglija nimic, de la gustări, antreuri, apoi diferite feluri de mâncare — fripturi, chifteluțe, cârnăciori, sarmale — cam multe își zise el — și până la desert, ceea ce însemna vreo câteva feluri de prăjituri, torturi, fructe — nu orice fel de fructe, ci din cele cu grijă alese. Apoi băuturile. Gazda îl trimise la un anume domn Macrea „de pe deal", care avea țuică de prune, ținută vreme de opt ani în butoi de dud, — frăgar, cum i se spunea pe acolo — încât căpăta o culoare gălbuie, aproape ca uleiul. Era scumpă țuica asta, de două ori mai scumpă decât cea pe care o cumpărai în mod obișnuit de la țăranii producători, dar era și de două ori mai tare. Apoi celebrul vin de Șard. Trebuia neapărat să ai relații, nu glumă, ca să poți procura licoarea aceasta, atât de căutată, cu un gust dulceag-amărui! Cineva, care avea un drum pe acolo, fu găsit, nu se știe cum, și în schimbul unei respectabile sume de bani, omul se întoarse de acolo cu două damigene pântecoase.

Eugen fu mâna dreaptă a doamnei în toate pregătirile.

Mai mult decât atât, el se oferi s-o ajute și la pregătitul bucatelor, ca să fie sigur că totul va fi gata până sâmbăta proiectată pentru petrecere. Ea-l refuză politicos, dar ferm:

— Nu e treaba dumitale asta! Aici mă descurc eu, arătă ea cu gest larg spre bucătăria ticsită cu de toate.

Trebui să renunțe, asistând neputincios de la distanță, la toate preparativele. Ea trebăluia zilnic, ore întregi cu o plăcere vizibilă, ba chiar cu pasiune, în vederea pregătirii marelui eveniment. Trecuse destulă vreme — mai multă ca de obicei — de la precedenta reuniune și se vedea că este și ea nerăbdătoare. După-amiezele, Eugen își făcea mereu

de lucru pe la doamna Anastasiu. Dar era expediat urgent sus la el fără prea multe explicații. Nu-i plăcea să fie văzută în șort de bucătăreasă și, fără fasoane, îi spunea grăbită:

— Ce cauți aici?

— Gândeam că pot să vă fiu cu ceva de folos... Poate sunt treburi pe care aș putea să le fac și eu.

— Cu ce să mă ajuți? Hai, vezi-ți de-ale dumitale! Te chem eu când am nevoie de ceva.

* * *

Și, în sfârșit, ziua mult așteptată sosi. Era sâmbătă și Eugen lucrase tot timpul cu gândul la seara ce va urma. Ardea de nerăbdare să vie odată sfârșitul zilei de lucru. Ziua părea mai lungă ca oricare alta. Parcă nu se mai termina niciodată. Nici nu băgă de seamă că șeful de echipă îl privea cu mai multă atenție și mai insistent ca altădată cum lucra aplecat asupra unui motor, concentrat, nevăzând nimic în jur și nebăgând pe nimeni în seamă.

Șeful dădu din cap, parcă minunându-se de ceva, apoi plecă neobservat. Adevărul era că Eugen, după atâția ani de muncă, lucra repede și bine, cu o îndemânare pe care chiar și dușmanii săi ar fi putut s-o indivieze, dacă ar fi avut desigur, și bunăvoința necesară pentru a recunoaște că știe meserie. Însă pe el nu-l mai interesa nimic și ca de obicei mâinile i se supuneau disciplinate tuturor comenzilor, executând precis orice operațiune oricât de complicată ar fi fost ea, chiar dacă gândurile îi zburau în altă parte, ca în ziua aceea, de pildă.

Până la urmă sirena care anunța sfârșitul zilei de lucru se îndură să sune. Se repezi într-un suflet acasă. Ajunse aproape în fugă și, precipitat, bătu la ușa gazdei.

— Nu vă supărați, doamnă, pot să vă cer puțin fierul de călcat?

— Vai de mine, cum să nu! Vreau să arăți cât mai bine deseară. Să placi cât mai mult doamnelor, îi făcu ea complice cu ochiul.

Eugen roși. Oare și-o fi dat seama de ceva? De la o vreme suspecta pe toată lumea că știe... Dar ce să știe, se întrebă tot el.

Alergă sus în cămăruța sa și băgă fierul de călcat în priză. Nerăbdător să-l vadă cât mai repede fierbinte, Eugen se învârtea de colo până colo, pregătindu-și pantalonii și cămașa pentru a-i călca. În sfârșit, fierul era așa cum trebuia. Dădu jos mușamaua de pe măsuță,

își întinse pantalonii, luă o bucată de ziar, pe care o stropi cu puțină apă, apoi o așeză deasupra. Făcuse de zeci de ori operațiunea asta — doar era singur de atâta vreme —, însă de data aceasta nu-i reușea de fel. Mereu apăreau încrețituri, dungi noi, suprapuse, peste dunga inițială. E drept, stofa era ca vai de ea; trebuia totuși să iasă dunga. Se înfurie și fu cât pe aci să-și ardă pantalonii. Cu chiu cu vai îi călcă. Se uită la ei. Arătau destul de lucioși la genunchi și în spate de atâta purtat. La lumina destul de palidă a becurilor — centrala electrică mereu obosea seara, încărcată de sarcini mai mari ca ziua — spera să nu se vadă cât de ponosit era costumul său. Încercă să calce și reverele hainei, să le întărească puțin, ca se pleoștiseră de tot. Fu zadarnic. La asta nici nu se pricepea și nici materialul prost nu îngăduia mare lucru. N-avea cum să scoată mai mult din stofa moale și proastă. Era necăjit, însă nu avea ce face. Începu să-și calce și cămașa. Mergea greu și aici. Trebuia mare atenție. În orice moment putea s-o pârlească și pe alb se cunoștea. Ar fi fost o nenorocire, căci altă cămașă albă nu avea. Își muia mereu degetul în gură și cu el pipăia talpa fierului. Dacă sfârâia, scotea fierul din priză, aștepta să se mai răcească și abia apoi continua.

Dacă aștepta prea mult, fierul se răcea între timp aproape de tot și nu mai netezea deloc cutele. Iar îl băga în priză și iar aștepta. I s-a părut o veșnicie până când, în sfârșit, după ce transpirase tot, cămașa arăta cât de cât călcată, deși gulerul era ca de doamne-ajută. Oricum, era gata. Își făcu cu cremă bieții săi pantofi stâlciți de atâta purtat, ca să pară cât mai noi cu putință, apoi își examină vechea sa cravată. Șifonată, chiar pătată pe alocuri, nu i se putea face nimic pentru a arăta mai bine. O umezi puțin pe la pete, o frecă cu o cârpă și încercă să o calce. Dar nu izbuti cu nici un chip. O strica și mai rău, așa că renunță. Privi în jur. Nu mai era nimic de făcut. Se așeză pe pat pentru a-și trage puțin sufletul. Când se uită la ceas, se sperie. Era deja șapte. Se îngrozi de-a binelea. Îl cuprinse panica, neștiind pe ce să pună întâi mâna.

La ora asta trebuia să fie deja jos, așa cum îi promisese doamnei Anastasiu, că va coborî mai din timp s-o ajute la ultimile pregătiri și chiar să primească el musafirii, să-i întâmpine la intrare, că ea mai avea treabă la bucătărie, unde prepara sandvișurile, ca pâinea să fie proaspăt tăiată.

Înfrigurat începu să se îmbrace. Își puse cămașa, pantalonii, cravata, haina, într-o viteză cazonă. Se privi în ciobul de oglindă agățat pe ușă. Arăta destul de jalnic: speriat, palid, cu privirea înfierbântată. Se pieptănă, umezindu-și puțin părul și se duse iar în fața oglinzii. Nici acum nu arăta mai bine: slab, cu ochii adânc înfipți în orbite, cu obrajii supți, presărați ici-colo cu câțiva țepi de păr blond. Își dădu seama că uitase să se bărbierească. Se sperie din nou și în mare goană își dădu jos haina și cămașa. Începu să se radă. Lama — singura pe care o mai avea — nu mai tăia deloc. Apăsă și izbuti să se taie puțin. Sângele curgea din belșug din mica tăietură. Nu avea cu ce să-l oprească. Tampona mereu rana, dar degeaba. Era desperat. Până la urmă, mica hemoragie se îndură să se oprească. Se îmbrăcă din nou. Șapte și douăzeci, observă el privind la vechiul ceas „Doxa", primit de la bunicul său. Ieși val-vârtej, lăsând ușa întredeschisă și se prăvăli aproape pe scări. Ajuns în hol, constată că e liniște. Nu se auzea nici o voce, deci nu venise încă nimeni.

— Ce-i cu dumneata de ești așa speriat? auzi o voce de lângă el. Era doamna Anastasiu.

— Nimic... Nimic. Am crezut că am întârziat. Nici n-am băgat de seamă că s-a făcut așa de târziu.

— Fii serios! Invitații au fost anunțați să vină după ora șapte și jumătate. Dar ca orice oameni care se respectă, vor veni pe la opt, opt și ceva.

Eugen răsuflă ușurat.

— Așa că mai avem timp să punem la punct ultimele amănunte. Îl privi apoi mai atent. Arăți destul de bine. Ia vino mai aproape să-ți așez cu ca lumea cravata.

Eugen se îndreptă spre ea, destul de rușinat.

— Nu te supăra, ți-o spun fără înconjur, nu-mi prea place cravata dumitale, dădu ea sentința.

— Știți, eu, nu...

— Da. Înțeleg, ce mai calea-valea! Nu ai alta. Și fără să mai adauge nimic, se îndreptă spre dulapul masiv de lângă fereastră, îl deschise și pe partea interioară a uneia din uși apăru un șir întreg de cravate, de culori și desene foarte diverse, cele mai multe foarte încărcate cu flori și arabescuri, care de care mai complicate.

— Ia să vedem care ți se potrivește la costum. Apropiete!

Eugen se apropie. Doamna Anastasiu luă pe rând câteva cravate, le aşează pe reverul hainei lui, să vadă care i se potriveşte mai bine. Le încercă aproape pe toate. Cu mare greutate se opri la una, ezitând încă.

— Asta ar merge. Ia pune-o, să vedem cum îţi vine!

Eugen părea nehotărât, ceea ce o iritä puţin pe doamna Anastasiu:

— Hai, nu te mai sfii atâta! Răposatul bărbatu-meu, care era un mare îndrăgostit de cravate, nu s-o supăra acolo unde se află acum — Dumnezeu să-l ierte — că una din cravatele lui le poartă aici, dincoace, cineva.

Eugen o privi. Chipul ei nu arăta prea multă veselie, dar avea ceva sănătos, încăpăţânat, de ţărancă venită la oraş, fără prea mari prejudecăţi, care ştie ce vrea, deşi... aici se opri, dându-şi seama că ar fi ingrat dacă ar judeca-o prea aspru când ea se poartă aşa de „drăguţ" cu el.

— Vă mulţumesc foarte mult.

— Hai, pune-o repede că acuşi pică musafirii şi va trebui să-i întâmpini dumneata, că eu nu-mi văd capul de treabă.

Îşi scoase repede „funia" de la gât, cum îi spunea el în gând singurei sale cravate şi şi-o puse pe cea dată de doamna Anastasiu. Într-adevăr, era cu totul altceva. Parcă şi haina arăta acum mai bine.

— Ei, vezi că îţi stă cu totul altfel acum. Şi merge la costumul dumitale. Deşi, ca să fiu iar sinceră, ţi-ar trebui un costum mai ca lumea.

Eugen roşi, stingherit.

— Ei, hai nu te mai formaliza atâta. Adună vreo cîţiva bani şi ia-ţi în rate un costum mai de doamne-ajută. Am să vin cu dumneata ca să ţi-l aleg chiar eu, dacă ai încredere în gusturile mele. Şi să ştii c : am.

— Sunteţi foarte amabilă...

— Sunt pe dracul! Vreau doar să arăţi mai bine. Că meriţi, măi băiete, termină ea pe un cu totul alt ton, părinteşte parcă.

Şi aşa, cu cravata răposatului la gât, făcu Eugen oficiile de primire a musafirilor, doamna Anastasiu punând la punct între timp ultimele amănunte în bucătărie.

Veniră ca și data trecută cam aceiași invitați cu mici excepții: câțiva nu putuseră da curs invitației, fiind ori bolnavi, ori având treburi importante prin alte părți, fiind deci plecați. În schimb apărură și câteva figuri noi care nu fuseseră data trecută. Treptat îi cunoscu pe toți.

De cum auzea soneria, Eugen se repezea să le deschidă, la spunea politicos, „bună seara', și-i poftea să intre. Era nerăbdător să-i vadă... s-o vadă, adică, pe ea o aștepta, nu pe el, deși desigur ei veneau împreună... gândi el întretăiat, tainic, dar neîndrăznind să recunoască nici în gând, ci doar față de sine însuși, pe cine aștepta de fapt cu atâta nerăbdare. Sosiseră aproape toți invitații și cei așteptați de el nu apărură. Eugen era desperat. Dacă se întâmplase ceva? Dacă ea era bolnavă? Sau el — cine știe? — zăbovea pe undeva, pe la un pahar — că-i plăcea — și ea îl aștepta, neputând să vină singură, că doar nu se cădea ca o femeie căsătorită să vină fără bărbat la o petrecere! Așa ceva ar fi fost inadmisibil în orășelul acesta. Dacă?... Și îi trecură prin cap alte și alte nenorociri, care s-ar fi putut întâmpla și care ar fi putut s-o împiedice să fie prezentă la sindrofia doamnei Anastasiu. Toate visele sale frumoase pentru seara aceea se năruiau. Ar fi fost prea frumos...

Se postase în dreptul ușii de la intrare, ascultând cu atenție, ciulind urechile de fiecare dată când auzea vreun zgomot pe alee sau când i se părea că aude. Nimic. Toți invitații sosiseră și petrecerea era gata să înceapă. Începutul era și el bine gândit de doamna Anastasiu. Nu trebuia să se petreacă oricum, la voia întâmplării. Era obligatoriu să aibă loc într-un cadru cât mai solemn cu putință, ca o mică festivitate. Dar condiția primordială era ca toți cei invitați să fie deja prezenți. Or, nu erau toți, observă Eugen și se părea că și gazda se gândea la aceleași două persoane, de fapt el doar la una. Era deja mult peste ora 8, se apropia chiar nouă. Se părea că și ea intrase puțin în panică. Eugen se apropie și o privi întrebător, neascunzându-și îngrijorarea. Nici nu mai putea, dealtfel.

— Ei, ce facem? răspunse ea aferată privirii lui. Începem? Deși...

— Deși... îngână Eugen.

— Parcă ar mai fi de venit câțiva.

— Cine?

— Cum cine?

— A! Exact! se prefăcu el a-şi aduce abia acum aminte. Doamna şi domnul Procopiu n-au apărut încă. Ce facem?

— Nu ştiu ce să zic. Mă mir că n-au venit încă. De obicei sunt punctuali.

— Începem fără ei?

El dădu din umeri nehotărât, deşi în sinea lui ştia ce ar fi vrut să facă.

— Spune, ce părere ai, Eugen?

— Păi, zic să mai aşteptăm puţin.

— Să mai aşteptăm, să mai aşteptăm, dar cât? E deja destul de târziu.

— Încă puţin. Poate apar totuşi.

— Bine. Dar nu mult timp. Uite că lumea a început deja să dea semne de nerăbdare.

Eugen se îndreptă din nou spre uşă, stând încordat, ca la pândă. Nimic. Afară domnea o linişte deplină. Nu se mai putu abţine. Ieşi în curte, apoi chiar în stradă. Auzi nişte paşi. Privi cu atenţie prin semiîntunericul străzii. Nu. Era altcineva. Intră din nou în curte. Aşteptă. Era încordat ca un arc întins, transpirase în tensiunea acestei aşteptări chinuitoare. Văzând că nu vine nimeni, pătrunse din nou în hol şi de acolo în salon. Toate speranţele sale se năruiseră. Desigur aşa trebuia să se întâmple, aşa avea el „noroc", întotdeauna. Era amărât şi nu-i mai ardea de petrecere, de nimeni şi nimic. Oaspeţii vorbeau între ei, aruncând din când în când priviri nedumerite spre gazdă, întrebând parcă din ochi de ce nu începe de fapt petrecerea, adică de ce nu apar băuturile şi bucatele binecunoscute lor, pe care le aşteptau deja de prea multă vreme.

Eugen privi din nou spre gazdă. Nici ea nu ştia ce să mai facă. Se părea că ţinea foarte mult la soţii Procopiu şi de asta nici nu dăduse încă semnalul de începere fără ei. Sau cine ştie de ce?, gândi el.

Atmosfera începea să devină de-a dreptul jenantă. Oaspeţii dădeau semne evidente de nerăbdare. Era clar că trebuia făcut ceva. Deşi ţinea mult la etichetă, doamna Anastasiu nu mai avu încotro, trebui să aducă primele gustări şi ţuica.

Eugen suferea aproape fizic. Deci toate pregătirile, toată sârguinţa pe care o depusese pentru ca această petrecere să aibă loc fuseseră în

zadar. Dădu din cap înciudat. Ar fi fost prea frumos să fie adevărat, repetă el în gând, decepționat.

Privi musafirii care se aruncaseră cu lăcomie asupra gustărilor — femeile mai ales, observă el cu răutate — și asupra păhărelelor de țuică, bărbații, ca de obicei. Beau și hăpăiau ca niște nemâncați, nemaiavând răbdarea și tactul de a asculta toastul ceremonios al gazdei. Până la urmă, cu autoritatea sa binecunoscută, ea reuși să se facă ascultată, dar Eugen nu mai avea puterea s-o urmărească cu atenție. Se retrăsese într-un colț și privea absent la tot ce se petrecea în jur; de fapt își trăia propria sa amărăciune. Nu fusese dat să fie cum visase el. Ca întotdeauna dealtfel, și nu era nimic de făcut împotriva acestui destin nenorocit care-l urmărea de când se știa pe lume.

Nimeni nu-l lua de seamă, stătea singur, retras într-un colț, nici măcar gazda, care, ca de obicei, era atentă cu toată lumea. La urma urmei, acum nici nu avea nevoie de nimeni. Îi deveniseră toți indiferenți, străini, ba chiar nesuferiți.

Se simțea ca întotdeauna, singur, părăsit de toți, de întreaga lume. Ceilalți beau și mâncau cu poftă, habar neavând de el. Ce le păsa lor? Și de fapt de ce să le pese? Nici măcar nu se cunoșteau. Era și normal la urma urmei. Abia într-un târziu, gazda observă că el stă izolat într-un colț. Veni spre el, cu paharul întins.

— Ce e cu dumneata?

— Nimic. Ce să fie? răspunse el morocănos.

— Ești cam abătut.

— Poate puțin obosit.

— Nu e voie la vârsta dumitale! Eu ce să mai spun atunci? Hai! Și-l trase spre ceilalți invitați, cu sila aproape. El opuse rezistență, aproape inconștient. Ea îl privi de astă dată intrigată de-a binelea.

— Nu ești în toate apele .... Ce s-a întâmplat? Îi fi cumva bolnav?

— N-am nimic. Nu fiți îngrijorată.

Ea îl țintì cu o privire bănuitoare. Eugen se fâstâci și plecă ochii în jos. Doamna Anastasiu dădu din cap, foarte intrigată.

— Dumneata chiar ești bolnav!

— N-am nimic, vă rog să mă credeți!

— Păi dacă n-ai nimic, de ce nu vii aici cu noi să bem un pahar și iei mutra asta de suferind?

— Știți ...

— Nu știu nimic. Hai!

Îl târî în continuare după ca. Eugen fu nevoit să ciocnească cu toată lumea, să zâmbească chiar, deși lucrul pe care-l dorea cel mai mult în momentul acela era să fugă sus, să se refugieze în camera sa. Se simțea atât de străin în lumea asta simandicoasă, de foști „domni" ai târgului, scorțoși și țepeni cu cucoancle lor încă incomplet deuralizate, încât se și miră cum ajunsese totuși aici. Ce căuta printre ei? Doar nu era de-al lor, de „familie bună".

Deodată se auzi soneria de la intrare. Eugen, întâi, încremeni pentru câteva clipe, apoi se repezi spre ușă, împingând la o parte pe cei care-i stăteau în drum. Ajuns la ușă, respiră adânc și apoi o deschise larg. În prag, proptit zdravăn pe cele două picioare lungi ale sale, cu pieptul lat și bombat, stătea zâmbind sigur pe sine, avocatul Procopiu; Eugen nu putu scoate nici un cuvânt. Amuțise. Văzându-l, avocatul îi zâmbi jovial, bătându-l protector pe umăr:

— Salut! Ce mai faci, tinere? Merge, merge, nu?

Eugen era paralizat. Dar Procopiu, trecu pe lângă el, uitându-l imediat, chiar îl împinse puțin la o parte, ca și cum ar fi fost o cantitate neglijabilă sau pur și simplu nici n-ar fi existat. Eugen rămase pe loc, nemișcat, cu privirea în pământ, aproape disturs. Deci venise numai el! Era o ironie cumplită: abia apucase să se bucure și iată ...

— Bună seara, domnule Grindea, auzi el deodată o voce, caldă, puțin nazală. Eugen rămase pironit. Ridică privirea. În semiîntunericul de afară, în dreptul ușii stătea Maria. Amuți. Nici ea nu mai spuse nimic, nu-l ajută să-și revină.

— Ei, îmi dai voie să trec?

El se aruncă precipitat într-o parte, făcându-i loc să intre în hol.

— Vai, vă rog să mă iertați. Nici nu v-am observat la început ... Iar spusese o prostie.

— Desigur statura soțului meu m-a acoperit cu totul.

El o privi în timp ce ea intra. Era îmbrăcată tot cu o rochie veche, demodată, încât aveai impresia că e aceeași de data trecută. Închise ușa și reveni în salon tocmai când Procopiu explica emfatic, adresându-se tuturor:

— Eram cam indispuși, aproape că n-am fi venit. Mai ales că eu în noaptea asta, trebuie să plec în delegație. Am tren pe la douăsprezece

și ceva. Dar nu se putea — adăugă el, privind-o languros pe doamna Anastasiu — s-o refuzăm pe prea iubita noastră gazdă. Și începu s-o aplaude, îndemnând și pe ceilalți s-o facă. Aproape toată lumea se conformă.

— Vai, dragă domnule Procopiu, îmi spui cuvinte prea frumoase, îi răspunse pe același ton, doamna Anastasiu. Sunt foarte încântată că totuși ați venit. Eram foarte îngrijorată de întârzierea voastră. Deci, putem continua liniștiți sau, de fapt, de abia de acum să începem, când suntem cu toții. Să gustați și voi ceva, ca de început, adăugă ea apoi, adresându-se noilor veniți.

Toată lumea părea bine dispusă, deși nu se intrase încă în ritm. Fiecare avea de spus câte o noutate celuilalt, deși probabil că mulți dintre ei se văzuseră ultima dată chiar în aceeași zi. Se mergea încă pe cunoscuta țuică bătrână făcută din prune. Gustările dispăreau aproape pe neobservate. Eugen o ajuta la servit pe gazdă, cu ochii însă mereu ațintiți în partea în care se aflau soții Procopiu. Încă nu se procedase — conform obiceiului — la separarea grupului de bărbați de cel de femei. Deocamdată stăteau în mici grupuri în funcție de simpatii și mai ales de antipatii, pentru că, avea să înțeleagă el mai târziu, cu toată solidaritatea aparentă, erau vechi și trainice animozități între ei. Unele durau de pe vremea părinților lor, când avuseseră de împărțit cine știe ce bunuri sau avantaje, ceea ce la urma urmei, tot bunuri însemnau. Câțiva dintre ei fuseseră adversari politici, fiind în partide politice diferite, aparent ireconciliabil adverse, uniți acum sau — cine știe — purtându-și unii altora dușmănii adormite în noile condiții când aceste partide încetaseră să mai existe.

Eugen privea mereu spre colțul care-l interesa, pândind vreo privire a ei, dar Maria părea a nu-i acorda nici o atenție, răspunzând amabil în dreapta și în stânga întrebărilor banale și convenționale ce i se puneau. Încercă să se apropie dinspre partea în care se afla ea cu fața, doar-doar îi va prinde privirea. Fură în zadar toate aceste manevre: parcă anume, tocmai când el îi apărea în față, ea discuta mai absorbită cu vreun interlocutor, neobservându-l. Începu să se agite neputincios. Părea a nu fi nimic de făcut. Ea continua să-l ignore. Mai avea o speranță: când petrecerea va avansa, va avea loc separarea știută între bărbați și femei, și atunci ... Și într-adevăr lucrurile mergeau, indiferent de el, înainte: gazda servi primele feluri mai

consistente de mâncare. Urmă și vinul. Lumea mânca cu poftă, grăbită parcă să nu scape ocazia ce se ivise. Poate că destui dintre cei de acolo, „foști" în majoritate, azi nu prea aveau ocazia să mănânce în fiecare zi ce le oferea aici prea generoasa gazdă. Începu să se bea și vin. Eugen servea pe toată lumea, alături de gazdă, căutând să împingă lucrurile înainte pentru a traversa cât mai repede toate etapele tradiționale ale petrecerii, poate se va ajunge cât mai curând la momentul pe care-l aștepta el cu nerăbdare. Ostilitățile — cum îi plăcea lui să spună — decurgeau obișnuit. Treptat, lumea începuse să se încălzească, dar nu se întâmpla nimic deosebit, nimic din ceea ce aștepta el. Grupurile erau în continuare tot întâmplător constituite — din punctul lui de vedere — adică tot perechi-perechi. Deveni nerăbdător, chiar nervos. În sfârșit, se termină servitul felurilor de bucate, urma acum o pauză până la desert, când bărbații puteau bea liniștit cât voiau și fiecare putea face orice, grupându-se după preferințe și obiceiuri. Se părea că în sfârșit, venise momentul prielnic pentru ceea ce aștepta el de mult. Și într-adevăr, invitații începură să se foiască, fiecare căutând să intre în vorbă cu persoanele ce-l interesau, cu care, e drept, discutase și până atunci, însă doar în treacăt. Se agitau, fiecare căutând pe câte cineva. Chiar și doamnele intraseră în alertă, plimbându-și ochii în jur, pentru a-și găsi prietenele preferate. Se apropia momentul prielnic! În foiala din jur, Eugen urmărea dintr-un colț cum oamenii se mișcau dezordonat, asemeni moleculelor în mișcarea browniană. El însă căuta să descifreze o ordine, pe care o știa de data trecută, o ordine care îl interesa în cel mai înalt grad. Treptat-treptat, păreau a se constitui — conform obiceiului — cele două grupuri separate, despărțite aproape etanș, unul de bărbați, altul de femei. Eugen se bucură. În sfârșit, operațiunea de separare se realizase. Combinări, permutări și aranjări, își aminti el de la cursul de matematici. Da, acum e momentul. Se întoarse bine dispus, chiar vesel, spre grupul de femei și înlemni: ea era chiar în mijlocul lor, parcă sechestrată ca o regină posibil adulteră între doamnele ei de companie, care știau că suverana trebuie protejată de amantul insistent. Bineînțeles, monarhul trebuia — obligatoriu — să fie hidos, brutal, despot și bețiv, însă era oricum monarh, cu drepturi legitime de soț, iar siguranța statului cerea ca familia imperială să fie unită, chiar cu forța, dar unită. Suverana devenise inaccesibilă în poziția în care se afla, datorită gărzii ce o apăra cu strășnicie.

El era contele, baronul din povestea aceea stupidă, râvnind la dragostea reginei, a cărei moralitate era bine păzită de suita ei de doamne, bineînțeles, toate urâte și bărtâne. Zâmbi amar la propriile sale fantezii. Nu se mai putea face nimic. Nu era posibilă nici măcar o apropiere de câteva clipe, pentru a schimba un zâmbet sau măcar o privire. Poziția ei era acum aproape inatacabilă, cel puțin pentru moment. Ea se afla într-un colț, înconjurată din toate părțile. Nu se putea pătrunde în acel cerc închis, nefiind loc între perete și fotolii. Era înciudat. Oare ea se așezase cu bună știință acolo, sau fusese pur și simplu silită că ocupe acel loc? Nu-și dădea seama și nici n-avea cum să afle asta. Se postă într-o poziție cât mai favorabilă, chiar în fața ei, lângă o măsuță vecină, căutând să-și strecoare privirea printre capetele a două doamne din cele care o înconjurau. Dar ca un făcut, acestea tot mișcau capetele acoperind-o mereu, pe rând, barând calea privirii sale îndreptate spre ea.

Într-un târziu, izbuti totuși să-i prindă privirea. Doar pentru un singur și scurt moment. Imediat, ea se întoarse spre una din femei care tocmai în momentul acela începuse să-i spună ceva, dracu, știe ce! Eugen se încăpățână să stea cu ochii țintă la ea, nădăjduind că odată și odată, văzându-l, ea va reveni cu privirea spre el. Numai că se înșelă, pentru că ea nu mai aruncă nici o privire în direcția sa. Dimpotrivă, parcă evita să se întoarcă spre el — așa i se părea lui — uitându-se tocmai în direcțiile cele mai îndepărtate de el. Era disperat. Începu să aibă o bănuială cumplită: dacă el n-o mai interesa în nici un fel, iar ea pur și simplu nu mai dorea să vorbească sau chiar să-l mai cunoască vreodată? Fusese doar o conversație întâmplătoare, de politețe, de convenință, între doi oameni necunoscuți, aflați în societate, iar mai apoi forțați de împrejurări neplăcute, beția soțului său ... Căci întâmplarea aceea cu bărbatul său beat, chiar fusese doar o împrejurare nenorocită, de care cu atât mai mult nu-i făcea plăcere să-și amintească, mai ales că fără voia lui și a ei, desigur, fusese martor! Da, da, asta era. Îi era și jenă să mai vorbească cu un om care o văzuse într-o postură dezonorantă — de fapt, nu pe ea. Apoi, în afară de asta, se putea ca ea să nu-l placă. Da, probabil așa stăteau lucrurile. Simplu: femeia aceasta frumoasă nu-l plăcea pe el, un oarecare tinerel, palid și șters, fără personalitate. Ce era așa de greu de priceput? Nu mai trebuia atâta filozofie stupidă pentru a înțelege.

Plecă privirea, însă în momentul acesta simți deodată că ochii ei sunt ațintiți spre el. Se îndreptă repede. Fusese doar o părere? Ce se întâmplase? Ea din nou discuta ceva cu o femeie din dreapta sa. Eugen nu știa ce să creadă. Își propuse s-o urmărească timp mai îndelungat, cu atenție. Dar nu mai observă nimic. Ea nu se mai întoarse spre el. Renunță, cuprins de amărăciune. Hotărât lucru, nu mai era nimic de făcut. Se îndreptă spre grupul bărbaților. Până atunci stătuse singur nu vorbise cu nimeni și nu era exclus să atragă atenția cuiva prin comportarea sa ciudată. Ajuns între ei, fu luat în primire de Procopiu, cu o jovialitate care i se păru din nou de prost gust.

— Ce face juniorul nostru?

— Bine, ce să facă?

— Tot singur, singurel. Ar trebui să-și caute și el o fată pe măsură, se adresă el celorlalți. De, vremea trece, n-ai ce face! Îmbătrânim. Să nu pățești ca mine! Da, da, învață din păcatele celorlalți. Ehe, ce am pățit eu!

Eugen nu știa ce pățise Procopiu și nici nu-l interesa cine știe ce, trebui totuși să afle până la urmă, vrând-nevrând istoria omului, care-i apucase brutal reverul hainei, șifonându-l și mai tare decât era:

— M-am însurat cam târziu. Mi-a fost greu să las viața de holtei. Cre (și eu: fete, femei, văduve și divorțate. Mie-mi spui? Cum puteai să lași un rai ca ăsta, pentru iadul însurătorii? Mă, și ce viață am dus! Nu iertam nimic din ce purta fustă!

— Lasă că te știm noi! îi răspunse doctorul Stoica, râzând mânzește. Ce prăpăd mai făceai prin cascle oamenilor cumsecade! Oleu! Era să te și taie unul mai nevricos!

— La măritate mergeam numai dacă voiau ele. Aveam liberul lor consimțământ. Mă chemau ele, domnule!

— Dacă voiau ..., adăugă doctorul insinuant, făcând complice cu ochiul.

— Păi ce era să fac atunci, să le las nemângâiate? Așa că anii s-au dus, ba într-un pat, ba în altul, tot paturi străine, e drept însă, al dracului de calde! Ce să mai vorbim? ... Dar vine vremea când trebuie să ai patul tău. Și ăla încălzit de o singură femeie. Tinere, nu uita vorba asta înțeleaptă. Treci în patul tău, că altfel răcești la șale! râse el gros, cu poftă.

Ultimele sale vorbe sunaseră ca o amenințare și Eugen tresări puțin speriat. De data asta Procopiu nu părea beat, și dealtfel, se vedea că nici nu prea băuse ca data trecută. Rămase pe gânduri, îngrijorat.

— Hai să mai bem, băieți! adăugă Procopiu, amintindu-și parcă ceva important. Ciocniră toți, fiecare cu ficcare, zâmbindu-și convențional. Când paharul său se lovi de al lui Procopiu, Eugen simți privirea acestuia, parcă străpungându-l, deși pe față i se lățise un rânjet ce se voia vesel. Căută să se facă a nu observa nimic, deși în el teama își făcea un loc din ce în ce mai încăpător, ocupându-l aproape cu totul.

Petrecerea decurgea după tipicul obișnuit și nimic nu părea a o tulbura. Dar Eugen era îngrijorat. Ceva nu era în regulă. Trebuia să fie foarte atent. Privi, din colțul unde se afla, pe furiș, spre Maria. Stătea cuminte în mijlocul celorlalte doamne, de data asta nemaivorbind cu nici una. Deși înconjurată de ele, părea totuși retrasă, abstrasă discuțiilor lor. Privea, ca și data trecută, în pământ, însingurată, dusă parcă departe. Tot nu se putea ajunge la ea. Și apoi era Procopiu. Își aduse aminte că el spusese că trebuie să plece în noaptea aceea undeva. Un licăr de speranță i se aprinse în ochi. Dacă el pleacă, ea ar putea rămânc în continuare aici. În același timp, un alt gând îl fulgeră: dacă el, zbir cum îl știa, o obligă și pe ea să plece odată cu el, ducând-o acasă, fără voia ei? Normele vechi ale vieții de familie, mai ales în provincie, în Ardealul tradițional, nu îngăduiau ca soția să rămână singură la o petrecere când soțul trebuia să plece forțat de împrejurări. Da, clar, nu era nici o speranță. O minune doar putea să-l salveze. Dar minuni ... știa el, nu se prea întâmplă în fiecare zi.

Se mai învârti nehotărât printre invitați, intrând în vorbă cu câte unul din ei, răspunzându-le absent, amabil și stereotip la întrebări, apoi mergea mai departe la alții. Zăbovi mai mult cu doctorul Stoica — vesel și pus pe taclale — care voia neapărat să afle de la Eugen dacă va fi sau nu va mai fi un nou război mondial. Avea opiniile lui, sedimentate de-a lungul anilor, bine fixate, despre mersul politicii mondiale, deși mai avea oarecari ezitări în unele chestiuni „speciale", cum le numea el. Dc, nu poate omul să le prevadă pe toate, mai ales că politica, ehe, știm noi cât de parșivă este! Viitoarea conflagrație era singura problemă pe care nu o rezolvase complet. Opinia lui în-

clina spre o nouă încăierare pe mapamond, însă nu era sigur din care parte va porni ea. Eugen îl ascultă răbdător, arătându-se foarte interesat de ce spunea doctorul. Toate banalitățile care le debita aveau un aer de sentință definitivă, irevocabilă, fără putință de replică. Dacă ai fi încercat — ceea ce dealtfel Eugen nici nu avea de gând s-o facă — să-l contrazici cât de puțin, te-ar fi privit cu tot disprețul de care era capabil: cum, domnule, eu care mă ocup de ani de zile de treaba asta, mie îmi spui dumneata, pe mine ți-ai găsit să mă contrazici? Cum așa ceva nu se întâmplă, Stoica ajunse, ca de obicei, cu raționamentele sale simpliste până la marginea războiului. Aici îi ceru, pe față, ajutorul lui Grindea, cu aerul unui om care a rezolvat cu mare trudă intelectuală totul, rămânându-i doar un fleac de pus la punct. Îl știe el și pe ăla, însă doar așa din politețe îl consultă pe celălalt.

— Ei ce zici, domnule, care dă semnalul? Ăștia sau ăilalți?

Eugen nu știa cine sunt „ăștia" și care sunt „ăilalți", așa că era în mare încurcătură. Se făcu a rămâne pe gânduri și atâta aștepta Stoica, pentru că, văzându-l ezitând, îl salvă tot el, zâmbind îngăduitor:

— Vezi că nici dumneata nu știi! făcu el bucuros că celălalt nu-i mai deștept ca el în materie de anticipare politică. Își freca bucuros mâinile și continuă:

— Și eu mă frământ de ani de zile cu problema asta. E grea, domnule, ce mai! În celelalte chestii mă descurc, am prins toate țițele. Îmi dau seama de orice mișcare, chiar înainte ca ea să fi avut loc. Să știi că și aici am siguranța ...

Eugen îl suportă o vreme, dar la un moment dar nu mai avu răbdare. Se scuză politicos și se îndreptă spre gazdă cu aerul că avea să-i spună ceva important, doar așa ca să scape de comentariile politice avizate ale doctorului Stoica. Doamna Anastasiu, de cum îl zări, îl luă în primire:

— Ei, cum e? Văd că de data asta te simți mai bine. Conversezi cu toată lumea, te porți mai lejer decât data trecută, nu-i așa?

— Da, desigur.

— Mă bucur, să știi. Prea trăiești și dumneata ca un pustnic. Ai nevoie de aer, de lume, de cunoștințe. Nu tot mereu între patru pereți. Nu se poate, așa înnebunești. Și apoi, la vârsta dumitale, trebuie să mai și petreci un pic.

— Da, aveți dreptate, doamnă.

— Și să știi că te place lumea. Ai făcut impresie bună tuturor.

Eugen se gândi fără voie, poate cu puțină răutate, că-l interesează mai puțin această lume, decât cei cu care se vede în fiecare zi, în mijlocul cărora lucrează, trăiește de fapt. Acela ar trebui ... renunță la acest gând, preferând să nu-și aducă aminte de lucrurile neplăcute.

— Hai, nu vii puțin și în mijlocul doamnelor, de ce le eviți?

— Dar nu le evit deloc, răspunse el fericit de ideea doamnei Anastasiu și, precipitându-se, o urmă imediat.

Doamnele, care discutau ca de obicei de-ale lor, îl primiră cu destulă veselie. Fâstâcit, Eugen ciocni cu fiecare, așteptând marele moment. Se opri în fața ei, ezită puțin, apoi spuse emoționat, simțind că roșește:

— Sărut mâna, îmi pare bine că vă revăd.

— Și mie, domnule Grindea.

Apoi nu mai avu ce să-i spună și trebui să treacă mai departe la următoarea doamnă. Nu izbutise nimic, constată el cu amărăciune. Dar, de fapt, ce dorea să izbutească? Nici el nu știa ce anume. Poate să schimbe două vorbe împreună, că de o conversație ca cea de data trecută nici nu mai putea fi vorba. Mai rămase în cercul doamnelor puțin, până își dădu seama că nu mai avea ce căuta acolo. Apoi se întoarse la bărbați și nu peste multă vreme, constată că nici acolo nu are nimic de făcut, că se plictisește, ba chiar că îl enervează totul. Da, avea senzația de prisos, de inutilitate și poate că ar fi trebuit să se retragă discret, pe neobservate, chiar dacă ar fi riscat ca a doua zi să fie judecat foarte aspru de către doamna Anastasiu. Însă pur și simplu nu mai avea ce face și se simțea din nou ca un străin, ca un intrus. Maria era în continuare prinsă în cercul de femei și nici nu dădea semne că ar fi vrut să se rupă de acolo. Sau probabil nici nu putea. Și la urma urmei era totuna pentru el. Tot același rezulta ar fi fost. Mai zăbovi o clipă, apoi se hotărî. Încetișor, pe furiș aproape, se apropie de ușa care ducea spre scara ce urca la camera lui.

Chiar în momentul în care pusese mâna pe clanță, auzi vocea lui Procopiu.

— Din păcate trebuie să ne retragem, eu și soția mea. Cam peste o jumătate de oră am trenul. Doamnelor și domnilor — adăugă el, ridicând vocea pentru a se face auzit —, vă spunem bună seara și

petrecere frumoasă în continuare. Doamnă Anastasiu, ați fost ca de obicei, fermecătoare, o gazdă impecabilă și ne-am simțit admirabil.

Eugen rămase cu mâna pe clanță. Ce va urma oare? Gazda se apropie de cei doi soți.

— Plecați, așa devreme?

— Trebuie, zise el. Am tren. Îmi pare nespus de rău, știți doar cât de mult îmi place la dumneavoastră.

— Și mie, dragii mei, îmi pare foarte rău că ne părăsiți.

Eugen se apropie, ascultând cu încordare toată discuția. Se opri chiar lângă gazdă. Ea îi aruncă o privire scurtă, apoi interveni hotărâtă:

— Păi dacă dumneata tot pleci la gară — și presupun că ai geamantanul deja pregătit — Maria oricum rămâne singură. Așa că ar fi mai bine — zic eu — ca ea să mai stea cu noi. Nu? Și doamna Anastasiu se întoarse spre ceilalți invitați cu un gest teatral: ce spuneți? Nu-i așa că am dreptate? Părea că le cere și lor încuviințarea. Se auziră voci de aprobare. Chiar proteste împotriva plecării doamnei Procopiu. Procopiu stătea țeapăn, transpirat ca de obicei; pe fața lui lată, grasă, de om bine hrănit, se putea citi nehotărârea. Nu știa ce atitudine să ia. Se părea că nu prea era de acord să-i rămână singură soția aici, dar, pe de altă parte, nici nu putea s-o refuze pe doamna Anastasiu, pe toți ceilalți. Ar fi fost nepoliticos din partea lui. Și ținea mult să nu pară astfel în ochii cunoștințelor sale. Era într-o mare dilemă. Se frământă câteva clipe în tăcerea destul de penibilă care se lăsase. Apoi, răsuflând greoi, spuse, cu vădită dificultate, articulând fiecare cuvânt, accentuând parcă faptul că făcea o mare concesie:

— Dacă țineți dumneavoastră și dacă soția mea vrea — dar o întrebase oare? observă Eugen — atunci poate să rămână. Desigur e plăcut aici și e păcat să pleci în toiul petrecerii. Se uită la ceas și, precipitat, dădu mâna cu toată lumea, îi sărută mâna doamnei Anastasiu, apoi — Eugen nu putu să suporte scena — se apropie de soția sa, o sărută pe frunte și, condus de ea până la ușă, ieși. În sfârșit, ieși. Eugen răsuflă ușurat. Poate se va putea apropia de Maria. Desigur, ar fi fost lipsit de tact să se ducă la ea chiar acum, imediat, după ce plecase soțul ei. Lăsă să treacă o vreme apoi, își mai făcu de lucru printre musafiri. Mai aștceptă, neuitându-se deloc spre Maria.

Când aprecie el că a trecut destul timp, se îndreptă spre locul unde știa că stau de obicei femeile. Rămase foarte surprins: Maria se reașezase în colțul în care fusese și înainte, având între ea și el pe celelalte femei, tot fără nici o posibilitate de a pătrunde până acolo. Era profund decepționat. Tot nu se putea face nimic. O privi. Ea nu-i acordă nici o atenție, sau nu-i observă privirea. Deci nu se schimbase nimic odată cu mult așteptata plecare a lui Procopiu. Era ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic. Se lăsă obosit într-un fotoliu, cu capul plecat, fără vlagă aproape. Asta era! Așa cum îi fusese teamă să recunoască, Maria nu dorea să mai aibă în nici un fel de-a face cu el, măcar să stea puțin de vorbă. Nimic, nimic! Rămase în fotoliu, vreme îndelungată, neacordând nici o atenție nimănui, fără a auzi zumzetul vocilor ce se întretăiau în jurul și deasupra sa. Târziu de tot, auzi ca prin vis, vocea doamnei Anastasiu:

— Ce faci, dormi? Te-au obosit, se vede, pregătirile de azi.

— A, nu, deloc, tresări el speriat. Mă gândeam și cu ...

— Acuma nu e timp de gândire. Într-un fel, și dumneata ești gazdă alături de mine. Scoală și la treabă! Umple paharele, ciocnește cu musafirii, întreține-i!

Eugen se ridică greoi și fără chef. Nu-i mai ardea de nimic. Ce treabă mai avea el aici? Ce legături putea avea el cu simandicoșii ăștia? Nici una. Ttotuși nu se putea s-o refuze pe gazdă. Luă o sticlă de vin și începu rând pe rând să umple paharele, trecând prin dreptul fiecăruia. Ajuns în mijlocul doamenlor, unde paharele erau toate aproape pline, vru să se întoarcă la locul său.

— De ce fugi, domnule Grindea? îl apostrofă o doamnă grasă, probabil soția cuiva dintre cei aflați în salon.

— Nu fug, doamnă!

— Uite, mai avem și noi pahare de umplut!

— Cum să nu, imediat. Poftiți!

Postura de chelner îl umili și umplu aproape cu dușmănic paharele, până sus, încât câteva se vărsară pe fața de masă. Încercă să nu privească spre Maria. Paharul ei era plin. Nu se putu abține și îi aruncă pe furiș o privire. Ea stătea calmă, liniștită, ca de obicei, puțin posacă. Părea că nu-l observă. Eugen se retrase deprimat la locul său, abia așteptând să se termine odată toată sindrofia. Era hotărât să nu se mai miște din fotoliu până la sfârșit, orice s-ar fi

întâmplat. Şi aşa făcu, ostentativ, copilăreşte aproape, nevorbind şi neacordând nici o atenţie nimănui. Vremea trecea greu, chinuitor şi petrecerea părea că nu se mai sfârşeşte. Lumea din jur se simţea desigur bine şi nu avea de ce să se grăbească cu plecarea. Nu mai avea răbdare. Îi era şi puţin somn sau i se părea. Bău din paharul de vin pe care îl avea alături pe măsuţă. Îşi mai umplu încă unul din sticla aşezată la picioarele fotoliului. Nu era rău vinul. Măcar să bea dacă nu avea altceva mai bun de făcut.

Într-un târziu — lui Eugen i se păru o veşnicie — primii musafiri dădură semne de plecare. Fură conduşi cu tot alaiul spre ieşire şi apoi în curte. După o altă bucată de timp plecă un alt grup. Eugen trebui să facă alături de doamna Anastasiu oficiile de gazdă, conducându-i şi el. Treptat-treptat, salonul se golea. Mai rămăseseră câţiva credincioşi ai vinului, care-l sorbeau cu sârguinţă de teama de a nu lăsa cumva ceva nebăut. Pe Eugen nu-l mai interesa nimic. Era amărât, fiind absent la tot ce se întâmpla în jurul lui. Se ridica doar mecanic, când trebuia să conducă pe cineva şi se reaşeza imediat la loc după aceea. De la un timp renunţă să se mai ridice pentru a conduce musafirii. Trebui s-o mai facă totuşi de câteva ori, la îndemnul doamnei Anastasiu. Când repetă operaţiunea aceasta a nu ştiu câta oară, dând să-şi ocupe iar locul său confortabil în fotoliu, auzi vocea doamnei Anastasiu:

— Cred, dragă Eugen, făcu ea foarte familiar, că va trebui să mai conduci pe cineva, şi nu numai până în curte.

Tresări şi abia atunci privi cu atenţie în jur. Plecaseră toţi, fără ca el să fi băgat de seamă. Ba nu. Mai era cineva. Într-un colţ, ghemuită pe o canapea, cu ochii ţintă în pământ, stătea Maria. Părea complet nemişcată. Parcă s-ar fi gândit concentrat la ceva anume.

Eugen rămase şi el înţepenit, cu ochii spre ea.

— Ce te uiţi aşa? Ca un cavaler ce eşti, va trebui s-o conduci până acasă, nu?

— Desigur, desigur, se bâlbâi el.

Maria părea că nu ascultă şi că n-o interesează că se vorbeşte despre ea, stând în continuare nemişcată în aceeaşi poziţie.

— Hai să mai bem încă un pahar înainte de plecare, propuse gazda, apropiindu-se de Maria. Abia atunci ea dădu semne că se trezeşte. Ridică privirea şi zâmbi doamnei Anastasiu. Eugen se apropie şi el,

umplu paharele cu mâna tremurândă și cioncirăă toți trei, fără să mai spună nimeni nimic.

— N-a fost rea petrecerea, nu? întrebă gazda, după o tăcere destul de lungă. Nu i se răspunse.

— Văd că sunteți amândoi adormiți și nu se mai poate face nimic cu voi.

Din nou nu primi nici un răspuns.

— Atunci hai, plecarea, dormiți acasă nu aici. Domnule, fii cavaler!

Eugen se ridică odată cu Maria și se îndreptară toți trei spre ușă. În hol, o ajută să-și îmbrace pardesiul. Cele două femei se sărutară în tăcere, apoi își spuseră la revedere și Maria plecă însoțită de Eugen.

Strada, ca de obicei slab luminată, era pustie la ora aceea târzie. Mergeau alături fără să-și spună vreo vorbă.

Ajunseră în dreptul casei ei. Ea nu-i dădu nici un semn că trebuie să se oprească aici, la poartă. El o urmă, întâi în curte, apoi în casă. Ajunși în hol, el o ajută să-și dezbrace pardesiul și intră după ea în sufragerie. Ea plecă tot fără să spună nimic, se duse în bucătărie și apăru după o bucată de vreme cu două cești de cafea. Le așeză pe masă, scoase din bufet două pahare și turnă din lichiorul dulce-amărui pe care-l știa deja. Băură în aceeași tăcere, așteptând apoi în liniște să se răcească ceștile de cafea.

Eugen trăia o senzație ciudată: i se părea că nu-și dădea seama de nimic, că nici nu știe ce i se întâmplă, unde este, ce face, ce ar trebui să facă. Era ca o păpușă mecanică, ce ori stă nemișcată, ori face niște gesturi țepene, crispate. Era convins că dacă ar fi deschis gura, n-ar fi putut scoate nici un sunet. Tot corpul îi era încordat ca un arc, gata să se rupă dureros în orice moment. Tăcerea era deplină, tot ca data trecută. Doar că dincolo nu sforăia celălalt. Erau singuri, doar ei doi, și asta i se părea cu totul de necrezut, ireal chiar. Nu cutezã sã facă nici o mișcare. Orice gest, cât de neînsemnat i s-ar fi părut o îndrăzneală de neiertat. Stătea înfipt bine în scaun, temându-se să nu cadă, privind în ceașca de cafea. Nici nu încercă să fumeze. Asta ar fi însemnat să facă o mulțime de gesturi pentru a-și aprinde o țigară și nu avea curajul să facă nici unul din ele. Ea parcă îi ghici gândul și-i ceru o țigară, fără să vorbească, ci doar făcu gestul că ar vrea să fumeze, părând a căuta o țigară în tabachera de artizanat de

pe masă. El sări de pe scaun, rupându-se dintr-o dată din nemișcarea în care se aflase până atunci, vru să scoată pachetul care se înțepenise în buzunar, încăpățânându-se să nu iasă; îl scoase în sfârșit și-i oferi o țigară. I-o aprinse cu mâinile tremurânde și apoi rămase în picioare, neștiind ce să mai facă în continuare.

Își aminti că voise să fumeze și el, deci trebuia întâi să-și aprindă o țigară.

Cu mișcări nesigure încercă să-și ia una, dar n-o nimerea pe cea pe care voia s-o ia, dând parcă mereu peste alta, care nu-l interesa. Nici chibritul nu vru să-l asculte. Se stinse primul băț, apoi al doilea se rupse și, în sfârșit, abia al treilea putu fi folosit. Fumară tăcuți vreme îndelungată, fără a spune nici unul vreun cuvânt. El nici n-ar fi fost în stare, pentru că i s-ar fi oprit vorbele înainte de a i se fi putut auzi. Orice mișcare pe care o făcea îl durea. Toți mușchii îi avea anchilozați și era convins că dacă s-ar fi ridicat pentru a face doar câțiva pași, s-ar fi prăbușit ca paralizat. De altfel nici nu încercă să schițeze măcar un gest, o mișcare. Nu aștepta nimic, nu gândea nimic. Doar era acolo, lângă ea, cu ea și altceva nici nu dorea, nici nu putea să-și imagineze că ar fi fost posibil să-și mai dorească ceva. Nu simțea nimic, nu știa dacă e bine sau rău așa, dacă se simțea bine sau rău, important era că nu era nimeni acum cu ei, că erau doar ei doi. Mai mult nu putea gândi, asta era destul, era totul, era complet. În afară de asta, de ei doi, nu mai exista nimic.

Privea în ceașca de cafea. Nici nu trebuia s-o privească pe Maria. O simțea, aerul din jur avea ceva particular, semnala prezența ei, o purta pe niște valuri nevăzute ce-l înconjurau din toate părțile, o anunțau, chiar dacă el n-ar fi văzut-o și n-ar fi știut că ea este acolo, ar fi simțit imediat că o are în preajmă, că ea îl învăluie, neatingându-l, ca o prezență aeriană care te înconjoară, ca un abur pe care nu poți să-l pipăi, dar îl simți prin toți porii.

Rămaseră în continuare așa, tot nemișcați. El cuteză totuși, de câteva ori, să-i arunce câte o privire furișată. Ea părea că nu-l vede sau îl vedea și nu-și dădea el seama. Stăteau imobili. Scena ar fi putut dura la infinit, fără să se petreacă nimic, pentru că, într-adevăr, nimic nu se întâmplase de când stăteau așa, unul în fața celuilalt, muți, poate chiar străini, își spuse el, puțin speriat de această ultimă constatare.

Maria fu cea dintâi care schiță un prim gest. Ridică paharul și privindu-l în ochi pe Eugen, îl ciocni de al lui. Se auzi un clinchet ascuțit, ca un clopoțel de trezire și el tresări, parcă deșteptându-se, nerevenindu-și însă complet din transă. Ba dimpotrivă, abia acum, realizând cât de încordat era și cât de tare îi zvâcnea sângele în artere! Ea rămase cu ochii ei adânci ațintiți asupra lui, parcă l-ar fi văzut pentru prima oară, dar nu era numai asta: avea în ochi o căldură, o înțelegere, o tristețe care înțelegea altă tristețe. Și poate mai mult decât orice, o bunătate, cum lui Eugen nu i se întâmplase niciodată să întâlnească. Deși stătea nemișcată, parcă ochii i se apropiau din ce în ce mai mult de ai lui, întâlnindu-se undeva în aer, într-un spațiu comun, fierbinte. El nu plecă privirea, i-o susținu pe a ei, aproape fără efort, sau nedându-și seama de efort. I se lipise privirea de a ei și în momentul acela n-ar fi putut într-adevăr să facă nici o mișcare. Exista — și ea la fel — numai în razele ochilor, acolo se adunase toată viața lor din acel moment, tot ce erau ei înșiși, de fapt. În afara acestor priviri, ei nu mai erau.

Ea întinse încet mâna pe masă și i-o mângâie pe a lui, delicat, ușor, aproape neatingându-i-o. El tresări violent, se frânse aproape de această atingere, abia simțită. Acum se mutase cu toată ființa sa din ochi, toată viața lui trecuse de acolo în mâna care simțea fierbinte mîna ei. Se crispă fără să-și dea seama. Ea îl mîngîia în continuare liniștit, fără grabă, privindu-l în ochi, cu o căldură aproape maternă. Apoi se ridică încet, înconjură masa, și ajunse lîngă el. El nu se mișcă, rămase în aceeași poziție, pe scaun. Îi simți prezența, poate și respirația în spatele său. Aștepta cu teamă următorul gest al ei. Gestul întîrzie puțin, ca după o ezitare. Apoi el veni. Simți mîna ei caldă, — arzând, așa i se păru lui — prin păr. Îl răsfira, mângâindu-l tot fără grabă, încet, ușor, cu o delicatețe pe care el nici nu o credea posibilă. Apoi, pe nesimțite, cu mâna cealaltă îl cuprinse de după umeri și aplecându-se deasupra sa, îi întoarse încet, încet capul spre ea. Îi văzu atunci chipul lângă al său, aproape să se atingă, se priviră pentru prima oară adânc, drept în ochi, având chiar senzația fizică, tactilă, că ochii lor se întâlnesc. Ea îi luă mâna din păr și-l mângâie ușor pe obraz, cu grijă, parcă să nu-l doară. El stătea în continuare nemișcat, tot încordat, trăind nu știa nici el ce tensiune, necunoscută lui până atunci. Ea își apropie din ce în ce mai mult obrazul de-al lui,

şi-l apropie încet, nesfârşit, părând că nu se vor atinge niciodată, până când el simţi pe buzele sale umezeala caldă a buzelor ei. Brusc, dar fără brutalitate, aplecându-se deasupra lui, ea îl îmbrăţişă, strângându-l cu putere, fără ca el să poată schiţa nici un gest. Apoi ea îl privi iarăşi cald, matern. El simţi imediat că se surpă ceva în el, dureros, ca un cutremur, trupul îi zvâcni violent şi gustul sărutului ei i se păru dintr-o dată altul, mai puternic, mai altfel ca până atunci. Rămase un moment încremenit, ca într-o stare de hipnoză, neînţelegând la început ce se petrecuse cu el. Tremura, sfâşiat de o durere necunoscută ce-l doborâse. Ea îl ţinu strâns câteva clipe, cu buzele din nou lipite de ale sale. Îi simţise tremurul şi rămase protectoare, lipită de el, ca pentru a-l ocroti. Apoi îl mângâie din nou pe păr, pe faţă, îşi lipi obrajii de ai săi, înţelegându-i frământarea. El era sfârşit, vlăguit şi abia atunci îşi dădu seama de tot ce se întâmplase. I se făcu ruşine. O strânse spre el, aşezând-o aproape în braţele sale. Îşi sprijini capul obosit de pieptul ei, pe care acum îl simţea prima oară. Ea se lăsă în braţele lui, mângâindu-l în continuare, cu grijă, cu tandreţe. Stătură aşa o vreme, apoi ea, încet, pe nesimţite, se desprinse din braţele lui şi se îndreptă spre camera alăturată. Eugen rămase în aceeaşi poziţie, de parcă ar fi avut-o în continuare în braţe. Nici nu mai vedea nimic, ci doar simţea mai departe atingerea ei. De aceea nici nu observă când ea se întoarse îmbrăcată doar într-o cămaşă uşoară de noapte şi se apropie de el. Îl luă de mână, ridicându-l de pe scaun. Îl duse spre uşa prin care tocmai ieşise ea şi intrară împreună, ţinându-se de mână O urmă supus, ca în transă, dar în mintea sa spaima licărea, din ce în ce mai puternic, luminând treptat, ameninţător, un spaţiu vast, întunecos, în propriul său creier.

Se opriră în mijlocul camerei. Ea îi descheie haina şi-l ajută să se dezbrace, de altfel nici n-ar fi fost în stare singur. Apoi îi desfăcu încet nodul la cravată. El stătea în continuare supus, fără voinţă. Îl îmbrăţişă strâns şi-l culcă cu grijă lângă ea în pat. Începu să-l sărute, întâi rar, prelung, apoi din ce în ce mai repede, dezlănţuită. Îl mângâia tot timpul ca pentru a nu-l speria parcă. Pe neaşteptate, îşi dădu seama că îi simte coapsele fierbinţi, goale lângă ale sale, că e şi el descoperit în întregime şi atunci începu Eugen dintr-o dată s-o sărute sălbatic pe ochi, pe obraji, pe buze, pe sâni, lacom, nestăpânit. Ea îi răspundea cu aceeaşi lăcomie, sărutându-l mereu. Se încleştară unul de celălalt.

Eugen simți că e altul, altcineva, parcă străin de el, căci nu se putea ca el însuși să fie acolo cu femeia pe care o visase atâtea nopți. Nu, ar fi fost prea frumos și el nu avusese parte poate niciodată de lucruri frumoase. Părea de neînchipuit. Maria îl strângea la piept cu putere, sărutându-l, dorindu-l, însă el nu mai putea face nimic altceva decât să se gândească, mai lucid decât ar fi dorit-o, că acum trebuia să fie fericit. Trebuia. Doar el nu fusese astfel niciodată. Ea îl săruta cu disperare, cu frenezie, parcă implorându-l ceva, dar el era mereu cu gândul la fericirea lui de acum. Se sărutară așa la nesfârșit, se istoviseră aproape. Maria însă îl ținea strâns lipit de fierbințeala trupului ei. Apoi se ridică deasupra lui, îl privi, poate cu puțină milă, și-l mângâie parcă pentru a-l liniști, pentru a-l consola. Mângâierea ei îi făcu bine. Simți într-adevăr că se mai liniștește puțin. Deși își dădea seama că e la fel de încordat ca un înotător cuprins de un cârcel. Înțelese și ea asta și începu încet, încet să-i mângâie obrazul, umerii, coapsele, ușor, aproape nesimțit. Apoi îl sărută pe buze, pe piept, mângâindu-l în continuare cu răbdare, cu dragoste, fără grabă, șoptindu-i doar:

— Eugen, dragul meu, Eugen! Scumpul meu, nu te speria! Liniștește-te! Nu s-a întâmplat nimic. Te înțeleg, dragostea mea! Nu-i nimic ... altădată ... Suntem amândoi atât de nenorociți ...

Capitolul XVII

Cu toate insistențele lui, Maria nu-l lăsă să plece acasă, oprindu-l la ea. Eugen era prea răvășit și ei îi fu teamă să nu i se întâmple ceva sau să nu facă cumva vreun gest necugetat. Îl liniști cu greu, după multă vreme. Arareori și pentru puțin timp, ochii lui Eugen rămâneau neîmpăinejeniți de lacrimi. Maria se folosi de tot tactul de care era capabilă, îl învălui cu tandrețea ei caldă, protectoare, până ce îl văzu puțin mai calm. Nu-l lăsă să se apropie de ea acum, deși își dădea seama că el o dorește cu patimă, cu disperare aproape. Îl obligă, mai cu blândețe, mai cu asprime, să doarmă. Îl mângâie tot timpul, spunându-i mereu pe nume, chemându-l parcă, în șoaptă, și adăuga apoi din când în când: „Dormi, dragul meu, dormi, o să-ți facă bine". Eugen adormi, cu greu, într-un târziu. Ea îl înveli bine, îl sărută pe frunte, prin somn, și-l păzi așa, stând trează alături de el toată noaptea, până dimineața. El dormi agitat, zvârcolindu-se, se dezvelea mereu și ea trebui de nenumărate ori să-l acopere. De fiecare dată îl mângâia, fără să se apropie prea tare de el, ca să nu-i simtă căldura trupului și să se trezească. Nu închisese un ochi toată noaptea, supraveghindu-l cu grijă și dragoste. Noaptea fu lungă pentru Maria, dar nu se plictisi nici un moment. Îl avea alături de ea și-i era destul, era mulțumită. Îl privea din când în când, poate nevenindu-i nici ei să creadă că Eugen era într-adevăr lângă ea. Corpul îi zvâcnea, parcă nedestins încă din încordarea dureroasă ce o trăise în cursul nopții. Suferea și prin somn, se frământa, se răsucea mereu, părând la fel de nenorocit. Poate nu milă simțea față de el, sau dacă era totuși milă, atunci era pentru amândoi, căci erau la fel de nefericiți. În răgazul acelei nopți se gândi și la viața ei searbădă, săracă, urâtă. Nu se înduioșă de sine, ci-și spuse, privindu-l pe Eugen, că merită și ea un crâmpei de fericire, măcar câteva clipe în care să uite de tot ce trăise până atunci, sau tot ce nu trăise de fapt.

Se apropia dimineața, afară întunericul începuse să se tulbure, amestecându-se cu lumina, din ce în ce mai puternică. Vru să se dea jos din pat să aprindă focul. În momentul acela auzi un oftat prelung, adânc, prin somn, al lui Eugen. Se întoarse spre el, Eugen o simți la hotarul de vis și aievea, crezând că viscază încă, o cuprinse cu amândouă brațele, puternic, aducând-o lângă el, lipindu-se de trupul ei cald și bun, lângă care se simțea în siguranță. Îi căută buzele. La început, cum era cu ochii abia întredeschiși, nu i le găsi și o sărută pe obraz, pe gât, pe urechi. Și ea îl lăsă să le caute buimăcit, s-o sărute acolo unde buzele sale oarbe nimereau, lipindu-se de pieptul, de sânii ei, de coapsele ei care fremătau dorindu-l cu disperare. El o săruta în continuare, pe nerăsuflate, o acoperea cu sărutări, flămând și însetat în același timp, se minuna cât de frumoasă și albă era, iar ea se lăsă în voia buzelor lui avide, tremurând, tresărind la fiecare atingere nouă a gurii lui. Era pentru prima dată fericită la asaltul, la dorința unui bărbat de a o cuceri și nu se mai simțea umilită, îngenunchiată. Vroia în sfârșit, tot pentru prima oară, să se dăruiască unui bărbat. Îi răsfiră părul, în timp ce el o săruta în continuare, mângâindu-i coapsele care se arcuiau atât de frumos prin semiîntunericul odăii, așa cum visase el întotdeauna că trebuie să arate o femeie în anumite momente. Ea, nemaiavând răbdare, îi trase cu blândețe capul spre ea și-l sărută, aproape strivindu-i buzele; simțindu-l în momentul acela cum stătea lipit de ea că e într-adevăr bărbat, frumos, puternic, sănătos și al ei. Îi mângâie gâtul, pieptul, mâna îi coborî șovăitor mai jos și rămase liniștită pe șoldurile lui, întârziind cu blândețe acolo. Eugen se aplecă atunci asupra sa, o cuprinse cu brațele, sărutând-o acum el, strângând-o cu putere, cu întreaga putere de care era în stare. Ea își dădu seama că Eugen o dorește și, fericită, se încolăci cu totul în jurul lui. Îl simți fierbinte, arzând, în ea, fremătător și viu, puternic și tânăr. Îi șopti din nou: „Eugen, dragul meu". El se scufundă în ea, cu teamă parcă la început, nevenindu-i a crede că este adevărat, că ea e acolo în brațele lui și-l primește. Apoi prinse curaj, se strânse în trupul ei, coborî ca în niște valuri calde, tot mai jos, mai adânc. Ea îi răspundea de fiecare dată apropiindu-se, lipindu-se de el, îl săruta mângâindu-l cu tot mai multă lăcomie. Simțiră în același timp cum se apropie zguduirea, cum trupurile lor freamătă violent, se căutară pentru clipa asta, pentru a fi cât mai aproape cu mâinile, cu buzele. Apoi el

simți că se prăbușește în toată ființa ei, parcă neexistând pentru câteva clipe, ca apoi să existe doar în îmbrățișarea aceea prelungă, totul în jur dispărând cu desăvârșire. Maria îl primi aproape suferind de fericire, revărsându-și ultimele picături de energie într-o încleștare supremă, când îl avea parcă întreg în ea pentru totdeauna.

*

* *

Eugen rămase toată ziua la Maria. După ce luară micul dejun, tot tăcuți, ca de obicei, ei i se păru că Eugen devenise visător, cu gândul dus departe. De fapt, de data aceasta el nu se gândea nicăieri și la nimic. Era cu totul acolo, încă nedezmeticit, toate cele întâmplate continuând să i se pară de necrezut. Și dacă se gândea la ceva, atunci acest ceva era doar atât: dacă e adevărat sau nu că este cu ea acolo? O îmbrățișă și o sărută, iar ea se alintă, jucându-se puțin cu el, ațâțându-l. O luă în brațe și o duse în camera vecină. Se iubiră din nou cu sete și cu patimă. Eugen lăsă de astă dată de-o parte toate gândurile negre ce-l urmăreau mereu și întotdeauna, în orice împrejurare și deveni el însuși, firesc, fără temeri, doar cu ea și pentru ea. Și Mariei îi plăcu felul lui de a fi, nou și pentru el, fără crispări și încordări de prisos. Îl iubi și ea mult, dăruindu-i-se fără nici o jenă ipocrită, cum nici ea nu se cunoștea să fi fost vreodată. Se strânse, ghemuindu-se în brațele lui și se lăsă iubită așa cum el dorea și așa cum dorea și ea, vrându-l toată în trupul ei ce nu cunoscuse până atunci dorința adevărată față de cineva anume. Se redescoperiră fiecare pe sine, cel ascuns cu spaimă undeva adânc, departe de orice atingere străină și nedorită.

Istoviți, rămaseră așa întinși pe spate, lipiți unul de coapsa celuilalt, ținându-se strâns de mână. Maria îl rugă să-i povestească ceva despre el. Eugen ezită îndelung. Ea îi respectă tăcerea, înțelegându-i-o, dându-și seama că îi este greu să-și aducă aminte de atâtea lucruri neplăcute, pe care bănuia — era sigură — că le trăise.

Într-un târziu, Eugen începu să povestească cu voce scăzută, pe un ton egal, molcom, nu indiferent desigur, însă fără să dramatizeze în nici un fel. Se întoarse în copilăria poate frumoasă la început, cum sunt toate copilăriile, dar săracă, plină de griji și necazuri, copilărie ce se terminase atât de brusc și dureros. Făcu o pauză, apoi își aminti una din întâmplările vremurilor acelea:

— Trebuie să fi fost vară pe vremea când s-a întâmplat ceea ce vreau acum să-ți povestesc. Aveam, cred, vreo zece-unsprezece ani. Copilul care eram nu era nici prea cuminte, nici prea ştrengar, ca orice copil obişnuit, avea însă şi el nevoie de ale lui pentru a fi copil: jucării, poate o minge sau orice altceva cu care să-şi fi ocupat timpul. Dar tata n-avea cu ce să-mi cumpere aşa ceva. În vremurile acelea grele de după război nu era nici de mâncare, aşa că nu-i mai ardea nimănui de jucării. Locuiam la marginea orăşelului, într-o căsuță veche acoperită cu şindrilă — localnicii cei mai bătrâni spuneau că trebuie să fi avut aproape o sută ani — în care pătrundea apa de cum dădea o ploaie mai zdravănă. Toamna, ce să mai spun, peste tot în casă erau împrăştiate ligheane, cratiți, farfurii, aşezate în dreptul picăturilor de apă care cădeau fără oprire din tavan. Încercase bietul tata să mai repare câte ceva din şindrila acoperişului, numai că toată era putredă, aşa că nu izbutea mare lucru. Casa era în curtea unui siloz de cereale care aparținuse unei bănci din localitate. Silozul avea două etaje şi la proporțiile viziunii mele de atunci mi se părea imens, uriaş chiar. De fapt chiar era, la vremea aceea, una din clădirile cele mai înalte din oraş. Căsuța noastră arăta şi mai jalnică privind la colosul de lângă ea. Adesea, când imaginam diferite jocuri sărăcăcioase, fără să am nimic la îndemână pentru asta, comparam silozul cu un falnic castel care ori era al meu, ori nu era încă şi trebuia să-l cuceresc şi bineînțeles că-l cuceream de fiecare dată când îmi propuneam asta. În gând. Pentru că eu niciodată n-am avut, nu un castel, ci măcar o casă, o încăpere ca lumea, cu un minimum de condiții necesare. De fapt ăsta a fost visul meu din totdeauna: să am un colț al meu unde să mă retrag în tihnă şi pace, unde să mă simt bine, fără să supăr pe nimeni. Până acum, nu ştiu cum s-a făcut, dar s-a tot amânat realizarea acestui vis. Ca şi a altora de altfel. Aveau totuşi un farmec anii aceia: păstram mereu câte un gând pentru a doua zi, un gând lăsat în față, înainte, pentru a fi înfăptuit sau măcar de visat înfăptuirea lui, chiar dacă visul nu se realiza niciodată. Trăiai o veşnică amânare, dar era frumos că aveai ce amâna. Credeai şi asta era totul. Credeam adică, în propriile mele închipuiri. Vine însă vremea cumplită când nu mai poți crede, pentru că nu mai ai în ce să crezi, sau pur şi simplu nu mai poți spera în ceea ce ştii singur că nu are nici o şansă de a se înfăptui. Şi e groaznic atunci, simți că în jurul tău se cască un gol imens ce te înghite.

Eugen se opri, tăcând un timp, apoi continuă pe același ton potolit, egal:

— Vroiam să-ți povestesc o întâmplare de pe vremea aceea. În curtea mare și largă a magaziei — așa spuneam noi silozului — copiii de pe strada noastră jucau fotbal toate după-amiezile, mai ales în vacanța de vară, când de dimineața până seara alergau fără să oboscască pe sub umbra castanilor cu coroane bogate, umbroase, fugărind câte o minge de cârpă sau — în cel mai bun caz — câte una grea, cioplită din cauciuc de anvelopă groasă de autocamion. Era vai și amar dacă te lovea în față ghiuleaua asta grea de cauciuc. Și acum țin minte că o dată m-a plesnit în nas, că nu mi-am putut reveni aproape o oră întreagă.

Eu eram printre cei mai mărunței și nu prea aveam loc în echipa străzii, care mereu avea câte o dispută cu alte echipe. Și, Doamne, cât aș fi dorit să joc, să fiu titular. Dar nu era chip. Niciodată nu prindeam echipa, cum se spune azi. Altceva mă durea însă mai tare: am băgat de seamă că în echipă își făcuse totuși loc unul mai mic decât mine, mai sfrijit și, pe deasupra, juca și mai prost ca mine. Explicația era simplă: acesta era proprietarul mingii. Și încă una nouă, mare, de gumă, foarte ușoară, fiind goală pe dinăuntru, nu ca celelalte, grele, cioplite din cauciuc masiv de anvelopă de camion. Am lovit-o doar de două-trei ori, pentru a le-o da înapoi când ieșea din „teren". Mergea așa de ușor și era așa de plăcut să joci cu ea, desculț, bineînțeles, cum eram toți, nu ca celelalte care îți zdrelcau degetele când încercai să le lovești mai tare. Dacă aș fi avut și cu o asemenea minge! M-aș fi jucat cu ea toată ziua și aș fi intrat desigur și în echipa străzii, ba mi-aș fi făcut și o echipă a mea și aș fi fost căpitanul ei! Și atunci s-a născut un vis îndrăzneț în mintea mea: știam că tata n-are bani să-mi cumpere o minge mare de gumă, dar auzisem că dacă strângeai o anume cantitate de cârpe și o predai, primeai în schimb o asemenea minge! M-am interesat și am aflat că într-adevăr așa era și atunci m-am apucat sârguincios, cu încăpățânare să adun cârpe. Cantitatea care se cerea nu mi se păruse foarte mare la început. Curând aveam să-mi dau seama — când le tot cântăream la o vecină pe cele deja adunate — că trebuiau destul de multe pentru a completa greutatea minimă. Umblam ca un bezmetic, prin toate părțile, adunând mereu. Am încercat să iau și de pe acasă, luând pe furiș câte

ceva purtat, vechi. Doar că nu prea erau haine nici vechi, nici noi. Biata mama m-a surprins de câteva ori și mi-a reținut niște cârpe care, în sărăcia noastră, erau încă utilizabile. Și, în sfârșit, ziua cea mare sosi. Adunasem cantitatea cerută și m-am dus victorios la depozitul de colectare cu un sac plin în spate, să-mi iau mingea. Și, închipuiește-ți, am primit-o! Era mare, roșie, cu cerculețe albe, parcă o văd și azi. Dar — așa cum mi se întâmplă mie, de obicei — nu mi-a fost dat să am parte de ea multă vreme. N-am apucat să joc nici două-trei după amieze pline — s-a nimerit tocmai atunci să am niște lecții mai grele de făcut, a și plouat, și s-a întâmplat nenorocirea. Venind de la școală — că o luam și la școală ca să mă mândresc — mă jucam pe stradă cu ea. O loveam și apoi fugeam ca s-o ajung, când d'n greșeală, izbind-o prea tare, mingea a pornit în mare viteză, pătrunzând apoi pe gura unui canal subteran de scurgere ce trecea pe sub calea ferată care se intersecta cu strada. Eram disperat. Canalul era foarte lung și mult prea îngust ca să mă pot strecura prin el. Am fugit acasă și am adus o prăjină căreia i-am bătut un cui în vârf ca să pot trage mingea. Cu lacrimi în ochi, m-am chinuit s-o scot până s-a lăsat întunericul. A fost în zadar. M-am întors seara târziu acasă. Ai mei erau speriați că nu veniserm până atunci și voiau să mă certe. Eu stăteam în fața lor, cu prăjina în mână, iar din ochi îmi curgeau șiroaie mari de lacrimi. Printre sughițuri de plâns, abia am putut explica ce se întâmplase. Nu m-au mai certat. Mama mi-a sărutat și i-am văzut în ochi o lacrimă ce da să cadă.

Mulți ani după aceea și chiar acum de curând, când am trecut prin dreptul căii ferate, nu mă puteam opri să nu privesc, cu ură aproape, gaura neagră a canalului care-mi înghițise cu sălbatică lăcomie una dintre puținele bucurii ale copilăriei mele, poate chiar singurul vis înfăptuit atunci.

Eugen se opri. Maria, mușcându-și buzele să se stăpânească, îi spuse căutând să pară calmă, dar vocea îi trăda tulburarea:

— Frumoasă și tristă povestea aceasta. Tristă mai ales ... însă nu mai putu continua.

Și atâta i se păruse de prisos. Și-l închipuia pe micul Eugen plângând, în căutarea mingii, neajutorat, sărman. Îl privi pe tânărul trist de lângă ea. Avea încă atâta copilăric pe chipul său, uitată parcă acolo, nici de el știută, de fapt bine înfiptă în sufletul lui, care era tot de

copil. Îl mângâie cu infinită blândețe. El îi ghici parcă gândurile și își lăsă capul pe pieptul ei, ca spre a fi ocrotit, ca atunci, cândva, demult, când era într-adevăr copil.

Nu mai vorbiră nimic și poate nici nu trebuia. Era mai bine așa. Nici n-ar mai fi fost nimic de adăugat.

* * *

Maria îl opri și la masa de prânz. Îi trebui însă mult timp pentru a-l convinge să nu plece. Îi ghici teama, neliniștea, văzându-l încordarea de pe obraz.

— Nu-ți fie frică. Nu vine nimeni. E închisă și poarta de la stradă, fii liniștit. Azi suntem numai noi doi.

După ce luară masa, ca aduse cafele și le băură în tihnă, alături de păhărele de lichior. Aveau impresia că sunt de multă vreme împreună, că stau de o viață și că așa vor rămâne toată viața. Fumară liniștiți, fără nici un gând neplăcut care să le otrăvească intimitatea. Nimic nu-i amenința sau nu părea să-i amenințe. De fapt, nici numai exista nimeni în afară de ei doi. Și chiar dacă ar fi existat nici nu le păsa. Acum nu mai conta nimic. Se priveau din când în când cu dragoste, se apropiau unul de altul, se sărutau îndelung, apoi treceau în camera alăturată. Abia acum, privind-o cu atenție, își dădu seama Eugen că e mai tânără decât părea ea de obicei. Cu părul negru, lung, desfăcut din cocul acela bătrânesc, ea părea cu totul alta. Era într-adevăr frumoasă, așa cum remarcase și Andrei. Numai că era de, o frumusețe tristă, de fapt și zâmbea foarte rar, doar uneori, atunci când se priveau în ochi.

O sărută, strângând-o puternic în brațe. Ea îi răspunse și fură iarăși fericiți în lumea lor alcătuită din numai două ființe.

Mai târziu, spre seară, ea îl rugă:

— Povestește-mi despre mama ta.

El tresări violent. Maria îl privi, presimțind că pusese degetul pe o rană dureroasă.

— Iartă-mă! Lasă, mai bine renunță, îl rugă Maria.

El lăsă capul în pământ, apoi se întoarse spre geamul care dădea în grădină. Rămase așa nemișcat multă vreme și pe neașteptate, se răsuci spre Maria, privind-o îndelung.

— Adevărul e că mă simt cumplit de umilit amintindu-mi de tot ce-ți voi povesti, deși de atunci au trecut destui ani. Nimic nu s-a șters din inima mea. Iar biata mama? Ea, care a trăit aceste întâmplări îngrozitoare, le are cu atât mai mult înfipte adânc în sufletul, în trupul său chiar. Ea nici acum nu suportă să ne vedem, pentru că știe că eu am aflat totul, sau înțelesesem deja o bună parte din ce s-a întâmplat încă pe vremea aceea. Aș fi vrut s-o conving că am uitat totul, că nu am pur și simplu memorie, că acele întâmplări, odată consumate, nu mai există, s-au dus, au dispărut în neant. Eugen făcu o pauză ca pentru a-și aduna gândurile și continuă cu aceeași voce scăzută, stinsă parcă, de om bolnav:

— Tata fusese arestat. Rămăsesem doar noi doi, fără nici o posibilitate de trai, fără nici un venit. A căutat un post în învățământ — ea era învățătoare, dar nu mai profesa. Aceasta fusese dorința tatălui meu, ca mama să se poată ocupa îndeaproape de mine, el fiind mai tot timpul plecat. I se refuză primirea, de fapt, reprimirea în învățământ, pentru că imediat după absolvire predase un timp, până s-a căsătorit. A fost nevoită să accepte un post pe care în alte condiții l-ar fi considerat umilitor pentru pregătirea ei: femeie de serviciu la o biserică dintr-un oraș apropiat. Ne mutarăm deci acolo, sfătuiți de o rudă că ar fi mai bine să părăsim orașul, pentru a ne apropia de locul unde era deținut tata până la proces și unde, de altfel, și urma să aibă loc acesta.

Ni s-a sugerat, pare-se și de către alții, să plecăm deoarece aici ne știe lumea că avem pe cineva arestat în familie. Naivități! Parcă în altă parte nu s-ar fi aflat până la urmă.

Ajunși acolo, ne-am instalat într-o locuință mizeră, de fapt o cameră joasă, întunecoasă, având alături o bucătărie minusculă. Suma pe care o primea de la biserică era neînseamnată, cu totul insuficientă pentru noi doi. Mama era foarte amărâtă, plângea într-una, blestemându-și zilele. Încercase de câteva ori să ajungă la tata, dar n-a fost chip. Nu aflase nimic despre el, auzind doar că procesul nu avusese loc, însă nu se știa încă data când va fi programat. Mai târziu, cu mare greutate și după mai multe audiențe, reuși să-l vadă de câteva ori pe tata la vorbitor pentru câteva minute, însă nu aveau de fapt voie să vorbească cine știe ce.

Ea credea în nevinovăția tatei, era convinsă că el nu fusese decât o unealtă în mâinile altora, mai mari și mai puternici. Ceea ce doar parțial era adevărat. Trebuie să recunosc asta cu nespusă părere de rău. Cu toate acestea, eu niciodată până astăzi n-am contrazis-o. Am lăsat-o să creadă că tata a fost o victimă a altora, un om care a plătit pentru alții. N-avea nici un rost să afle întregul adevăr. Sau, poate, îl știa, dar se încăpățânează și azi să nu-l creadă. Nu știu. Trăiam deci în mizerie, cu frica în sân, pentru că auzisem lucruri ce ne-au pus pe gânduri. Vreau să spun pe mama, eu fiind încă destul de crud, de fapt eram doar un copil. Se zvonea că, în unele cazuri, după ce era arestat cineva, era închisă și familia pentru cercetări, de fapt soția și cei majori din casă. Mama era îngrozită la gândul că aș putea rămâne singur. Nu știu cât de adevărate erau zvonurile, dar ea săraca le credea și se temea tot timpul că așa ceva i se va întâmpla și ei.

Într-o zi, pe neașteptate, am primit vizita unui ins, care, de cum l-am văzut — cu instinctul meu de copil — mi-a fost antipatic. Se recomandă cu nu știu ce funcție și ne spuse că se ocupă de situația tatălui meu. Aveam să aflu mult mai târziu, după ani și ani, și cu totul întâmplător, că individul nu avea nici pe departe funcția pe care și-o declina, că nu reprezenta pe nimeni decât poate pe sine și că venise la noi din propriе inițiativă. Mama îl primi — firește, bucuroasă — în speranța că va afla vești despre soțul ei, deși i-am citit și teama în ochi, neînțelegând prea bine de ce venise, de fapt, insul acela la noi. Pandele — că așa îl chema — începu să-i pună tot felul de întrebări, neuitând să adauge mereu că o face în interesul tatei, pentru a-i ușura situația la proces. Întrebă tot ce se poate imagina, îl interesau orice fapte, cât de mărunte, unele chiar din trecutul îndepărtat, fără nici o legătură cu cauza tatei, cu acuzațiile ce păreau a i se aduce la viitorul proces. Mama îi răspundea supusă, căutând să fie cât mai exactă în tot ce spunea. Pentru că doar așa — repeta mereu Pandele — îl putea ajuta efectiv pe tata. Nu-mi aduc aminte exact cum sunau întrebările, dar biata mama nu-și dădea seama că ele urmăreau să-l înfunde mai rău pe tata decât să-i ușureze situația. Apoi mă luă pe mine la rând și mă ținu așa cam o oră, făcând pe sfătosul blajin cu mine, mângâindu-mă pe obraji, chiar zâmbindu-mi binevoitor. Nu-mi plăcea deloc omul și simțeam instinctiv primejdia. Mă enerva și felul cum arăta: grăsuliu, cu o mustață

neagră, subțire, despicată la mijloc, păr ondulat, pe deasupra avea și niște degete scurte, groase, cu unghiile negre, nespălate. Din ziua aceea, Pandele începu să vină mereu în casa noastră, cu și fără treabă, sau așa cel puțin mi se părea mie. Mama îl primea politicoasă, nădăjduind că, într-un fel sau altul, omul acela l-ar putea ajuta pe tata. Spuneam că uneori venea fără treabă, dar eu eram sigur că el urmărea ceva anume. De fiecare dată căuta parcă să pară cât mai amabil, atât cât putea fi el de amabil. Avea o jovialitate de prost gust care-ți sărea în ochi, oricât ai fi fost de puțin pretențios. Încerca să-mi intre pe sub piele, aducându-mi bomboane, biscuiți și altele, ceea ce pe vremea aceea era un lux pentru unii ca noi. Degeaba însă, nu-l puteam suferi și pace. Venea deja de destulă vreme la noi și mama începuse să fie iritată de vizitele sale care nu-i aduceau ajutorul promis pentru tata. El însă continua să-i facă promisiuni că o să intervină la momentul oportun. Într-o zi, ne aflam în bucătărie când a venit din nou Pandele. Ne-a salutat zâmbind ca de obicei, sigur pe el, a zăbovit puțin, privind-o mereu insistent pe mama. Când s-a apropiat întâmplător de mine, l-am simțit că era băut. Duhnea a rachiu. Apoi, dintr-o dată, a invitat-o pe mama dincolo în cameră, spunând că are să-i comunice ceva foarte important și, fără să mai aștepte răspunsul ei, trecu dincolo. Mama l-a urmat mirată, sperând că poate, în sfârșit, Pandele avea vreo veste de la tata. Ușa dintre bucătărie și cameră nu se închidea complet, rămânând întotdeauna lipită doar, așa că am auzit fără voia mea tot ce s-a vorbit dincolo. N-am să-ți reproduc discuția, pentru că nu mai am nervii necesari pentru asta. O rezum' totuși foarte pe scurt: Pandele îi spunea mamei că ar putea aranja el ca tata să fie condamnat la o pedeapsă ușoară sau poate chiar să-l scape, considerându-i-se pedeapsa deja executată prin detenția efectuată înainte de proces. Mama s-a bucurat, desigur, și am auzit-o mulțumindu-i călduros. Ei, — și acum urmează mârșăvia — el încerca... — cum să-ți spun, Maria? — îi cerea să... fie a lui.

În momentul acela aș fi vrut să sar la el, să-l iau de gât cu puținele mele forțe de copil și să-l sugrum. Rămăsesem ca paralizat pe scaun. Era prea mare murdăria pe care o auzeam, ea depășea puterea mea de înțelegere și mă copleșise. Am rămas țintuit locului. A urmat o tăcere de câteva clipe, probabil mama era uluită, sufocată de indignare, ca apoi să răsune puternic două palme și am auzit-o strigându-i:

— Ieși imediat afară! Și să nu mai calci niciodată pe aici. Niciodată, mă auzi?

L-am văzut imediat pe Pandele ieșind din cameră, roșu în obraz. Din ușă i-a strigat mamei:

— Gândește-te bine! Pot să-l ajut! De tine depinde totul.

Când a apărut mama în bucătărie, am văzut că era răvășită. N-am lăsat să se vadă că auzisem discuția. Ea m-a săgetat cu privirea pentru a se convinge dacă într-adevăr nu auzisem nimic. Atunci m-am ținut tare, făcându-mi de lucru cu un caiet și s-a mai liniștit puțin. Un timp, Pandele n-a mai venit și ne bucuram amândoi că am scăpat de el. Când, deodată, a apărut iar. Mama l-a primit cu extremă răceală, nevorbindu-i aproape deloc. Tipul, decum intră, precizează că este în misiune oficială. Se temea probabil să nu fie dat imediat afară. Chiar începu să pună tot felul de întrebări mamei și chiar mie. Apoi, făcându-se că-și caută țigările, spuse:

— Ei, drăcie! Le-am terminat. Vrei să tragi tu, puștiule, o fugă să-mi aduci un pachet de Naționale?

M-am uitat la mama, ca pentru a-i cere încuviințarea. Ea îmi făcu semn să plec, nebănuind, naivă cum era, pericolul. Tutungeria era la colțul străzii, câteva case mai încolo. În câteva minute eram deja înapoi. Când am ajuns în dreptul ușii, am auzit dinăuntru zgomotul unei lupte și, parcă, vocea mamei zicând iritată ceva. M-am oprit involuntar. Ușa se deschise brusc și apăru Pandele furios, aproape să dea peste mine.

— Poftim țigările, i-am spus.

Le luă, fără să-mi mulțumească, ba chiar privindu-mă cu dușmănie.

Mi-e din ce în ce mai greu să povestesc mai departe. Îți voi spune foarte pe scurt că, după alte câteva zile, Pandele i-a spus foarte clar mamei că dacă nu-i acceptă propunerile, nu numai că nu intervine în favoarea tatei, ci, dimpotrivă, are el grijă să-l înfunde și mai rău. Și, ca o primă măsură de represalii, o anunță că nu-l va mai putea vizita de acum încolo. Mama nu-l crezu că va putea face asta. Așa cum nu se ținuse de cuvânt că o să-l ajute, tot așa nu se va ține nici acum că o să-i facă rău, gândea ea cu aceeași inocență de până atunci.

Doar că s-a înșelat amarnic: nemernicul se ținea de cuvânt când era vorba să facă rău. Și ea se convinse în curând de asta. Încer-

când să mai obțină o convorbire cu tata, nu numai că nu i s-a mai dat voie, ci i s-a spus hotărât nici să nu mai încerce.

Adevărul era însă altul și aveam să-l aflu mai târziu. Nu individul aranjase ca mama să nu mai fie primită la vorbitor. El nici nu avea mare putere. Se sistasera toate vizitele la cei închiși în vederea proceselor ce urmau să aibă loc. Deci nu era vorba de vreo situație specială a tatei. Dar biata mama nu avea de unde să știe asta și a intrat în panică. A venit acasă plângând disperată, crezând că omul acela poate să-i facă altele și mai îngrozitoare tatălui meu. Ba, mai mult decât atât, un vecin care-l văzuse pe Pandele venind pe la noi, îi spusese într-o zi:

— E om mare ăsta, doamnă Grindea, e tare al dracului. Ăsta poate face și desface orice. Aveți grijă să nu vă facă cine știe ce necaz. Că e om rău. Vă spun eu, că mi-a zis mie unul care lucrează cu el. Câte a făcut ăsta la viața lui...

Asta a înspăimântat-o de-a binelea pe mama. Plângea toată ziua, plângeam și eu lângă ea. Nu era nimeni în lumea asta să ne ajute, să-l ajute pe tata. Abia ne duceam zilele ca vai de noi și nici măcar nu eram lăsați în pace.

Pandele reapăru într-o zi ferchezuit și mirosind a colonie proastă, ne dădu bună ziua foarte vesel, întrebându-ne ce mai facem. Aș fi vrut să-l dau afară, dar mama îi oferi loc, privindu-l apoi în tăcere.

După un timp, cu lacrimi în ochi, îl întrebă:

— Ce vrei de la noi, domnule Pandele?

— Eu? făcu el pe miratul. Nimic, ce să vreau?

— De ce nu ne lași în pace cu necazurile noastre, că avem și așa destule.

— Ce v-am făcut? Eu vreau să vă fiu de folos. Dar dumneata nu vrei să-ți ajuți soțul.

Mama se înfurie:

— Nu ți-e rușine de copilul ăsta?

— Păi, spune-i să iasă puțin afară, ca să putem vorbi în liniște.

— Ba n-are să iasă el. Dumneata ai să ieși. Și încă acum, imediat.

Înainte de a trânti ușa, a adăugat amenințător, cu ură chiar:

— Nu uita că se apropie procesul. Pușcăria pe viață îl mănâncă pe bărbat-tu. Ține minte asta! Și numai eu îl pot ajuta.

N-are rost să-ți spun că asemenea scene s-au repetat sub diferite forme și variante de nu știu câte ori. Mama a rezistat eroic, fără să facă nici o concesie. În oraș circulau zvonuri îngrozitoare. Se părea că toți cei amestecați în afaceri cât de cât politice vor fi foarte aspru pedepsiți, mergând până la condamnarea la moarte. Mama își pierduse mințile la auzul acestor vești, mai ales că ea nici nu știa exact de ce era acuzat tata. Într-un asemenea moment nefericit, când mama era în culmea disperării, pică iar Pandele. Eu trebuia să merg la școală după-amiaza. Mama n-a vorbit de loc cu el cât am fost eu acolo. A stat cu privirea ațintită în pământ. M-a sărutat pe frunte și am plecat la școală, cu inima grea. Nu știu ce s-a întâmplat în absența mea și nici nu vreau să-mi închipui. Când m-am întors, l-am găsit pe Pandele instalat comod la masă, cu o sticlă de vin în față, aproape goală. Avea haina pusă pe speteza scaunului. Văzându-mă, mama a lăsat ochii în jos. Era palidă, parcă slăbită. El părea foarte bine dispus, râzând tot timpul fără nici un motiv. Nu știu dacă am înțeles pe loc ce se întâmplase, mai curând am simțit că s-a petrecut ceva groaznic. Am țâșnit, afară, trântind ușa cu zgomot. Alergam, nici eu nu știu unde, cu pieptul înecat de plâns. M-am oprit la colțul străzii, m-am rezemat de gard, și, acolo, m-a găsit mama. M-a luat în brațe și a început să mă sărute aproape cu disperare. Cred că întâi am respins-o, dar i-am simțit lacrimile pe fața mea am îmbrățișat-o și eu. De atunci, de câte ori veneam de la școală, îl găseam acolo. N-am mai vrut să vorbesc niciodată cu el. Devenise stăpânul casei. Am chiar impresia că a maltratat-o pe mama. Ea îl suporta însă, cu voința complet înfrântă, nădăjduind în marea ei naivitate că-l ajută pe tata. Era însă și altceva, mult mai grav. Ea se temea că dacă-l refuză, îi va face tatii un rău ireparabil. Era prizoniera acestei bestii care o șantaja odios.

Numai că paharul nu fusese încă băut până la fund, pentru că ucrurile nu s-au oprit aici. Pandele a apărut într-o zi însoțit de niște indivizi cam tot de teapa și înfățișarea sa. Erau încărcați cu sticle de vin și se vede treaba, puși pe chef mare, deși mai toți păreau deja băuți. Mama s-a înfuriat și a vrut să-i dea afară, dar Pandele a amenințat-o în fața tuturor că este în posesia unor date foarte compromițătoare despre tatăl meu — și chiar a scos niște hârtii — atrăgându-i atenția că dacă nu se supune, va face ca aceste date să parvină

procuraturii. Ba, mai mult decât atât, a amenințat-o, spunându-i că o are la mână și pe ea pentru complicitate la faptele pentru care era acuzat tata. Mama s-a speriat de moarte, pentru că deși nu luase în nici un fel parte la afacerile încurcate ale tatălui meu, știuse totuși câte ceva sau măcar bănuise că lucrurile nu erau chiar în ordine. Ea s-a crezut într-adevăr amenințată și, neavând ce face, a trebuit să-i accepte pe prietenii lui Pandele în casă. Aceștia au chefuit până spre dimineața. Dar asta nu le-a fost îndeajuns. Peste câteva zile s-au reîntors, de data asta având și câteva femei după ei. Nu-ți voi descrie cum arătau ele. Îți poți închipui și singură. A urmat un chef dezgustător, cu scene oribile la care a trebuit să asist și eu. Deși mă retrăsesem în bucătărie, auzeam totul, iar apoi, ușa, așa cum ți-am spus, nu se închidea bine, plus că era un du-te-vino continuu. Evident, lumea aflase deja de cele ce se întâmplau în casa noastră și multele neplăceri care au urmat s-au datorat și acestui lucru.

În seara când veniseră cu femei, indivizii, în frunte cu Pandele, erau parcă mai beți și mai demenți ca altă dată. Au băut, s-au înjurat, chiar s-au lovit între ei — probabil își disputau una dintre femei — cred că au făcut chiar și dragoste acolo în promiscuitate. Mama stătea mai mult cu mine în bucătărie, dar trebuia să meargă și dincolo măcar din când în când, la comanda autoritată a lui Pandele. Țin minte că în seara aceea mama l-a rugat de câteva ori să-i dea afară pe ceilalți, cu femeile lor cu tot. N-a fost chip, indivizii se dezlănțuiseră cu totul, punând pe una din femei să se dezbrace și să-i servească goală printre privirile ochilor lor parcă plesniți de băutură, pipăită cu lăcomie de mâinile lor curioase și brutale. Mama, pierzându-și răbdarea, îl chemase pe Pandele în bucătărie:

— Încetați odată cu porcăriile astea! Nu vă e rușine de copilul ăsta?

— Ce copil mă, ce copil? Acuși e bărbat, azi-mâine. Să vadă și să învețe și el ce e femeia. Lasă că-l dăscălesc eu.

— Taci din gură, neobrăzatule!

— Hei, gura! Uite plecăm dacă te duci să ne mai aduci două-trei sticle de vin. Le mai bem pe astea și zău plecăm, numai adu vinul.

Mama luă banii și plecă după vin, neștiind săraca ce va urma.

Abia ieşise ea pe uşă, că Pandele, uitându-se rânjind la mine, îmi spuse înveselit:

— Ia vino încoa, ţâncule, să te învăţ eu ceva! Hai, intră şi tu dincoace cu noi.

M-am ferit, dar m-a apucat strâns de braţ şi m-a târât după el în cealaltă încăpere, împingându-mă cu putere înăuntru. M-am împiedicat şi era cât pe ce să cad. Revenindu-mi, am privit în jur: toţi erau beţi, stăteau în jurul mesei cu paharele în mâini, privindu-le îndobitociţi, iar printre ei se plimba goală o femeie masivă, voluminoasă, cu nişte şolduri ce păreau două şunci imense. Când s-a întors spre mine, i-am văzut sânii mari, atârnându-i obosiţi şi parcă goliţi pe dinăuntru. Eram atât de ruşinat, încât m-am întors spre uşă, încercând să fug.

Dar Pandele mă apucă repede şi mă împinse înainte, lângă femeia care mă privea rânjind batjocoritor.

— Stai aici, puştiule! Ia priveşte-o! Îţi place? Vezi ce pulpe şi ce ţâţe are?

Eu stăteam buimăcit, cu capul în pământ.

— Trebuie să-ţi faci puţin curaj. Ia dă, mă, un pahar de vin la flăcăul ăsta să-l întărim puţin, să-i vină vlaga.

Lău paharul şi mi-l întinse. Văzând că-l refuz, strigă puternic:

— Bea mă, că te pocnesc, şi fără să mai aştepte, mi-l duse el la gură şi mi-l răsturnă pe gât. Vinul mai mult se vărsă pe jos, ceea ce-l înfurie peste măsură şi, luând alt pahar, mă obligă să-l beau aproape în întregime. Vinul, băut pe nerăsuflate şi fără nici o plăcere, mă ameţi imediat, camera începu să se învrtească cu mine şi, dacă nu mă rezemam de masă, cred că m-aş fi prăbuşit. Dar Pandele nu era încă satisfăcut. Nu mă lăsă până nu am mai băut încă un pahar. Nici nu ştiam ce e cu mine. Cred că nu mă îmbătasem sau poate eram ameţit mai mult de fumul gros de ţigară, de gălăgia celor din jur, de tot ce puteau să-mi vadă ochii acolo. Când mă mai dezmeticii puţin, încercai să văd ce se întâmplă în jur. Femeia aceea goală mă privea în continuare, zâmbind obraznic, în timp ce Pandele, cu o mână pe şoldul ei, îi şoptea ceva la ureche. Ea dădea din cap amuzată. Apoi el se întoarse spre mine:

— Ei, băiete, să trecem la treabă. Trebuie să devii şi tu bărbat în seara asta. Flori, îi zise el femeii, ia-l în primire şi prelucrează-l

puțin. Noi o să ne facem că nu vedem. Putem stinge și lumina ca să nu vă jenați.

Femeia aceea oribilă se apropie de mine. Nu înțelesesem încă ce vrea. Doar când a pus mâna pe mine și i-am simțit mirosul de transpirație, de om nespălat, atunci instinctiv mi-am dat seama și am sărit iute într-o parte, cuprins de un imens dezgust. Ceilalți râdeau gros, distrându-se la vederea acestei scene. Dar Pandele avea gândul lui, bine înfipt în cap și interveni hotărât:

— Băiețelul e neînceput. Păi să-i facem botezul. Hai, nu fugi, că o să-ți fie bine. Nu te speria. Eu deja ajunsesem la ușă. Atunci, enervat, el mă apucă, îmi smulse cămașa de pe mine și ajutat încă de cineva îmi trase pantalonii. N-am trezit gol în mijlocul râsului tuturor, mi-era îngrozitor de rușine, mi se făcuse frig și aș fi vrut să mor în clipa aceea. Însă calvarul abia începea. Mă trântiră în pat și femeia aceea care mirosea îngrozitor se prăvăli asupra mea cu toată greutatea ei. I-am simțit grăsimea trupului ei hidos, pielea umedă, rece, ca de reptilă. Transpirasem, sufocat de greutatea ei, iar vinul băut îmi dădea o senzație aproape de vomă. Femeia începu să mă mângâie, să mă sărute, să mă pipăie peste tot. Îmi era în continuare frig, deși curgeau apele de pe mine, încercam să mă desfac din strânsoarea ei. Mi-a fost imposibil. Ea mă săruta în continuare cu gura ei mare, cărnoasă, căutând-o mereu pe a mea. Eu o evitam, dar până la urmă m-a sărutat pe buze și mi s-a făcut o greață aproape de moarte. Cum eram întins sub ea, vedeam doar picioarele bărbaților care se adunaseră lângă pat, urmărind cu aviditate scena, așteptând continuarea ei. Nu știu ce s-a mtâmplat mai departe. Eram ametit, pierdut, cred că am leșinat sau mi s-a părut. Avem o ciudată stare în care se amesteca greața cu o curiozitate aproape bolnăvicioasă care apăruse nu știu de unde din adâncurile mele. Am leșinat de-a binelea până la urmă, nu înainte de a simți în ultimul moment de luciditate, prin vălmășagul ce-mi juca prin fața ochilor amețiți, o căldură violentă ce-mi străbătu trupul, ca un fulger fierbinte, dureros, prelung, poate ca o lamă ascuțită ce mă sfârtecă adânc și am avut impresia unei căderi într-o prăpastie imensă, a unei scufundări în încleștarea pulpelor femeii, alunecând tot mai jos, din ce în ce mai repede, având însă mereu trează senzația unei dureri atroce la care se adăuga greața ce-mi sfâșia stomacul până la vomă. Apoi m-am pră-

bușit, strivit în fundul prăpastiei, cu o zguduitură puternică, și din mine ieși, aproape insuportabil de dureros de data aceasta, și ultimă picătură de vlagă. După aceea, întuneric, n-am mai simțit nimic. Murisem.

Când m-am trezit, eram întins pe pat, acoperit cu o pătură și-mi era foarte rău. Mama stătea aplecată deasupra mea și-mi punea o compresă rece pe frunte. Nici azi nu știu când s-a întors, dacă a văzut ceva din scena îngrozitoare care avusese loc. M-a privit. Am privit-o și eu. În același moment am izbucnit amândoi în plâns. Ea știa de ce plânge. Eu nu, dar aveam sentimentul că trebuie plâns și că eram amândoi la fel de nenorociți, de striviți, de umiliți.

Capitolul XVIII

Eugen apăru luni pe șantier schimbat, cu fața mai luminoasă, altfel ca de obicei. Se apucă bine dispus de lucru, neacordând nimănui nici o atenție, retrăind clipă de clipă tot ce i se întâmplase în ultimele două zile. Cei din jur observară schimbarea și-l priveau nedumeriți, cu destulă curiozitate, unii dintre ei de-a dreptul intrigați, pentru că nu-l văzuseră niciodată astfel. Vreo câțiva chiar se apropiară de el, pentru a-l vedea mai bine. Eugen lucra, fluierând încetișor, ca pentru el. Până la urmă, unul din ei nu se mai putu stăpâni și-l întrebă:

— Ce-i cu tine, Grindea? Ce-ai pățit de ești așa vesel?

— Nimic. N-am pățit nimic.

— Parcă te știam altfel, mai posomorât.

— Sunt și eu azi mai vesel, ce te miri?

— Măi, tu ai înnoptat pe undeva și ți-a fost cald așternutu .

Eugen îl înjură în gând, se făcu că nu-l aude și-și văzu mai departe de treabă. Omul plecă, văzând că nu primește nici un răspuns. Ziua trecu liniștită fără să se întâmple nimic deosebit. Insă nu-i fu dat să se bucure de ea, întreagă. Puțin înainte de plecare veni la el inginerul.

— Grindea, bine că te văd.

— Să trăiți!

— Ai depus tu o cerere pentru înscriere la facultate la fără frecvență?

Da, depusese într-o zi o cerere la direcție sfătuit de Andrei. Văzând că nu primește nici un răspuns, își luase gândul de la ea, dându-și seama că desigur fusese respinsă și îngropată undeva într-un dosar.

— Da, mai demult am depus o cerere. La care n-am primit nici un răspuns.

Inginerul se scărpină în cap încurcat, apoi codindu-se, îi zise:

— Mi-au spus cei de la cadre că deocamdată nu-ți pot da nici un răspuns. Trebuie să mai studieze problema. Știi, situația ta e mai complicată: familia, adică tatăl tău, obligă la o mai atentă examinare a chestiunii.

Lui Eugen îi dispăru ca prin farmec toată buna dispoziție de până atunci.

— Și de ce nu m-au chemat, să-mi spună mie măcar, ci v-au rugat pe dumneavoastră să-mi transmiteți toate astea?

— Nu te mai formaliza și tu pentru fleacuri. Ce, asta-i important că nu te-au chemat să-ți spună ține sau că nu ți-au aprobat încă cererea?

— Aveți dreptate, dar măcar să aibă atâta curaj și să-mi spună mie de-a dreptul.

— Ei lasă, măi, nu-ți fă tu probleme din asta. Trebuie văzut acum ce e de făcut. Peste ăștia de la cadre e greu de trecut. Dacă au zis ei o dată nu, greu mai poți urni după aceea căruța.

— Știu eu asta, dădu Eugen amărât din cap, nu e prima dată când mă lovesc de ei.

— Trebuie mers undeva sus și vorbit acolo.

— Unde sus? Și cât de sus? La Dumnezeu?

— La direcție. Eu am încercat să le spun ălora de la cadre că nu mai e cazul după atâția ani de socialism să facem din asta o problemă. Acum câțiva ani da, era altceva. Dar n-am putut să fac nimic. Mi-au zis să nu mă amestec că nu e treaba mea.

Inginerul dădu neputincios din umeri.

— Se pare că nu mai e nimic de făcut, constată Eugen dând să plece.

— Nu așa, mă, nu te lăsa. Dă-i încolo de încuiați. Ce, după ei merge?

— Încuiați, neîncuiați, dar ei hotărăsc.

— Or fi hotărând ei acuma și aici. Și apoi nu toată lumea îi făcută din încuiați. Trebuie să te bați, Grindea. Numai așa răzbați. Ascultă-mă pe mine, că nu te învăț prostii. Du-te sus, fă memorii, cere audiențe bate la uși capitonate. Trebuie să se deschisă o ușă și pentru tine.

Inginerul plecă, bătându-l prietenește pe umăr, chiar îi zâmbi încurajator.

Da, să se bată, să facă memorii. Câte memorii nu făcuse el după exmatricularea din facultate și tot degeaba. Nu ieșise nimic. Ba se alesese și cu câteva mușturuieli zdravene când fusese prin audiențe pe la câte un șef. Lucrurile rămâseseră întotdeauna neschimbate, de parcă n-ar fi întreprins absolut nimic. Deci ce rost avea să se mai zbată de pomană, din moment ce nimic nu se schimba.

Inginerul îi răspunse patetic: „bate-te"! Dar cu cine să se bată? Când ai în față un dușman pe care-l vezi, poți să te bați, ai cu cine: îl vezi când dă el și dai și tu, te aperi sau măcar fugi. Dar așa? El nu avea un dușman propriu-zis, un ins anume, cineva, o ființă oarecare sau ceva concret, un obstacol material palpabil pe care să-l poată dărâma sau sări. Există ceva obscur, nevăzut care îi stătea mereu în cale, de care se lovea întotdeauna, dureros, tocmai pentru că, nevăzându-l, îi apărea pe neașteptate, surprinzându-l nepregătit și izbitura era cu atât mai dureroasă. Și apoi, tot ce-i spusese inginerul, dându-i atâtea sfaturi — e drept, binevoitoare — știa și el demult, nu de ieri de azi. Nu de sfaturi avea nevoie el, ci de ajutorul concret al cuiva, adevărat, și nu doar de vorbe de îmbărbătare. Și cât o să mai ducă în spate povara asta? Oare era pentru vecie marcat cu această etichetă de om în care nu se poate avea încredere? De ce toate astea când el știa că-și face datoria la fel ca oricare altul? Ar mai fi putut să-și pună încă o sută de întrebări și tot n-ar fi rezolvat nimic. El era stigmatizat și catalogat definitiv. Nici nu mai aveau acum importanță criteriile superficiale, după care fusese el încadrat undeva într-o căsuță, într-un fișier, din moment ce aceste criterii păreau solide, ca de piatră, definitive. Era o conjurație, gândi el pornit, o conjurație invincibilă. Aceste criterii existau și asta era totul, chiar dacă el nu le accepta.

Îl văzu pe șeful de echipă trecând aproape neobservat ca întotdeauna prin sala de mașini. Se duse hotărât spre el. Îl opri și-i spuse că are un necaz. Omul îl întrebă ce s-a întâmplat. Atunci Eugen îl povesti totul dintr-o suflare, își spuse și gândurile care le avusese adineaori, își strigă toată disperarea și deznădejdea. Șeful de echipă îl ascultă tăcut, fără să-l întrerupă niciodată. Când văzu că Eugen termină, vărsându-și tot năduful, mai stătu puțin, apoi îl întrebă încet, că aproape nu-l auzi:

— Nu, băiete, nu trebuie să gândeşti aşa. Eu cred că ai să poţi să înveţi. Nu se termină lumea cu o hârtie pe care nu o primeşti chiar din prima clipă după ce ai cerut-o.

— Da, numai că eu aştept de atâta vreme hârtia asta. De câţiva ani, nu de ieri, de azi.

— Mâine mergem amândoi la partid. Dar, până atunci, du-te la cadre să-ţi spună ei ţie în faţă că nu-ţi dau hârtia. Să nu zică după aia că nici n-ai fost să întrebi şi că, deci, nici nu aveau cum să te refuze. Fă asta şi spune-mi după aceea cum a ieşit toată povestea.

Eugen se uită la ceas. Mai era puţin până la terminarea zilei de lucru. Alergă la cadre, străbătu culoarul întunecos şi bătu la uşă. Intră. Dădu bună ziua, apoi vorbi pe nerăsuflate:

— Am venit să mă interesez de cererea mea, i se adresă funcţionarului cu care mai vorbise şi data trecută.

— Ce cerere, tinere?

— În legătură cu continuarea studiilor mele la facultate, a fără frecvenţă. Ştiţi...

— A, parcă-mi amintesc...

— Mi s-a aprobat?

Funcţionarul se uită iritat la ceas, apoi răspunse nervos:

— Astăzi s-a cam terminat ziua de lucru. Vino dumneata mâine şi vom vedea.

— Puteţi să-mi spuneţi acum: da sau nu. Pentru asta mai este timp.

— Dar văd că eşti foarte categoric.

— Ce să fac? Aştept de mult.

— Da... da. Am observat eu şi altădată că dumneata eşti cam obraznic. Şi uiţi, uiţi mereu de situaţia dumitale.

— Ce situaţie?

— Te pomeneşti că n-o mai ţii minte.

— Aş dori să aflu de la dumneavoastră ce mi se poate reproşa mie.

— Ehei, tatăl dumitale... zise el dând din cap, cu acrul că ştia el totul.

— Da. Tatăl meu a greşit, şi-a ispăşit pedeapsa şi cu asta cred că s-a închis dosarul. Al lui. Că al meu...

— Asta o crezi dumneata, îl întrerupse nervos funcţionarul.

— Apoi — deşi e tatăl meu — trebuie, judecând la rece, să observăm că nu e vorba de el acum, ci de mine. Eu cer nişte drepturi, nu el.

— Parcă dumneata eşti mai... altfel, mai curat?

— Ce vreţi să spuneţi?

— Doar atât că iar uiţi nişte lucruri: cine a fost dat afară din facultate, eu sau dumneata?

— Tot pentru aceleaşi motive, pentru condamnarea tatei am pătit şi asta.

— Asta o spui dumneata. Dar cine s-a bătut ca un huligan pe şantierul de la Hunedoara? Eu?

— A fost un pretext pentru a mă exmatricula. Eu acolo nu făcusem altceva decât să despart doi colegi care se băteau.

— Poveşti, tinere! Miunciuni, ce mai calea valea. Nu mă lua dumneata pe mine cu chestii din astea că nu ţine.

— Dar nu e drept ca dumneavoastră să mă judeaţi mereu cu măsuri străine. Să mă urmăriţi toată viaţa ca pe un răufăcător!

— Ascultă, tovarăşe, cred că mergi prea departe. Nu mă învăţa dumneata pe mine, cu douăzeci de ani vechime în munca de cadre, cum să judec şi să apreciez oamenii. Şi dacă tc mai obrăzniceşti mult, am să propun conducerii să-ţi reexaminеze dosarul şi află de la mine că n-ai să mai faci mulţi purici pe şantierul ăsta, care să ştii că e un obiectiv de importanţă naţională şi nu poate lucra orice individ aici Şi acum te rog să ieşi afară. Mai stăm noi şi altfel de vorbă. Vedem noi cine se mai răţoieşte după aceea, când vom limpezi problema, tovarăşe.

Eugen ieşi trântind uşa. Era furios. Îşi mai dădu încă o dată seama de neputinţa sa. Se duse la cantină, mâncă fără poftă şi apoi se îndreptă spre casă. Nu mai avea chef acum nici de cămăruţa lui. Începu să se plimbe absent pe străzi. Va să zică iar nu ieşise nimic. Ba mai rău: se certase şi cu omul de la cadre şi, cine ştie, poate îi mai făcea şi ăsta ceva. Că era în stare după câte se vedea. Doar îl ameninţase clar. Şi să vezi atunci, când îţi pune unul de ăsta gând rău, apoi să te ţii!

Hoinări multă vreme pe străzi, fără să se uite măcar în jur. Deodată se opri. Recunoscu locul: era chiar pe strada unde era căr-

ciuma în care se întîlnise cu Grigore. Uitase! Își promisese doar să-l viziteze. Ce-ar fi să intre în cârciumă? Poate chiar o fi înăuntru și chiar dacă nu e, o să bea și el o bere și o să se mai gândească la alc lui. Intră. Ca de obicei era înghesuială și nu distinse pe nimeni la început prin fumul gros de țigară. Deodată se auzi strigat:

— Grindea!

Se întoarse. Era chiar Grigore. Se duse la masa lui. Își dădură mâna. Fostul lui adversar la box îi făcu rost de un scaun, apoi îi comandă o bere. Băută în tăcere. Se simțeau amândoi stingheriți după toate cele întâmplate.

Până la urmă Grigore deschise vorba:

— Ce dracu' faci?

— Nu prea bine.

— Ai necazuri?

Eugen dădu din cap.

— Spune-mi-le și mie.

El îi povesti pe scurt toate întâmplările din ziua aceea. Grigore îl ascultă atent, bău și apoi îl privi drept în ochi.

— Măi, Grindea, Tu nu ești băiat prost, dar ai un păcat.

— Care?

— Te lași prea ușor. Ție dacă omul îți zice să stai în cap, apoi stai și rămâi așa, până îți zice ălălalt să te așezi la loc pe picioare. Nu aștepta, mă, să-ți vină sângele la cap, că nu-i bine. Dă-l dracului pe ăla de la cadre. Că nu-i buricu' pământului. Lucrez de zece ani pe șantiere și am mai văzut zmei din ăștia. Nu știu multă carte, însă un lucru tot am băgat de seamă: se mai face câte o prostie, că nu se poate, mai este câte unul ras, dar nu se poate, măi, musai trebuie până la urmă să se vadă de partea cui e dreptatea. Acum să-ți spun ceva: noi aflasem, că se aude doar, că ai fost dat afară de pe la facultate. Mă știi ce-a zis șeful de echipă într-o zi? Și tu știi că mutul ăla vorbește rar, așa la două zile o dată. A zis: „Nu-l mai necăjiți, mă, că a suferit degeaba tot ce a suferit. Lăsați-l în pace. E mai deștept ca voi". Eugen tresări. Deci omul acela tăcut, șters, îi luase apărarea fără ca el s-o știe.

— Și-ți mai spun ceva: fă cum ți-a zis el. Nu te uita că pare așa bleg. E un om de ispravă și se bate pentru oamenii cumsecade. Du-te cu el și să vezi dacă n-o ieși bine.

Tăcură. Grigore trăgea cu sete din țigară. Mai băură. Eugen îl observă pe furiș. Îl simți că are ceva pe suflet. Îl auzi râzând.

— Mă, Grindea, de ce dracul nu te bați tu în viață întotdeauna așa cum te-ai bătut atunci cu mine. Tu nu știi ce pumn al dracului ai. Asta-i lipsa ta, mă, că tu nu știi ce-ți poate pumnul!

* * *

În drum spre casă se gândi să treacă pe la Andrei. Îl găsi citind. După ce schimbară câteva cuvinte și îi povesti noutățile, Andrei îl privi cu puțină ironie:

— Parcă ai mai progresat ceva. Ai început și tu să mai dai din coate. Bine, foarte bine. Mă bucur că începi și tu să înțelegi niște treburi.

— Doar că nu prea izbutesc mare lucru.

— Răbdare, bătrâne, răbdare. Trebuie să știi să aștepți. Rezultatele eforturilor noastre nu se observă întotdeauna imediat.

— Doar că până atunci ies mereu învins.

— Cine te-a învins? Un idiot! Un funcționar care crede că el poate decide totul. Să știi că nu asemenea oameni decid soarta noastră.

Eugen zâmbi:

— Fără nici o umbră de ironie trebuie să recunosc că m-au învins niște oameni mai deștepți decât mine. Nu-mi face mare plăcere să recunosc asta, dar n-am ce face, dacă așa stau lucrurile.

— Da. Poate n-a fost ironie. Puțin maliții tot ai fost când ai spus asta. Ți-am observat de altfel și zâmbetul.

— Deloc. Fac doar observația că inteligența nativă — sau potențială — nu poate folosi la nimic din moment ce în actele noastre cotidiene ne manifestăm ca niște idioți, sau cel puțin așa părem în ochii semenilor noștri. Cunosc destule cazuri în care marii filozofi — despre care spunem astăz că erau niște minți excepționale — erau considerați de către contemporanii lor, mai ales de către cei carc-i cunoșteau îndeaproape — niște bieți nebuni sau, în cel mai bun caz, erau priviți cu condescendență, așa ca pe niște scrântiți, ori excen-

inofensivi.

— Te referi probabil la lipsa lor de inteligență practică, la ceea ce numim de obicei a ști să te descurci în viață.

— Nu numai la asta. Mă gândesc, de pildă, la comportamentul nostru. Este insuficient pentru cel de lângă noi că suntem doar „deș-tepți", inteligenți chiar. El, aproapele nostru, vrea să vadă imediat și ce am izbutit să facem cu inteligența despre care se presupune că o avem. Altfel spus, chiar dacă debităm cu o frecvență ce merge până la minut lucrurile cele mai subtile cu putință, geniale chiar, dar noi, în schimb, noi cei care am emis toate vorbele acestea inteligente, ne zbatem în cea mai cumplită mizerie materială, ei bine, atunci ideile noastre vor fi considerate niște biete originalități gratuite, iar noi vom fi priviți ca niște ratați demni de milă și chiar de cel mai crunt dispreț, incapabili de a ne organiza câtuși de puțin viața, de a ne descurca, cum spuneai tu.

— Revii fără să vrei, observă din nou Andrei, la același lucru: inteligența practică.

— Nu. Tot nu mă înțelegi. Nu e vorba de un pragmatism ordinar. Și nici de drumul spre o aparență de oameni ajunși indiferent prin ce mijloace. Eu nu discut despre noi cei care ne-am realizat pe toate planurile. De fapt mă și mir de ce folosesc pronumele „noi", știut fiind care este situația mea actuală. Să încerc să mă explic. E vorba de inteligența capabilă de a depăși conceptul arid, teoreticul, aptă de a ajunge la posibilitatea unor soluții practice care să te ferească de ridicol, să-ți ofere un oarecare echilibru, să-ți dea un minimum de autoritate cotidiană, nu o autoritate oficială, de scaun, ci una care să însemne măcar atât, demnitate. Adică să poți trăi omenește, fără concesii, fără umilințe, să ai o oarecare independență și libertate în mișcări.

— N-ai dreptate întru-totul. Concesiile sunt inevitabile, oricât am dori să fim de inflexibili. Uneori, în anumite situații, ele sunt chiar recomandabile, de preferat, în vederea atingerii unui țel înalt. Trebuie și suplețe, să știi.

— Nu, dragul meu, nu vorbesc de mărunțișurile noastre meschine, ordinare. Ca, de pildă, când te întâlnești cu cineva și-i spui: „Vai ce bine arătați", deși omul se vede de la o poștă că e bolnav și obosit. Nu, nu despre așa ceva vorbesc. Evident, există concesiile noastre cotidiene, amabilitățile noastre ce țin de un fel civilizat de a ne comporta. Doar n-o să-i spunem în fiecare zi colegului nostru de serviciu pe care nu-l putem suferi că am dori să nu-l mai vedem prin

preajmă! Da, desigur, toate aceste mici minciuni și ipocrizii zilnice sunt concesii, mărunte concesii. Eu vorbesc de principii, însă. Or, aici nu mai accept concesiile.

— Vorbe mari, Eugen. Literatură!

— Deloc. Este credința mea intimă.

— O fi, dar asta nu ajunge. Ea nu-ți ține de cald, numai pentru că tu crezi sincer în așa ceva.

— Să știi că și atunci când am trecut prin momente foarte dificile, unele decisive pentru întreaga mea viață, n-am uitat acest lucru.

— Totuși până la urmă ai tăcut, lăsând principiile la o parte, dându-ți singur seama că nu aveai altceva mai bun de făcut.

— Întocmai. Și aici intervine întrebarea dureroasă pe care mi-o puneam la început. De ce nu am găsit totuși soluția de a ieși din impas? Îmi lipsea oare inteligența practică de care vorbeai tu?

— Nu știu ce să-ți răspund. Cred, însă, că aflându-te într-o asemenea situație, era greu de găsit o soluție optimă, dacă nu cumva imposibil. Apar uneori împrejurări care ne complică îngrozitor existența. Atunci, chiar dacă ai fi genial, tot nu vei găsi o rezolvare integral acceptabilă.

— De ce oare?

— Cred că o asemenea soluție nu putea s-o găsească un om singur, adică tu. Ea depindea de foarte mulți factori exteriori, deci absolut independenți de persoana ta. Așa că orice soluție pe care ai fi găsit-o trebuia avizată — ca să zic așa — de împrejurări.

— Iar împrejurările? Mereu aud cuvântul acesta sau, eventual, celălalt: condițiile.

— Da, Eugen, n-ai ce face. Nu le poți ignora. Nu uita că am trăit amândoi vremuri în care nu se prea omora nimeni cu firea să te întrebe pe tine — mai ales dacă aveai și bube în cap — ce părere ai, dacă e bine sau nu ce se întâmplă, dacă se procedează just sau nu într-o „problemă", chiar dacă ea privea direct persoana ta, viața ta. Vremurile erau agitate, grăbite, oamenii se gândeau la destine colective, la destinul unei lumi chiar, așa că era firesc ca pe nimeni să nu-l intereseze inteligența ta teoretică, conceptuală. Așa ceva era un lux atunci. Lumea desigur gândește la marile răscruci, dar gândește în unele momente prin brațele, uneltele și armele sale, întâi demolând, ca abia apoi pe locul rămas liber să construiască noul edificiu. Tre-

buie atunci săpat cu înverşunare pentru a da la o parte molozul care — e adevărat — conține uneori şi cărămizi nesfărâmate încă, sănătoase, deci valorificabile.

— Mă uimeşti, Andrei, cu atâta dialectică.

— Ei, na, uite că m-a luat şi pe mine gura pe dinainte. Mi se întâmplă câteodată. Dar să ştii că eu nu fac altceva decât să-mi explic unele fenomene, ceea ce tu nu prea încerci să faci.

— Poți deveni chiar convingător în asemenea momente.

— Nu ştiu. Stau şi observ. Învăț şi eu câte ceva. Mai cu veselie, mai cu amărăciune, trec peste toate sau pe sub toate. Nu ştiu câtă vreme, dar trec. Cât mă țin balamalele. Apoi om mai vedea. Eu nu disper, şi tocmai de aceea nu dispar. Lupt în felul meu. Supraviețuiesc.

Eugen îl ascultă cu surprindere. Nu-l auzise niciodată vorbind astfel. Îl privi cu o curiozitate neascunsă. Andrei, parcă altul decât cel de obicei, era cu gândul dus departe, puțin trist. Apoi continuă:

— Tata avea un prieten, sau aşa ceva, poate mai curând o cunoştință. Nu ştiu dacă ți-am vorbit vreodată despre el. Ar trebui să-l cunoşti pentru că merită studiat un asemenea exemplar uman. Puiu Santer îl cheamă. Omul ăsta a traversat, în picioare, fără să cadă, cele mai grele momente ale frământatei noastre istorii din ultimii douăzeci de ani, adică de pe la 1939 şi până azi. A dus o existență liniară, fără să cunoască nici mari înălțări, dar nici răsturnări sau nenorociri, asistând totuşi la toate evenimentele importante ale acestor ani. Însă doar ca martor, fără să se implice cu nimic pe sine. Aşa, ca un chibiț care urmăreşte o partidă de ruletă, fără să mizeze nimic. Poate din când în când aruncă doar câte o monedă, cea mai mică din cele care se află în circulație ca să nu-l dea afară crupierul că ocupă de pomană locul în jurul mesei, sau ca să vadă şi el cum cad sorții, să se „orienteze", să nu se spună despre el că n-a participat. Evident, mizând puțin, nu poate câştiga mare lucru, dar — şi asta e cel mai important — nici nu-şi poate pierde tot avutul de care dispune. Ceilalți de la masa de joc, care mizează totul au evident mari şanse de a se îmbogăți. El nu va avea niciodată posibilitatea asta. Însă aceia pot şi pierde într-o singură clipă totul. Ei freamătă, se agită, sunt emoționați, se tem, pot face şi un infarct. El nu: e calm, liniştit, calculat, urmăreşte jocul şi — culmea — tocmai fiind aşa de lucid, mai poate

câştiga din când în când câte o para. Aşa şi prietenul tatălui meu, Puiu Santer, urmărea evenimentele de la marginea lor, cu răbdare, chiar analizând pe îndelete, la rece — el nefiind implicat — tot ce se petrece. Şi, când a văzut de partea cui cad sorţii, şi-a pus şi bănuţul acolo în caseta unde se oprise braţul ruletei. La înghesuială, puţini băgară de seamă că el nu a riscat înainte de a se opri jucăria infernală, ci după aceea şi-a instalat comod miza la cota câştigătoare. Şi uite aşa se numără şi el printre câştigători, alături de ceilalţi care jucaseră până atunci neştiind de partea cui se va înclina balanţa, ci doar crezând în şansa lor. Şi, apoi, se împărţi câştigul partidei. Bineînţeles că veni şi el la festin. Şi cum nu purta în cârcă destinul nici unei biografii pătate, a părinţilor săi sau a sa, totul fu în ordine. Având origine sănătoasă, ba pe deasupra având şi meritul că nu fusese niciodată „împotrivă", ci chiar fusese alături de învingători — am văzut cum — se alese cu o răsplată bunicică. Singurul lui merit era că traversase toate acele vremuri tulburi în picioare, că nu căzuse şi că acum exista fără a se putea spune nimic despre el, nici de rău, nici e bine. El n-a ridicat niciodată „probleme" serviciilor de cadre, aşa că a putut fi promovat de la sine, inerţial, din treaptă în treaptă. Şi când ai urcat prima treaptă, nu se mai ştie niciodată când şi unde te poţi opri. Fără să se consume, neschimbându-şi nimic din tabieturi, omul ajunse, la o vârstă când alţii se mai chinuiau încă pe băncile şcolilor, să se caţere aşa de sus, încât nu se mai putea face nimic pentru a fi salvat. Cu inteligenţa lui absolut comună, dar practică — ai să spui tu — suficient de prudent, ca să nu supere pe nimeni, el făcu în continuare singurul lucru de care era în stare: să existe. Şi exista, pe albia lui neabătută. El era inatacabil tocmai pentru că, de fapt, nu exista. N-avea păreri, nu se hazarda în discuţii primejdioase şi — culmea — sectorul pe care-l conducea nu mergea rău. Întotdeauna cei de jos, care muncesc, îşi fac de bine de rău treaba şi dacă ai şi un adjunct isteţ la minte, poţi să te pensionezi de pe postul respectiv, indiferent de înălţimea lui. Şi uite aşa, viaţa a mers înainte, anii şi oamenii au trecut, iar Puiu a rămas la locul lui ca un monument al tenacităţii mediocre, răbdătoare, poate puţin viclene, deşi s-ar părea — inofensive. Desigur Puiu e un caz ce nu poate fi generalizat, ai să-mi obiectezi tu. Andrei se opri, rămânând pe gânduri, apoi adăuga ca pentru sine:

— De ce dracu' or fi ducând-o ăştia aşa de bine? Noroc că nu-s aşa mulţi, apoi tăcu iar.

Eugen aşteptă continuarea. Istoria trebuia să aibă şi o continuare. Văzând că nu mai urmează nimic, îl întrebă pe Andrei:

— N-am înţeles morala fabulei.

— N-are! Pentru că nici personajul n-are.

— Să lăsăm gluma.

— De acord.

— Tu ce părere ai despre eroul tău?

— Sincer?

— Bineînţeles.

— Dă-l în mă-sa!

— Explică-te totuşi.

— Ce să explic. Noi discutăm despre inteligenţa practică, nu? E bine ţi-am dat răspunsul.

— Înţeleg că nu apreciezi o asemenea intcligenţă.

— Cred că noi suntem de aceeaşi părere asupra acestui lucru. N-ai observat?

— Vrei să spui că nici eu nici tu nu apreciem o astfel de inteligenţă practică.

— Aproximativ.

— De ce aproximativ?

— Pentru că există o infinitate de nuanţe.

— Înţeleg, Andrei. Există diferite moduri de a-ţi manifesta inteligenţa practică. Unul din ele este şi cel al lui Puiu. Altul, deloc condamnabil, este chiar al tău. Se pare că tu ai traversat — e drept nu la fel de uşor — cele mai dificile momente, reuşind să-ţi păstrezi totuşi linia de plutire. Sau, mă rog, revenind repede la suprafaţă când te scufundai.

Andrei îl privi ridicând sprâncenele, apoi spuse îngândurat, poate chiar cu tristeţe:

— Da, aşa s-ar părea privind de la distanţă, cu ochiul liber.Mai îndeaproape însă ...

— Eu cred că chiar aşa este.

— Aparenţele, dragă, ne mai înşeală câteodată.

— Ce vrei să spui?

— Nimic, absolut nimic. Doar că lucrurile nu sunt atât de simple Ți-ai închipuit vreodată câtă putere mi-a trebuit ca să mă fac că nu observ că unul îmi dă cu ceva în cap, că mă și doare câteodată. El chiar credea că nu-l observ, deoarece mă lovea pe la spate. Sau câtă indiferență mi-a fost necesară pentru a da impresia că nu văd privirile pline de dragoste ale unui șef de-al meu, care făcea crize de isteric la simpla mea apariție, deoarece — spunea el — infestez atmosfera ideologică cu originea mea putredă. Și câtă răbdare mi-a trebuit ca să mă las trântit, călcat în picioare și frământat bine în numele criticii atot-ajutătoare și apoi să mă scol, să-mi șterg hainele de praf și să mulțumesc pentru dragostea cu care am fost ajutat. Ca nu cumva să înțeleagă altceva vreo persoană, ce ar asculta acum după ușă, precizez că sunt conștient de rolul constructiv a criticii ... constructive, însă nu distructive. Știi oare de câtă forță ai nevoie ca să glumești despre toate astea, ca să le pari celorlalți — și ție chiar, hai recunoaște — un tip vesel, superficial și fără griji. Un băiat simpatic, care nu pune nimic la inimă.

Eugen îl privi pe Andrei și nu-l mai recunoscu. Pe frunte i se săpaseră cute adânci, ochii săi, luminoși întotdeauna, i se întunecaseră, iar buzele i se strânseră una în alta, gura rămânând doar o cută ascuțită, ca cicatricea unei răni avute demult.

Nu-l tulbură. Îl lăsă să privească nemișcat vreme îndelungată pe geam, undeva departe în trecutul său agitat.

— Nu numai tu ai trăit, Eugen, lungi apusuri de soare. Poate n-ar trebui să uiți asta. Și nu te mai plânge. Să știi că apusurile pot fi privite în același timp de la mai multe geamuri. Și multe case în lumea asta au ferestrele îndreptate spre apus.

După o altă îndelungată tăcere, Eugen se ridică. Andrei îl conduse până la ușă.

— Te-am căutat duminică și nu te-am găsit acasă. Pe unde mi-ai umblat, bătrâne?

Eugen se fâstâci, neștiind ce să răspundă.

— M-am plimbat puțin prin oraș, ... pe dealuri ... sunt locuri frumoase pe aici.

Andrei îl privi țintă, apoi adăugă vesel:

— Foarte bine faci. Aerul tare ne fortifică, ridică moralul. Foarte bine, fortifică-te. Ai mare nevoie de așa ceva, bătrâne.

Capitolul XIX

Eugen, în după-amiezile și serile sale de singurătate, continua să-și depene gândurile, amintirile, fără a se putea smulge încă de trecutul său. Interveniseră lucruri noi într-adevăr frumoase, importante pentru el, dar viața sa se împărțea în continuare între prezent și trecut, el însuși împărțindu-se dureros între cele două timpuri, urmărit de fantome, de scene petrecute cu multă vreme în urmă. Fuseseră, desigur, și câteva zile minunate în vremea din urmă. Din păcate, însă, pe Maria nu reuși s-o mai vadă o bună bucată de timp, cu toate că stabiliseră câteva zile pe săptămână, când, după-amiază, ea urma să vină în vizită la doamna Anastasiu. Eugen trebuia atunci să-și facă de lucru jos în salon, coborând chipurile să-și vadă gazda. Nu știa ce se întâmplase, însă în zilele stabilite, ea nu apăru. Era abătut și trist, iar gândurile negre îl năpădiră din nou. Fusese prea frumos acel început ca să mai poată continua, își spuse el cu amărăciune. Spera totuși tainic că o va revedea. Probabil nu putuse veni din pricini foarte scrioase. Iarăși și iarăși, mereu, ca întotdeauna trebuia să aștepte, să aibă răbdare, infinită răbdare, ca să i se întâmple și lui ceva plăcut, să trăiască măcar câteva clipe de fericire sau să i se rezolve câte ceva din multele lucruri rămase încurcate în existența sa. Pentru că nici proiectata discuție pe care i-o promisese șeful de echipă nu putuse avea loc în zilele ce urmară. Oamenii erau ocupați fiecare cu ale lui, nemaiavând timp și pentru necazurile altora. Apoi — chiar înainte de acestea — erau evenimentele colective, poate chiar necazurile care priveau pe toată lumea. Eugen însuși se lăsă furat de iureșul ce se dezlănțui la un moment dat pe șantier.

Totul începu, aparent, pe neașteptate. La un control efectuat de organele de resort, se constată că lucrările erau mult rămase în urmă și nici vorbă nu putea fi deocamdată de punerea în funcțiune a obiec-

tivului la termenul stabilit, dacă se muncea în continuare în același ritm. Ba, mai rău decât atât, și lucrările deja efectuate au fost apreciate ca necorespunzătoare datorită slabei calități a multora din ele. Urmară discuții, ședințe furtunoase în vederea luării unor măsuri urgente care să îndrepte situația. Sectorul în care lucra Eugen fu și el aspru criticat. Lumea era agitată, nervoasă, în jur dominând o febrilitate neobișnuită. Muncitorii discutau între ei cu aprindere cauzele care duseseră la întârzierea și rămânerea în urmă, fiecare căutând explicația. Inginerul era cel mai supărat, fiind printre cei vinovați direct pentru situația în care se găsea șantierul. Era mai dur, mai necruțător ca altădată, hotărât să facă totul pentru a îndrepta lucrurile. Într-o asemenea atmosferă, Eugen renunță să-i mai amintească șefului de echipă de promisiunea făcută de a merge împreună să-i rezolve situația. Nici nu era momentul să-l deranjeze cu problemele lui personale, așa că se hotărî să amâne toată chestiunea pentru timpul când lucrurile se vor mai liniști. El nu avea de unde să știe că omul aparent șters, lipsit de personalitate — cu toate că era băgat până peste cap în treburile încurcate ale șantierului, găsise totuși răgazul, în zilele acelea fierbinți, să meargă la Comitetul de partid, unde — de necrezut! — el cel tăcut și liniștit, fusese de o vehemență ce ar fi mirat pe toți cei care-l cunoșteau. Avea să afle asta mult mai târziu, pentru că deocamdată și el, Eugen, se lăsă cuprins de febra ce domnea pe șantier. Uitând cu totul de ale sale, lucră zi și noapte într-un ritm ce putea părea din afară înnebunitor și chiar era în realitate un ritm de muncă așa cum poate șantierul nu cunoscuse niciodată.

Se luară măsuri de redresare a situației pe șantier, prima dintre ele fiind trecerea la lucrul în trei schimburi. Pentru aceasta a fost necesară reorganizarea echipelor ca să poată fi posibilă acoperirea tuturor schimburilor cu efectivul uman existent. Oamenii fură redistribuiți, mai cu zgârcenie de data aceasta, în așa fel ca fiecare să aibă treburi precise de rezolvat, fără a se mai pierde timp inutil. Se organizară ședințe fulger în cadrul cărora se puseră la punct ultimele detalii și se trecu la treabă imediat, fără vorbă multă. Oamenii — Eugen avea să înțeleagă treptat asta — priveau măsurile luate ca necesare, fără să pronunțe cuvinte mari, fără angajamente pompoase. Ei păreau doar îndârjiți, supărați și pe ei înșiși de această întârziere. Evident își dădeau seama că ce va urma nu era o jucărie. Nici până atunci

viața nu fusese ușoară pe șantier, dar zilele ce aveau să vină însemnau o sporire a eforturilor, o adevărată luptă contra cronometru, aproape ca pe front unde orice întârziere a operațiunilor poate fi fatală. Se vorbea puțin, nimeni nu zâmbea, încordarea se simțea în aer. Era o încleștare cu timpul, o muncă fără nici un răgaz și Eugen trăi din plin tensiunea acelor clipe, simțindu-se implicat în tot ce se întâmpla acolo. De fapt nu se gândise la asta niciodată, ci simplu, firesc, era alături de ceilalți, fără să le-o spună și nici chiar lui nu și-o spunea. Simțea însă asta în toate fibrele sale.

În noua echipă ce se constituise și în care urma el să lucreze, fuseseră repartizați și câțiva din vechii lui „dușmani", printre care se afla desigur și Donose. Ironia soartei, gândi Eugen, puțin neliniștit de ceea ce ar fi putut urma. Când inginerul le strigă numele — al lui și al lui Donose —, unul imediat după celălalt, Eugen era desigur puțin îngrijorat. Dacă iar se va întâmpla ceva? Acum, în încleștarea ce urma, orice incident ar fi fost desigur pedepsit, pe bună dreptate, cu toată severitatea. Era și firesc, pentru că nimănui din conducere nu-i ardea în asemenea momente de scandaluri pe șantier, când era o luptă acerbă cu timpul. Orice incident, cât de mic, ar fi însemnat o pierdere prețioasă de timp — deci o nouă întârziere — ce putea compromite eforturile tuturor. Asta ar mai fi lipsit acuma! Căută să judece calm situația: în iureșul care urma, poate că Donose și ai săi nu vor mai avea răgazul de a se deda la provocări sau sâcâieli mărunte. Poate. Dar cine știe? Îi cunoștea totuși destul de puțin și nu știa la ce se putea aștepta din partea lor. Gândi toate acestea la repezeală în timp ce se anunțau noile echipe. Erau adunați toți, în picioare, în vitoarca hală a flotației, strânși în jurul inginerului. Îl căută cu privirea pe Donose. Întâi nu-l văzu, apoi constată cu surprindere că era chiar lângă el. Îl privi cu o curiozitate oarecum temătoare. Donose îi prinse privirea, ținându-l și el cu ochii săi de un albastru ce bătea spre negru. Eugen nu știu ce să citească în ei. Păreau a nu prevesti nimic bun pentu el. Nu se sperie, dar neliniștit tot era. Îl știa iute la mânie, aprig și ceea ce era important, nu-l prea avea la inimă. Deși îl ajutase atunci mai demult, scoțându-l din încurcătură cu contactele prost făcute, bănuia că abia pentru asta nu-l mai putea Donose suferi, deoarece îl pusese într-o situație de inferioritate. Greu îți iartă cineva când i se pare că ai fost mai deștept ca el, sau mai priceput, chiar dacă l-ai ajutat în împrejurarea respectivă.

De fapt, nici nu-i mulțumise atunci. Eugen rămase pe gânduri privind și chipurile celorlalți. Cine știe ce va urma? Desigur, Andrei ar fi spus iarăși: vechea lui neîncredere în oameni, poate chiar teamă. Nejustificată — ce mai — pentru că nu toți oamenii sunt răi. Ba, dimpotrivă, majoritatea, marea majoritate, sunt buni. Cei răi, sunt o infimă minoritate neglijabilă în comparație cu ceilalți. Ce folos, îi răspunse Eugen în gând, pentru că e destul ca unul sau doi din ăștia puțini și răi să-și pună în cap să-ți înveninezc viața, și-ți ajunge. Pentru un singur om nici nu trebuie prea mulți din ăștia. Și-apoi să te ții: nu mai poți ieși din încurcătură câte zile ai. Privi iar în jur. Ce să facă? Să stea iar să aștepte, să vadă ce s-o întâmpla. Mai pățise el lucruri din astea, totuși în ultima vreme i se strecurase în suflet nădejdea că poate s-au terminat și pentru el necazurile. Păreau să se fi ivit destule semne că se mai îndreaptă vremea și pentru el.

Se împrăștiară toți pe la noile locuri de muncă. Echipa lui rămânea săptămâna aceea de dimineață, urmând ca săptămâna viitoare să intre după-amiază. Se îndreptă tăcut, împreună cu ceilalți ai săi spre sala de mașini. Luă în primire locul de muncă de la cel care fusese acolo înainte și începu treaba fără să se uite în jur, așa cum făcea de obicei. Trecuseră deja câteva ore. Deși atent numai la ce făcea el, simți în jur încordarea în care se lucra. Se vedea clar că se schimbase ceva pe șantier. Oamenii vorbeau mai puțin ca altădată, ficcare văzându-și de ale lui. Era parcă și o grabă pe care poate n-o observase el până atunci. Ba se mai întâmplă ceva nou, neașteptat. Conducerea șantierului — destul de scumpă la vedere până atunci — își făcu apariția pe la locurile de muncă. Muncitorii îi priveau cu coada ochiului, zâmbindu-și complice între ei. Unul chiar spuse încet celui de lângă el, zâmbind hâtru:

— Ce-au pățit de s-au deranjat domnii?

— A dat frica în ei, ce mai!

— Până acum ne conduceau din birou, cu fundul pe scaune.

— Eu nici nu prea știam cum arăta la față directorul. L-am văzut o dată sau de două ori în mașină și altă dată la ședința de anul trecut, de analiza muncii.

— Nu-i adevărat, interveni al treilea. Atunci a fost la ședință directorul adjunct. Directorul era plecat în străinătate la o documen-

tare sau cam așa ceva. Știu că mi-a spus atunci inginerul că va i psi cam o lună de zile de pe șantier.

— De ce trebuia inginerul să te informeze pe tine unde e plecat directorul?

— Era cătrănit nu știu de ce. Îl căutase să-i spună că nu merg niște treburi și nu-l găsise. Erau lucruri care ne priveau pe noi cei de la montaj. De asta mi-a spus. De fapt nici nu mi-a spus mie. Boscorodea, așa ca pentru el.

Într-adevăr directorul, însoțit de adjunctul său și de inginerul șef veniseră în inspecție, trecând pe la fiecare loc de muncă. Se opreau, vorbeau cu șefii de echipă, dădeau indicații, gesticulau mereu. Se vedea că erau și ei cuprinși de agitația generală. Când ajunseră în dreptul său, Eugen nu știu ce atitudine să ia. Nu-i cunoștea personal pe nici unul din cei trei. Preferă să se facă, simplu, că nu-i observă și lucră în continuare, cu spatele la ei. Îi simți oprindu-se și privindu-l. Era stingherit și lucra cu atenție, crispat aproape. Ei rămaseră în continuare în spatele său și Eugen începu să se enerveze. De ce nu plecă odată? Au venit să inspecteze trupa ca niște generali, așa cum văzuse el într-un film de război, numai că lupta ce a urmat tot soldații au dat-o, ei, generalii, stând undeva departe, în spate, pe o colină unde nu ajungeau obuzele. Iar după aceea, după victorie, generalii au primit cele mai înalte decorații.

Îl văzu apropiindu-se, tăcut ca de obicei, pe șeful de echipă. Eugen se întoarse puțin într-o parte ca să vadă ce se va întâmpla. Directorul și ceilalți dădură mâna cu omul acela slab și timid și începură să discute ceva cu el. O primă surpriză avu când șeful de echipă începu să vorbească mai mult și mai tare ca de obicei. Rămase uluit. Părea aproape cu neputință ca el, care nu vorbea decât foarte potolit cu subordonații săi, să ridice vocea la director. Acesta îi răspunse ceva destul de iritat, dar celălalt continuă, aproape cu vehemență să-și susțină punctul de vedere. De pe locul unde se afla, din cauza zgomotului din jur nu prindea decât fragmente din discuție. Părea a fi vorba despre proasta organizare a șantierului și despre defectuoasa aprovizionare cu materiale, șeful de echipă exprimându-și nemulțumirea că nici acum, după discuțiile avute în zilele din urmă, nu s-au rezolvat unele lucruri importante. Omul avea argumente temeinice și cei trei se priveau unul pe altul, puși vădit în încurcătură. Nu aveau ce să-i

răspundă și trebuiră să-i dea dreptate. Omul veni cu propuneri concrete, susținând — acum cu o voce mai potolită — fiecare propunere argumentat, trainic, gospodărește. Directorul și ceilalți doi îl ascultau acum în tăcere, neîntrerupându-l. La un moment dat, Eugen văzu că șeful de echipă spune ceva, arătând cu degetul spre el. Nu înțelese despre ce e vorba. Ciuli urechile; îi fu totuși imposibil să prindă ceva clar. Deodată îl auzi pe director strigându-l:

— Grindea, ia vino încoace!

Eugen tresări surprins: de unde știa directorul cum îl cheamă? Îi spusese probabil șeful de echipă. Se apropie șovăitor, intimidat chiar de grupul celor patru:

— Bună ziua!

— Uite ce-a spus șeful dumitale, după ce ne-a tras o săpunează zdravănă — va să zică recunoștea, totuși, deci nu era ranchiunos, gândi el fulgerător — că nu am distribuit cum trebuie forțele de care dispunem pe tot frontul de muncă.

Eugen îl privea, neînțelegând de ce directorul trebuia să-i spună lui asta. Acesta îi zâmbi prietenos, sau așa i se păru lui și continuă destul de amical:

— Ne-a spus că există oameni foarte capabili pe care noi îi folosim la munci sub calificarea lor. Eugen tot nu pricepea nimic. Și ne-a dat exemplul dumitale, care, zice dânsul, ai o pregătire cu mult peste cea care ți-ar fi necesară pentru munca pe care o faci aici. Deci nu te folosim la adevărata dumitale valoare. Ce zici de asta? Are dreptate meșterul?

Nu știu ce să-i răspundă. Se balbâi.

— Lucrez și cu ... ce mi se dă.

— Știu, o să vorbesc eu cu inginerul vostru pe care nu-l prea văd pe aici. Probabil e prin biroul lui. Eugen zâmbi în sinea lui: uite cum râde ciob de oală spartă. Inginerul de bine de rău era mereu acolo între ei, pe când directorul ...

— Desigur — continuă acesta întorcându-se spre ceilalți — trebuia să-l anunțăm că venim. Văd că n-a aflat încă. Ei bine, tinere, va trebui să te dăm undeva unde să-ți dai măsura priceperii dumitale.

Apoi dădu mâna cu el, zâmbindu-i iarăși prietenos și plecă mai departe cu ai lui, nu înainte ca șeful de echipă să le spună sfios reintrând deja în felul său obișnuit de a fi:

— Știți, inginerul, lucrează în hala de alături, împreună cu un muncitor. Nu ieșea o treabă acolo și a pus și el mâna.

Directorul clipi din ochi, dădu din cap surprins și se îndepărtă contrariat.

Eugen îl privi pe omul slăbuț și mărunțel de lângă el. Trebuia să facă ceva, neapărat trebuia să-i spună ceva. Își frământă mintea și nu știa ce. Omul îl privea, mirându-se de agitația lui. Deodată Eugen se repezi la el, îi luă mâna și i-o strânse tare, bărbătește cu amândouă mâinile lui, fără să-i spună nici o vorbă. Dealtfel nici n-ar fi putut, n-ar fi fost în stare și dacă ar fi încercat, s-ar fi bâlbâit ca de obicei. Omul îl privi cu atâta surprindere, încât Eugen se întrebă dacă îi înțelesese sau nu izbucnirea lui. Celălalt înțelese, pentru că în ochii lui apăru o licărire caldă, așa cum văzuse el de atâtea ori la tatăl său când se întorcea acasă și dădea cu ochii de el.

* * *

Zilele care urmară fură încordate, se lucra într-o tensiune pe care șantierul nu o cunoscuse niciodată. Se vedea că se întâmplase ceva, că lucrurile mergeau altfel ca înainte. Desigur, nu se putea spune că până atunci nu se lucrase, și încă bine pe alocuri, că oamenii nu înțeleseseră că trebuie muncit cu seriozitate. Acum era totuși altceva. Doar fiind acolo între ei și înainte și acum, puteai sesiza diferența. Muncitorii se așezaseră pe lucru, cum se zice de obicei, cu și mai multă râvnă nefiind necesar să-i îndemne nimeni. Și Eugen mai avu o revelație: pe mulți dintre cei din jur, despre care nu avea o părere prea bună, considerându-i niște inși ce-și fac treaba ca să ia un ban, unii pentru a-l bea la cârciumă apoi, abia acum îi redescoperi cu uimire. Lucrau cu o îndârjire nemaivăzută, cu dăruire chiar, fără menajamente, ca să le iasă treaba bine. Înjurau groaznic când ceva nu mergea sau nu le zbutea cum trebuie, cum vroiau ei. Nu, nu erau amabili, politicoși, nu aveau timp să-și zâmbească ca în jurnalele de actualități. Erau crânceni, încleștați pe mânerele uneltelor lor. Ți se făcea parcă teamă privindu-i. Dar nu teama pe care o simțise el până atunci față de oameni, de răutatea lor, ci o alta, una nouă în care intra și admirația față de forța lor extraordinară ce învingea tot ce le stătea în cale. Eugen îi urmări zilele acelea cu alți ochi. Poate că atitudinea lor față de el nu se schimbase cine știe ce, sau nu observase el, dar îi simți

alături, se simți el însuși de-al lor. Își dădu seama, fără a pricepe încă exact lucrurile, fără a și le putea încă explica pe deplin, că poate nici el nu făcuse totul pentru a și-i apropia. Sau când întreprinsese totuși ceva, o făcuse stângaci, rece, artificial și ei n-avuseseră cum să-i înțeleagă dorința. Desigur, el suferise mult din cauza unor oameni — da, asta era! — din cauza *unor* oameni, nu a tuturor oamenilor. Asta nu reușise el să priceapă când se gândea la necazurile sale, în retragerile și solilocviile sale de noapte. Și nici acum nu știa de fapt ce ar putea face și cum ar putea face ca să reducă, chiar să anuleze distanța care-i despărțea de oamenii aceștia încă necunoscuți lui, sau cunoscuți doar superficial.

Poate că primii pași trebuiau făcuți de el sau poate că fuseseră deja făcuți de ceilalți, iar el nici nu-i băgase de seamă sau dacă îi observase, nu le bănuise semnificația și nu reacționase firesc, nu venise în întâmpinarea lor. Nici nu prea fusese de fapt atent la cele din jur, la prezentul în care trăia. El rătăcea mereu prin hrubele trecutului său cel mai adesea întunecos, prelungind acest întuneric și prezent. Nu se putuse rupe niciodată definitiv, complet de tot ce trăise până atunci. Trebuia, trebuia neapărat să revină la timpul de acum, cu toată ființa sa, cu tot sufletul său. Nu era desigur ușor. Erau zvâcniri dureroase încă. Dar un om nu poate trăi o veșnicie în alt timp, desprins de clipele pe care le are efectiv în față, nu poate rămâne mereu un prizonier al altui timp. Nu. Nu. Dar ce să faci dacă nu izbutești să te desprinzi dintre gratiile propriilor tale amintiri. Cum să faci ? Ce să faci?

Lucra și el cu îndârjire, cot la cot cu ceilalți. Încercă de câteva ori să se apropie de câte unul din muncitori, schimbând câteva vorbe măcar în fugă, strictul necesar de cuvinte. Măcar pentru a se sfătui pe scurt asupra unuia sau altuia din lucrurile pe care le aveau de făcut. Oamenii îi răspundeau — unii aproape monosilabic, alții mai binevoitor. Nu-și dădea seama dacă a făcut bine sau nu, dacă a progresat sau nu în relațiile cu ei. Era de altfel și greu de observat dintr-o dată dacă se schimbase sau nu ceva.

Trebuie timp ca să observi o asemenea modificare în relațiile dintre oameni. Avu bineînțeles și câteva mici necazuri. Oamenii nu pot fi mereu calmi și zâmbitori când sunt încordați, când luptă îndârjit pentru ceva. Mai fu și repezit de vreo câteva ori. Se necăji desigur,

dar observă că nimeni nu ține supărarea mult timp, mulți venind după aceea la el ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat. Chiar cu Donose avusese o discuție destul de neplăcută. Îl văzu la un moment dat încercând să care singur un motor. Se repezi să-l ajute, însă el, i-o întoarse scurt, mârâind aproape:

— Ia mai lasă-mă, mă vitcazule! Că pot să-l duc și singur.

— Voiam să te ajut.

Celălalt duse singur motorul, apoi îl privi puțin chiorâș:

— Eu am auzit că tu ești deștept și priceput. Dar voinic nu te știam.

— Eu doar ...

— Ia mai lasă-mă în pace, mă, puță.

Eugen nu știa dacă să se supere sau nu. Donose spusese ultimele cuvinte fără dușmănie, râzând aproape. Se gândi să-i răspundă la fel, fie ce-o fi:

— Puță ești tu, mă!

Donose rămase țintuit locului de uimire. Lui Eugen i se făcu frică. Dacă celălalt se înfurie și se repede la el să-l lovească, atunci iar va ieși cu bătaie, cu discuții și pedepse.

Îl urmări în continuare, speriat. Donose își revenea greu. Îl privi înveselit, dându-și șapca pe spate.

— Tu, mă ... Nu mai spune? Să fiu al dracului dacă te credeam în stare să zici vorba asta.

Și începu să râdă în hohote de parcă ar fi auzit cea mai bună glumă din viața lui.

Se îndepărtă în pas legănat, lăsându-l pe Eugen complet nedumerit.

Capitolul XX

Pe Maria izbuti cu greu s-o revadă abia după două săptămâni. Până atunci, după-amiezile, când știa — conform înțelegerii — că ea va veni la doamna Anastasiu, își tot făcuse de lucru în salon, dar fusese degeaba. Maria nu venea și pace.

În sfârșit, într-una din zile, când tocmai se pregătea să urce la el, auzi soneria de la intrare. Se repezi într-un suflet și deschise. Era ea! Inima începu să-i bată puternic și nu putu scoate nici un cuvânt. Maria îi observă tulburarea și-i zâmbi, întinzându-i mâna. El i-o luă și i-o sărută de câteva ori cu înfrigurare. Maria îl dojeni, cu voce blândă:

— Fii cuminte, Eugen.

— Draga mea, șopti el, gâtuit de emoție.

— Doamna Anastasiu este acasă? îl întrebă ea, pentru a-l readuce la realitate.

El înțelese și-i răspunse întretăiat:

— Da, sigur că da, este. Și-i făcu, în sfârșit, loc să treacă. O urmă în hol și de acolo în salon, foindu-se tot timpul în jurul ei.

Era atât de emoționat, încât nu-și putu aminti nimic din discuția ce urmă între cele două femei, la care asistase și el fără să spună nimic; de altfe nici nu era în stare să mai scoată un cuvânt. Se comportă tot timpul atât de stângaci și de timid, de parcă atunci ar fi stat de vorbă prima dată cu cele două doamne. Ochii îi rămâneau aproape tot timpul țintă la Maria, deși făcea eforturi disperate să nu se observe asta, prefăcându-se a fi atent la ce se vorbește.

Maria, la rândul ei, era și ea emoționată, doar și ea așteptase cu atâta nerăbdare vizita aceasta. Se comportă însă mult mai firesc, mai calm, încât cu greu s-ar fi putut citi pe chipul ei vreo frământare. Se vorbiră banalități, ca la vizită obișnuită, destul de convențională

și Eugen înțelese că ele nu aveau mare lucru să-și spună și că Maria venise într-adevăr pentru el, numai pentru el. Discuția începuse să lâncezească, își băuseră deja cafelele și se ajunsese la acel punct critic la care nimeni nu mai avea nimic de comunicat celuilalt, căutând însă cu înfrigurare câte un nou subiect pentru a reînnoda conversația. Eugen era nerăbdător să se termine odată vizita. Brusc își dădu seama că nu știa ce va face după aceea. Cum va vorbi cu Maria, doar cu ea, între patru ochi, fără martori. După ce vizita se va încheia, doamna Anastasiu o va conduce, desigur, până la poartă, el trebuind să se retragă cuviincios și discret. Chiar dacă ar fi condus-o și el până la poartă, tot n-ar fi putut merge mai departe cu ea pe stradă. Nu se cădea și apoi ar fi dat ceva de bănuit doamnei Anastasiu sau ar fi fost de-a dreptul primejdios pentru Maria. Putea să-i vadă cineva și atunci .... Situația părea fără ieșire. Aproape că era mai bine ca vizita să dureze cât mai mult, el având astfel posibilitatea de a sta totuși în preajma Mariei un timp mai îndelungat. Ce era de făcut se întreba el mereu cu înfrigurare. Să încerce totuși s-o urmeze câțiva pași pe stradă? Nu, nu era bine. Îi putea face ei rău cu asta, așa cum se gândise și adineauri. Se frământă ca pe jăratic, degeaba tot nu-i venea nici o idee salvatoare, conversația se împotmolise de-a binelea, când doamna Anastasiu își aminti că-i promisese Mariei o rețetă de prăjituri. Se scuză pentru câteva clipe și se duse în bucătărie să caute rețeta. De cum o văzu ieșită din încăpere, Eugen se repezi la Maria și o sărută cu sălbăticie aproape, parcă ieșit din minți. Ea se desprinse cu greu din brațele lui, îi prinse cu putere mâinile și-i spuse, privindu-l drept în ochi, cu un ton poruncitor:

— Stăpânește-te, Eugen! Nu se poate așa. Înțelege! Aici nu se poate. Liniștește-te! Te rog.

El fremăta tot, trupul îi era încordat ca o lamă de oțel. Sângele îi zvâcnea violent în artere.

— Liniștește-te, fii calm, îl rugă ea, reașezându-l pe scaun cu forța.

— Da, draga mea, voi încerca, numai că îmi este aproape imposibil. Te aștept de atâta vreme. De atâtea zile!

— Nu s-a putut. Am să-ți explic altă dată.

— Când ne vedem?

— Nu știu.

Eugen își frământa mintea să găsească o posibilitate, dar nu găsea nici una. Dintr-o dată își aminti: o auzise cu câteva clipe înainte pe doamna Anastasiu spunând că a doua zi va lipsi de acasă pentru că avea treabă la croitoreasă și la coafor! Iată, în sfârșit, soluția. Îl șpuse pe nerăsuflate Marici că ar fi deci posibil să se vadă mâine.

— Și unde? întrebă ea.

— La mine, sus. Pe scara ce pornește de aici din hol. E o singură ușă la capătul ei. Când ai să vii, eu am să fiu aici ca să pot auzi soneria. De fapt nici nu va trebui să suni, am să las eu deschis. Te voi urmări de aici de la geam, așa că am să văd când vei intra.

— Și dacă ea se întoarce cât mai sunt eu aici. Ce facem atunci, Eugen. Ce fac eu?

— Imposibil. Îi știu obiceiurile. Iese rar, dar atunci, când pleacă undeva, întârzie mult. De obicei mai face și câteva vizite, așa că ...

— Bine am să încerc. Pe la cinci cred că am să pot veni.

Tocmai atunci se întoarse din bucătărie și doamna Anastasiu. Îi dădu Marici rețeta și după ce mai schimbară câteva cuvinte, ea se pregăti de plecare. O conduseră amândoi până la poartă. În timp ce îi săruta mâna la despărțire, el îi șopti încet, aproape neauzit:

— Pe mâine!

Se întoarse împreună cu doamna Anastasiu în salon. Înainte de a intra în camera sa, ea îi spuse din ușă lui Eugen:

— Vezi, Eugen, dacă mă caută cineva mâine după-amiază, să-i spui că întârzii mai mult. Pe la zece abia dacă mă întorc.

* * *

A doua zi, pe șantier, ziua i se păru lui Eugen nemaipomenit de lungă. Părea că nu se mai sfârșește. Orele treceau greu, se uita mereu la ceas. Nerăbdarea puse stăpânire pe el. Căuta să lucreze tot timpul fără cea mai mică pauză. Așa credea că o să-i treacă mai repede timpul și va veni mai curând după-amiaza. Nu-și permise nici un moment de răgaz. Felul său înfrigurat de a lucra îi intrigă pe ceilalți, în special pe Donose, care după ce-l urmări un timp, nu se putu stăpâni:

— Ce, mă, a dat strechea în tine?

— De ce?

— Eu te știu pe tine harnic nevoie mare, dar ca azi nu te-am văzut parcă niciodată.

— Ți se pare.

— Mi se pare pe dracu! Ce, mă, eu n-am ochi? Nu văd?

Eugen nu-i răspunse, de altfel nici nu avea cum să-i explice ce se petrece cu el.

Ziua se târa încet, abia mișcându-se, și Eugen era din ce în ce mai nerăbdător, ba chiar nervos. Până la urmă tot se găsi o pricină de discuție între el și un muncitor din echipă. Bineînțeles că se amestecă și Donose, însă, curios, nu împotriva lui — e drept că nici pentru — ci mai mult pentru a aplana conflictul. Ceea ce era oricum altceva ca până atunci. Eugen înregistră cu atenție faptul, nu fără a se mira puțin de schimbarea de atitudine a lui Donose.

Era vorba de o treabă care trebuia făcută de urgență și asupra căreia Eugen avea o altă părere, părându-i-se că soluția lui era mai bună. Celălalt se înfurie, nefiind de acord și de aici discuția. Nu-și spuseseră vorbe grele, ce-i drept, nici prea plăcute. Omul se comportă cu mai puțină dușmănie ca altădată, dar cearta rămâne ceartă. Donose, aflat lângă cei doi, nu interveni la început, ascultând întâi ambele părți. Abia după ce văzu cum stau lucrurile, îi spuse celui cu care avea Eugen disputa, în stilul său caracteristic:

— Mă, Stamate, tu nu vezi că ești prost?

— De ce sunt prost?

— Pentru că nu ai dreptate.

— De ce n-am dreptate?

— Uite de aia că nu te pricepi!

— Te dai cu Grindea, hai!

— Mă dau cu mă-ta! Nu-i vorba de asta mă, istețule. Chestia e că în treaba asta are el dreptate, că știe mesteric tipul. D-aia. E clar?

Stamate îi privi când pe Grindea, când pe Donose, apoi se întoarse bolborosind ceva.

— Nu înjura, mă, că te pupă mă-ta rece, îl apostrofă ferm Donose, apoi, întorcându-se spre Grindea:

— Am fost tare, nu? Și-i făcu cu coada ochiului. Dai o bere pe chestia asta?

— Dau, răspunse Eugen repede, bucurându-se fără să știe bine de ce.

În sfârșit, până la urmă ziua de lucru se încheie și Eugen fugi la cantină, unde mâncă în grabă, pe nerăsuflate și de aici, pe drumul

cel mai scurt pe care-l găsi se repezi acasă. Pe drum trecu pe la alimentara şi cumpără o sticlă de vin la trei sferturi, care i se părea a fi de cea mai bună calitate.

Ajuns în camera lui, înşfăcă prosopul şi săpunul, ustensilele de ras şi coborî jos, la baie. Se bărbieri, se spălă meticulos, cu grijă, după care îşi puse o cămaşă curată şi-şi îmbrăcă costumul. Privi cămăruţa. Arăta cam deprimant. Îşi dădu jos haina, o aşeză pe speteaza scaunului şi începu să facă ordine, mătură, aranjă totul. Privi din nou, în jur. Nu era mare lucru. Tot aşa arăta, săracăcios. Nu era nimic de făcut. Şi la urma urmei, era mai bine decât nimic, se consolă el. Deschise geamul să se aerisească şi privi ceasul. Era cinci fără un sfert. Coborî în hol. Se îndreptă spre uşa camerei doamnei Anastasiu. Bătu. Nu-i răspunse nimeni. Deci plecase. Se duse în hol şi urmări pe fereastră poarta de la intrarea în curte. Privi din nou ceasul. Era cinci fără unsprezece minute. Uf! Greu treceau şi minutele astea! îşi zise el nerăbdător. Urmări în continuare poarta. Aşteptă, plimbându-se de colo până colo. Se făcu întâi cinci fără şapte, apoi fără cinci şi în sfârşit chiar cinci. Trebuia să apară din moment în moment. Acum! Era deja şi un minut, şi două, şi trei. De ce nu venea? Poate îi merge lui ceasul înainte. Da, desigur! Îşi aminti că el îl pusese înainte cu câteva minute, ca să nu întârzie dimineaţa la lucru. Cum de uitase? Deci nu era încă cinci. Ceasul era cu cinci minute înainte! Deci abia dacă trecuse ora stabilită. Nu avea de ce să se neliniştească. Trebuia să vină din moment în moment. Desigur, un minut-două de întârziere era firesc, normal. Dar mai trecură zece minute şi ea tot nu venea De ce întârzie? Încet-încet, teama i se strecură perfidă în suflet. Dacă a fost reţinută de ceva neprevăzut? Dacă n-a lăsat-o el să plece. Sigur, n-a lăsat-o să plece, spunându-i poate că a fost şi ieri în vizită la doamna Anastasiu, de ce să vină şi azi, de ce aşa de des. Da, asta era! Eugen se sperie de-a binelea. Trebuia să lase să mai treacă o zi, două, ca să nu pară nimic nefiresc că Maria vine din nou la Doamna Anastasiu. Da, numai că gazda azi avea treabă în oraş şi cine ştie când mai venea o altă zi în care ea va mai lipsi de acasă, poate abia peste o săptămână, peste două chiar. Şi apoi nici n-ar fi avut cum s-o anunţe când va pleca doamna Anastasiu din nou de acasă. Azi era deci singura posibilitate deocamdată. Ce ghinion! Eugen se întristă. N-aveau noroc, ăsta era adevărul. Şi câte speranţe îşi pusese! Privi

din nou poarta, țintă, parcă implorând-o să se deschidă. Și ca se deschise, într-adevăr, nu ca la comandă, e drept, ci ceva mai târziu. Dar se deschise. După ce aşteptase cu atâta înfrigurare, acum aproape că nu-i venea să creadă că ea e, că o vede pe Maria păşind grăbită pe alee. Îi deschise uşa şi ca se strecură repede înăuntru. Se îmbrățişară chiar acolo în dreptul uşii, strângându-se în brațe puternic, aproape sufocându-se, şi se sărutară lung, nesfârşit.

Eugen închise uşa şi urcară pe scări îmbrățişați, fără să-şi spună nici un cuvânt, sărutându-se mereu, pe fiecare treaptă aproape. Ajunşi sus, el o sărută iarăşi prelung. Ea îi mângâie părul, răspunzându-i cu dăruire, cu disperare chiar, i se păru lui Eugen. Îşi vorbiră târziu.

— Mi-a fost aşa de dor de tine!

— Şi mie.

— Ajunsesem să cred că n-am să te văd niciodată.

— Şi eu. Speram totuşi.

— Doamne, şi eşti aici, cu mine.

— Pare de necrezut, nu?

— Aproape de necrezut.

— Ca un vis visat de atâtea ori şi neîmplinit.

— Da, ca un vis drag.

— Mi se părea la un moment dat că întâlnirea noastră de atunci nici n-a avut vreodată loc. Că e o simplă închipuire a mea în momentele de singurătate.

— Şi eu începusem să cred asta.

Eugen o mângâie şi el, apoi încet, încet îi desfăcu nasturii de la bluză, duse mâna la inima ei ce bătea puternic, năvalnic, înspăimântată. Îi sărută gâtul, umerii. Se întinseră în pat, el o dezbrăcă febril, încurcându-se, mai mult întârziind din cauza asta momentul când trebuia s-o aibă întreagă, goală, lângă el. O simți, în sfârşit, după câteva clipe care i se părură mai lungi decât fuseseră în realitate, lipită de el. Îi mângâie corpul alb, frumos şi puternic, îşi lipi buzele de sânii ei. Ea tresări, trupul îi semnaliza tremurând apropierea buzelor sale şi Maria îl cuprinse strâns în brațele ei, primindu-l în ea amețită, aproape neştiind ce i se întâmplă. Îl simți doar că e al ei, tânăr, viguros, că e străbătută de forța lui dezlănțuită şi imediat după aceea amândoi se cutremurară îndelung, prăbuşindu-se, mai curând plutind îndelung, departe, contopindu-se, devenind parcă o singură ființă, inseparabili, pentru totdeauna, de nedespărțit.

Își reveniră cu greu, ca dintr-un leșin sau poate dintr-un somn în care ai visat ceva nespus de frumos, un basm poate, și nu vrei să te trezești, dorind să rămâi în continuare în basmul acela unde întotdeauna toate se termină cu bine și cei cumsecade triumfă pentru vecie.

Ea începu din nou să-l sărute, căutându-l parcă mereu, dorind să-l simtă întreg, fierbinte lângă trupul ei. Se lipi strâns de el, sărurându-l de nenumărate ori, și iar se iubiră cu aceeași foame ca la început, mereu flămânzi, mereu dornici de a se dărui unul altuia. Eugen se simți puternic, protector și tandru alături de ea, o mângâie cu dragoste, iar Maria își dădu seama că acum el e bărbatul ei deplin, bun și încrezător în el însuși, fără temeri de prisos. Și fu mândră de ea, deși o jenă puțin acest gând.

Rămaseră așa întinși pe pat, unul lângă altul, vreme îndelungată. Afară aproape se înserase. Eugen se ridică, luă sticla de vin și o deschise. Umplu două pahare și se apropie de pat. Prin semiîntunericul ce se lăsase, distinse albul frumos al corpului ei întins leneș pe o parte, puțin obosit, și-i zări ochii ei urmărindu-i mișcările. Nu se rușină de goliciunea sa, îi întinse un pahar și băură încet, după care își aprinseră câte o țigară, fumând timp îndelungat, fără să scoată nici o vorbă. Nu se gândeau la nimic, de fapt nici n-ar fi putut. Eugen constată că există totuși momente în viață când nici nu e nevoie — și nici nu simți această nevoie — să te mai gândești la nimic sau să-ți amintești iar de trecut. În acele puține momente trăiești doar clipa prezentului și te poți rupe cu totul de niște amintiri chinuitoare. E păcat însă că așa ceva se întâmplă foarte rar. Acestea sunt probabil puținele clipe de deplină fericire.

Târziu el îi spuse:

— Vorbește-mi despre viața ta. Vreau să știu cât mai multe despre tine.

Ea îl privi cu tristețe și închise ochii, rămânând așa nemișcată vreme îndelungată.

— Nu vrei să-mi povestești? repetă el rugămintea.

— E o poveste tristă, dragul meu, și nu știu dacă are să-ți facă plăcere să o asculți.

— Cu atât mai mult doresc s-o aud. Te rog mult. Hai povestește-mi!

— N-are rost.

— De ce?

— Nu ți-am spus doar? Nu e nimic frumos în ca, nici o scenă pe care să mi-o amintesc cu plăcere.

— Dar te rog.

— Nu. Nu trebuie, Eugen.

Îl mângâie, apoi continuă, privind gânditoare la întunericul de afară.

— Am să-ți spun totuși ceva și am să te rog să-mi ierți cruzimea. Poate o să-ți par puțin cinică. Orice femeie care-și înșeală soțul se simte de obicei obligată să-i spună bărbatului cu care face asta — înainte sau după — cât de nefericită este ea în căsnicie, cât suferă, ce viață infernală duce și așa mai departe. Poate că în unele cazuri e adevărat. Numai că cel mai adesea — și știu că așa judecă bărbați — ea se simte datoare să-și justifice adulterul, poate chiar să se scuze întâi în propriii ei ochi. Sau poate îi este teamă de disprețul acelui bărbat. Ea se apără în fond. Își apără demnitatea. Cel puțin așa credeți voi, repet. Pentru că trebuie să recunoaștem, asta e opinia de circulație.

— Dar eu nu cred așa ceva. Mai ales despre tine.

— Ce copil ești, Eugen! Nu e mai bine, oare, să rămân pentru tine doar așa cum sunt acum: femeia care te iubește, care ți s-a dăruit fără rezerve, fără să știi nimic neplăcut despre mine, nimic ce ți-ar aduce aminte de vreo mizerie omenească. Spune, nu e mai bine așa? Ascultă-mă pe mine, oftă ea adânc. Ce rost ar avea să afli niște lucruri care nici mie nu-mi face plăcere să mi le amintesc.

— Și totuși, încercă el.

— Nu, Eugen, nu. Apoi zâmbi trist, încercând să glumească cu dezinvoltură:

— E mai bine să rămân pentru tine femeia iubită, puțin învăluită în mister. Așa, într-un halo romantic, cum mai întâlnim în unele povestiri demodate pe care nu le mai citește nimeni astăzi, sau dacă întâmplător îi mai cade cuiva în mână o asemenea carte, zâmbește îngăduitor, dacă nu o ia și în zeflemea.

El o privi. În razele lunii ce se strecura pe geam, îi urmări chipul și tresări. Pe obrajii ei străluceau două dâre subțiri argintii în lumina palidă din cameră. Eugen se aplecă spre ea, aproape strigând:

— Ce-i cu tine Maria? Ce s-a întâmplat?

Ea își șterse repede fața și se strădui să zâmbească:

— A, nu, nimic dragul meu, m-am înduioșat puțin de propria mea soartă. Sunt caraghioasă. Îmi dau seama. Uită momentul acesta de slăbiciune. Să nu fim prea romanțioși.

El începu să-i sărute ochii ce-i rămăseseră umezi în continuare. Maria îl îmbrățișă și se iubiră printre lacrimi căutând, fără să-și dea seama, să aline ficcare durerile vechi ale celuilalt, să se ajute parcă, pentru a ieși amândoi din impas, din suferință.

* * *

— Nu știu dacă totul e în regulă, îi răspunse el la întrebarea cum îi merg lucrurile. Poate că treptat, treptat am reînceput să mă apropii de oameni să am puțină încredere în ei. Cu toate acestea mi se întâmplă totuși să mai am vechile reacții de teamă, de izolare. Mă ascund încă, asta e. Nu mi-am redobândit întreg curajul. Mă mai simt câteodată ca o fiară hăituită, care dacă nu se ascunde din ochii oamenilor, este oricând în pericol de a fi vânată. E drept, acum simt mai rar asta ca altădată. În altă parte e greutatea însă: încă nu pot scăpa de amintirile mele îngrozitoare. Nu pot să le abandonez definitiv. Și nici eu însumi nu mă pot reîntoarce cu totul, cu toată ființa mea în prezent. Și în privința asta lucrurile stau mai bine ca altădată. Totuși, când sunt singur mai ales, alunec iarăși pe topoganul acesta primejdios care mă duce în adâncuri de suferință și groază.

— Tu, Eugen, n-ai și amintiri frumoase? îl întrebă ea.

— Am, ți-am mai spus parcă. Dar ele vin greu, fiind copleșite de celelalte. Fiecare om are și momente frumoase în trecutul său. E drept, unii mai puține.

— Ar trebui să ți le chemi mai des pe astea în memorie.

— Ar trebui, zâmbi el. Știu și eu asta.

— Hai, povestește-mi ceva frumos din viața ta.

— Uite că acum nu-mi pot aduce aminte nimic. Nici un capitol fără mizerii și urâciuni.

— Încearcă! Te rog, se alintă ea.

O sărută. Privi apoi în gol, parcă încercând să străpungă peretele din fața sa. Ce să-i povestească? Nu găsea nimic plăcut din trecutul său care să merite a fi reactualizat printr-o povestire. Și totuși ...

— Au trecut destui ani de atunci. Mi se pare chiar mai mulți decât au fost în realitate. Eram un flăcăiandru nici prea timid, nici prea obraznic, deja începusem să privesc mai cu atenție fetele, chiar să le examinez cu multă curiozitate. Ba, trebuie s-o spun că mi se întâmplase deja și mie să întârzii cu câte una prin parcul de la marginea orașului, unde pe aleile bine ferite de șirurile de brazi pitici, pe câte o bancă, petreceam până seara târziu în discuții interminabile despre tot felul de lucruri care ni se părcau nouă extrem de importante. Câte un sărut furat așa, în treacăt, aproape copilărește, mă înfiora pentru câteva zile, deși vechea mea teamă de femei mă urmărea în continuare ca un blestem. Dar fetele acelea nu erau femei, erau încă niște copii, la fel ca și mine de altfel. Începusem și eu să frecventez reuniunile de joi după — amiază, la Casa de cultură a orașului. Mirosul lor crud, de fete cuminți, mă amețea în timpul dansului. Orice atingere întâmplătoare a lor mă amețea. Erau reuniuni la locul lor, fără excese, care se încheiau la ora nouă, zece cel târziu, terminate de fapt cu un condus — până la poarta casei sau doar până la colțul străzii — al fetei cu care dansasem cel mai mult seara aceea. Asta era tot. Nimic altceva nu complica lucrurile. Aveam din când în când câte o prietenă mai apropiată, însă nici atunci lucrurile nu mergeau mai departe și era frumos, romanțios, curat, fără vreo vinovăție care să ne întunece puritatea, castitatea noastră de copii mai mari. De altfel cred că era bine așa, că ne opream doar aici.

Într-o zi, un prieten cu ceva mai în vârstă decât mine îmi propuse să mergem la un bal. M-am speriat. Nu fusesem încă la nici o petrecere și un bal mi se părea ceva fabulos, ca în unele filme de epocă, în care puteai vedea în săli mari, somptuoase de palat, luminate feeric, bărbați și femei, femeile mai ales fiind îmbrăcate cu o eleganță strălucitoare, dansând grațios, parcă alunecând pe mozaicuri cu desene prețioase, între pereții cu stucaturi complicate, de care atârnau lampioane de cele mai diverse forme. Vedeam șiruri întregi de chelneri stilați, servind impecabil pe invitați, o orchestră numeroasă cântând celebrele valsuri ale lui Strauss, într-o atmosferă festivă, sărbătorească, poate puțin solemnă. În pauze, domnii ofereau brațul partenerelor — sau invers, nu băgasem de seamă cum se petrec exact lucrurile — și se adunau grupuri, grupuri, conversând vioi și inteligent într-o bună dispoziție generală. Aceasta era imaginea mea despre

un bal și bineînțeles i-am spus prietenului meu că nu pot să merg. „De ce"? mă întrebă el nedumerit. I-am enumerat mai multe motive, dintre care în principal erau două: că sunt încă prea tânăr pentru un bal și apoi, celălalt, mai serios, e că nu aveam cu ce să mă îmbrac. Până la urmă mă convinse, promițându-mi că îmi dă el o haină la pantalonii mei, cu neavând decât un pulover amărât, gri cenușiu, pe gât, cu care umblam de toamna până primăvara. Și veni ziua balului! Conform înțelegerii, m-am dus de după-amiaza la el ca să mă pregătesc pentru seara de vis ce bănuiam că va urma.

Prietenul mă ajută să-mi calc pantalonii, îmi dădu pe lângă haina promisă — care îmi venea cam mare — și o cravată la cămașa mea roasă pe la guler. Țin minte că tot atunci m-am ras pentru prima dată. De fapt aveam niște peri moi, rari și blonzi care nici nu se prea observau decât de aproape. Dacă era bal, atunci bal să fie. Așa că m-am ras și eu, tot la sfatul lui, bineînțeles. Când am terminat cu totul, ne-am privit în oglindă. Mi-am udat părul ciufulit ca să-mi stea cât de cât lipit de țeastă, m-am pieptănat și ... eram gata. Arătam probabil ca vai de lume cu haina și cravata de împrumut, cu pantalonii mei ponosiți lucioși pe la spate, pe care oricât i-ai fi călcat, tot li se vedeau genunchii ieșiți. Ca să nu mai spun nimic de pantofii mei stâlciți, cu boturile vizibil ridicate în sus de atâta purtat, de parcă s-ar fi pregătit în orice moment să decoleze. M-am privit din nou în oglindă. Mi se părea că merge, iar prietenul meu mi-a dat asigurări ferme în acest sens. Eu tot nu eram mulțumit pe deplin, mai ales de pantaloni. Și atunci, n-am avut de lucru și am apucat un crac al pantalonului cu o mână mai sus și cu alta mai jos de genunchi ca să întind mai bine dunga, s-o îndrept chipurile, trăgând tare cu ambele mâini. Și atunci s-a întâmplat nenorocirea! Stofa veche, purtată ani de zile, călcată de zeci de ori, a cedat.

S-a auzit un zgomot, un pârâit îngrozitor — ca atunci când deschizi o ușă neunsă de multă vreme — și dintr-o dată pantalonul a crăpat pe orizontală cam pe jumătate din circumferința lui, exact în dreptul genunchiului. Am rămas încremenit cu cele două bucăți de stofă în mână — că erau acum două, aproape despărțite. Cred că în momentul acela s-a rupt și în mine ceva. Era singura mea pereche de pantaloni cu care puteam ieși în lume! Când m-am îndreptat din șale — cu greu, aproape bătrânește — mi-am revăzut chipul în oglindă.

Era palid, cadaveric aproape, şi în colţul ochilor stăteau pregătite, gata să mi se rostogolească pe obraji, două lacrimi mari. Am făcut eforturi supraomeneşti să le opresc. Mi-era ruşine de prietenul meu mai mare, care şi el rămăsese ţintuit locului. Ne-am privit unul pe celălalt, în tăcere, complet pierduţi. El şi-a revenit primul şi — apropiindu-se de mine — mă bătu pe umeri, încercând să mă îmbărbăteze. Însă se vedea cât de colo că nu ştie nici el cum să mă mai ajute. Salvarea mea a fost fratele său mai mic care mi-a împrumutat pantalonii săi. Doar că acum pantalonii erau prea scurţi, făcând să se vadă cu atât mai bine cât de mare era în schimb haina. Arătam într-adevăr caraghios, dar nu era altceva mai bun de făcut. Şi ne-am dus la marele bal, primul bal din viaţa mea şi printre puţinele la care am fost până în ziua de azi.

Bineînţeles totul a fost o decepţie. Balul nici nu era de fapt în oraş, ci în una din comunele apropiate, subordonate direct oraşului. Imaginea mea despre balurile acelea de operetă s-a spulberat de cum am făcut primul pas în sala unde avea loc. Era o încăpere lungă şi îngustă, cu tavanul foarte jos, încât nu lipsea mult să atingi cu capul cele câteva becuri ce luminau palid. Prin colţuri era de-a dreptul întunecos. Pe jos era o podea roasă de scânduri, cu vizibile denivelări, care mirosea straşnic a motorină proaspăt dată, probabil chiar în ziua aceea, special pentru bal. De jur împrejur, pe trei laturi ale încăperii erau aşezate mese de diferite forme şi dimensiuni acoperite cu feţe de mese, fiecare de altă culoare şi cu alte desene. Într-un colţ era un bufet sărăcăcios cu ţuică, bere şi mititei ce se făceau într-o mică încăpere alăturată de unde la fiecare deschidere a uşii pătrundea fumul de la grătar. Pe măsură ce timpul trecea, înghesuiala creştea, ca la un moment dat să nu mai rămână vreun loc nici măcar în picioare, la mijlocul sălii, unde să poţi sta liniştit două secunde fără a fi înghiontit de cineva. Noi, venind printre primii, apucasem să prindem două locuri la un capăt de masă de unde ca să ieşim trebuia de fiecare dată să deranjăm pe ceilalţi care stăteau mai în faţă. Prietenul meu, care avea ceva bani, a luat o bere şi mititei şi după ce am mâncat şi am băut, am început să privim lumea. Ei, da, lumea merita să fie văzută! Unde erau conţii şi contesele, baronii şi baronesele din balurile văzute de mine în filme? Doamne, cât de naiv fusesem! Ce crezusem cu despre un bal! Mi-ar fi greu să-ţi descriu cum arătau participanţii la „ba-

lul" acesta. Erau oameni simpli, muncitori, care-şi puseseră hainele lor cele mai bune, nu cine ştie ce mai grozave ca ale mele — cu figuri ce-i trădau că trag din greu toată săptămâna, în majoritate minieri cu feţele supte de insuficienţa aerului din subteran. Unii nici nu erau altceva decât tot ţărani, pentru că ei, în afara lucrului, redeveneau ceea ce erau în realitate. Adică ţărani, ce-şi lucrau pământul după-amiezele sau dimineţile, când nu erau în schimb. Ei făceau ceea ce făcuseră şi strămoşii lor: arau, semănau, culegeau, pentru că acolo la ţară îşi trăiau de fapt viaţa. La oraş ei mergeau încă aşa cum te duci undeva numai pentru că ai nevoie să faci asta din când în când, după treburi. I-am urmărit cu privirea. Veniseră să se distreze, să se destindă, zicem noi azi, majoritatea nu dansau sau poate nici măcar nu le trecea prin minte aşa ceva, mai ales că orchestra cânta dansuri „domneşti" şi rareori câte o melodie de muzică populară. Ei aveau plăcerea privitului şi asta le era deajuns. Mai ales dacă mai beau o bere şi schimbau o vorbă cu vecinul de masă. Pentru ei însemna ceva această „ieşire". Era evadarea lor după truda grea a unei săptămâni de lucru. Nu aveau nici pe departe zâmbete strălucitoare şi conversaţia conţilor mei din filme. Vorbeau rar, monosilabic adesea, cu voci potolite, obosite chiar şi din când în când râdeau, doar atunci când îi amuza într-adevăr ceva ieşit din comun pentru ei. Cu nevestele alături, cuminţi, ei se simţeau bine, la locul lor, tihniţi. Nu doreau mai mult şi nici nu-şi puteau închipui că există ceva mai mult. Era o bucurie simplă, sănătoasă, robustă. Mi-au plăcut poate în primul rând că ştiau să se bucure liniştiţi de ce aveau atunci, că nu păreau nemulţumiţi, deşi viaţa nu le era uşoară. I-am urmărit aşa vreme îndelungată. Doar spre sfârşitul petrecerii, când s-au mai încălzit puţin de băutură, au devenit ceva mai comunicativi, mai veseli, schimbând chiar vorbe de duh. Atunci erau chiar fericiţi, fără să strălucească, dar erau în orice caz cel puţin mulţumiţi. Se simţeau în mediul lor şi asta era cel mai important lucru. Erau între ei, fiecare lucru părea la locul lui, nu putea interveni nici o surpriză, deci nu aveau de ce să fie neliniştiţi. N-am să uit imaginea asta, deşi de atunci mi-a fost dat să văd atâtea lucruri care şi ele, la rândul lor, se uită greu. Atunci probabil am înţeles eu pentru prima oară câte ceva despre cei din jurul meu. Nu mult, dar ceva totuşi pricepusem. Cunoscusem nişte oameni şi altfel decât pe stradă, adică indiferenţi sau preocupaţi de treburile lor zilnice.

Să nu-ți închipui acum că nu erau și altfel de oameni acolo. Erau desigur și grupul intelectualilor din comună. Nu știu și nici n-are importanță dacă făceau sau nu opinie separată, dar se vedea imediat diferența. Erau mai bine îmbrăcați, de fapt mai orășenește, numai că aveau și ei — asta abia acum îmi dau seama — un aer demodat, vetust, cu tot felul lor de a fi mai degajat, deși mai rezervat, care îi deosebea de ceilalți. Apoi soțiile lor, erau și ele mai „intelectuale", mai doamne. Tinerii, mai agitați și mai jucăuși bineînțeles, erau de diferite categorii, în majoritate însă muncitori. Ei dominau arena din mijloc, nelăsând să le scape nici un dans. Despre dans ți-aș putea vorbi o oră întreagă. Ceea ce se întâmpla acolo, în mijloc, între mese era greu de imaginat. Domnea o înghesuială de nedescris, perechile se mișcau umăr la umăr, aproape lipite unele de altele. Mișcarea asta — să-i spunem totuși dans — se făcea fără voința ta și a partenerei, în afară oricărui ritm impus de orchestră — un acordeon, un saxofon și un contrabas — după cum te împingeau ceilalți. Erai manevrat de colo până colo de către masa aceea de oameni, legănat absolut la întâmplare, sufocat de respirațiile celor din jur. Am constatat toate acestea târziu, când m-am avântat și eu în mijlocul lor, pentru că la început n-am avut curajul s-o fac; de altfel nici n-am avut cu cine, pentru că nu cunoșteam nici o fată.

Întâmplarea a făcut ca la masa noastră să se așeze o cunoștință a prietenului nostru — umblat deja pe la balurile de acolo — cu două fete, una din ele fiindu-i mi se pare verișoară sau așa ceva. Stând a aceeași masă, până la urmă ne-am cunoscut și am invitat-o la dans pe una din fete, îmboldit bineînțeles de amicul meu. Inutil să-ți spun că primele mele încercări de dans au fost un eșec. Nu-i vorba că nici nu eram mare maestru. Conversația, la fel, a fost aproape imposibilă n gălăgia infernală din acea încăpere foarte joasă, cum îți spuneam Ne cam plictiseam, eu, cel puțin, aș fi plecat în orice moment. Se. făcuse de mult miezul nopții, dar lumea se simțea pare-se mai bine. Câțiva se cherchelisera, iar fumul de țigară reducea și mai mult zgârcita lumină a celor trei becuri. Orele ce au urmat, au trecut chinuitor de greu. Se apropia, în sfârșit, dimineața și treptat lumea a început să plece, iar cei care rămăseseră erau obosiți, redevenind iar tăcuți, așa că se mai putea dansa și sta puțin de vorbă. Abia atunci am privit-o mai cu atenție pe fata cu care dansasem. Se mutase chiar pe scaunul

rămas gol de lângă mine. Am început să vorbim, banalități, desigur ca la începutul fiecărei discuții între un băiat și o fată care abia s-au cunoscut. O chema Dorina și n-aș putea să-ți spun dacă era sau nu frumoasă. Eu cred că era, în orice caz mie atunci mi s-a părut de departe cea mai frumoasă din tot balul și îndeosebi cea mai inteligentă și mai cultă din toate fetele pe care le cunoscusem până atunci.

Ce îți voi povesti de acum încolo nu cred că va reuși să redea decât puțin, foarte puțin din ceea ce aveam să trăiesc, din tot ce-am simțit cât am fost alături de Dorina. Și mai ales nu știu dacă te va face să înțelegi câtă recunoștință îi port eu acestei fete pentru ceasurile de mare frumusețe pe care mi le-a dăruit. Și mai ales nu știu dacă vei înțelege cât regret că, într-un fel, eu am fost vinovat pentru despărțirea noastră, sau cel puțin așa cred și azi. Dar să continui. Am avut atunci dimineața, la sfârșitul acela obosit de bal, prima mea revelație. Toate fetele cu care „discutasem" eu până atunci mi s-au părut deodată fade, neinteresante, gâsculițe chiar, în fața Dorinei. Iar conversația cu ele, pur și simplu stupidă, idioată! Uluit de cunoștințele ei, — vaste, după părerea mea de atunci — surprinzătoare, privite chiar și de astăzi. Citisem și eu câte ceva până la vremea aceea și nu eram chiar atât de ușor de uluit. Ca un amănunt ușor amuzant, îți pot spune că aveam cea mai bogată fișă din oraș, la biblioteca raională. Împrumutam de asemenea cărți de la un coleg care avea o bibliotecă mare, cu raritați, aparținând bineînțeles tatălui său, fost profesor universitar. Dar ceea ce mă uimise la Dorina era în primul rând deosebita sensibilitate, felul absolut personal de a discuta lucruri — cărți îndeosebi — cunoscute și mie. Punctele ei de vedere, opiniile originale, mă uimiseră cu totul. Conversația cu ea m-a încântat, m-a vrăjit chiar. Aș fi ascultat-o ore întregi, fără să obosesc sau să mă plictisesc și avea un mod fascinant de a povesti până și lucrurile cele mai banale cu putință.

La început, nu știu dacă m-am îndrăgostit propriu-zis de ea. Cred că era mai mult o stimă, o prețuire „intelectuală" pentru modul său foarte matur, de a gândi, pentru delicatețea și sensibilitatea ei. Am uitat să spun că era mai mare cu doi ani ca mine și era funcționară sau așa ceva. Era vorba deci și de un firesc ascendent asupra mea, ceea ce făcea s-o respect și mai mult. În curând, în lungile plimbări pe care le-am făcut împreună — aveam să constat la un moment dat că mă îndrăgostisem de-a binelea, dar nu de — sau nu numai de —

intelectuala care era Dorina. Am aflat că pictează şi scrie versuri, ceea ce — cum să-ţi spun? — a fost pentru mine copleşitor. De multe ori îmi recita versuri de ale ei şi eu care făcusem imprudenţa să-i destăinui că şi eu scriu, n-am avut niciodată curajul să-i recit, poeziile ei părându-mi-se mult mai bune. De fapt şi astăzi mai păstrez nişte versuri de-ale ei, şi continui să cred că sunt bune: au un parfum, o tristeţe absolut unică, o melodie pe care aş recunoaşte-o chiar dacă aş citi sau auzi versurile ei fără să ştiu că îi aparţin. Mă îndrăgostisem însă şi aici mi se pare lucrul cel mai frumos din povestea noastră — de un om admirabil, de o bunătate şi de o gingăşie după care am tânjit apoi ani întregi şi după care tânjesc şi astăzi. Iar eu, precum ştii, n-am prea avut parte de bunătatea oamenilor. Uneori, în momentele foarte grele, când eram aproape doborât, chemam chipul ei în amintire ca să mă ajute, să mă sprijine, să-mi trimită un zâmbet încurajator, o vorbă de îmbărbătare.

Ani şi ani ea a fost — şi continuă să rămână pentru mine — un model despre ceea ce cred eu că înseamnă un prieten bun, cumsecade, care ar avea oricând o vorbă mângâietoare pentru tine într-un moment greu. Nu idealizez, ştiu că orice amintire frumoasă, în timp, după ani şi ani, devine şi mai frumoasă. Iar oamenilor pe care i-am iubit, i-am preţuit, o dată cu trecerea anilor, le păstrăm o amintire din ce în ce mai puternică, mai vie. Nu-i uităm, dimpotrivă, ni-i facem mai apropiaţi, ca nişte aliaţi credincioşi pentru vremuri negre, pentru când suntem sau vom fi singuri, părăsiţi. Nu ştiu dacă ţi-am putut-o descrie cum era, dar un lucru aş dori să-l reţii: de obicei în relaţiile cu un om mai apropiat, îi observăm scăderile, greşelile — faţă de noi sau faţă de alţii — şi este imposibil să evităm total a ne gândi la ele, să le ignorăm sau chiar să le trecem pe toate cu vederea. Eu am ţinut mult şi la alţi oameni, deşi le ştiam păcatele şi micile neloialităţi. Ei bine, Dorinei nu am ce să-i reproşez nici azi. Chiar dacă m-aş strădui să-i caut o cât de mică vină faţă de mine, îmi este imposibil să-i găsesc vreuna. Este omul care s-a purtat cu mine cel mai corect, mai camaradereşte şi mai tandru în acelaşi timp.

A urmat apoi o lungă poveste de dragoste — lungă e un fel de-a spune — pentru că la vârsta aceea altele sunt aprecierile asupra duratei. Oricum, a ţinut până la plecarea mea din oraş, deci peste un an. Mă voi opri doar asupra câtorva zile. Trei de fapt. Cu puţin timp

înainte de Paşti, m-a anunţat că părinţii ei pleacă pentru o săptămână la nişte rude şi m-a invitat pe mine, împreună cu o prietenă de a ei, însoţită de un băiat, să facem Paştele la casa părinţilor ei în satul unde aceştia erau învăţători. Aceste trei zile aş vrea să ţi le povestesc, zile cărora eu le port o neştearsă amintire. Probabil cât voi trăi, ele îmi vor rămâne cele mai curate clipe din viaţa mea, fără cea mai mică umbră care să le fi întunecat măcar un moment.

Au fost zilele acelea ca de basm şi câteodată când mă gândesc la ele, mai ales odată cu trecerea timpului, îmi vine chiar să cred că n-au existat, că a fost doar o închipuire a mea în momentele când doar doream să mi se întâmple ceva asemănător.

Imediat ce am sosit acolo, în satul acela îndepărtat, ascuns în inima munţilor, am uitat de tot ce privea lumea din afară. Eram izolaţi, doar noi în casa din văgăuna dintre dealuri, într-un decor aproape sălbatic. Nu era nici o altă casă prin apropiere, nici un om străin. Ziua ne plimbam pe dealuri, prin pădure, ne jucam ca nişte copii, ne opream în vreo pajişte şi tăifăsuiam ceasuri întregi fără griji. A doua zi dimineaţa, deja mă simţeam de parcă aş fi stat acolo de când lumea. Mă simţeam de-al casei. Am mâncat cu poftă, am ciocnit ouă roşii, am luat apoi o masă de sărbătoare, am glumit, am râs. Apoi, din nou am urcat pe dealurile împădurite, din jur. De fapt n-am făcut nimic deosebit, nimic extraordinar. Atunci totul era însă atât de frumos, ne simţeam aşa de bine împreună, încât în momentele acelea n-am fi dorit să se sfârşească niciodată şederea noastră în satul, în casa aceea. Aş fi stat acolo ca în basmul „Tinereţe fără bătrâneţe şi viaţă fără de moarte". Şi probabil că asemenea lucruri absolut obişnuite mai făcusem până atunci şi de atunci încoace de nenumărate ori, dar se pare că fiecare gest comun dobândeşte o semnificaţie numai dacă se înscrie într-o anume ambianţă, într-o atmosferă deosebită, altfel îl uităm. Gestul acesta nesemnificativ va purta prin ani culoarea şi gustul unei clipe unice, nerepetabile.

Iar serile, serile au fost ameţitor de frumoase şi cred că n-am să mai trăiesc asemenea seri şi nopţi ca acelea. Îmi citea poezii, chiar picta, la insistenţele mele, pentru că doream s-o văd cum lucrează. Apoi, după masa de seară, stăteam ceasuri întregi, chiar pe întuneric, întinşi unul lângă altul în pat, visând cu ochii deschişi. Într-o noapte, am stat de vorbă până dimineaţa. Desigur, dacă cineva ar fi ştiut că

noi am stat o noapte întreagă în acelaşi pat, ba, chiar am şi dormit împreună, i-ar fi fost imposibil să-şi imagineze că nu am mers mai departe. Şi totuşi aşa a fost. Să nu crezi cumva că nu o iubeam îndeajuns, că poate nu o doream cu toată frenezia. Nu, martor mi-e Dumnezeu, că am iubit-o pe Dorina cu toată dăruirea anilor mei de atunci şi că nici nu-mi puteam închipui viaţa decât alături de ea. Ne sărutam ore întregi, cu pasiune, nebuneşte, ne juram credinţă pentru totdeauna. Adormeam îmbrăţişaţi, iar dimineaţa ne găsea în aceeaşi poziţie şi întârziam în pat, părându-ni-se că nu ne-am sărutat îndeajuns. Şi totuşi, repet, n-am mers mai departe. Poate am fi dorit-o amândoi, doar eram oameni şi noi, şi încă tineri, dar ne-am oprit aici. De ce? Mi-ar fi greu să-ţi explic exact de ce. Poate că pur şi simplu — prozaic — ne-am abţinut, cum se zice, am făcut eforturi pentru asta. Nu cred că aceasta e cauza sau în nici un caz singura. Cred mai curând că ni s-a părut mai frumos aşa, că ni s-a părut deajuns şi ce şi cât trăiam. Şi era totul atât de curat în jur, eram atât de tineri, copii aproape, încât poate am considerat că păcătuim nu atât faţă de noi, cât faţă de clipele acelea minunate. Apoi era ceva care mă oprea să fiu cum sunt bărbaţii în asemenea împrejurări, singur cu o femeie, adică mai hotărâţi, mai insistenţi pentru a obţine ceea ce vor; dragostea mea era însoţită de o admiraţie fără margini pentru ea. Să nu crezi că mă număr printre cei care cred că respectul şi admiraţia pentru o femeie sunt incompatibile cu a o avea. Asta este desigur o prejudecată. Eu însă nu-mi puteam îngădui să trec brutal peste voinţa ei, deşi, repet, o simţeam că mă doreşte şi ea. Cele trei zile şi trei nopţi, au trecut ca vântul, cu o viteză aproape dureroasă. Ne-am trezit — acesta e într-adevăr cuvântul — în ziua plecării, şi, deşi mă obişnuisem acolo, mi se părea că — paradoxal — parcă de câteva clipe sosisem. Am fost foarte trişti la plecare. Ea rămânea acasă. Iar eu m-am îndreptat trist spre autobuzul care mă aştepta la marginea drumului. M-a condus până la poartă, parcă ţinea s-o văd pentru ultima dată în decorul ei familiar. I-am citit atunci în ochi tristeţea că poate nu vom putea repeta niciodată acele trei zile. Poate şi ea a citit aceeaşi teamă în ochii mei. Am urcat în maşină mai abătut şi mai necăjit de cum fusesem vreodată. Simţeam că părăsesc definitiv o lume cu care nu aveam să mă mai întâlnesc niciodată de atunci încolo.

Dorina ar fi însemnat pentru mine imens, dacă aș fi rămas cu ea. Era cred singura persoană care ar fi putut să mă vindece de vechile traume ale copilăriei mele, de vechile spaime pe care mi le-au cultivat niște oameni de o răutate inutilă, iresponsabilă. Cu ea poate aș fi învins mai ușor și cele ce au urmat. Ea putea însemna omul bun și tandru de lângă tine, dar puternic, pe care să te poți sprijini. Ți-am povestit prin ce trecusem când abia ieșisem din copilărie. Ei bine, Dorina ar fi fost atunci poate singurul om care să înțeleagă totul, să mă ajute. Așa cum ai făcut-o tu mult mai târziu. Poate norocul meu a fost de a o întâlni pe ea și apoi pe tine. Deci totuși am noroc, nu?

Maria rămase pe gânduri o vreme, apoi îl întrebă:

— Și de ce n-ai rămas totuși cu ea?

— E un capitol la care de fiecare dată când mă gândesc, mi se face aproape rușine. Nici azi nu-mi înțeleg exact comportarea de atunci. Motivarea mea ar putea părea acceptabilă la prima vedere. Mi s-a părut că pur și simplu nu sunt demn de ea, că nu o merit. Dorina avea deja o profesiune sigură, o reputație bună, avea — în treacăt fie zis — și pretendenți la mâna ei — oameni serioși — care încercaseră să trateze cu părinții ei, dar ea îi refuzase. Toți aveau situație, erau făcuți, cum se zice. Iar eu ce eram? Nimic. Nu aveam nici o meserie, abia terminasem liceul, dosarul îmi fusese respins la facultate, trebuia să merg în armată. Nu reprezentam și nu eram nimic. Mă simțeam un intrus în viața ei. Mai rău, i-o încurcam, complicându-i-o inutil. Ce puteam eu să-i ofer? Tot nimic. Nu faptul că avea cu doi ani mai mult mă deranja, dar pentru ea asta putea deveni totuși o problemă dificilă, mă gândeam eu atunci. Ar fi trebuit să mă aștepte să fac armata, apoi facultatea — dacă mă primeau — și abia apoi am fi putut să fim împreună, să ne căsătorim. Era vorba deci de ani și ani, în care ea ar fi trebuit să mă aștepte singură. Mi s-a părut nedrept din partea mea. Îi ceream prea mult, aș fi fost un egoist, pretinzându-i un asemenea sacrificiu. Drept care, după ce am plecat în armată, i-am scris o lungă scrisoare în care, pe larg, i-am spus toate acestea, încercând să mă justific. A fost unul din cele mai urâte gesturi — dacă nu chiar cel mai urât — pe care l-am făcut vreodată și pe care n-am să mi-l iert toată viața. N-am să uit cele trei scrisori pe care mi le-a trimis, de fapt una singură care se continua în trei plicuri. Îi provocasem o durere care ajunsese aproape până la un șoc

psihic. Se vedea după scrisul ei nesigur, şovăitor, de obicei foarte drept, neezitant, dezvăluind o mare tărie de caracter. Dorina mi-a servit atunci cea mai usturătoare lecţie de morală, de omenie, de înţelepciune. Cu demnitate, fără să se lamenteze deloc şi fără să mă jignească în nici un fel, ea mi-a demonstrat convingător că am fost un laş — deşi n-o spunea niciodată textual pe parcursul scrisorii. Ea îmi arăta că mi-a lipsit curajul de a rămâne alături de ea, de a lupta să fiu cu ea, de a mă simţi responsabil nu numai de viaţa mea, ci şi de a ei. Mă speriasem de răspunderea ce-mi revenea dacă aş fi rămas cu ea. Tocmai pentru că o iubeam prea mult, îmi inventasem singur această responsabilitate sau, dacă ea exista, o sporisem până la a mă lăsa copleşit. A fost o neîncredere în forţele mele, o modestie exagerată? Nu, scria ea. Era o şovăială, o nehotărâre. Şi teama, mai ales teama care m-a urmărit toată viaţa după aceea. Teama că nu voi izbândi, ca voi fi mereu învins. Mi-a scris atunci o frază aproape profetică: „Nimic nu-ţi va fi mai primejdios, în viaţă, decât propria-ţi neîncredere în forţele tale. Dacă te va pierde ceva, această neîncredere te va pierde". Ani de zile, de atunci şi până azi, când de atâtea ori am fost lovit, chiar dacă mă ridicam, îmi dădeam seama că nu am suficientă încredere în mine însumi, că mă tem să merg mai departe, că mă tem să îndrăznesc, să îndrăznesc mai mult, mai ales împotriva celor care mă loveau fără să aibă nici cea mai mică dreptate. Cuvintele Dorinei le am şi astăzi în faţă şi e poate sfatul cel mai înţelept care mi s-a dat vreodată. Şi pentru asta merită din plin să-i mulţumesc, să-i fiu recunoscător, pe lângă minunatele clipe petrecute în preajma ei.

Maria nu-l întrerupse; doar când văzu că a terminat, îl întrebă curioasă:

— Mai ştii ceva despre ea? Ce face?

— Da. M-am întâlnit o dată în tren cu o cunoştinţă comună. S-a căsătorit şi se pare că e fericită sau cel puţin e mulţumită. Cel puţin aşa pare. Şi lumea când nu ştie nimic sau nimic rău despre viaţa noastră particulară, îşi închipuie că nu poate fi decât bine, că totul e la locul lui, pentru că altfel s-ar auzi. E omul căruia îi doresc cel mai mult adevărata fericire — dacă există — pentru că o merită din plin, are dreptul la ea. Dacă aş revedea-o, i-aş spune-o, poate aşa m-ar ierta pentru ce am făcut. Deşi cred că ea, oricum, m-a iertat. Dorina

nu poate fi altfel, ea nu poate păstra cuiva nici cea mai mică dușmănie.

— Vezi că poți să-ți amintești și lucruri frumoase, îi spuse după un răstimp Maria.

— Da, draga mea, e adevărat. Este cea mai frumoasă amintire din viața mea. Dar, după cum vezi, ea se termină la fel ca celelalte, adică tot trist.

— Important este, Eugen, că există totuși frumusețe în viața noastră. Trebuie doar să înțelegem că ea nu poate fi continuă, definitivă. Se întrerupe din când în când, pot urma și clipe mai puțin fericite. Dar poate reveni odată și odată.

— Ca acum, Maria.

Capitolul XXI

Pe şantier se muncea în continuare încordat, „băgaţi în priză", cum spuneau muncitorii. Tensiunea se menţinea la aceeaşi cotă înaltă. Conducerea venea mereu să vadă cum stau lucrurile, mai grijulie ca niciodată. Desigur, directorul şi ceilalţi nu puteau fi condamnaţi că până atunci ar fi neglijat desfăşurarea lucrărilor. Nu, ei conduseseră atent şi cu destulă pricepere şantierul, doar că de la distanţă. Treaba mersese şi înainte, cu şchiopătări din când în când, cu poticniri pe alocuri, dar mersese, de la sine parcă. Acum însă lucrurile se schimbaseră simţitor. Odată cu constatarea forurilor de resort că lucrările sunt în întârziere şi că exista pericolul ca uzina să nu poată fi dată în funcţiune, totul luase un alt curs, mai rapid, mai bine organizat.

De la director la ultimul muncitor — lui Eugen nu-i plăcea expresia: la urma urmei de ce trebuia să existe neapărat un muncitor care să fie ultimul, sau de ce ultimul trebuia să fie chiar un muncitor, că doar putea fi şi altcineva ultimul — toată lumea muncea fără să se cruţe pentru a salva prestigiul şantierului. Fu din nou surprins de îndârjirea tuturor oamenilor aceia, care fără a debita vorbe mari, frumoase, lucrau cu o hărnicie care-l impresiona. Oamenii erau chiar supăraţi pentru cele întâmplate, pentru întârzierea de care părea a nu-şi fi dat nimeni seama. Pe chipuri li se putea citi îngrijorarea că nu vor putea recupera timpul pierdut. Nu era clipă de răgaz, se muncea fără pauză, în trei schimburi. Uitaseră de oboseală, de necazurile lor personale. Nimeni nu se mai sinchisea că vremea se înrăutăţise, că şuiera un vânt năpraznic, că ploua şi era frig. Pe şantier, în viitoarele hale şi săli de maşini, nimeni nu mai băga de seamă curentul care se strecura tăios prin deschizăturile în care încă nu se puseseră peste tot uşile şi geamurile, deşi mereu se discuta că ar fi trebuit deja montate. Dar ele încă nu sosiseră şi deci trebuia aşteptat. Afară, cei care lucrau

la instalația exterioară, erau cei mai vitregiți, muncind opt ore în ploaie și frig. Se pregătea racordul cu uzina electrică, pentru alimentarea cu energie. Unii lucrau pe stâlpii înalți de oțel la linia ce făcea legătura cu viitoarea flotație. Era un iureș nemaivăzut până atunci de cei de acolo. Eugen lucra în continuare la echipa lui, fără să mai țină nici el cont de nimic altceva decât de munca sa. Nu-l mai interesa și nici nu prea avea timp să se gândească la alte lucruri, la micile incidente cotidiene. Chiar dacă avea câte o discuție în contradictoriu cu cineva, o uita imediat furat de treburile sale, neacordând aproape nici o atenție vreunei vorbe aruncate care altădată l-ar fi făcut să sufere zile întregi. Era poate o indiferență, dar în același timp era un mod mai bărbătesc de a privi lucrurile, mai calm și — de ce nu? — mai indiferent.

Într-o zi fu chemat de inginer în biroul lui. Era de față și șeful de echipă.

— Măi, băiete, uite ce zice șeful tău, începu inginerul. Ar fi bine să treci tu la montajul noilor mașini venite acum. De fapt, precum știi, i-a spus și directorului: cei mai răsăriți dintre voi să treacă acolo la greu, unde trebuie mână bună. E clar?

— E clar, îi răspunse Eugen, mirându-se aproape că nu-l deranjează cu nimic tonul cam milităros al inginerului.

— Ia-ți acolo vreo doi-trei oameni și fă-ți o echipă, de care răspunzi cu capul, auzi? Cu capul, înțelegi? E treabă serioasă acolo, nu distracție. Alege-ți tu oamenii. Pe care îi vrei. Cei mai de nădejde, nu din ăia neajutorați.

Eugen ezită puțin, apoi spuse hotărât:

— Donosc!

Șeful de echipă îi aruncă o privire poate nu atât surprinsă, ci mai mult bucuroasă.

— Tu cu ăsta ai avut niște ... încurcături, spuse inginerul, ridicând din sprâncene.

— Nu-i nimic. Ne-am împăcat.

— Și alții?

Eugen mai spuse numele a doi muncitori cu care lucrase în echipă.

— E-n regulă. Cheamă-i și pe ceilalți. Să vină repede aici.

Șeful de echipă se oferi să-i aducă el. Când apărură cei trei în birou, inginerul îi luă din scurt:

— Grindea va răspunde de montarea noilor motoare. Treabă a dracului de grea. El zice că vrea să vă aibă pe voi în echipă și nu pe alții. Voi ce părere aveți? Vreți să lucrați în echipa lui?

Donose făcu ochii mari, se întoarse spre Eugen și-l măsură cu privirea, de parcă atunci îl vedea pentru prima oară:

— Se face, dom'inginer. Eu-s pentru.

— Și voi ăștialalți?

Ceilalți doi încuviințară și ei, dând din cap.

— Atunci e-n regulă. La treabă, fuga, că ne apucă noaptea.

Înainte de a ieși, le aruncă, însă, așa în treacăt:

— Și fără scadaluri, mă. Se aude, Donose, că ție îți spun mai ales asta.

— Se aude, răspunse Donose, dar imediat după ce ajunse afară îi dădu pe ascuns un ghiont lui Eugen, care tocmai trecea pe lângă el. Eugen se întoarse, zâmbi și, fără să stea mult pe gânduri, îi puse o piedică scurtă. Donose, se împletici puțin, gata-gata să cadă, și-i spuse:

— Unu la unu, Grindea!

•

• •

Urmară zile grele pentru Eugen și echipa lui. Mașinile sosiseră cu mare întârziere de la furnizor și acum trebuia făcut tot ce era posibil pentru recuperarea timpului pierdut. Cei patru, câți erau cu toții, lucrau cu îndârjire, tăcuți, aproape nebăgându-se în seamă unul pe celălalt. Doar când își luau gustarea de ora zece, mai schimbau câte o vorbă, spunându-și pe scurt părerea despre cum mergeau treburile. Și nu mergeau strălucit. Mereu lipsea câte ceva, aparent mărunțișuri: ba o sârmă de anume grosime, ba izolatoare, ba doar o piuliță sau un șurub și ele însă absolut necesare. Câteodată înjurau cu năduf că nu e totul cum trebuie. Alteori se enervau din nimic și se ciondăneau între ei. Eugen făcu tot ce e posibil să nu-i supere cu nimic, să nu se bage de seamă că el e de fapt șeful echipei. Bineînțeles, năbădăios cum era, Donose tot se încăpățânase de câteva ori. Într-o zi îi sărise mustarul pentru un sfat pe care i-l dăduse Eugen fără să se gândească nici o clipă că asta îl va irita.

— Ce, faci pe șeful cu mine?

— Nu, doar îți spuneam că asta e părerea mea.

— Cu mine nu-ți merge.

— Ei, bine atunci hai să facem întâi cum zici tu și apoi cum zic eu. Un motor îl legăm așa cum crezi tu și unul cum cred eu. Și să vedem care merge mai bine. Asta ca să nu te mai superi pe mine.

Donose încuviință morocănos și se apucară fiecare de treabă. După o vreme, se înfurie de-a binelea și începu să înjure ca de obicei. Nici nu-l privea pe Eugen, evitându-l. Acesta îl lăsă în pace, fără să-i spună nimic. Degeaba, lui Donose nu-i reușise legătura. Se întoarse spre Eugen, vădit încurcat.

— Ai avut dreptate. Nu merge și pace, fir-ar al dracului. Ia să văd cum ai făcut tu legătura.

După ce examină cu atenție motorul instalat de Eugen, îl demontă pe al său și îl remontă la fel ca cel al lui Eugen.

— Gata, ai dreptate, ce mai! Eu recunosc, să știi. Chiar dacă fac nazuri. E drept, sunt rău de gură și-mi sare repede țandăra. Tot te prind eu odată cu o hibă, ca să-ți arăt că și eu știu în unele chestii mai bine ca tine, adăugă el, ca nu cumva să se creadă că recunoaște superioritatea lui Eugen. În glas parcă nu i se mai simțea dușmănia de altădată.

* * *

Pe Maria o vedea foarte rar, deși îi era mereu dor de ea. Izbuteau cu greu să se întâlnească, la el, în după-amiezile când doamna Anastasiu lipsea de acasă. Însă ea pleca doar din când în când, iar uneori Eugen nu avea cum s-o anunțe din timp că poate veni și pierdeau ocazia, trebuind să aștepte mai mult de o săptămână. Tânjeau amândoi după aceste întâlniri, dar nu vedeau ce ar fi putut face ca ele să fie mai frecvente.

Când se întâlneau, totuși, se dezlănțuiau înfometați, cu sălbăticie, aproape devorându-se. Se iubeau deznădăjduit, ca pentru a recupera lungile perioade când nu se puteau vedea. Se doreau, mereu cu aceeași prospețime, mereu părându-li-se că nu le sunt îndeajuns scurtele întrevederi. Și într-adevăr se întâlneau pentru scurtă vreme — o oră, două maximum — ea neputând de obicei lipsi mai mult. Procopiu nu prea mai avea de făcut drumuri nicăieri și orice absență îndelungată a ei i-ar fi putut trezi bănuieli.

Se vedeau în fugă, tăinuit, hoțește. De cum intrau în cameră, se iubeau pe nerăsuflate, căutând să folosească timpul la maximum, să nu irosească nici o clipă. Eugen era mereu nerăbdător, aproape nici n-o mai lăsa să vorbească, îi scotea în grabă veșmintele, dorind-o imediat lângă el, să fie cu totul a lui. Maria se supunea tăcută, dorindu-l fără îndoială și ea — dar Eugen nu mai avea răgazul s-o privească mai cu atenție sau nu-i înțelegea pur și simplu privirea din ce în ce mai tristă. Ochii ei mari, negri erau din ce în ce mai întunecați. Se iubeau tăcuți, fără să-și mai spună aproape nimic. Apoi ea se îmbrăca parcă puțin rușinată, cu fața la perete, și el o conducea până jos la scară, fără a ieși în curte, ca să nu-l observe cineva. Se sărutau ultima oară în hol și Eugen nu observa nici atunci privirea ei rugătoare, parcă implorându-l ceva. El rămânea în continuare orb, nepricepând nimic din tristețea Marici.

Într-una din zile, când tocmai se aflau în hol și ea se pregătea să iasă, se auzi soneria de la intrare. Înlemniră. Se priviră înspăimântați amândoi. Cine putea fi? Eugen își dădu seama cu groază, că în graba cu care o primise pe Maria la venire, uitase să mai închidă ușa pe dinăuntru. Cel de afară, mai sună o dată și, văzând că nu i se răspunde, apăsă clanța ușii, să vadă dacă e deschisă. Și ușa, bineînțeles se deschise. În prag apăru Andrei! Toți trei rămaseră pe loc, nemișcați, privindu-se câteva secunde, care li se părură tuturor infernal de lungi. Parcă nici unul nu îndrăznea să se miște. Erau atât de surprinși, că nu putură să-și spună nimic la început. Fiecare în parte avea motivele sale să se simtă jenat, iar Maria mai mult ca cei doi.

Andrei își reveni primul. O salută respectuos pe Maria, apoi îi spuse, aparent foarte liniștit, lui Eugen.

— Veneam să-ți fac o vizită.

Eugen se scutură, parcă pentru a se trezi; apoi răspunse zâmbind silit:

— Îmi pare bine că ai venit. Te rog intră. Poftim!

Maria se simțea cel mai prost. Situația ei era de-a dreptul penibilă. Până la urmă își luă inima-n dinți și spuse cu un glas stins:

— Atunci, la revedere, domnule Grindea. Îmi pare rău că n-am găsit-o pe doamna Anastasiu. Te rog să-i comunici că am căutat-o.

Se întoarse apoi spre Andrei, fără a-l privi însă, și murmură:

— La revedere.

Porni grăbită pe alee, cu capul în pământ, îndepărtându-se din ce în ce mai repede.

Cei doi rămaseră în uşă stingheriţi, neştiind ce să-şi spună. Eugen se simţea îngrozitor. Până la urmă, îndrăzni totuşi:

— Hai sus la mine.

Urcară. Andrei se aşeză obosit pe un scaun şi-şi aprinse o ţigară. Lui Eugen i se păru că-i tremură mâna în care ţinea chibritul. Tăcură vreme îndelungată. Apoi, căutând să fie cât mai degajat, ca o gazdă politicoasă, îl întrebă pe Andrei:

— Bei ceva?

— Da, beau. Ce-aş putea face altceva mai bun? răspunde el cu multă amărăciune în glas.

Eugen îl privi intrigat:

— Ce-i cu tine, Andrei?

— Nimic, îmi ling rănile.

— Ce răni?

— Unele din ele. Nu toate. De altfel ar fi şi imposibil.

— Nu te înţeleg.

— Poate nici n-ar trebui.

— Eşti foarte enigmatic astăzi.

— Nu-i nici o enigmă, bătrâne.

— Şi totuşi ...

— Mai bine dă-mi ceva de băut, că tot ai promis.

Eugen îi turnă în pahar. Andrei bău, apoi se aşeză pe pat, de-a curmezişul.

— Se întâmplă ceva cu tine.

— N-are absolut nici o importanţă. Totul e în ordine, lumea e fericită, deci şi eu sunt mulţumit.

— Da, dar ...

— Nici un dar. Să nu ne mai facem atâtea daruri, că n-o să le putem duce.

Râse forţat. Eugen nu-l mai recunoştea, parcă era alt om decât cel care îl ştia el până atunci.

— Nu te înţeleg.

— Nici nu face eforturi în acest sens, că nu merită.

— Mă rog, cum vrei.

Eugen tăcu încurcat, apoi, ca pentru a-şi face de lucru, îi turnă din nou vin.

Andrei se ridică, făcu vreo câţiva paşi, mai bău cu sete din pahar, apoi se reîntoarse pe pat, unde se tolăni comod. Îl privi fix pe Eugen. Îl întrebă aproape cu bruscheţe:

— Ia spune-mi, ce mai faci?!

— Ce să fac? Muncesc.

— Am observat. Şi altceva?

Eugen îl privi din nou intrigat.

— Nimic deosebit. Pe şantier e zarvă mare. Suntem puţin în aer cu termenele. Şefii sunt mereu printre noi. Se lucrează pe rupte ca niciodată până acum.

— Lasă astea, îl întrerupse iritat Andrei. Tu, tu ce faci? Asta mă interesează.

— Eu? făcu Eugen, descumpănit puţin. Muncesc şi eu. Cred că oamenii au început să vadă că nu lucrez chiar prost.

— Ce vorbeşti!

— Da ... Am fost dat la un sector foarte greu. Şi chiar — aici ezită puţin — mi s-a dat să conduc o echipă.

— Ei, nu mai spune?

— Da, de fapt nu e o echipă. Sunt trei oameni şi cu mine patru.

— Tot e ceva. Şi tu răspunzi de ei?

— Ei, răspund! Fiecare îşi face treaba.

— Oricum, tu eşti şeful.

— Fleacuri.

— Nu-s fleacuri, să ştii.

— Situaţia mea cu facultatea nu s-a rezolvat încă. Şi nici nu văd ce voi putea face în continuare.

— Se rezolvă şi asta. Trebuie să laşi puţin, să treacă furtuna. Nimănui nu-i arde de ale tale. Îţi dai seama ce se întâmplă dacă nu iese treaba la timp. Nu-i de glumă acuma.

— Înţeleg, doar că aştept cam de multă vreme. La un moment dat ţi se face lehamite de atâta aşteptat. Oricum, am să aştept până se pun la punct lucrurile pe şantier şi abia atunci ...

— Da, văd că ai început — aşa şontâc — şontâc —, să înţelegi câte ceva. Şi nu-i rău asta.

— Râzi de mine. Andrei.

— Nu râd deloc. Şi află că în momentul ăsta de râs îmi arde cel mai puţin, adăugă el cu privirea dusă departe, întristându-se iar.

— Orice ai spune tu, tot mai pricep şi cu câte ceva. Cel puţin în ultimul timp ...

— Nici nu mă îndoiesc. Am şi observat.

— Eşti mereu ironic.

— Nu-s deloc ironic, izbucni Andrei. Dar astăzi sunt pur şi simplu invers, adică, pe româneşte, cu fundul în sus. Am şi eu dreptul, nu? Măcar din când în când. Nu pot fi vesel şi amuzant tot timpul. Îmi vine şi mie câteodată să urlu.

Se sculă şi începu să se plimbe prin cameră. Spaţiul fiind foarte strâmt, renunţă repede. Îl privi ţintă pe Eugen:

— Spune mai departe. Şi cum te simţi, aşa, în general?

— Bine. În general totul e în regulă. Încep şi eu să-mi dau seama că la un moment dat trebuie uitat totul. Sau aproape totul. Atâta cât putem, desigur.

— Să nu exagerăm, Eugen. Nu trebuie uitat chiar totul. Sunt lucruri la care nu trebuie renunţat niciodată şi cu nici un chip.

— Tu spui asta, Andrei?

— Eu, ce te miri? Cum poţi oare să uiţi primii paşi alături de un om pe care l-ai iubit? Cum poţi să uiţi prima încuviinţare la întrebarea dacă te iubeşte? Cum poţi să uiţi apoi primul drum, când pleci de lângă casă, singur, în lume, al nimănui părând?

— Andrei! Eşti sentimental!

— Pe dracu'! Râd, aşa fără hohote. Continuă. Iartă-mă că te-am întrerupt.

Eugen stătu o clipă, descumpănit, apoi continuă totuşi:

— Am trecut prin atâtea în ultimul timp, încât mă şi întreb dacă nu cumva confund cele ce s-au întâmplat cu adevărat cu cele pe care doar le-am gândit sau numai le-am visat, dorindu-le prea mult în ceasurile de singurătate?

— Te înţeleg!

— Cum, adică, mă înţelegi?

— Te înţeleg, simplu. Atât.

— Da. Trebuie să uităm, dacă nu totul cum spui şi tu, atunci măcar o parte. Cea dureroasă din amintirile noastre. Sau măcar ceva din această parte. E lungul drum al nostru către pace. Către linişte.

Nu totală. Ci doar atâta cât să putem fi şi în prezent, să ne rupem de trecut, de coşmaruri. Şi, dacă stau bine şi cumpănesc, nu era cine ştie ce filozofie să pricep că orice efort mai mare, care ne depăşeşte la un moment dat, cere timp, odihnă din când în când — măcar pentru a ne da seama de ce am fost depăşiţi, dacă nu şi pentru a învinge. Ne oprim puţin, aşa ca să ne adunăm forţele pentru a o lua iarăşi la drum. Poate eu nu ştiam că omului îi este dat să poarte mai mult decât i se pare lui că poate duce. Pentru că într-adevăr la un moment dat ne simţim striviţi sub propria noastră povară. Şi toate obstacolele care ne apar poartă atunci două etichete: pe aici se poate trece, pe dincolo, nu, sau asta se poate face şi asta nu. Dacă scrie nu, atunci nu mai încercăm, lăsăm povara jos şi rămânem în locul acela o viaţă întreagă poate pentru totdeauna, privind cum alţii merg înainte netulburaţi. Nici măcar nu cutezam să ne gândim că am putea totuşi trece mai departe neimpresionaţi de eticheta „NU"!. Uităm şi de inscripţia „DA", o ignorăm înfricoşaţi, vedeau în jur numai interdicţii. Ne oprim fulgeraţi de spaimă. Şi atunci ne ascundem cu puţină laşitate, căruia îi spunem prudenţă, ca apoi mai spre bătrâneţe s-o transformăm în înţelepciune. Ne pliem, declarând cu demnitate că am înţeles vremurile, că nu ne-am făcut iluzii ca să nu avem deziluzii. Şi, intelectuali cum suntem, găsim explicaţii subtile la orice abdicare a noastră. Ni se pare totul în regulă, considerând că ne-am comportat normal, ba, mai mult decât atât, suntem chiar mândri de noi. Şi trecem mai departe, iresponsabili sau, mai bine zis, neînţelegând decât propriile noastre justificări. Aşa am făcut şi eu acum câţiva ani. Am crezut că a te feri de o eroare înseamnă simplu a te da la o parte, a nu face nimic. Că a fi loial înseamnă a nu-ţi lua nici o răspundere, anunţându-l pe cel de lângă tine despre asta, cu francheţe, vorba vine.

— Tu despre ce vorbeşti acum?

— Despre toate, despre viaţa mea. Eram cu gândul dus în urmă, la vechi întâmplări petrecute demult.

— Iar?

— Iar. Doar că încerc, încerc mereu să mă rup de ceea ce m-a înfrânt la un moment dat, să uit ceea ce mă face şi azi să nu mai îndrăznesc. Nu ştiu dacă am izbutit. Cred că încă nu. Teama încă sălăşluieşte în mine şi poate va mai rămâne încă o vreme în preajma mea. Dar încerc. Am învăţat să încerc. Şi poate asta e prima mea

victorie. Deocamdată fără roade, sau fără roade care să se fi copt încă. Cred că am învățat să aștept cu folos. Nu ca până acum, fără a face nimic. Poate o să scap odată și odată de etichetele pe care mi le-am pus eu însumi și de cele pe care mi le-au pus alții. Încă nu am mers prea mult înainte. Pentru cineva din afară sunt aceiași; poate totuși există o șansă. Chiar dacă ea nu are încă nume, chiar dacă e doar în închipuirea mea, eu va trebui să-i dau un nume s-o fac să fie adevărată. Știu, știu, Andrei, că acum eu doar gândesc, doar mă frământ. Poate îmi fac curaj și de fapt nu am izbândit mare lucru. Mă împing pe mine însumi înainte, caut să mă urnesc și, de fapt, sunt încă pe aceleași poziții de la începutul luptei. Totuși încerc să-mi alung neîncrederea, temerile, spaimele chiar. Și să știi că simt încă frica. Așa cum în copilărie nu suportam întunericul, mai ales când rămâneam singur în cameră. Din orice colț mi se părea că se desprinde din întuneric o umbră care mă va ataca, mă va distruge. Ei bine, Andrei, eu împotriva acestor umbre trebuie să lupt. Chiar dacă îmi este încă teamă de ele, chiar dacă eu nu însemn încă pentru ele un adversar redutabil. Am să le atac și așa, tremurând de frică, cu inima cât un purice. Deși — Eugen se opri să respire — fiecare început, fiecare drum necunoscut mă surprinde încă nepregătit. Sau nu îndeajuns de pregătit.

— Oricum, interveni Andrei, ai câștigat ceva destul de important, cred eu.

— Ce anume?

— Ai început să te întrebi dacă nu cumva te-ai putea opune stufiilor.

Eugen îl țintì cu privirea, neștiind dacă glumește, sau nu. Dar Andrei era serios, chiar grav.

— Trebuie să mă obișnuiesc cu ideea că nu sunt un înfrânt înainte de a începe lupta.

— O să vină și vremea asta, bătrâne. O să vină, desigur. Unele semne sunt deja.

— Am impresia mereu că râzi de mine.

— Nu râd deloc, îți repet. Și acum nu-mi arde de așa ceva. Cred că ești pe calea cea bună.

— Îți datorez și ție mult. În momentele grele ... când eram ca o ...

— Să nu îndrăznești cumva să-mi mulțumești, că riști să fii înjurat foarte urât.

Andrei părea într-adevăr supărat. Eugen chiar nu mai pricepea nimic. Nu găsea nici o explicație la comportamentul ciudat al lui Andrei.

Pe neașteptate, însă, Andrei se învioră, parcă scuturându-se dintr-un somn letargic.

— Musafirii cei mai drăguți sunt cei care pleacă totuși. Deci ...

— Mai stai, te rog.

— Lasă, am stat destul.

— Dar nu e târziu.

— Ba este. În orice caz mă bucur, Eugen, că au început să-ți meargă lucrurile din ce în ce mai bine.

— Chiar foarte bine nu.

— Nemulțumitului i se ia darul.

— Am atâtea lucruri rămase la jumătatea drumului, unele abia pe la începutul lui.

— O să continui drumul mai departe. Deja ai pornit pe el. Și asta e cel mai important. Bătrâne, mi-e dor de un chefuleț la restaurant cu tine. Așa pe îndelete. Ești alt om acum. Se mai poate înveseli omul lângă tine, nu ca înainte, când erai tot cu necazuri în cap.

— Oricând, Andrei.

— Atunci e în regulă. A propós, ce mai face distinsa ta gazdă, doamna Anastasiu? Cum o mai duce?

Eugen ezită.

— Bine. Acum e plecată pe undeva, în vizită.

— Aha! făcu Andrei. Se opri în ușă gândindu-se la ceva, apoi îl privi pe Eugen drept în față:

— Nu sunt supărat pe tine. Aici ai avut tu noroc, sau ai fost mai tare, sau, dracu' știe, ai fost tu nu știu cum ... Pe mine nu m-a iubit, asta e. Ei, nu sunt supărat. Nici n-aș avea de ce. Așa au fost să fie lucrurile. Aveai dreptul și tu la ... La revedere!

Andrei ieși, aproape alergând.

Eugen îl urmări cu privirea. Nu înțelese la început. Apoi, deodată se făcu lumină în mintea lui și rămase înmărmurit. Nu-i venea să creadă. Cum de nu observase? Andrei ... Maria ...!

Capitolul XXII

Eugen avea să priccapă mult mai târziu că bunul său prieten Andrei — cu toată masca lui indiferentă — suferea. Dar nu avu timp să se gândească prea mult la asta, deşi regreta sincer că fără voia lui, îl supărase totuşi. Pe şantier lucrurile se precipitaseră şi nimeni — nici chiar el, veşnic meditativul nehotărât — nu mai avea răgazul de a se apleca spre ale sale. Asta nu însemna că uitase tot ceea ce privea propria lui persoană. Acum nu mai putea să se lase ca altădată legănat de vechi amintiri, să trăiască mereu, continuu în altă vreme decât cea prezentă. Se lucra ca într-un final de cursă, sprintîndu-se puternic, iar Eugen se simţea responsabil de treburile sectorului său despre care îi făcea — secret — plăcere să creadă că răspunde. Nu era desigur mulţumit pentru că nu i se dăduse încă nici un răspuns la cererea sa, deci încă nu ştia ce va face cu facultatea, dacă va reuşi să se înscrie sau nu la seral. Mai erau apoi şi neajunsurile — destule şi ele — pe care le avea pe şantier. Nu o dată reizbucneau vechi animozităţi, de care se făcea vinovat — credea el — acelaşi Donose, apoi şi alţii. Doar că acum nu mai urma o lungă duşmănie. Se certau şi se împăcau, e drept, uneori destul de greu. Lucrurile păreau a merge înainte cu toate aceste incidente. Eugen nu putea fi deocamdată liniştit, satisfăcut. Îşi dădea seama că viaţa lui nu se aşezase încă. Erau atâtea lucruri tulburi care aşteptau să fie limpezite. Şi nu se vedea pentru moment nici o soluţie. Unele treburi păreau a fi pe drumul cel bun, ca apoi iar să se întâmple ceva care demonstra din nou că el mai are de străbătut un drum lung pentru a ajunge la un liman.

Între timp, doamna Anastasiu îi cedase camera „mare" de la parter, după ce inginerul se mutase, plecând din oraş. Fără discuţie, era altceva acum. Încăperea era confortabilă, luminoasă, cu un mobilier

care ar fi putut satisface pe oricine. Era chiar elegant, de bun gust, şi nu-i mai era jenă să invite pe cineva. Chiar se bucura când unele din puţinele lui cunoştinţe îl vizitau. Şi totuşi asta era prea puţin. Nu era îndeajuns. Relaţiile lui cu Maria îl îngrijorau mai ales. Ea venea din ce în ce mai tristă la întâlnirile lor. Apărea tăcută, strecurându-se temătoare şi dispărea la fel, aproape umilită de continua prudenţă de care trebuia să dea dovadă întotdeauna, pentru a se vedea cu el.

E adevărat că de când se mutase în camera mare, ei găsiseră o posibilitate de a se vedea mai des ca înainte. Maria, în înţelegere cu el, venea la o anumită oră, chiar când era acasă doamna Anastasiu. Dar nu mai suna, uşa fiind deschisă din timp de Eugen, şi din hol, pe furiş, intra direct în camera lui. La ieşire era ceva mai complicat. Întâi venea în hol Eugen ca să vadă dacă gazda intrase în salon şi dacă holul era liber, atunci îi făcea semn Mariei prin uşa camerei — rămasă întredeschisă — şi ea ţâşnea iute, ieşind în grabă, aproape alergând, până ajungea în stradă.

Totul decurgea aparent normal, până când într-o zi imediat după ce Maria abia ieşise, doamna Anastasiu apăru din uşa camerei ei. Eugen, care tocmai se pregătea să intre la el, stătu pe loc, aşteptând, cuprins de teamă, să vadă ce va urma. Ea îl privi lung, apoi îşi aranjă cochet coafura. După câteva momente — cam lungi — de pauză îi spuse:

— În general, nu mă interesează viaţa particulară a nimănui, nici chiar a chiriaşilor mei. Totuşi, mi-aş îngădui să-ţi dau un sfat de femeie trecută prin multe, care a ajuns la vârsta când orice ipocrizie este de prisos. Fii atent. Fiţi mai atenţi. Nu de alta, dar ar putea ieşi un scandal monstru. Şi e păcat. Eu ţin mult la voi amândoi.

Şi plecă imediat, fără a mai aştepta un răspuns, sau o justificare din partea lui Eugen, care rămăsese încremenit, fără replică.

Mai trecură destule zile. Eugen lucrase ziua şi uneori chiar noaptea în schimburi succesive, fără să mai aibă timp pentru altceva. Venea acasă obosit după încordarea de dimineaţă. Adormea imediat şi abia târziu seara se trezea. Mânca ceva în fugă, dacă avea, fuma o ţigară, citea puţin şi se culca din nou. Pe şantier, fără a se întâmpla nimic deosebit, se lucra în continuare în aceeaşi tensiune, şi cu cât termenul proiectat pentru darea în funcţiune a uzinei se apropia, cu

atât era mai greu, mai încins se lucra. În atmosfera de acolo, nu mai contau acum fleacurile, certurile mărunte, sau orgoliul rănit al cuiva. Singurul lucru important era să iasă treaba bine şi la timp. Eugen se lăsă furat de ritmul acesta fără să-şi pună veşnicele întrebări. Nu se mai oprea acum cu vechea sa încăpăţânare asupra aceluiaşi lucru pentru a-l analiza, pentru a-l întoarce pe o faţă şi pe alta, disecându-l la nesfârşit.

Odată, întors acasă după o zi de lucru extrem de obositoare, îşi aduse aminte că trebuia să vină Maria, se spălă în grabă, se schimbă şi se duse să constate dacă uşa e deschisă. Apoi se întoarse în camera lui, aşteptând. Dacă nu ar fi fost întâlnirea, s-ar fi culcat imediat, pentru că pur şi simplu picotea de oboseală. Trebuia, însă, să stea treaz în aşteptarea ei.

Ea apăru, în sfârşit. Eugen o sărută, oarecum în grabă, nerăbdător, şi începu febril să-i desfacă nasturii la bluza albă, strânsă pe piept, care-i scotea sânii în relief, ca o provocare ce i se păru adresată lui. Tremura de nerăbdare s-o aibă cât mai curând. Aproape că îi smulse suticnul, dorind s-o vadă cât mai grabnic complet goală. Ea se opuse — pentru prima dată! — schiţând un timid gest de rezistenţă. Eugen simţi imediat reacţia ei şi rămase foarte mirat.

— Ce-i cu tine?

— Nimic.

— Cum nimic?

Maria tăcu câteva clipe, apoi spuse îndurerată, aproape în şoaptă.

— Azi nu mi-ai spus nici un cuvânt, nici un cuvânt frumos, ca de obicei.

— Cred că ţi-am spus totuşi ... ceva ...

— Nu. Ai uitat, Eugen!

— Poate eram nărăbdător. Te doream prea mult. Mai mult ca niciodată.

— Altădată nu uitai.

— Dar înţelege, Maria, întotdeauna când te văd mă pierd, te doresc, sunt emoţionat.

— Oricât de emoţionat erai, nu uitai să-mi vorbeşti, Eugen.

— Tu te superi degeaba acum, doar ştii că cu ... te iubesc ... bâigui el.

— Nu, degeaba. Nu te înşela singur, Eugen.

— Cred că nu mă înşel ...

— Ba da, îi spuse ea cu tristeţe.

— Ţi se pare. Eşti prost dispusă azi, Maria. Îmi pare rău că trebuie să ţi-o spun, ...

— Nu. Am venit cu aceeaşi speranţă la tine. Am alergat în braţele tale, la fel ca până acum, cu aceeaşi bucurie că te pot vedea.

— Şi totul e în regulă, draga mea, ca întotdeauna de altfel.

— Nu, nu mai e în regulă, degeaba te minţi, Eugen. Degeaba te amăgeşti.

— Ce-i, totuşi, cu tine?

— Cu mine nu e nimic, Eugen. Cu tine, ce e?

— Dar nu s-a întâmplat nimic. Absolut nimic. Totul e ca înainte.

— Azi nu mi-ai mai spus nimic. Ne-am întâlnit ca nişte muţi.

— Şi altădată tăceam sau vorbeam mai puţin.

— Dar era altfel. Nu ne cunoşteam încă. Şi nu ştiam ce să ne spunem. Acum însă nu mai avem ce să ne spunem.

— Tu te formalizezi, Maria, de pomană, pe cuvântul meu că aşa e.

— Cum de pomană? Când eu vin la tine ca o disperată, căutându-şi salvarea sa, ca un înecat care-şi caută firul de pai, când de atâtea ori mi s-a părut că tu poţi într-adevăr însemna aşa ceva pentru mine, tu îmi spui că mă formalizez! Nu vreau să te cert, Eugen. Nu vreau să par o femeie nestăpânită, isterică, înspăimântată de ideea că-şi pierde amantul. Dar nu mă pot opri să nu constat, oricât de puţină luciditate aş avea când e vorba de tine, de noi, că tu nu mai eşti cel de altădată, cel pe care l-am cunoscut şi iubit la puţin timp după aceea.

— Eu sunt acelaşi, Maria.

— Nu-i adevărat.

— Nu m-am schimbat deloc, să ştii. Ţi se pare doar.

— Tu n-ai cum să-ţi dai seama. Tu nu te vezi. Şi nici n-ai cum. Lasă-mă pe mine să observ. Tot ce a fost frumos între noi s-a topit, nu ştiu cum, inexplicabil. Ne vedem în fugă, pe furiş, hoţeşte, în grabă. De cum mă vezi intrată în cameră, te arunci asupra mea, mă dezbraci tremurând, aproape brutal, aproape rupând rochia de pe mine. Şi fără să-mi spui măcar un cuvânt, vrei să mă ai. Pătrunzi în mine, în tăcere, furios ca de obicei, mă posezi, ca apoi totul să pară ca un lucru terminat, după care nu mai urmează nimic, nici un cuvânt, nici cea mai

simplă mângâiere. Îți fumezi țigara, bei paharul de vin, până când iar ți se reaprinde pofta și din nou, taberi asupra mea, mă ai încă o dată, apoi, tot fără vreun cuvânt, te întinzi comod pe spate, îți tragi sufletul, apoi o țigară. Te uiți la ceas ca să înțeleg că vizita s-a terminat, că ești obosit, că eu trebuie să mă întorc la soțul meu, că totul e gata, că ți-ai făcut datoria de mascul și că eu trebuie discret, pe furiș, așa cum am și venit, să mă retrag neobservată, fără zgomot. Nu asta vreau, Eugen! Sau nu numai asta vreau. Dacă doar asta doream, aveam de mult și de multe ori. Și fără a mă lăuda ca o femeie oarecare, avidă după bărbați, trebuie să-ți spun — indiferent dacă te supără sau nu — că aș fi avut oricând prilejul să găsesc o asemenea satisfacție măruntă, e drept, însă, omenească, deci firească. Nu mai departe decât Andrei, prietenul tău — Eugen tresări violent — care m-a iubit și mă iubește încă — putea să-mi fie un amant la fel ca oricare altul. Nu asta doream eu și tocmai de aceea nu l-am lăsat niciodată să se apropie de mine, făcându-l să sufere mai mult decât aș merita poate eu să sufere un bărbat pentru mine. Nu asta îmi trebuia, un amant care să-mi satisfacă simțurile însetate, să-mi aibă trupul doritor de apăsarea unui bărbat. Sunt brutală acum, dar trebuie, în sfârșit, să afli că așa ceva am din belșug. Chiar mai mult, mult mai mult decât îmi trebuie. Nenorocirea este că doar atâta am: un mascul care asta știe, să mă posede cu sălbăticie, fără nimic altceva, fără cuvinte, ca animalele. Acesta e soțul meu și nimic mai mult.

Am să-ți spun lucruri crude pe care nu aș fi dorit să le știi niciodată. Totuși trebuie să te fac, în sfârșit, să înțelegi că nu de mascul am eu nevoie. Soțul meu, cu orice prilej, în zi de lucru sau de sărbătoare, odihnit și relaxat după o odihnă îndelungată, sau obosit frânt după treburile zilnice, dorește cu orice preț să-mi demonstreze că are sex. Mă împunge cu virilitatea lui până când am impresia că sunt condamnată la moarte printr-o execuție colectivă de săbii înfipte în mine. În orice moment, dimineața, abia trezită din somn, înainte de prânz când pregătesc mâncarea în bucătărie, după-amiaza în timpul odihnei sau digestiei, seara când eu mai am de lucru prin casă, înainte de culcare, noaptea, când în sfârșit reușesc să adorm și mă trezesc zgâlțâită brutal din somn, întotdeauna, veșnic, el este bărbatul apt, dispus și hotărât să mă aibă. Apoi în orice loc, în dormitor, în camera de zi, în baie, în coridorul ce duce la mansardă, el e gata pregătit să mă

posede la repezeală, pe nepregătite, să mă hăituiască la fel ca în epoca de piatră. Oricând şi oriunde, eu trebuie să mă încovoi, să mă întind, să mă dezbrac, să mă prefac că-mi place îmbrăţişarea soţului meu. Eu trebuie să par copleşită că trăiesc îmbrăţişarea lui puternică, să-i arăt că este, pe deplin, atotputernicul mascul, iar eu femela supusă, nerăbdătoare să-l cuprindă în ea, ba chiar să mă prefac a fi senzuală ca să-i sporesc şi mai mult plăcerea. El niciodată — măcar o singură dată — nu m-a întrebat dacă şi eu doresc să mă aibă, dacă-mi face plăcere, dacă nu sunt poate bolnavă, indispusă. Nu l-a interesat niciodată aşa ceva. I s-a părut absolut suficient că el vrea. Altceva nu i-a mai trebuit şi nici n-a avut vreodată curiozitatea să se întrebe. E mândru de el şi este convins că mă satisface îndeajuns, prea îndeajuns, fiind sigur că astfel eu n-aş mai avea cum să tânjesc după un alt bărbat. El crede că asta e totul şi că aşa trebuie să se comporte un bărbat în toată firea, întreg şi cu scaun la cap, ca să aibă linişte şi pace în casă. Eu nu de asta am nevoie, Eugen! Îmi pare cumplit de rău că ţi-am spus toate astea, dar tu m-ai adus aici. Eu aveam nevoie de altceva, de cu totul altceva. Să nu-ţi închipui cumva că visam marca iubire, romantică şi neprihănită, sărutări caste furate pe la colţuri de stradă, ca în copilăria noastră, când nu ne închipuiam că se poate merge mai departe de atât.

Te întrebi desigur ce doream, ce aşteptam totuşi de la tine. Probabil eşti nedumerit. Îţi spuneam odată că toate femeile care-şi înşeală soţii, simt nevoia să se justifice, să-şi caute scuze pentru gestul lor pe care — curios — ele însele, în ipocrizia lor, intimă, îl cred imoral. Sau poate credeai — aşa cum cred de obicei bărbaţii — că o femeie îşi înşeală bărbatul numai când este nesatisfăcută sexual, adică sunt nişte biete isterice în căutarea masculului. Ei bine, Eugen, eu nu sunt aşa ceva. Nici măcar nu mă plâng de bărbatul meu, chiar dacă nu l-am luat din dragoste, ci pentru că părinţii mei au hotărât că este o partidă foarte avantajoasă pentru mine, de fapt pentru noi, în sărăcia în care ne aflam atunci. Nu mă plâng nici pentru că el nu se poartă aşa cum ar merita şi cea mai umilă femeie. Aşa este el făcut şi n-am cum să-l schimb. Nu. Şi, probabil, ai să te întrebi iarăşi de ce am ajuns să fiu cu tine! N-ar trebui să vin nici măcar cu eterna scuză — imposibil de verificat — că eşti primul bărbat cu care mi-am înşelat soţul. Nimic din toate acestea. Şi atunci? Îţi voi spune doar

că am visat întotdeauna că toate lucrurile din viața mea să fie frumoase, atât și nimic mai mult, nu ideale. Nu, știu că asta este o himeră. Doream doar ca să am câte ceva din fiecare, nu foarte mult, ci măcar doza minimă, atât cât să pot trăi modestă și din când în când să mă simt puțin, foarte puțin fericită. Știu că desigur fericirea nu e ceva continuu, ci doar o stare în care te poți afla într-un moment sau în câteva pe durata unei vieți întregi. Voiam apoi să fiu și altceva decât un animal de plăceri, să fiu și eu lăsată să decid, măcar uneori, dacă sunt dispusă sau nu să fiu femeie într-o anume clipă. Aș fi vrut să mă simt demnă, neumilită, chiar când sunt femeia bărbatului meu. Aș fi dorit să pot veni și eu în întâmpinarea dorinței lui, fără a mă simți cu nimic umilită de asta. Și apoi aș fi voit niște vorbe frumoase spuse întotdeauna, mereu, cu tandrețe, blând în oricare ceas al zilei, înainte și după ce-aș face dragoste. Aș fi dorit — în sfârșit — să fiu eu însămi, să nu am mereu impresia că nu sunt altceva decât un obiect de care îți aduci aminte doar atunci când ai nevoie. Și poate câte nu aș fi vrut Eugen. Și toate acestea pe care le doream nu cereau nici un efort deosebit, nici o oboseală copleșitoare care ar sfârși prin a plictisi pe omul de lângă mine. Nimic, nici o pretenție de prisos, decât atât: ca el, omul acela pe care-l iubesc, să facă un singur lucru: să mă iubească și el firesc, omenește și cu puțină grijă.

* * *

Maria plecase demult. Eugen nici nu observase când se îmbrăcase, când ieșise pe ușă, când ușa se închisese în urma ei. Rămăsese ca imobilizat în același loc în care o ascultase, fără a se mișca. Oare plecase într-adevăr? Privi în jur. Camera era goală. Ce se întâmplase? Cu ce greșise față de ea? De ce nu se dusese după ea s-o oprească, s-o îmbuncze. Parcă fusese țintuit în scaun. Își reveni cu greu din amorțeala în care se afla. Se plimbă prin cameră, fumând gânditor Era oare o nouă încercare prin care trebuia să treacă?

Se mai frământă vreme îndelungată, apoi se culcă și adormi greu. Avu un somn agitat, încărcat de vise confuze. Se zvârcoli în pat, trezindu-se de câteva ori. Poate iar trebuia înțeles câte ceva și încă nu izbutea.

Capitolul XXIII

Urmară zile și zile de lucru aprig pe șantier. Fără a se petrece nimic extraordinar — dacă priveai din afară, toate lucrurile păreau la locul lor —, nici o zi nu se asemănă cu cele care trecuseră. Mereu intervenea câte ceva nou, care oricând te putea surprinde nepregătit. Trebuia să te obișnuiești cu această idee și Eugen se străduia să înțeleagă lucrul acesta. Și nu i-a fost ușor. Toată lumea aștepta mult de la el și de la cei cu care lucra în echipă. Sectorul lor era foarte important, li se spunea mereu treaba asta, subliniindu-se că de ei depindea în mare măsură terminarea lucrărilor la timp. Tocmai de aceea li se mai repartizară niște oameni care să-i ajute. Bineînțeles, Donosc nu fu de acord, declarând că sunt de-ajuns și că vor fi ei în stare atâția câți sunt să facă totul în termenul prevăzut. Trebui însă să se supună hotărârii luate de inginer în urma consultării cu conducerea șantierului.

Pe Eugen îl cam iritau vizitele continui ale celor din conducere, care îi sâcâiau cu tot felul de sfaturi, stând aproape în fiecare zi pe capul lor, urmărindu-i îndeaproape cum muncesc. Și munceau bine, treaba mergea. Se vedea că nu fusese făcută prost alegerea oamenilor ce lucrau la montarea noilor motoare. Muncea mai tăcut ca înainte, numai că acum tăcerea lui însemna de fapt nedumerire și îngrijorare. Recapitula în memorie ultima întâlnire cu Maria, străduindu-se să găsească explicațiile atitudinii ei, s-o înțeleagă. La urma urmei ce era așa de greu de înțeles? își spuse tot el la un moment dat. Totul era clar. Nu se purtase cum trebuie cu ea. O jignise, fusese neatent și indiferent cu ea în ultima vreme. Nici măcar nu băgase de seamă că ea era din ce în ce mai tristă. De asta acum își dădea seama, când era prea târziu, mult prea târziu, pentru că de atunci n-o mai văzuse pe Maria. Ea n-a mai venit nici pe la el, nici pe la doamna Anastasiu. Șansele de a o revedea prea curând erau foarte reduse. Pe stradă

nu avea cum s-o întâlnească, ea ieşind rar după-amiază. Gazda fiind bolnavă în ultimul timp, nici nu putea fi vorba de vreo sindrofie deocamdată. Practic nu avea nici o posibilitate de a o căuta el. Trebuia deci să aştepte, frământându-se, perpelindu-se ca pe jăratic. Era trist şi-i simţea lipsa din plin. Chiar şi în timpul lucrului gândul îi fugea la ea, deşi în încordarea zilelor acelea i se mai întâmpla s-o uite uneori. Dar după-amiezele îi erau acum pustii şi lungi, mai plicticoase şi mai apăsătoare ca niciodată. Venea acasă, se aşeza în pat şi încerca să citească. După puţină vreme nu mai avea răbdare. Lăsa cartea, se ridica şi începea să se plimbe de colo până colo, măsurând camera în lung şi-n lat. Nu putea să renunţe la amintrea Mariei, nu putea crede că ea nu se va mai întoarce. Trebuia să se întoarcă. Nu se putea altfel, doar îl iubea. El ştia asta. Şi totuşi ea nu mai revenea. Şi zilele treceau, una după alta, fără a primi nici o ştire de la ea. Desigur, nu trebuia să dramatizeze — îşi dădea perfect de bine seama de treaba asta, credea el — însă ce folos? Gândul îi fugea mereu la ea. Serile lungi de toamnă, mai ales, erau cele mai greu de suportat. Nopţi întregi avea insomnii chinuitoare, care îl sleiau. Adormea târziu, spre dimineaţă. Un somn scurt, agitat, cu nenumărate vise care se întretăiau între ele, se suprapuneau, confuz, ilogic chiar, încât a doua zi nu-şi putea aduce aminte nici măcar un singur vis. Se scula obosit, indispus, morocănos şi aşa rămânea toată ziua. Lucra tot tăcut, tot fără a privi în jur. E drept, cu oamenii din jur relaţiile păreau acum mai bune, mai apropiate, chiar prieteneşti cu unii din ei. Nu avea de ce să se plângă, ar fi fost nedrept dacă ar fi făcut-o.

Încercă de câteva ori, în cursul vizitelor pe care le făcea doamnei Anastasiu, să afle ceva despre Maria. Însă nu putu afla nimic. N-o vizitase deloc după cearta lor, nici măcar în cursul dimineţii nu venise. După-amiază ar fi auzit şi el, că stătea mereu la pândă. Nici ea nu ştia nimic despre Maria. Bănuia doar că trebuie să fie bolnavă, pentru că pe vremea asta umedă — după câte ştia ea — Maria era de obicei suferindă. Pe de o parte se întristă că Maria e bolnavă poate, dar îi reveniră şi oarecari speranţe: nu-l vizitează nu pentru că e supărată pe el, ci pentru că nu se simte bine. Mai mult nu izbuti să afle.

Trecură alte şi alte zile şi ea tot nu mai veni. Speranţele sale se dovediseră a fi neîntemeiate. Deci nu din cauza bolii nu venea. Încet-

încet, i se strecură în minte perfid, insinuant, bănuiala că ea nu va mai veni poate niciodată. La început, doar din când în când, în momentele când îl năpădeau gândurile cele mai negre, pentru ca apoi — o dată cu trecerea timpului — bănuiala aceasta să i se instaleze comod, ca un musafir nepoftit, care ți se așează insolent în fotoliu din mijlocul casei și nu mai are de gând să plece nicicând, oricîte aluzii i-ai face, oricum l-ai ruga, spunându-i că a stat destul.

Și Andrei îl evita. Nu-l mai vizitase de atunci când o surprinsese pe Maria ieșind de la el. Lăsă să treacă un timp și, văzând că Andrei nu mai are de gând să apară, se hotărî să-l viziteze el. Ajuns în fața casei unde locuia Andrei, se opri și ezită îndelung. Simțea o jenă pe care o găsi inexplicabilă la început, sau poate prea explicabilă, apoi supărătoare chiar, prin motivația ei. Se întoarse încet și o luă înapoi spre casă. Dar nici la el n-ar fi vrut să intre. Ce să facă singur în camera lui pustie? Își îndreptă pașii spre bufetul de care-l legau acum niște amintiri care azi nu i se mai părcau neplăcute. Ajunse acolo, șovăi iar și până la urmă intră. Era lume — poate nu atât de multă ca de obicei —, însă ca un făcut nu văzu pe nimeni cunoscut. Doar câteva figuri de care își amintea vag de pe șantier. Chiar se miră că nu vede pe cineva mai apropiat. Dar — își zicea tot el — nu avea de ce să se mire, nu era zi de salariu și apoi, mai existau destule cârciumi în oraș. Bău o sticlă de bere și fumă o țigară dus pe gânduri. Ce să facă? Să-și păstreze cumpătul, desigur. Da, și-l păstra. Și cu asta ce rezolva? Lucrurile rămâneau tot așa ca înainte.

Deodată se hotărî. Plăti și ieși în grabă, alergând aproape. Trebuia să-l vadă, nu se putea altfel, era doar cel mai bun prieten al său! Ajunse în dreptul casei, intră în curte și gâfâind urcă scările. Bătu întâi încet, apoi cu putere, din ce în ce mai tare. Nu-i răspunse nimeni. Mai așteptă puțin și apoi, abătut, coborî și se duse acasă. Intră în cameră și se lăsă ostenit pe un scaun, rămânând multă vreme cu capul în mâini, nemișcat.

Îl mai căută pe Andrei și altă dată și tot nu-l găsi. Apoi de alte câteva ori și iar nu-i răspunse nimeni. Era intrigat. Să nu fie chiar în nici o după-amiază acasă? Până într-o zi când, după ce bătu puternic, în timp ce aștepta, se auzi un foșnet încetișor în spatele ușii. Nu-i deschise nimeni nici de astă dată. Eugen abia atunci înțelese.

Capitolul XXIV

Eugen se pregătea de plecare. Era indispus, ca de obicei în ultimul timp. Desigur, lucrurile mergeau mai bine ca înainte. Cu toate acestea nu i se rezolvaseră încă toate „problemele", cum spuneau oamenii de obicei. În timp ce se îmbrăca, apăru pe neașteptate lângă el șeful de echipă:

— Grindea! Hai cu mine.

— Unde?

— Lasă, că vezi tu.

— Nu înțeleg ...

— Să vorbești cu ...

— Ce să vorbesc?

Omul tăcut și timid, părea mai încurcat ca de obicei. Se frământă câteva clipe, apoi îi spuse.

— Știi ... cazul tău. Am fost eu la el și i-am vorbit de toată povestea ta. E de acord să te primească. Chiar azi.

— Acum?

— Da. Acum are câteva clipe mai libere.

— Și în două-trei clipe am să-i pot povesti eu tot ce mă doare? Nu pot comprima o viață întreagă în câteva secunde.

— Ei, hai, lasă ... o să-i spui tu tot ce trebuie.

Eugen șovăi, apoi acceptă, dând din cap. După ce se îmbrăcă în grabă, îl privi pe șeful de echipă, așteptând nehotărât:

— Cun intru la el?

— Te duc eu până acolo.

Ieșiră pe poarta șantierului, pășind tăcuți unul lângă altul. Tot drumul nu vorbiră nimic. Eugen nu știa ce să-i spună, ar fi vrut să-i mulțumească, dar nu avea încă pentru ce. Era destul de sceptic. Mai încercase de câteva ori, e drept, nu atât de sus, și tot nu izbu-

tise mare lucru. Când ajunseră în mica piață a orașului, șeful de echipă se îndreaptă spre clădirea cea mai arătoasă, luându-i-o înainte.

La intrare se legitimară. Numele lor fusese deja anunțat. Urcară treptele la etaj și pătrunseră pe un culoar larg, întunecos. Pașii nu li se auzeau deloc pe covorul gros, încât Eugen avu senzația ciudat că revede un film din copilărie, la care mereu se întrerupea sonorul și totul intra într-o muțenie amenințătoare. La asta contribuia și deplina liniște din jur. Pe culoar erau doar ei doi, pășind surd pe moliciunea covorului. Fără voia lui era emoționat, chiar speriat poate. Omul de lângă el mergea însă foarte liniștit. Până ajunseră în capăt la ușa capitonată, drumul i se păru nesfârșit.

Șeful de echipă deschide ușa. Pătrunseră într-o încăpere luminoasă. La un birou stătea nemișcată o femeie între două vârste. Când îi văzu, îi zâmbi larg șefului de echipă:

— Ați venit?

— Da.

— Tovarășul vă așteaptă.

— Știți ... problema pentru care am venit ... nu e a mea ... e a băiatului ăsta.

— Da?

— Da. Și cred că n-are nici un rost să intru și eu.

Eugen tresări speriat.

— Lasă, fii cuminte, îi zise omul părintește. Ai să te înțelegi tu până la urmă cu tovarășul prim. Și fără să mai aștepte vreun răspuns, salută și ieși repede, părând chiar grăbit.

Eugen rămase buimac în mijlocul încăperii. Secretara îi înțelese starea de spirit în care se afla și, fără să-i spună nimic, se ridică și dispăru în spatele unei alte uși capitonate pe care Eugen nici n-o observase până atunci. Lipsi doar câteva clipe, pentru ca apoi să se întoarcă cu zâmbetul pe buze:

— Vă rog să intrați. Poftiți!

Eugen stătu câteva clipe nemișcat. Apoi, hotărându-se, se precipită pe ușa întredeschisă.

Camera în care intrase era foarte lungă și îngustă, sau cel puțin așa i se păru în primul moment. Din dreapta lui pornea o masă lungă care părea că nu se mai termină, având în jur o sumedenie de scaune tapițate cu un material de culoare închisă. Simți nevoia să se întrebe de ce scaunele seamănă între ele atât de perfect, parcă ar fi fost unul

singur multiplicat la infinit. După o clipă de ezitare, încercă să facă vreo câțiva pași și se sperie. Picioarele îi intrau adânc în materia moale, caldă a unui covor ce acoperea toată dușumeaua încăperii, intrând pe sub masa aceea nesfârșită, pe sub scaunele asemănătoare unele cu altele și mergea mai departe, mai departe până undeva în fața lui. Ridică puțin privirea și după câțiva pași văzu covorul strecurându-se sub un birou imens, negru, probabil de nuc, gândi el dintr-o nevoie inexplicabilă de a afla exact din ce era făcut acel articol de mobilier.

Examinând biroul, ridică privirea și mai sus și atunci observă că în spatele acestuia era cineva. Abia atunci își aminti că el venise aici pentru a se întâlni cu acel cineva, care deocamdată i se părea încă destul de departe, undeva la capătul celălalt al biroului lung, ce părea că nu se mai termină.

Mai făcu câțiva pași pe covorul ce-l înghițea ușor, insinuant, parcă mângâindu-i încălțămintea, primejdios, anunțându-i o posibilă scufundare.

Se apropia cu fiecare pas de masa aceea impunătoare. Nu știa ce va face în secunda următoare. Lăsă totul în voia celuilalt, aflat în spatele biroului. Domnea aceeași liniște de pe culoar. Își simțea la fiecare mișcare articulațiile, le auzea scrâșnind. Era prea liniște.

— Bună ziua tovarășe Grindea!

Eugen tresări dureros.

— Bună ziua, tovarășe ...

— Stroia, Stroia Gavril mă cheamă. Și te rog să-mi spui așa.

— Da ... Sigur ... tovarășe Stroia.

— Stai jos.

Eugen se așeză pe marginea unuia din fotoliile din fața biroului.

Urmă o tăcere lungă, nesfârșit de lungă. Simțea că omul din fața sa îl examinează pe îndelete, metodic chiar. Îl ardea privirea lui, deși stătea cu capul în pământ și nici măcar nu-i văzuse fața.

— E nemaipomenit șeful ăsta al dumitale! N-am mai văzut om ca el.

Eugen nu înțelese la început despre cine era vorba. Apoi pricepu: șeful său de echipă stârnise entuziasmul celui din fața lui.

— Când îl vezi așa mărunțel, tăcut, n-ai da mare lucru pe el. Ei, când îl cunoști mai bine, îți dai seama ce fel de om e. Și știi

că eu am cunoscut multă lume la viața mea, dar ca ăsta mai rar. Așa moale și retras cum îl vezi, nici nu știi ce tărie ascunde în el. Ce încăpățânare! Acum câteva zile mi-a vorbit despre dumneata. Eu eram cam ocupat, eram și obosit, nu-i vorbă, și i-am zis să rezolve lucrurile acolo la voi pe șantier. Ei, și să te ții atunci! M-a luat fratele la o prelucrare, mai ceva ca în ședință. Dă-i cu grija față de om, cu educația tineretului, cu formarea noii generații, a cadrelor de perspectivă ... Dar ce m-a dat gata a fost teza că tinerii de azi, indiferent ai cui ați fi, ați crescut aici, în mijlocul nostru, educați și formați de noi, deci sunteți copiii noștri buni. Ce să-ți mai spun? Așa cum îl vezi de timid, țipa la mine nu alta, că am intrat la idei! Atunci ce-am zis? Ia să vină băiatul ăla la mine!

Eugen îl asculta nedumerit, contrariat chiar. Nu știa ce să mai creadă.

— Și așa se face că azi ești aici la o discuție cu mine. Ei, spune care-i baiul, cum zic ardelenii noștri.

Eugen se frământă pe marginea fotoliului, neștiind cu ce să înceapă.

— Nu știu ce să vă spun mai întâi.

— Spune-mi ce-ți vine, indiferent de ordinea lucrurilor.

— Aș începe ... Se bâlbâi, apoi totuși începu, ezitând, să povestească despre el, despre părinții săi, despre toate acele întâmplări care îi schimbaseră atât de mult cursul normal al existenței sale. Căută fie cât mai scurt cu putință, terorizat de ideea că-l va plictisi pe omul din fața sa, că acesta nu avea rezervate pentru el decât câteva minute.

Termină destul de repede. Tăcu, parcă nedumerit el însuși că doar atât avusese de spus. Ciudat, avu pentru prima dată senzația că povestea vieții lui e surprinzător de obișnuită, poate chiar inconsistentă.

Celălalt tăcea și el. Abia târziu vorbi rar, fără grabă, aproape gospodărește.

— Despre viața dumitale se poate vorbi în nenumărate feluri. Poate fi comentată altfel de fiecare persoană care o cunoaște. Ea poate fi abordată sentimental, cu participare afectivă, sau dimpotrivă, rece, analitic, detașat, poate chiar critic, de ce nu? Și, la fel, o discuție despre viața dumitale ar putea fi dusă în nenumărate feluri. Putem încerca și noi să discutăm despre ea. Iată, de pildă, una din

variante, din multele posibile. Aș putea începe așa, chiar cu riscul ca dumneata să nu mă înțelegi la început:

— E clar, Grindea! Îți cunosc dosarul. N-ai dreptate! Fiu de pușcăriaș cu „nuanțe" politice. Dat afară din U.T.C. Exmatriculat din facultate pentru huliganism. Și trei: ești un caz și pe șantier, deci e clar. Cât se poate de clar. Ce să mai discutăm de pomană!

— Totuși, v-aș ruga să revedeți cu atenție „cazul" care sunt eu. Să-l examinăm îndeaproape.

— Nu trebuie să revăd nimic. Știu că ai dreptate!

— Atunci?

— Băiete! În viață nu e deajuns să ai dreptate! Trebuie să mai și lupți pentru a ți se da această dreptate.

— Nu înțeleg.

— Au fost destule cazuri în care oamenii au avut dreptate și au pierdut cu toate acestea irevocabil și definitiv, cel puțin din punctul lor strict de vedere. Și nu oameni oricare. Ce, Spartacus n-avea dreptate? Horia, Iancu, nu aveau dreptate? Sau mai recent, oameni de-ai noștri nu au avut perfectă dreptate și tot au căzut? Ca să nu mai vorbesc de atâția ca tine pe care comparându-i cu cei citați mai înainte nici nu am cum să-i bag în seamă, judecând la scara istoriei, bineînțeles, că scara asta are trepte departe una de alta și numai pașii celor cu picioare lungi se mai țin minte. Fără a crede personal ceea ce-ți voi spune, trebuie să-ți atrag atenția asupra unor judecăți de largă circulație, chiar eronate fiind. Pot face deci și această afirmație. Ceilalți — plevușca, vorba pescarilor — se încurcă printre picioarele celor mari și chiar dacă sunt striviți, nimeni nu-și mai aduce aminte de ei. Sunt nu numai uitați, dar nici măcar nu-s luați în evidență în momentul prăbușirii, iar mai târziu nici atâta.

— Vreți să fiți cinic probabil, observă livid Eugen.

— Nu. Vreau doar să te trezesc la realitate. Chiar dacă ți se va părea brutal acest mod de a discuta. Orice epocă de mari transformări, ca a noastră de pildă, cere asemenea sacrificii anonime. Ca în orice bătălie victorioasă, nu cad numai dușmani, ci și camarazi. Este o lege dureroasă, dar din păcate e lege, și încă una de fier.

— Atunci măcar să se știe că nu au căzut ca dușmani, ci fiind poate de aceeași parte a baricadei.

— Nu mă întrerupe! Cu atât mai mult în epoca pe care o trăim, unde nu e vorba de o luptă oarecare, ca atâtea care au fost, ci de

o luptă hotărâtoare pentru a schimba totul în cu totul altceva. Absolut nou. Au căzut de-ai noştri destui, oameni admirabili, cărora cu oricâtă rea voinţă i-am judeca, nu am avea ce să le imputăm. Eventual mici şi fireşti defecte umane.

— Dar au căzut în lupta cu duşmanul, nu cu ai lor, cu cei de partea cărora erau cu trup şi suflet. Eu nu sunt împotriva acestor vremuri. Aş vrea să ştiţi asta.

— Iarăşi mă întrerupi: o luptă ca a noastră trebuie să fie decisă, trebuie să lovim repede, ca să nu fim loviţi noi. Nu mai avem timp pentru nuanţe, dăm în cei care au schiţat primul gest de a se opune. Poate greşim câteodată. Şi chiar greşim, numai că observăm mult mai târziu asta. Şi o s-o dregem atunci, o să reevaluăm lucrurile cu mai multă înţelepciune.

— Dacă s-o mai putea drege ceva. Uneori e prea târziu.

— Se va putea.

— Cum? Când un om este complet învins nu se mai poate drege nimic. Pentru că el poate fi şi nimicit în asemenea momente.

— Ceea ce facem noi este mai important decât viaţa unui singur om. Nu uita asta niciodată!

— E vorba de viaţa mai multor oameni, nu de a unuia singur.

— Dar nu de a tuturor. Victimele nevinovate sunt infinit mai puţine decât toţi ceilalţi pentru care construim viaţa aceasta de acum, de azi, din faţa noastră.

— Iar sunteţi cinic. Sau cel puţin aşa păreţi acum.

— Nu sunt cinic, repet. Eu lupt pentru o societate nouă, a tuturor, dreaptă pentru o întreagă colectivitate.

— Dar societatea se compune din oameni, din toţi oamenii care există la un moment dat.

— Da, şi toţi oamenii care vor rămâne vor beneficia de ceea ce fac eu acum, de ceea ce facem noi toţi acum.

— Şi cei care au căzut? Nevinovaţii?

— Eu nu doresc să cadă nevinovaţi. Dar nu se poate altfel. Încleştarea aceasta cere sacrificii ...

— Nevinovate?

— Chiar şi nevinovate, din păcate. De dragul unor cazuri nu pot sacrifica o cauză. Asta se ştie din totdeauna şi aşa s-a procedat totdeauna.

— Dar o puteţi păta!

— Nu eu pătez cauza! O pătează cei care i se opun sau o trădează într-un fel sau altul.

— Nu toți cei care i-ați înlăturat au fost împotriva cauzei.

— E un iureș în momentele de cumplită răscruce, o nebunie poate, însă e ceva drept, sfânt și nu înțeleg decât comandamentul final al luptei. Îmi aleg mijloacele, nu le folosesc pe cele care nu corespund principiilor mele. Regret orice sacrificiu inutil, caut să-l evit, dar nu-l pot elimina complet. Nu întotdeauna. Dealtfel e și imposibil. Istoria a dovedit-o din plin. Vezi revoluțiile: 1789, 1848, 1917.

— Mă dezamăgiți. Îmi pare sincer rău că trebuie să v-o spun deși n-aș fi vrut-o.

— Și mie îmi pare sincer rău. Dar asta nu schimbă lucrurile. Cazul dumitale, de pildă, îmi este foarte clar, ca să revin la el. Sunt convins că ești nevinovat și că la urma urmei nu ai pentru ce plăti. Dar vezi dumneata, asta nu ajunge. Degeaba eu, secretarul de partid Stroia Gavril, cred, știu, sunt convins că asupra dumitale s-au abătut furtuni străine, ca să zic așa, că de fapt ești un om nu numai nevinovat, ci chiar bine intenționat, util cauzei noastre, harnic, priceput. Asta nu ajunge. Dosarul dumitale conține fapte foarte clare. Nu ți le mai enumăr, că le știi prea bine. Or, faptele vorbesc. Faptele din dosar o să spui! Da, pentru că prin ele depun mărturie asupra dumitale, un om, alți oameni — oameni ca și dumneata, cu nimic mai prejos — și ei spun că nu ești încă ceea ce am dori noi, că nu putem avea deocamdată încredere deplină în dumneata.

— Și atunci?

— Atunci ... e foarte greu. De ce să nu recunoaștem că și azi e uneori foarte greu?

— Cum? Și eu rămân atârnat inert de niște pagini de dosar și ele inerte?

— Ei, aici e aici! A venit vremea ca dumneata să te desprinzi de propriu dumitale dosar. Să te rupi de el.

— Cum?

— Eu nu-ți dau o rețetă. De altfel ar fi și imposibil. Trebuie să devii, în sfârșit, un om fără dosar, sau măcar un om în afara dosarului dumitale.

— Cum? Nu înțeleg!

— Prin dumneata însuți, prin faptele dumitale de acum, de azi, de aici.

— Și?

— Eu nu-ți promit nimic. Nimic precis, vreau să-ți spun. Probabil că fiecare din cei cărora le-ai cerut ajutorul ți-a promis câte ceva. Eu nu-ți primit decât atât că atunci când oamenii cu care lucrezi acum, în mijlocul cărora trăiești de fapt, vor spune că totul e în regulă, că ești un om de nădejde, să spun și eu la rându-mi că totul este într-adevăr în regulă. Și o voi face cu mare plăcere, cu bucurie chiar. Crede-mă!

Zicând acestea, omul din fața sa încruntat și poate puțin furios până atunci, zâmbi deodată, pe nepregătite, uluindu-l total pe Eugen.

După ce-și aprinse o țigară, continuă cu totul pe alt ton:

— Vezi asta ar fi, una din multele, foarte multele variante de a discuta despre dumneata. Eu te-aș putea judeca și așa. De fapt nu-mi place deloc cuvântul ăsta: a judeca! În numele lui s-au făcut multe nedreptăți, tocmai pentru că s-a judecat strâmt. Adică: te-aș putea privi și înțelege și așa, dar și altfel, cu totul altfel.

— Cum? întrebă curios Eugen.

— Ehei, în câte feluri! Dar mi-ai spus că te-am decepționat, ba chiar că sunt cinic și asta mă frământă acum. Dar ia stai! Ce-ar fi să discutăm și despre mine, că despre dumneata am discutat destul.

— Despre dumneavoastră?

— Da, ce te miri? Se poate discuta și despre unul ca mine. Și încă foarte critic. S-au mai văzut cazuri. E drept că autocritic s-au văzut ceva mai puține, dar oricum face să încercăm. Ar fi util pentru toată lumea. Ia încearcă dumneata să mă analizezi, așa pe baza celor spuse de mine până acum!

Eugen zâmbi încurcat, poate puțin amuzat de întorsătura pe care o lua discuția.

— N-ai curajul! Cred și eu. Nu-i de colo să te iei de un ștab. Ei, atunci să încerc eu să mă analizez critic. Nu-mi strică să fac din când în când și eu așa ceva. Dacă stau și mă gândesc bine, nu știu zău, dacă eu reprezint imaginea corectă a omului nou, nu ideală, ferească Dumnezeu, ăla împotriva căruia luptăm în campania ateistă! Probabil că nu. Nici măcar nu ofer imaginea literară a activistului, cea din ultimii ani, adică dur, aspru, fără vorbe de prisos, chiar brutal pe alocuri, dar bun de pus la rană. Nici asta. Ca să nu mai amintesc de aia mai veche, perfectă: înțelept, chiar ghiduș, numai zâmbet și miere pe buze. Nu. Eu sunt Stroia Gavril, adică un om ca alții,

cu bune și rele. Atât. Și mai greșesc câteodată, uneori chiar mai des. Mă înfurii, și atunci fac prostii, rău sfătuit de nervii dezlănțuiți, uneori nu duc toate lucrurile la capăt, le las baltă. Și câte altele nu mai fac?! Vrei să știi cum am ajuns în funcția asta? Și aici vei avea o decepție. Eu n-am fost votat cu: cine e pentru, cine e contra, cine se abține, ca apoi toți să fie pentru, cu mâinile azvârlite în sus, să le sară din umăr nu alta. Nu. Nu. Altă decepție. Eu am avut dușmani, domnule! Au fost unii și împotrivă și mai sunt încă. Îți atrag atenția că la mine „domnule', înseamnă ceva cum ai zice „mă" sau „acesta" sau pur și simplu: „fii atent!" Și, cum îți spuneam, am dușmani încă, nu glumă! Desigur, ai să mă întrebi de ce? Pentru că, domnule, nu toți oamenii au ajuns să înțeleagă că a fi cadru de conducere înseamnă nu numai să ai casă frumoasă, carne proaspătă — adusă personal de șeful măcelăriei locale — pâine cu abur în ea, zarzavaturi ce miros încă a pământ proaspăt răscolit și, în concediu, locuri speciale la vilele șefilor.

Ei, da, nu toți au priceput că a fi știab înseamnă de fapt a răspunde de tine însuți și de încă un fleac acolo, — adică de tot ce se întâmplă pe o rază de nu știu câți zeci de kilometri distanță și de nu știu câte zeci de mii de oameni, care încă n-au toți o casă, o masă cum trebuie, un confort cât de cât civilizat și au nevoie de asta, ca de o respirație normală. Mereu discutăm de oamenii muncii și de fapt raportăm totul la noi, cei cu nivel de tovarăși cu posibilități. Sigur, îți văd privirea, ai în gând acum un singur lucru: că eu am profitat, ca și alții de toate avantajele poziției mele. Și aștepți să mă justific. Ei bine, n-am s-o fac! Pentru că nu simt nevoia! Când fură un gestionar de Aprozar, lumea consideră asta, chiar dacă nu normal, dar pe aproape. Când umbli cu miere, te ungi chiar negustând-o. Dar când un șef dă un banchet, toată lumea se gândește că cu fleicile de la masa aceea se putea hrăni o stradă întreagă, nu? Nu, nu-i justific pe șefi. Dimpotrivă. Vreau doar să-ți spun că lumea de azi nu e împărțită definitiv. Că socialismul nu înseamnă că eu, cel important de azi, voi fi același întotdeauna, și tu de azi, ce ești încă mic, vei rămâne la fel pe vecie. Noi, oamenii de lângă noi, suntem aproximativ aceeași, rar ne putem feri de ispita mierii, dar avem o calitate: o dorim și recunoaștem asta. Da, vrem să trăim bine. Totul e cum ajungem la miere.

Vrem desigur să ne naștem fără gustul dedulcirii ilicite. Acum, azi, nu putem fi încă absolut nevinovați. Nu suntem încă perfecți, cum se

zice de obicei. Dar nici nu interesează la urma urmei perfecțiunea. Noi dorim, simplu, ca mâine să fim mai buni ca azi. Nu fleacurile contează. Nu contează atât de mult la urma urmei că X șef și Y responsabil au dat ordin în stațiunea Cumpătu — să zicem — ca să nu se dea copiii în leagăn, nici în orele prevăzute pe tăbliță, că-i deranjează, punând în acest scop o bară odioasă cu lacăt pentru a face imposibil accesul la leagăn al copiilor. Șeful în chestiune uitase că la o altă stațiune venise cu plodul său, dându-i voie să scârțâie din leagăn chiar la orele când lumea într-adevăr se odihnea după-amiază. Uitase, pentru că nu venise acolo cu copiii, sau pur și simplu, pentru că nu avea copii, ori, și mai simpu, uitase că fusese el însuși copil.

Dar divaghez și probabil că aștepți cu nerăbdare să-ți spun ce părere am despre ceea ce ți s-a întâmplat dumitale. Voi fi nevoit iarăși să-ți ofer o decepție. Ei bine, nu am nici o soluție imediată, nici o rețetă miraculoasă. De ce? Pentru că nici viața nu poate oferi așa ceva. Decât dacă poate s-o găsi un romancier grăbit care să rezolve în puține pagini o dramă care durează de ani de zile. Eu nu pot crea, adică inventa soluții după puterea mea, după voința mea, pentru simplul și bunul motiv că sunt ce sunt și nu am voie să fac minuni tocmai eu, un marxist convins și responsabil.

Or, activistul sau ce o fi el nu inventează, ci — asta-i limita lui — face doar ceea ce se poate face la un moment bine determinat, pentru că nu e de capul lui. Nu pentru că n-are putere. Are și încă destulă. Doar că o folosește prin consultare, adică el consultă tot ce e în jur sau ce l puțin caută s-o facă. Nu uita, tovarășe Grindea, că nici un secretar de partid în lumea asta n-a fost un monarh — chiar dacă i s-a părut lui, pentru o clipă sau mai multe, că este. Dar s-a trezit repede din beția asta, să știi! Partidul e o „asociație", ca să zic așa, în care chiar și cei care tac la un moment dat — de ce, asta e altă chestie — pot vorbi exact când îți convine mai puțin ție ca secretar ce ești. În asta constă și puterea lui să știi, a partidului. Și atunci să te ții! Nici o domnie n-a ținut cât e lumea, darmite a unuia ales. Povestea cu ulciorul este formidabil de marxistă. Ea e parabola acumulării cantitative și a trecerii în altă calitate. Așa că secretarul trece ... în altă calitate ... de nesecretar.

Deci îți ofer o altă decepție: nu-ți voi spune acum, imediat că totul e în regulă, O.K., cum spuneți voi tinerii de azi. Și nici nu-ți voi

promite rezolvarea peste noapte a cazului dumitale rămas nerezolvat de dumneata însuți, după sute și sute de nopți nedormite. Eu îți voi spune doar atât: că voi face ca adevărul să arate așa cum este el, adică adevăr și nu o părere a unei clipe nedrepte. Ca să nu zic a unor oameni nedrepți.

Eugen așteptă continuarea, dar ea nu veni.

— Și la urma urmei, ce trebuie să înțeleg din discuția cu dumneavoastră?

— Ești un băiat deștept. Cred că îți dai seama că nu voi sta cu brațele încrucișate. Pe de altă parte, nu uita un lucru: că singurul croitor al hainei pe care o purtăm de obicei — nu cea de gală pe care ne-o impun moda, convenințele și festivitățile — suntem noi înșine. Noi ne alegem unica măsură în care ne putem mișca și umbla prin lume, în care putem fi noi înșine și nu alții, de împrumut. Eu nu sunt secretarul atotștiutor și nici vraci universal, ci doar un om care-ți poate spune o singură vorbă: nu toți cei care existăm în țara asta, unii în jurul celorlalți, aceștia în jurul primilor, suntem niște răi niște lichele, chiar dacă putem fi unii dintre noi, cel puțin pentru o vreme. Că, de, păcate mai avem încă destule, nu toți și nu grave, dar avem. Toți, toți, luați împreună, luați nu ca o medie matematică inertă și brutală prin impasibilitatea ei, vom face în așa fel, să nu se mai repete cazuri ca al dumitale sau măcar să le rărim. Deocamdată, și apoi vom vedea noi. Când le vom face să dispară cu totul îmi fac o datorie de onoare din a fi cel care te va anunța primul că evenimentul s-a întâmplat. Și sunt convins că, chiar dacă eu nu voi apuca s-o fac, dumneata vei avea ocazia să comunici vestea asta mare celor care vor veni.

— Spuneați că oamenii nu sunt încă așa cum ar trebui sau cel puțin nu toți. Recunoașteți o anume fatalitate în evoluția lor? Adică unii nu pot ajunge orice ar face decât lichele?

— Se spune că oamenii când se pun pe o traiectorie, în mod obișnuit o urmează fără a o putea părăsi. Excepțiile nu sunt semnificative. Eventual sunt realmente excepții — tipi deosebiți, ori inși pe care într-un moment conjunctural favorabil îi aruncă roata — a istoriei, desigur — așa centrifugal, undeva pe o orbită încă necunoscută lor, de unde pot cădea și mai rău la locul lor cu cât sunt mai sus. Istoria, de care pomeneam, nu iartă niciodată, sancționând, mai devreme sau mai târziu impostura. Uneori, e drept, foarte târziu. Chiar prea târziu, dar oricum, o sancționează.

— Mă întreb uneori dacă oamenii, oamenii de rând, pot prinde o zodie a lor în care sunt obligați să se miște. Nu cred în fatalitate, zodiac, astrologie. Cred poate doar în ceea ce oamenii înșiși își prescriu singuri la început de drum, prin faptele lor, drum croit de propria lor putere și imaginație. Ei sunt fideli acestui drum, urmându-l în orice caz, deci aproape fără să-și dea seama că merg pe calea deschisă de ei înșiși. Au ei bunul simț de orientare care nu-i înșală. Se elimină automat din competiție — sau cel puțin așa ar trebui să fie — carieriștii mărunți, mediocri și birocrați prin definiție. E poate o neiertătoare selecție socială.

— Te înșeli puțin, spuse secretarul. Vremea noastră a oferit atâtea traiectorii spectaculoase, imprevizibile, nejustificate și surprinzătoare, uluitoare chiar. Nu mai trăim epoca fixațiilor și nici nu știu dacă această epocă a existat vreodată. Scot și eu din cauză ascensiunile nemeritate, deci neacoperite de valoare. Dar într-o epocă vijelioasă ca a noastră e și firesc să se mai strecoare și nechemați, sau cei chemați doar de ei înșiși. Propun totuși să ne întoarcem la cazul dumitale. Vrei să știi pentru ce totuși te acuz? Pentru ce ești vinovat? Pentru că dumneata ca atâția oameni nevinovați ai crezut că socialismul aduce de la sine, instantaneu, alți oameni, unii din ei chiar fundamental schimbați — și toți la un loc cinstiți, fără pete. Ceea ce e imposibil, pentru că ei, oamenii, vin, provin din alte, cu totul alte orânduiri, condiții, sau zi-le cum vrei: atmosferă, ambianță, educație, cu apucături, cu automatisme bine fixate. Și când ați văzut că există încă nedreptăți, le-ați pus automat pe seama noii orânduiri, uitând că cei care le-au comis veneau din altă parte, deci alte vremi, chiar dacă unii din ei nu erau fundamental „negativi"; ei, aceștia, erau nu produsul noii așezări, ci rămășițe ale alteia vechi. Dumneata și alții la fel, le-ați pus toate astea în cârca noii orânduiri, crezând — și este explicabil, desigur — că socialismul este un fel de convenție secretă, ca o masonerie a celor care vorbesc tare, gesticulând larg prin ședințe. Ei bine, nu e! Cel puțin nu așa visăm noi socialismul și nici un om cinstit de azi nu a crezut vreodată așa ceva.

— Aș îndrăzni totuși să vă întreb ceva.

— Întreabă-mă!

— Acceptăm de obicei că există adesea situații ca cea pe care v-o prezint eu acum: doi oameni cu date egale: vârstă, studii, condiții

materiale și intelectuale, plecând în același timp din aceeași poziție, nu ajung în același timp și în același loc. Ca la alergări, de pildă, când doi sportivi de la același club, cu același antrenor și același antrenament, unul ajunge primul și celălalt abia după el sau chiar după mulți alții care n-au beneficiat de avantajele enumerate mai sus. Remarc aici și vocația, ca să spun așa, de a fi mereu al doilea.

— Te referi la dumneata când vorbești de această așa-zisă vocație?

— Nu. Sau nu în special. Dar eu altceva vroiam să vă întreb. Recunoașteți că există aici un handicap, secret la prima vedere, cu care cel de-al doilea pleacă de la început în cursă?

— Bineînțeles că recunosc. Este handicapul lipsei de valoare. Sau al unei valori mai scăzute decât a celui care a ajuns primul.

— Bun! Deci recunoașteți. Va să zică natura n-a vrut să doteze pe toată lumea la fel.

— Sigur. E un adevăr universal acceptat.

— Foarte bine. Să mergem mai departe. Presupunem următorul caz: avem în față două dosare — aparținând fiecare unui om, absolut identice: ambele oferă aceleași garanții formale la toți indicii. Unul însă e mai deștept decât celălalt. Să nu presupunem că cel de-al doilea este neapărat tâmpit, deși s-ar putea întâmpla să fie și așa. Ați admis această posibilă — și existentă — inegalitate de dotare, nu? Ce face cel care analizează dosarele? Cum judecă pe cei doi oameni oglindiți în aceste dosare? Pe care îl preferă pentru un anumit post? Pentru că ei în acte sunt egali. Iar el, cel care le verifică, nu poate afla de acolo din hârtii care e mai deștept, ca să nu mai vorbesc de faptul că oameni diferă între ei printr-o sumedenie de alte trăsături. Închipuiți-vă și faptul că cel pus să judece nici nu-i cunoaște personal pe cei doi și nici nu va avea poate niciodată ocazia să stea de vorbă cu ei. Ce este de făcut într-o asemenea situație? Cum va fi ales cel mai bun când, repet, hârtiile nu oferă șansa acestei departajări? Ca să nu mai vorbesc de posibilitatea ca un om de valoare să aibă întâmplător un dosar mai puțin bun ca al altuia cu care concurează, acesta din urmă fiind o nulitate. La această întrebare aș dori foarte mult să-mi răspundeți, pentru că ea mă frământă de ani de zile și nu i-am găsit nici până azi un răspuns care să mă satisfacă.

Primul-secretar rămase pe gânduri o bucată de vreme.

— Cred că ai pus puțin fals problema.

— De ce?

— Dumneata priveşti dosarul ca pe o fatalitate, provenită parcă de undeva din spaţiul extraterestru.

— Nu, deloc ...

— Lasă-mă să continui! Dar cine, dracu, a făcut dosarul ăsta, calamitatea asta, cum o vezi dumneata? Nu tot nişte oameni ca mine, ca dumneata?

— Dar ei se pot înşela.

— Se pot înşela unul, doi, trei să zicem. Nu şi o lume-ntreagă. Şi oamenii care au furnizat informaţiile de acolo te cunosc, lucrează sau au lucrat cu tine, îţi sunt vecini, colegi, prieteni. Şi chiar dacă, repet, unul mistifică, minte grosolan, există ceilalţi, care n-or fi toţi canalii. Ei îţi oferă oglinda a ceea ce eşti, ce poţi şi ce faci. Nu noi, comuniştii, am descoperit dosarele de cadre. Ele sunt mai vechi decât cred unii. Doar că înainte se numeau altfel: recomandări, referinţe, informaţii, dosar personal, fişă de cadre etc. Trebuie să ştii totuşi ceva despre un om căruia îi dai în mână o treabă, nu? Şi de unde să ştii? Tot de la nişte oameni. Nu poţi angaja un lup cioban la stână. Cred că e cea mai elementară măsură de securitate când dai cuiva cheia de la o poartă.

— Poate că aveţi dreptate din acest punct de vedere. Dar eu mă gândeam în mod deosebit la altceva.

— La ce?

— La aşa-zisele date privind părinţii, rudele. Ce vină are cutare că tatăl său a făcut nu ştiu ce eroare gravă? Ce, l-a întrebat taică-su dacă să facă sau nu, respectiva treabă, când el, fiul, avea doi ani sau poate nici nu se născuse? Deci tatăl nu avea cum să-şi consulte fiul.

— Nu aşa se pun lucrurile; eu cred totuşi că în anumite situaţii trebuie să ai în vedere şi originea omului. Mă refer la epocile de mare tensiune, la vremurile de început, când lupta e foarte aspră şi trebuie să ai garanţia deplinei încrederi. Sau chiar şi azi în posturi de o mare răspundere. E cât se poate de firesc să fie aşa. Problema ce se pune e însă alta: să nu sărim peste cal, cum se mai întâmplă câteodată. Orice exagerare este dăunătoare atât pentru individ, cât mai ales pentru societate. Există pericolul de a frustra societatea de serviciile unor oameni valoroşi şi bine intenţionaţi. Aici trebuie mare atenţie şi grijă. În ce mă priveşte, cred că omul de calitate morală, de competenţă

profesională, chiar dacă ar avea pentru o vreme unele greutăți, va învinge până la urmă. Sunt chiar convins că buna credință și priceperea nu pot fi înfrânte.

Telefonul sună strident, ca un semnal de readucere la realitate. Eugen tresări aproape dureros. Omul din fața sa ridică receptorul. Urmă o convorbire scurtă, foarte tăioasă. Secretarul părea supărat, chiar strigă la telefon. După ce așeză receptorul în furcă, îl privi mult timp în ochi pe Eugen. Avea o privire aspră, puțin dură, poate. În același timp, în ochi îi juca o lumină ciudată pe care nu o observase el până atunci.

Într-un târziu îi vorbi:

— Am vrut să te sperii puțin, sau mai bine zis să te zgâlțâi. Îmi era foarte ușor să-ți spun niște vorbe frumoase, încurajatoare. Cel mai ușor în lumea asta e să vorbim. Orice. Nimic nu ne este imposibil în vorbe. Eu am preferat să fac încercarea de a-ți deschide puțin ochii. Realitatea nu e nici așa de frumoasă cum ne-o vând unii, dar nici așa de întunecoasă cum o vedem noi înșine câteodată. Important rămâne faptul că trebuie s-o cunoaștem și s-o stăpânim în folosul nostru. Să lăsăm însă generalitățile, le știi doar și dumneata! Ți-aș spune acum, ceea ce i-aș spune și fiului meu dacă ar ajunge într-o situație asemănătoare cu a dumitale: să nu crezi că dacă ai pierdut o dată, de două ori, chiar de trei ori, este obligatoriu să pierzi mereu și pentru totdeauna. Nu, tinere om, adăugă primul-secretar zâmbind — viața e frumoasă, cu toate măgăriile pe care le mai întâlnim din când în când, cu toate râpele în care ne putem frânge câte o coastă, câte o mână, chiar amândouă. Măgarii și râpele nu sunt singurele elemente ale acestei existențe. Și apoi — zâmbi el iar — dacă ți-ai frânge dumneata unul gâtul, ăsta nu înseamnă că toți oamenii cumsecade și-l vor frânge. Nu aș dori să fac din dumneata o victimă, un martir; ți-o spun așa ca să-ți atrag atenția că lumea nu se termină cu noi. Să știi că nu ai nici o șansă să devii un erou tragic. Nu te vom lăsa noi. Doar că trebuie să ne ajuți și dumneata. Nu uita ce ți-am spus la începutul acestei discuții: nu e suficient să ai dreptate. Trebuie să te și lupți ca să ți se dea această dreptate. Hai să luptăm împreună pentru asta. Vrei?

Capitolul XXV

În noaptea aceea plouase fără întrerupere, iar de la o vreme chiar căzuse lapoviță. Spre dimineață, povesteau paznicii de pe șantier, se pornise un vânt năpraznic ce continuă și după începerea lucrului. Copacii din preajma uzinei aveau crengile rupte. Se lăsase un frig ca de iarnă și vântul nu contenea nici un moment. Când lumea ajunse dimineața pe șantier, priveliștea era dezolantă. Intrase apă în halele viitoarei uzine, totul părea răvășit de vântul ce bătea în continuare furios, făcând ca rafalele de ploaie să pătrundă peste tot pe unde încă nu se montaseră geamuri. Iar acolo unde fuseseră, se spărseseră multe din ele. Apa udase mașini, instalații, utilaje, materiale, pentru ca apoi să înghețe, formând o crustă strălucitoare. Nu se putea urni nimic din loc. Totul era zdravăn înțepenit sub gheață. Câțiva încercară să miște din loc câte ceva, dar nu izbutiră decât după ce se folosiră de dalte și chiar răngi cu care să spargă gheața. Muncitorii se uitau unul la altul îngrijorați și amărâți. Era de lucru nu glumă, să faci ordine aici, să desțepenești totul din loc, ca apoi să poți continua treaba.

Inginerul înjura de mama focului, blestemând pe cei care întârziaseră cu furnizarea geamurilor și ușilor. Dar acum nu mai avea rost să-i blesteme și inginerul trecu urgent la acțiune, dând porunci în dreapta și în stânga, organizând cât mai repede cu putință oamenii pentru a repune lucrurile în ordine.

Nenorocirea era însă afară. Aproape toate firele electrice de lumină și de alimentarea mașinilor, fuseseră rupte de vântul necruțător din cursul nopții. Puține scăpaseră neatinse, așa că doar câteva becuri ardeau ici-colo, fiind încă destul de întuneric în dimineața aceea de toamnă târzie, aproape de începutul iernii. Un fir căzut de pe un stâlp făcuse un scurt circuit, care avu ca urmare arderea multor siguranțe. Fiind totul umed în jur, iar firele căzute la pământ, se putea

întâmpla oricând un accident cu urmări fatale. Într-adevăr, în orice moment se putea electrocuta cineva dacă ar fi pus mâna pe un obiect metalic oarecare, în condiții obișnuite inofensiv. Trebuiau luate măsuri urgente în vederea remedierii avariilor, altfel nu se putea continua activitatea pe aproape nici unul din sectoare. Veni și conducerea uzinei, care după ce văzu cum stau lucrurile, trecu urgent la organizarea unor echipe de intervenție. Directorul, personal se ocupă de alcătuirea grupelor de lucru, alegând pe cei mai pricepuți oameni. Înconjurat de ceilalți din conducere, de ingineri, de șefii de echipă, el luă energic hotărâri ca să se treacă repede la lucru. Toți muncitorii stăteau prin preajmă, așteptând să fie numiți și repartizați. Eugen se apropie de șeful său de echipă și-i spuse:

— Aș trece și eu la refacerea legăturilor de afară. Mă pricep destul de bine la asta. Am mai lucrat.

Acesta încuviință din cap, ca de obicei, tăcut, dar directorul decum îl zări pe Eugen, îl și strigă:

— Grindea, treci repede la rețelele de alimentare. Ia-ți încă doi băieți de nădejde și la treabă. Fiți atenți că e foarte alunecos peste tot. E gheață pe stâlpi. Hai! Fuga!

Eugen se simți fără voia lui măgulit că directorul îl mai recunoaște și că are totuși încredere în el. Nu că nu s-ar fi așteptat deloc la asta; era oricum o constatare care-i făcea plăcere și îi dădea chiar o oarecare încredere. Fără să mai stea pe gânduri, se duse și-și luă trusa cu scule și, însoțit de doi oameni, ieși afară. Aproape că se sperie de ce văzu în jur.

Vântul bătea în continuare cu sălbăticie și aerul era tare, înghețat, aproape ca în miez de iarnă. Îl cuprinse frigul, dar își spuse că o să se încălzească atunci când se va apuca de lucru. Își puseră centurile de siguranță și ghiarele, se sfătuiră câteva momente, până când li se strigă din ușa halei viitoarei uzine că alimentarea cu energie electrică a fost complet decuplată. Începură să se cațere pe stâlpi. Cu cât urcau, cu atât era mai frig și vântul bătea mai tare, mai nemilos. Ajuns cu greutate sus, Eugen își dădu seama că nu va fi deloc ușor să lucreze acolo. Simțea că încep să-i înghețe mâinile. Văzu că o parte din izolatori erau sparți. Probabil se prăvălise peste ei vreo creangă mai groasă. Strigă la cel rămas jos să-i trimită izolatori și se apucă să-i scoată pe cei sparți. Desfăcu firele. Vântul îi ardea fața, iar mâinile

înghețate nu-l prea ascultau. Lucră însă cu încăpățânare strângând din dinți, îndârjit. Coborî și urcă de pe stâlp de câteva ori pentru a lua câte ceva de jos, dar și pentru a se dezmorți puțin. Bătea pământul cu picioarele sau chiar alerga puțin să se încălzească, apoi se cățăra din nou pe stâlp. I se făcu foarte frig, la un moment dat, însă căuta să se facă a nu băga de seamă. Își închipuia că lucrând, totuși, se va încălzi puțin până la urmă. Se înșelă. Stând nemișcat, lipit pe stâlp, frigul îi străpungea din ce în ce mai dureros corpul. Doar degetele le mișca, atât, dar și pe ele din ce în ce mai anevoios. Îi înghețaseră aproape de tot. Se încrâncenă și continuă lucrul, cu eforturi din ce în ce mai mari și mai chinuitoare. Nu se poate — își zise el — trebuie să duc treaba asta la bun sfârșit, doar n-o să mă fac de râs tocmai acum, în momentele astea. Trebuie, nu se poate altfel. Lucrul însă înainta din ce în ce mai greu. Trecu un timp care lui i se păru o veșnicie. Era îmbrăcat destul de subțire și frigul îi biciuia spatele, iar obrajii aproape că nu și-i mai simțea. I se părea că îi are de sticlă. La un moment dat îi scăpă cleștele din mâini. Degetele îi erau înțepenite de frig. Își suflă în palme, dar fu degeaba. Nu mai putea face nimic. Nici vorbă nu mai era de a continua lucrul, deși treaba aproape se terminase la stâlpul acela. De fapt, nici nu-și mai dădea bine seama dacă mai are sau nu ceva de lucru acolo. Era nevoit să coboare, nu avea altceva de făcut. I se făcu puțin rușine. Se auzi strigat de jos:

— Coboară! Să urce altul! Vino să te încălzești, Grindea. Hai, că o să îngheți de tot.

Încercă să-și scoată ghearele din stâlp. Se înțepeniseră în lemnul înghețat, acoperit cu o crustă albă, cristalină, ca de zăpadă. Cu greu izbuti să scoată o gheară. Constată că picioarele îi erau ca de lemn. Cu mare greutate — fiecare pas însemnând un efort care i se părea supraomenesc — reuși să coboare încet, încet. Când nu mai avea decât aproape un metru până la pământ, simți deodată că îl ia un val ce-l împinge brutal, își dădu seama că-l părăsesc ultimele forțe, că se înmoaie, ca o cârpă — își spuse el — și se lăsă să cadă, aproape involuntar, izbindu-se de pământul înghețat. Nu se lovi prea tare. Se zgârie doar la o mână, care îl durea, însă poate mai mult de frig. Cineva, pe care îl vedea ca prin ceață, veni lângă el și-i desfăcu ghearele, apoi luându-l de braț, îl ajută să intre înăuntru. Mai mult îl târî. Fu așezat pe o bobină lângă o sobă improvizată dintr-un butoi de

motorină. Era complet sleit. Cea mai mică mişcare pe care încerca s-o facă îi declanşa dureri îngrozitoare. Întinse totuşi mâinile tremurânde spre gura sobei, încercând să le încălzească. Nu era chiar ameţit, îşi zise el în gând, pentru a se încuraja, ci doar simţea o stare de leşin, de somnolenţă. De undeva, apăru pe neaşteptate o sticlă cu ţuică, cine ştie de cine adusă. Îi fu întinsă şi el trase pe nerăsuflate o duşcă. Simţi că lichidul tare, în drumul lui, îi arde pieptul şi măruntaiele, străbătându-l cu un fior care-i scutură tot trupul. Se mişcă puţin. Parcă-şi revenea treptat. Îşi înălţă capul şi abia atunci văzu că e înconjurat de câţiva oameni. Întâi nu-i recunoscu. Apoi văzu că-l are în faţă pe inginer, pe Donose, pe şeful de echipă care-l priveau cu încordare, aşteptând parcă să se petreacă ceva important.

Inginerul îi spuse supărat, deşi i se citea în glas îngrijorarea:

— Tu n-ai auzit că ţi-am strigat să cobori?

— Ba da, vorbi el cu greu.

— Nu acum când ai coborât. Înainte. De multe mai ori te-am chemat. Eu nu zic că n-ai făcut treabă bună acolo, dar trebuia să vii mai repede jos.

Dădu din cap că nu auzise nimic.

— Măi băiete, măi băiete! Mai daţi-i o ţuică, însă altă dată să nu vă mai prind cu sticla pe aici că îl dau afară imediat pe ăla la care o găsesc.

Eugen bău din nou şi, în sfârşit, simţi că puţin câte puţin se încălzeşte. Din când în când, îl scutura ca un spasm frigul. O să treacă şi asta, îşi zise el încrezător. Nu-i mare lucru. Îngheţase puţin. Asta era tot.

Donose veni lângă el şi-i puse o mână pe umăr, zâmbindu-i cu aerul lui puţin şmecher:

— Cum e, mă Grindea?

— Mai bine, mai bine.

— Te-ai mai încălzit puţin?

— Da. Mai stau puţin şi urc iar.

— Urci pe dracu'. S-o crezi tu asta. Ce-ţi închipui că te mai las? Acum urc eu. Gata.

Încercă să se ridice; deodată un junghi ascuţit îi trecu prin coaste, parcă i-ar fi sfâşiat pieptul. Se lăsă din nou jos pe bobina pe care stătuse. Ceva nu era în regulă. Vru să respire adânc, dar simţi o apă-

sare în coșul pieptului. Se neliniști. Oare să fi răcit? Așa repede. Nu-i venea să creadă. Mai respiră o dată. Avu aceeași apăsare neplăcută, ca un obstacol în calea aerului care îi pătrundea în plămâni. Ce se întâmplase? Se sperie puțin. Mai stătu așa un timp pentru a se liniști. Își aprinse cu greu o țigară. Degetele nu i se dezghețaseră încă complet. Mânui anevoie chibriturile. Când trase primul fum în piept, simți că se înecă. Tuși violent. Mai trase o dată și avu aceeași senzație. Aruncă țigara în focul din sobă. Era din ce în ce mai neliniștit. O amețeală ușoară îl cuprinse, apoi o moleșeală îl învălui încetișor, plăcut. Parcă nu știa prea bine ce se petrece cu el. Se scutură, aproape iritat de senzațiile acestea. Își adună toate puterile și se ridică cu hotărâre. Nu se poate. Trebuia să lucreze. Să-i ajute pe ceilalți în situația aceasta foarte grea. Da. Neapărat, își repetă el pentru a se încuraja singur. Când fu în picioare, capul începu să-i vâjâie și se clătină, gata să cadă. Cineva din preajmă sări să-l sprijine.

— Ce-i cu tine? îl întrebă inginerul care reapăruse între timp lângă el.

— Nu știu.

— Ți-e rău?

— Am așa ... o slăbiciune. Parcă se învârte lumea cu mine.

— Tu ești bolnav, Grindea.

— Mi se pare că am răcit puțin.

— Dacă ar fi numai asta, încă ar fi bine.

Porunci unui muncitor să cheme sanitara de la cabinetul medical al uzinei. Omul plecă alergând. Inginerul nu se mișcă de lângă el, urmărindu-l atent cu privirea. Între timp se adunaseră și alții în jur.

— Fiecare să-și vadă de treabă. Hai, să nu mai văd unul pe aici. Donose, tu rămâi lângă el. Stai aici și păzește-l până vine, infirmiera. Nu faci un pas de lângă el. E clar?

— Clar.

Apoi se întoarse spre Eugen:

— Curaj, Grindea! Lasă că vedem imediat ce ai. Îl bătu prietenos pe umăr — cum nu prea făcea el niciodată, ba chiar îi și zâmbi:

— Mă întorc imediat. Mă duc să văd ce se întâmplă pe afară.

Sora apăru cu mica ei trusă medicală și-l cercetă la repezeală.

— Are febră foarte mare! De ce nu l-ați adus mai devreme la cabinet? Hai, ajutați-mă! Repede, ce mai așteptați?

Ajunși la cabinet, ea îl ajută să se dezbrace și-l întinse pe canapea. Îi spuse, glumind, ca să-l îmbărbăteze:

— Credeam că iar te-ai bătut cu cineva.

Încercă și el să glumească:

— Adică, iar să fi luat bătaie de la cineva, nu?

Sora îl ascultă cu stetoscopul și brusc îi dispăru zâmbetul de pe față. Eugen îi privi ochii albaștri, frumoși, și o întrebă îngrijorat:

— E ceva grav?

Ea îl mai consultă puțin și apoi ezitând spuse, vădit încurcată:

— Cred că ai răcit foarte zdravăn.

— Nu-i nimic, o să-mi treacă.

— Da, dar ...

— Dar ce ...

— Mi se pare că va trebui să te ducem la un doctor ca să te vadă și el.

— E chiar atât de grav?

— Grav nu ...

— Ce am?

— Nu știu precis să-ți spun ...

— Totuși.

Sora se uită la ceas și schimbă vorba:

— La ora asta trebuia să fie deja aici și doctorul nostru. Mai stăm puțin și dacă nu vine, mergem la spital.

— Cum? Chiar la spital?

— Da. Ce te sperii?

Ea îi zâmbi iar, încurajator, și lui Eugen îi mai veni inima la loc.

— Stai liniștit aici că e cald.

Eugen rămase pe canapea. La un moment dat vru să se scoale, simțindu-se prost să stea întins acolo, în fața ei. Imediat însă, o durere ascuțită îi traversă întreg spatele și-l cuprinse iar o ameteală aproape de leșin. Se prăvăli din nou, moale, pe canapea.

Sora se repezi la el.

— Ce este?

— Spatele. Mi-a trecut așa ... o durere.

— Ți-am spus doar să stai liniștit.

Îi puse termometrul. Când îl scoase, sora îl privi și-i spuse îngrijorată, aproape speriată:

— 39 cu 7. Se plecăm repede la spital. Nu-l mai aşteptăm pe doctor.

Sora telefonă după o maşină la garaj, apoi îl ridică cu atenţie, îl ajută să se îmbrace şi-i spuse aproape tandru:

— Hai, copăcel, băieţaş, copăcel. Trecem noi şi de asta. Suntem doar bărbaţi, nu?

El încercă să-i răspundă cu un zâmbet, dar ultimul lucru ce mai apucă să-l facă fu să observe că sora e foarte tânără, deşi îi spusese „băieţaş", şi după ce îi privi încă o dată chipul simpatic, drăgălaş, aproape ca de fetiţă, totul i se întunecă în faţa ochilor, simţi un val de căldură care parcă îl îmbrăţişă şi se prăbuşi.

Sora ţipă speriată. Era tânără în meserie şi încă nu se obişnuise cu asemenea situaţii. Chemă repede pe cineva. Veniră doi oameni şi-l duseră pe sus la maşina ce-i aştepta în faţa uzinei. Şoferul, îndemnat de faţă, goni nebuneşte. Ajunşi la spital, Eugen fu luat pe o targă şi dus într-un salon. Veni un doctor care-l cercetă sumar şi decretă:

— Dublă pneumonie.

— E foarte grav? întrebă sora speriată.

— Ce, dumneata nu ştii ce-i asta?

— Ba ştiu, dar ... se bâlbâi ea.

— Iar starea sa este mai mult decât critică. Numai un noroc. Să sperăm că băiatul ăsta o să-l aibă.

* * *

Trei zile şi trei nopţi Eugen se zbătu între viaţă şi moarte fără a se putea trezi aproape deloc. Doar din când în când vorbea, de fapt aiurea, la cele peste patruzeci de grade pe care le avea aproape constant. Au fost momente dramatice aproape disperate. Doctorii au stat zi şi noapte la căpătâiul său, făcând totul pentru a-l salva. Fusese totuşi adus cu întârziere la spital, când deja pneumonia avansase pe fondul unei răceli mai vechi, surprinzând organismul slăbit deja, aproape complet nepregătit. Au fost ceasuri de luptă şi de încordare. Eugen nu avea cum să ştie, că toţi întrebau, unii dădeau şi telefoane la spital, ca să afle câte ceva despre starea sănătăţii sale. Bineînţeles mulţi ar fi vrut să vină să-l vadă. Unii chiar o făcuseră, dar nu li s-a

permis să intre. Starea sănătății lui Eugen se menținea în continuare foarte critică. Viața îi era pe muchie de cuțit. Au fost momente când nici doctorii nu mai sperau prea mult. Într-adevăr organismul său era obosit, nopțile sale lungi de insomnie din ultimul timp, agitația și supărările își lăsaseră amprenta lor, slăbindu-l. Nu se putea face încă nici o prognoză. Tratamentul i se aplica intensiv, așteptându-se cu încordare rezultatele.

Capitolul XXVI

Se trezi ca după un somn greu, lung, chinuitor. Nu-şi dădea seama cât dormise. Sau nu dormise. Nu mai ştia nici el. Avusese nişte visuri îngrozitoare care-l chinuiseră îndelung. Nici nu mai ştia dacă erau vise sau ... Privi în jur şi rămase uluit. Nu recunoştea nimic. Totul era alb, curat, îngrijit. Era probabil într-un pat de spital, într-un salon. Se dezmetici anevoie, căutând să-şi amintească ce se întâmplase cu el. Nu mai ţinea minte nimic. Ba parcă tot mai ştia ceva: lucrase pe un stâlp pe vântul acela îngheţat, coborâse sau căzuse — nu-şi mai amintea exact — stătuse apoi la gura sobei, se încălzise, apoi cabinetul medical — sora cu ochi albaştri — şi de aici ... De aici nu mai putea să-şi aducă aminte de nimic. Ce se întâmplase? Cum ajunsese aici? Nici nu-şi dădea seama de câtă vreme se află în salonul acesta. Vru să se uite la ceas, dar constată că nu-l mai avea. I se luase probabil. Ce zi o fi fost? Sau nu trecuse nici o zi? Întoarse capul să inspecteze camera cu privirea. Nu era de fapt un salon, ci o rezervă cu un singur pat. Era deci singur acolo. Ar fi dorit să vină cineva, să vorbească, să-l întrebe ce i se întâmplase în ultima vreme. Încercă să se ridice în capul oaselor, însă nu izbuti. Era îngrozitor de slăbit, vlăguit aproape. Renunţă. I se făcu iar teamă. Oare este chiar atât de bolnav? Simţi un fior rece prin şira spinării. Dacă va muri? Dacă va muri? Era încă atât de tânăr. Nici nu apucase să trăiască mare lucru din viaţa asta. Avusese parte mai mult de necazuri, supărări. O viaţă dusă de colo-colo, de pe un şantier pe altul, de fiecare dată ivindu-se câte ceva sau cineva care îl făceau să plece, iar, în altă parte. Şi facultatea, nici măcar nu apucase s-o termine. Nu l-au lăsat. De ce? Oare ce au avut oamenii de împărţit cu el? Ce le făcuse? El întotdeauna a căutat să nu supere pe nimeni, să muncească la locul lui, să-şi facă datoria, cum se spune. Dar era şi datoria celor-

lalți să-l lase în pace, din moment ce el și-o făcea a lui. Ani și ani duși, cu puține clipe frumoase; le putea număra pe degetele unei singure mâini. Și și acelea, — cele frumoase — aveau aproape toate un sfârșit trist, foarte trist, lăsându-i un gust amar. N-a avut parte decât foarte arareori de ceea ce oamenii denumesc exagerat fericire, sau măcar de mulțumire, una măruntă chiar. Și atunci pentru scurtă durată trăise așa ceva. Da, ca acele trei zile de Paști cu Dorina, acolo, departe, în satul ascuns între munți, ca un refugiu. Acolo trăise scurtul său basm a cărui vrajă o simțea și acum. Doar atunci cu Dorina crezuse, trei zile, că viața e frumoasă, că oamenii pot trăi fericiți, că pot iubi și fi iubiți simplu, sincer și curat, uitând de toate urâțeniile care bântuie prin lumea asta. Da, Dorina era ca un țărm pe care l-ai părăsit pentru totdeauna, și ce te doare mai tare e că știi absolut sigur, ești conștient, că nu te vei mai putea întoarce acolo nicodată, niciodată. Odată ieșit din basm, din vraja lui, dai iar de lumea din jur. Lumea aceea pe care n-o înțelegea de ce nu-l lăsase în pace să trăiască, așa singur, modest, fără pretenții. Doar el nu ceruse niciodată prea mult de la viață. Ci doar un loc al lui, mic, însă numai al lui unde să nu mai fie înghiontit mereu, să nu fie aruncat ca un lucru inutil.

Privirea i se împăienjeni, totul din jur se acoperi de o ceață din ce în ce mai densă până nu mai văzu nimic, apoi nici nu mai simți nimic. Era noapte, somn sau altceva? Acesta îi fu ultimul gând.

* * *

Visa sau poate era aievea, nu-și dădea seama. Revăzu iarăși copilăria, adolescența, pe tatăl, pe mama sa. I se perindară întâmplări prin care trecuse el, părinții săi. Văzu chipul tatălui său când fusese arestat, ochii în lacrimi ai mamei sale, anii grei de după aceea, umilințele îndurate. Apoi reîntoarcerea aici, după ani, neștiut de nimeni, cu nume schimbat. Șantierul, greutățile de la început, drumul acela aspru al înțelegerii, al apropierii, de fapt al reînțelegerii și al reapropierii.

Suferise și aici destule, dar parcă în sfârșit lucrurile se îndreptau încet, încet spre mai multă lumină. Începuse timid să-i răsară și lui soarele. Maria ... da, da, ea-l înțelese și nu numai ea. Și Andrei,

Grigore, poate și ceilalți, însă mai erau încă unii care îi erau potrivnici. Nu-i nimic ... o să se mai gândească el la toate acestea. Și tocmai acum când i se luminase puțin drumul în față să ... să i se întâmple așa ceva. Era nedrept, tare nedrept! Din păcate, lui nu-i fusese niciodată dat să aibă ceva deplin, întotdeauna undeva i se înfunda drumul, obligându-l să stea, să aștepte la nesfârșit ieșirea. Ca și acum. Și dacă acum i se înfundă de tot, definitiv, drumul pentru totdeauna? I se întunecă iar totul și poate era un întuneric din care nu va mai putea ieși. Un apus de soare după care nu mai urmează nimic ... nimic, decât noaptea.

SFÂRȘIT

Lector: DAN DAMASCHIN
Tehnoredactor: CONSTANTIN RUSU
Corector: VIRGINIA SUCIU POP

Apărut: 1996. Bun de tipar: 23.02.1996. Comanda nr. 3597.
Coli de tipar: 18,75. Hârtie: velină 70 g/mp. Format. 61×86/16.

Tiparul executat sub comanda nr. 564
la Imprimeria „ARDEALUL" Cluj,
B-dul 21 Decembrie nr. 146
ROMÂNIA

Romanul a fost respins de cenzură şi restituit Edituţii Junimea ca nepublicabil din cauza prezentării realităţilor crude ale epocii staliniste din ţara noastră. După masive amputări şi modificări, inclusiv schimbarea finalului (care trebuia să fie neapărat „luminos"), cenzura l-a acceptat, dar numai după ce a mai solicitat şi alte intervenţii în text.

Abia ediţia de faţă, sensibil mai amplă, reproduce manuscrisul integral, necenzurat al romanului, fără nici o intervenţie ulterioară în text.

George Ţimcu

Editarea acestui roman al lui George Ţimcu are, între altele, rostul de a pune în lumină unul din cele mai frecvente şi brutale moduri de funcţionare a cenzurii ideologice din anii optzeci. Este vorba de ceea ce aş numi rectificarea finală a discursului literar [...] Idilismul finalului contrastează puternic cu realismul capitolelor precedente, subliniind parcă anume nefirescul „lipiturilor". De altfel, evidenţa acestora, aş zice orbitoare, mă face să cred că scriitorul însuşi a ţinut să se vadă foarte limpede ceea ce i s-a impus să „corecteze". De regulă, autorii presaţi de cenzură încercau să introducă subtil, fără să strice prea mult unitatea originară a textului, indicaţiile cenzurii. George Ţimcu, precum altădată Marin Preda în Delirul, a procedat exact invers [...] Prin urmarea editarea de acum a variantei originare luată împreună cu ediţia cenzurată, constituie un document de istorie literară şi, deopotrivă, de istorie politică.

Laurenţiu Ulici

ISBN 973-35-0519-6
PRET – 3800 lei
TL – 76 lei
TOTAL – 3876 lei

EDITURA DACIA